

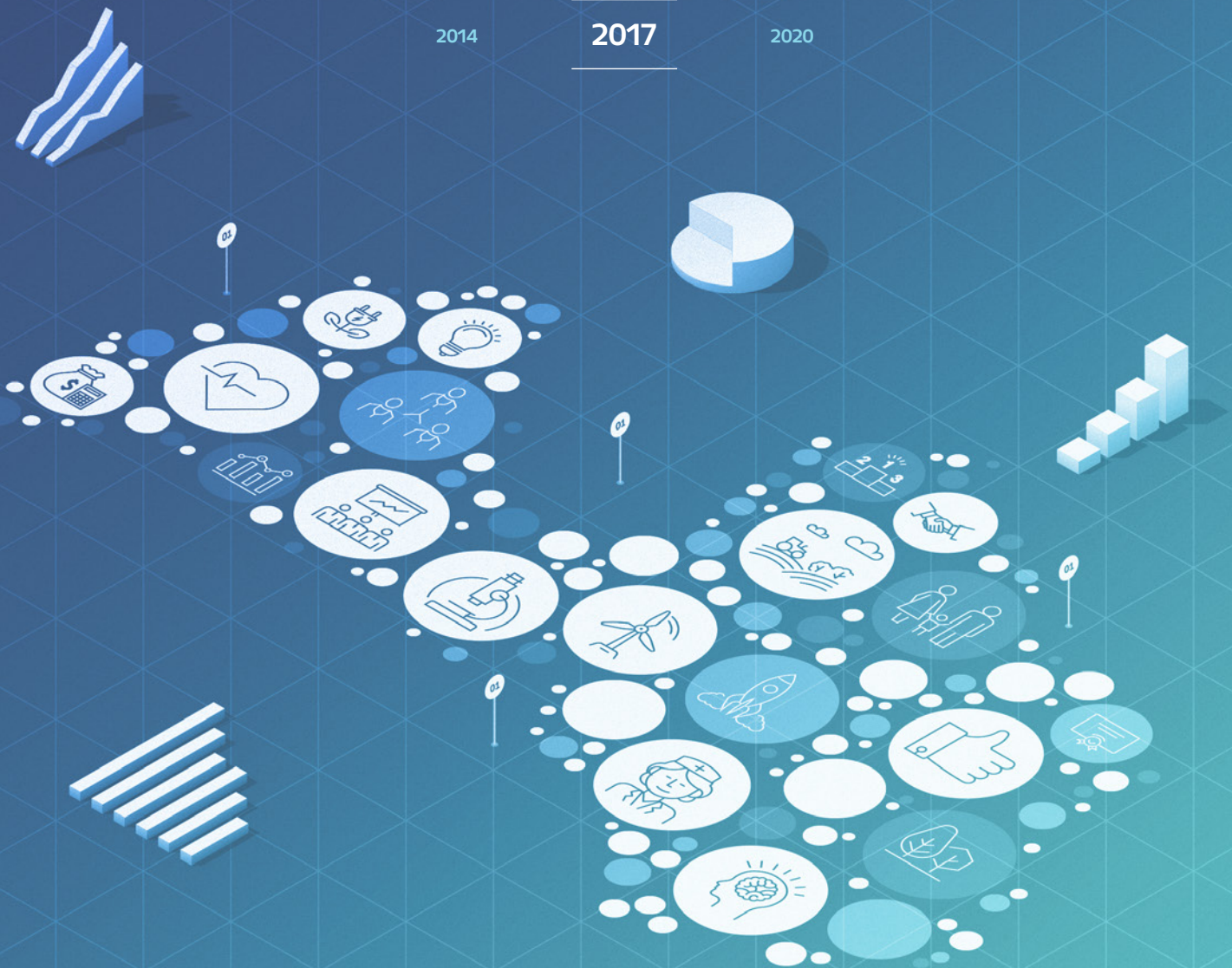
Pārresoru koordinācijas centrs

Kā Latvija sasniedz tās attīstības mērķus?

2014

2017

2020

Nacionālā attīstības plāna 2014. - 2020. gadam un Latvijas
ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam
īstenošanas uzraudzības ziņojums

Saturs

Saturs.....	3
Jēdzienu skaidrojumi	4
Izmantotie saīsinājumi.....	5
IEVADS	7
Metodoloģija.....	8
1. NAP2020 un Latvija 2030 aktualitāte un nozīme.....	9
1.1. Augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokumentu vieta un loma attīstības plānošanas sistēmā.....	9
1.2. NAP2020 aktualitāte	9
2. NAP2020 ieviešanas gaitu ietekmējošie faktori	12
2.1. Ārējo apstākļu analīze	12
2.2. Ikgadējā valsts budžeta veidošanas process.....	13
2.3. Valdības maiņa.....	16
3. NAP2020 ieviešanas progress novērtējums	18
3.1. Augstākā un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi.....	21
3.2. Izcila uzņēmējdarbības vide.....	25
3.3. Attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība.....	32
3.4. Energoefektivitāte un enerģijas ražošana.....	37
3.5. Cienīgs darbs.....	39
3.6. Stabili pamati tautas ataudzei.....	44
3.7. Kompetenču attīstība.....	48
3.8. Vesels un darbaspējīgs cilvēks.....	54
3.9. Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats.....	59
3.10. Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana	63
3.11. Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai.....	68
3.12. Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana	71
3.13. Kopsavilkums.....	72
4. Latvijas ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanas progress novērtējums.....	77
5. Latvijas konkurētspējas novērtējums.....	83
5.1. Latvijas konkurētspēja – <i>status quo</i>	83
5.2. Latvijas konkurētspēja – Latvijas tautsaimniecības attīstības izaicinājumi	85
5.3. Veicamie pasākumi	86
6. Rekomendācijas.....	91
6.1. Tautsaimniecības transformācija.....	91
6.2. Cilvēka drošumspēja.....	96
6.3. Izaugsmi atbalstošas teritorijas	98
6.4. Iekšējā drošība un aizsardzība.....	99

Jēdzienu skaidrojumi

Veiktās valsts budžeta investīcijas – uz 2016. gada 31. decembri veiktās investīcijas, kas ietver uz NAP2020 mērķu un uzdevumu īstenošanu attiecināmās jaunās politikas iniciatīvas, ieguldījumus no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem, fiskālās telpas ieguldījumu, neatliekamās pasākumus, valsts budžeta ES fondu līdzfinansējumu.

Veiktās ES fondu investīcijas – uz 2016. gada 31. decembri izmaksātie KF, ESF, ERAF līdzekļi, izņemot tehniskās palīdzības līdzekļus un līdzfinansējumu, un uz 2016. gada 31. decembri uzņemtās saistības attiecībā uz ELFLA un EJZF.

Plānotās valsts budžeta investīcijas – sākotnēji plānotais valsts budžeta finansējums atbilstoši NAP2020 finansēšanas tabulā norādītajam sākotnēji plānotajam finansējumam, t. sk. valsts budžeta ES fondu līdzfinansējums.

Plānotās ES fondu investīcijas – ES fondu 2014.–2020. gada periodā uz NAP2020 attiecināmās ES fondu investīcijas, izņemot tehniskās palīdzības līdzekļus un līdzfinansējumu.

Citas ārvalstu finanšu investīcijas – finansējums no CEF, *Horizon*, EEZ u. c. ārvalstu avotiem.

Konkurētspēja – uzņēmuma, nozares vai valsts spēja pārdot savus produktus, preces vai pakalpojumus tirgū.

Produktivitāte – attiecība starp saražotās produkcijas daudzumu (izlaidi) un ražošanas procesā izmantoto resursu (ražošanas faktoru) daudzumu. Produktivitāte mēra, cik efektīvi tiek izmantoti resursi (darbs, kapitāls u. c.), ražojot noteiktu produkcijas daudzumu (uzņēmumā, nozarē vai tautsaimniecībā kopumā). Palielināt produktivitāti nozīmē panākt lielāku ražošanas apjomu ar esošiem resursiem vai saglabāt to pašu ražošanas apjomu, izmantojot mazāk resursu.

Sandbox – slēgta, maksimāli realitātei pietuvināta vide jaunu produktu/pakalpojumu attīstīšanai un testēšanai pirms to palaišanas tirgū.

Strukturālā transformācija – process, ko dažkārt dēvē par “kāpšanu augšup pa tehnoloģijas kāpnēm”. No ekonomiskā viedokļa tas izpaužas kā augstāka ražošanas produktivitāte. Tas, no vienas puses, ir saistīts ar resursu (darbaspēka, kapitāla) pārdales procesu uz augstākas produktivitātes nozarēm (uzņēmumiem), bet, no otras puses, – ar ražošanas diversifikāciju un tehnoloģisko modernizāciju.

Viedokļu līderi – NAP2020 vidusposma novērtējuma ietvaros aptaujātie eksperti, to vidū ministriju augstākā līmeņa vadītāji un speciālisti, Saeimas deputāti, ministri, sociālie un sadarbības partneri, uzņēmēji, nevalstisko organizāciju, plānošanas reģionu pārstāvji, pašvaldību vadītāji, žurnālisti, pētnieki un akadēmiskās vides pārstāvji.

Izmantotie saīsinājumi

AER – atjaunojamie energoresursi

AIC – nodibinājums “Akadēmiskās informācijas centrs”

AS – akciju sabiedrība

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ATD – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Autotransporta direkcija”

ĀM – Ārlietu ministrija

ĀTI – ārvalstu tiešās investīcijas

CFLA – Centrālā finanšu un līgumu aģentūra

CSDD – valsts akciju sabiedrība “Ceļu satiksmes drošības direkcija”

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

DVB – darba vidē balstīts

EEZ – Eiropas Ekonomikas zona

EJZF – Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds

ELFLA – Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai

EK – Eiropas Komisija

EM – Ekonomikas ministrija

EPB – Eiropas Patentu birojs

ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

ES-28 – Eiropas Savienības 28 dalībvalstis

ESF – Eiropas Sociālais fonds

ESPAD – *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* – Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskajām vielām

EPB – Eiropas Patentu birojs

Eurostat – Eiropas Statistikas birojs

EURES – Eiropas Darba mobilitātes portāls

FICIL – *Foreign Investors' Council in Latvia* – Ārvalstu investoru padome Latvijā

FM – Finanšu ministrija

GCI – globālais konkurētspējas indekss

GOS – gaistošie organiskie savienojumi

GRICS – valsts pārvaldes efektivitātes novērtējums

GWh – gigavatstunda

ĢVP – ģimenes valsts pabalsts

ha – hektārs

HIV – cilvēka imūndeficīta vīruss

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis

IKP – iekšzemes kopprodukts

IKT – informācijas un komunikāciju tehnoloģijas

IT – informācijas tehnoloģijas

IVN – ietekmes uz vidi novērtējums

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

ĪADT – īpaši aizsargājamā dabas teritorija

JSPA – Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra

JPI – jaunās politikas iniciatīvas

kg – kilograms

KM – Kultūras ministrija

kt – kilotonna

LDC – Lauksaimniecības datu centrs

LAD – Lauku atbalsta dienests

LAPK – Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss

LDDK – Latvijas Darba devēju konfederācija

LLAP2020 – Latvijas lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam

LEADER – Latvijas lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam pasākums

Latvija 2030 – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam

LIAA – Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra

LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme

LU – Latvijas Universitāte

LLU – Latvijas Lauksaimniecības universitāte

LM – Labklājības ministrija

LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka

LNG – *Liquefied natural gas* – dabasgāze

LPI – lauku putnu indekss

LR – Latvijas Republika

LRPV – Latvijas Republikas Patentu valde

LTRK – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera

LVAEI – Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

milj. – miljons	UR – Uzņēmumu reģistrs
mljrd. – miljards	VAS – valsts akciju sabiedrība
MK – Ministru kabinets	VARAM – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
MVU – mazie un vidējie uzņēmumi	VDI – Valsts darba inspekcija
MPI – meža putnu indekss	VM – Veselības ministrija
NAP2020 – Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam	VNPC – valsts nozīmes pētniecības centrs
NATO – Ziemeļatlantijas līguma organizācija	VID – Valsts ieņēmumu dienests
NEP – Nozaru ekspertu padome	VPVB – Vides pārraudzības valsts birojs
NBS – Nacionālie bruņotie spēki	VRAA – Valsts reģionālās attīstības aģentūra
NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra	VRP – Valdības rīcības plāns
NVD – Nacionālais veselības dienests	VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas
NVO – nevalstiskās organizācijas	VSIA – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību
NVS – Neatkarīgo Valstu Sadraudzība	VSS – Valsts sekretāru sanāksme
OIK – obligātā iepirkuma komponente	VZD – Valsts zemes dienests
OECD – <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija	ZM – Zemkopības ministrija
P&A – pētniecība un attīstība	
PB – Pasaules Banka	
PKC – Pārresoru koordinācijas centrs	
PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde	
PVD – Pārtikas un veterinārais dienests	
PVN – pievienotās vērtības nodoklis	
PVO – Pasaules Veselības organizācija	
PZDG – potenciāli zaudētie dzīves gadi	
PUA – pastāvīgās uzturēšanās atļauja	
SAM – specifiskā atbalsta mērķis	
SEG – siltumnīcefekta gāzes	
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību	
SIF – Sabiedrības integrācijas fonds	
SM – Satiksmes ministrija	
TEN-T – Viseiropas transporta tīkls	
TM – Tieslietu ministrija	
TUA – termiņuzturēšanās atļauja	
UIN – uzņēmuma ienākuma nodoklis	
UNESCO – <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija	

Ievads

Pagājuši pieci gadi, kopš Latvijas Republikas Saeima apstiprināja Nacionālo attīstības plānu 2014.–2020. gadam (NAP2020). Kopš tā laika īstenota rīcībpolitika, veiktas Latvijas valsts budžeta un ES fondu investīcijas NAP2020 mērķu sasniegšanai.

Šogad ir pienācis laiks noskaidrot, kā veicies NAP2020 īstenošanā – vai tajā noteiktie mērķi un uzdevumi ir sasniegti, vai līdz ar izmaiņām sociālekonomiskajā un ģeopolitiskajā vidē mainījusies arī valsts stratēģisko mērķu aktualitāte. Lai novērtētu paveikto un darāmo valsts attīstības mērķu sasniegšanā, PKC 2017. gadā veicis padziļinātu analīzi, šajā procesā iesaistot nozaru ekspertus un augstākā līmeņa vadītājus, pašvaldību un plānošanas reģionu pārstāvjus, sociālos un sadarbības partnerus, uzņēmējus, zinātniekus un akadēmiskās vides pārstāvjus, kā arī politiķus un nevalstisko sektoru, noskaidrojot būtiskākos izaicinājumus NAP2020 īstenošanā.

Atskatoties uz NAP2020 izstrādi, atceramies, ka tā notika strauji, taču ar plašu sabiedrības, ekspertu un viedokļu līderu iesaisti. NAP2020 veidots tiešā sasaistē ar valsts budžeta attīstības daļu un ES struktūrfondiem, liekot uzsvāru uz būtiskākajiem valsts konkurētspēju un attīstību ietekmējošiem faktoriem, tostarp produktivitātes celšanu, iedzīvotāju labklājības un dzīves kvalitātes uzlabošanu, īpaši strādājot pie ģimeņu ar zemiem ienākumiem nabadzības riska novēršanas, un reformām tādās jomās kā izglītība un veselības aprūpe. Lai sasniegtu ambiciozākos no NAP2020 mērķiem, ikvienam jābūt gatavam pārmaiņām savā dzīvē un aktīvi jāiesaistās savas un valsts nākotnes veidošanā, pielāgojoties nākotnes darba tirgus vajadzībām un attīstot zināšanas un prasmes, kas sekmēs kā individuālo, tā valsts izaugsmi.

NAP2020 vadmotīva *Ekonomikas izrāviens* un triju prioritāšu *Tautas saimniecības izaugsme, Cilvēka drošums* un *Izaugsmi atbalstošas teritorijas* īstenošana ir savstarpēji cieši saistītu pasākumu kopums, kura fokuss ir konkurētspējīgs, uz pasaules pārmaiņām gatavs cilvēks, no vienas puses, un darbotiespējīga, uz reformām vērsta valsts pašvaldību pārvalde, no otras puses.

No 2014. gada līdz 2016. gada 31. decembrim valsts attīstībā un iedzīvotāju labklājības celšanā, īstenojot NAP2020 mērķus, ieguldīts apmēram 1,47 mljrd. *euro* no valsts budžeta, t. i., aptuveni 73 % no kopējā līdz 2020. gadam plānotā finansējuma apmēra, un nedaudz virs 497 milj. *euro* no ES fondu finansējuma, kuru kopējais plānotais finansējuma apmērs ir 5,4 mljrd. *euro*. Lielākās investīcijas no valsts budžeta līdz šim veiktas rīcības virzienos *Cienīgs darbs, Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai* un *Izcila uzņēmējdarbības vide* – attiecīgi 321,2 milj. *euro*, 270 milj. *euro* un 219,7 milj. *euro*.

Kā liecina NAP2020 vidusposma novērtējuma gaitā apkopotā informācija, rīcības virzienos, kuros veikti lielākie valsts budžeta finanšu ieguldījumi, ir sasniegti arī labāki rezultāti. Ņemot vērā izmaiņas NAP2020 indikatoru rādītājos, kā arī viedokļu līderu vērtējumu, no visiem NAP2020 mērķiem visatzinīgāk vērtējams progress saistībā ar IKT un e-pārvaldības attīstību (rīcības virziens *Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai*), nodarbinātības veicināšanu (rīcības virziens *Cienīgs darbs*), kā arī ar kultūras kapitāla resursu ilgtspējīgu izmantošanu (rīcības virziens *Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana*) un latviešu valodas lietojuma sabiedrībā nostiprināšanos (rīcības virziens *Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats*). Savukārt, ņemot vērā izmaiņas NAP2020 indikatoros un ekspertu vērtējumu, būtiskākie "klupšanas akmeņi" valsts attīstībā šobrīd ir zinātnes, pētniecības un inovāciju attīstība, kam par iemeslu ir kritiski zemais ieguldījumu apmērs gan no publiskajiem, gan privātajiem resursiem, sasniegumi vispārējā izglītībā, reģionālās politikas attīstība, kā arī migrācija, turpinoties darbaspējas vecuma cilvēku aizbraukšanai un vienlaikus nepalielinoties remigrācijas plūsmām.

NAP2020 vidusposma novērtējuma ziņojumā vērtēta augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokumentu aktualitāte un nozīme, progress saistībā ar NAP2020 mērķu un uzdevumu īstenošanu, analizēti NAP2020 īstenošanas gaitu ietekmējošie faktori un sniegts Latvijas konkurētspējas novērtējums, iezīmējot iespējamās prioritātes un nākotnes plānus, tostarp kontekstā ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem, lai nodrošinātu sekmīgu un līdzsvarotu valsts attīstību.

NAP2020 vidusposma novērtējuma ziņojums izstrādāts, pamatojoties uz MK 2011. gada 19. oktobra noteikumu Nr. 816 "Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās apspriešanas kārtība" 7.3. apakšpunktu, ar kuru saskaņā reizi divos gados vienotā procesā un sadarbībā ar iesaistītajām institūcijām tiek sagatavots Nacionālā attīstības plāna izpildes un stratēģijas Latvija 2030 izpildes ziņojums, kā arī ievērojot MK 2015. gada 12. maija sēdes lēmuma (prot. Nr. 24 28. §) 4. punktu, ietverot konkurētspējas aspektu. Atbilstoši likumam "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" un MK 2004. gada 23. marta noteikumiem Nr. 157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums" ir veikts arī neatkarīgs NAP2020 īstenošanas ietekmes uz vidi monitorings un sagatavots monitoringa ziņojums.

Metodoloģija

Ziņojuma izstrādē tika secīgi izmantotas vairākas datu ieguves un analīzes metodes:

- politikas plānotāju aptauja;
- viedokļu līderu jeb ekspertu aptauja;
- statistikas un sekundāro datu analīze;
- ieguldījumu lietderīguma analīze;
- Saeimas stenogrammu kontentanalīze.

Politikas plānotāju aptaujas mērķis bija iegūt vērtējumu par NAP2020 ieviešanas gaitu kā mērķu, tā arī uzdevumu līmenī, identificējot šķēršļus, kas traucē sasniegt izvirzītos izaicinājumus, kā arī faktorus, kas sekmē to izpildi. Informācija, kas tika iegūta šajā novērtējuma posmā, kalpoja par pamatu, lai izstrādātu viedokļu līderu aptaujas instrumentāriju.

Viedokļu līderu jeb ekspertu aptaujas mērķis – noskaidrot ekspertu viedokli par:

- NAP2020 nosprausto mērķu aktualitāti un to sasniegšanas progresu;
- jomām, kur mērķu sasniegšana norit visveiksmīgāk, un tām jomām, kur tā ir visapgrūtinošākā;
- NAP2020 ieviešanas procesu un ierosinājumus ieviešanas procesa pilnveidei;
- jauniem izaicinājumiem, kuriem jāvērs uzmanība attīstības plānošanas procesā.

Kopumā tika piesaistīti apmēram 720 eksperti, viņu vidū ministriju augstākā līmeņa vadītāji un speciālisti, Saeimas deputāti, ministri, sociālie un sadarbības partneri, uzņēmēji, nevalstisko organizāciju, plānošanas reģionu pārstāvji, pašvaldību līderi, žurnālisti, pētnieki un akadēmiskās vides pārstāvji. Ekspertu aptaujas metode – datorizēta aptauja, izmantojot *Limesurvey* aptaujas rīku. Sasniegtā izlase – n=300. Respondence 41,7 % apmērā vērtējama kā optimāla, jo līdzīga tipa datorizētās ekspertu aptaujās atbildētība pētījumos parasti svārstās 30–40 % līmenī. Aptaujas datu analīze tika veikta, izmantojot deskriptīvās un salīdzinošās metodes.

Veicot **statistikas un sekundāro datu analīzi**, tika ievākta un apkopota informācija/dati par NAP2020 un Latvija2030 indikatoriem, novērtējot rādītāju izmaiņu progresu, izmaiņas ietekmējošos faktorus, būtiskākos izaicinājumus, kas saistīti ar nosprausto mērķu sasniegšanu nākotnē.

Izmantojamie datu avoti – statistika, esošie pētījumi, ziņojumi, attīstības plānošanas dokumentu izvērtējumi.

Ieguldījumu lietderīguma analīzes mērķis bija identificēt valsts budžeta un ES fondu ieguldījumu apmēru NAP2020 mērķu sasniegšanā, vienlaikus skatot ieguldījumu apmēra sasaisti ar progresu mērķu sasniegšanā, kā arī norādot t. s. "pārfinansētās" un "nepietiekami finansētās" jomas jeb jautājumus. Datu analīzē izmantotas deskriptīvās un salīdzinošās metodes, grupēšanas tehnikas un paņēmieni.

Saeimas plenārsēžu stenogrammu kontentanalīzes mērķis bija noskaidrot, cik bieži parlamenta deputātu debatēs ticis pieminēts NAP2020, kāds ir konteksts NAP2020 pieminēšanai, kā arī kā laika gaitā mainījusies NAP2020 aktualitāte. Analīzei tika izmantota kvalitatīvās kontentanalīzes metode, sākotnēji identificējot, kurās no deputātu runām Saeimas diskusijās pieminēts NAP2020, bet pēc tam identificējot frakciju, kurai pieder deputāts, deputāta attieksmi pret NAP2020 un saturisko tēmu, kas skarta deputāta uzstāšanās reizē. Analīzei no stenogrammām atlasītas visas tās uzstāšanās, kurās minēti vārdi "nap", "nacionālais attīstības plāns" vai attiecīgais vārdu salikums locījumā. Analīzē nav iekļauti premjera un citu amatpersonu ziņojumi, kā arī Saeimas stenogrammās iekļautās radioraidījuma "Frakciju viedokļi" transkripcijas. Analīze ļauj novērtēt, cik aktuāls ir augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokuments starp dažādu frakciju un parlamentāro pozīciju deputātiem kontekstā ar dažādu politiku apspriešanu publiskajās parlamentārajās diskusijās.

Stenogrammu analīzei ir arī vēra ņemami ierobežojumi – parlamentārās diskusijas, kas ir tikai neliela daļa no parlamentārā darba, atspoguļo tikai tās idejas un argumentus, kurus deputāti vēlas publiski parādīt vai īpaši izcelt parlamentārajās debatēs, par tiem jautājumiem, kas nonākuši parlamenta darba kārtībā. Parlamentārās diskusijas ir salīdzinoši formāls politiskās komunikācijas veids, kā arī nozīmīga ir parlamentārā dinamika starp pozīcijas un opozīcijas deputātiem. Jāņem vērā arī salīdzinoši nelielais deputātu uzstāšanās reižu skaits, kurās pieminēts vai citēts NAP2020, kas liedz izdarīt drošus secinājumus par iespējamām tendencēm un izmaiņām NAP2020 aktualitātē.

Kopumā sīkāk aplūkotas un analizētas 90 uzstāšanās reizes laikposmā no 2012. gada līdz 2016. gadam, kurās uzstājušies 43 deputāti, diskutējot par 42 likumprojektiem vai ziņojumiem¹.

1 Laikposmā no 2012. līdz 2016. gadam kopumā notikušas aptuveni 7 000 deputātu uzstāšanās parlamentārajās debatēs.

1. NAP2020 un Latvija 2030 aktualitāte un nozīme

1.1. Augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokumentu vieta un loma attīstības plānošanas sistēmā

Latvijā ir izveidota vienota attīstības plānošanas sistēma un normatīvajā regulējumā nostiprināti tās principi. Ilgtspējīga attīstība nodrošina šodienas vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamajām paaudzēm, jo politika līdzsvaro sociālekonomiskās attīstības mērķus, racionāli izmantojot ierobežotos dabas resursus un cilvēkresursus, kā arī materiālos resursus sabiedrības vajadzību apmierināšanai.

Latvija 2030 un NAP2020 ir sabiedrības, ekspertu un valsts kopējais redzējums un attīstības vīzija, kur virzāties un kā plānojam sasniegt noteiktos mērķus. NAP2020 sasaiste ar valsts budžeta finansējumu un tā uzraudzības mehānisms nodrošina valdības darba pēctecību un kalpo kā vadlīnijas politiķiem un Ministru kabinetam, ikdienā pieņemot lēmumus, kas skar visus Latvijas iedzīvotājus un ietekmē mūsu valsts nākotni.

Valdībai ir tiesības piedāvāt hierarhiski augstāko attīstības plānošanas dokumentu pārskatīšanu, tādējādi veidojot paplašinātu politikas perspektīvu. Vienlaikus valdības izaicinājums ir NAP2020 mērķu sasniegšana, kas ne vienmēr atspoguļojušas politiku darba kārtībā, un ne vienmēr rīcībpolitika ir saistīta ar NAP2020 īstenošanu.

Atbilstoši politikas plānošanas sistēmas regulējumam visiem pārējiem nozaru attīstības plānošanas dokumentiem² ir jāatbilst Latvija 2030 un NAP2020 noteiktajiem valsts attīstības mērķiem (hierarhijas principa ievērošana). NAP2020 mērķu sasniegšanas rādītāji (politikas rezultāti) ir iestrādāti nozaru plānošanas dokumentos jau daudz detalizētāk, paredzot konkrētas veicamās darbības to sasniegšanai.

Svarīgākie 2014.–2020. gada plānošanas perioda nozaru politikas dokumenti ir izstrādāti pēc NAP2020 pieņemšanas, kas ir devis iespēju nozaru politiku veidotājiem piedāvāt labākos veidus un risinājumus NAP2020 noteikto politikas mērķu sasniegšanai. Tādējādi **plānošanas sistēma ir nodrošinājusi pietiekamu elastību efektīvāko instrumentu izvēlē konkrēto politiku īstenošanai, vienlaikus saglabājot skaidru fokusu uz nacionālajā līmenī noteiktajiem NAP2020 mērķiem un prioritātēm.**

ES un citu ārvalstu finanšu instrumentu finansējuma plānošanas dokumentu izstrāde 2014.–2020. gadam notikusi, pamatojoties uz NAP2020 noteiktajām prioritātēm un mērķiem. Nacionālais attīstības plāns nosaka attīstības budžeta sadali, nevis bāzes budžetu, un tas ieviešams, izmantojot valsts un pašvaldību budžeta līdzekļus, Kohēzijas politikas un kopējās lauksaimniecības politikas fondus, citu ES budžeta instrumentu investīcijas, kā arī ES un citus ārvalstu finanšu palīdzības instrumentus un privāto finansējumu.

Novērtējot esošo plānošanas sistēmu, secināms, ka tā nodrošina pēctecību valsts ilgtermiņa attīstībai, vienlaikus ļaujot politiķiem reaģēt uz mainīgajiem ārējās vides apstākļiem un piedāvāt jaunus, labākus risinājumus.

1.2. NAP2020 aktualitāte

Atbilstoši Attīstības plānošanas sistēmas likumam Nacionālais attīstības plāns nosaka valsts attīstības mērķus, prioritātes, tai skaitā teritoriju attīstības prioritātes, sasniedzamos makrolīmeņa rezultātus, rīcības virzienus katrā prioritātē, sasniedzamos politikas rezultātus un atbildīgās institūcijas. Ņemot vērā noteikto dokumenta struktūru, NAP2020 kā augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokuments kopumā pārvaldības ekspertu vidū tiek vērtēts atzinīgi un tiek uzskatīts par vajadzīgu instrumentu, kas atspoguļo attīstības vīziju un mērķus, kā arī resursus mērķu sasniegšanai. Kā uzskata vidusposma novērtējuma ietvaros aptaujātie viedokļu līderi, NAP2020 stīprās puses ir:

- mērķu un uzdevumu sasaiste ar provizorisko finanšu līdzekļu sadali septiņu gadu periodam. Kopumā 84 % no aptaujātajiem ekspertiem piekrīt, ka Nacionālajam attīstības plānam nozīme ir tikai tad, ja ar dokumentu tiek provizoriski plānota finanšu līdzekļu sadale turpmākajiem gadiem;
- iekļautās vērtības un attīstības vīzija. Teju visi (90 %) uzrunātie eksperti norādījuši, ka tikpat būtiski kā Nacionālā attīstības plāna mērķi un uzdevumi ir arī vērtības un vīzija jeb redzējums par valsts attīstību;
- pakārtotība un sasaiste ar citiem attīstības plānošanas dokumentiem dažādās politikas jomās. 89 % viedokļu līderu uzskata, ka attīstības plānošanas dokumentiem dažādās politikas jomās ir jābūt pakārtotiem Nacionālā attīstības plāna mērķiem.

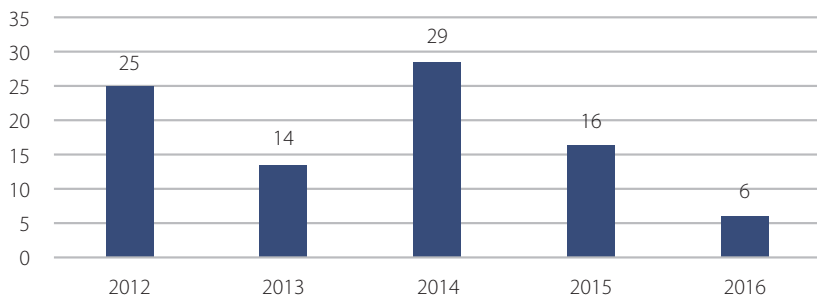
² Izņemot aizsardzības jomu, jo aizsardzības plānošanas augstākais dokuments saskaņā ar NBS likumu ir Valsts aizsardzības koncepcija.

Salīdzinoši tikai katrs piektais no viedokļu līderiem (22 %) domā, ka NAP2020 nebūtu vajadzīgs, ja ar to netiktu programmēti Eiropas fondu līdzekļi, kas norāda uz to, ka attīstības plānošanas sistēma kopumā uzskatāma par piemērotu rīku valsts stratēģisko mērķu definēšanai un īstenošanai. Tomēr vienlaikus nākotnē iespējamas diskusijas par nākamā Nacionālā attīstības plāna struktūras pilnveidi, nākamajā dokumentā iestrādājot precīzus uz valsts attīstību vērstus uzdevumus, kuru īstenošanas ietekme uz mērķa sasniegšanu ir pierādāma, piemēram, izmantojot rezultatīvo rādītāju sistēmu ne tikai mērķu, bet arī uzdevumu līmenī.

Lai novērtētu NAP2020 aktualitāti Latvijas likumdevēja ieskatā, tika veikta Saeimas stenogrammu analīze, aplūkojot publiski pieejamās parlamentārās diskusijas laikposmā no 2012. gada līdz 2016. gadam. Dati rāda, ka augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokuments visbiežāk minēts kontekstā ar NAP2020 apstiprināšanu Saeimā, budžeta veidošanu nākamajam gadam, budžetu triju gadu plānošanas periodam, apspriežot izmaiņas nodokļu jautājumos un saistībā ar citiem jautājumiem. 2014. gadā NAP2020 parlamentārās debatēs pieminēts visbiežāk – 29 uzstāšanās reizēs, bet 2013. un 2016. gadā visretāk – attiecīgi 14 un sešas uzstāšanās reizēs.

Aplūkotajā laikposmā opozīcijas frakcijas pārstāvošie deputāti NAP2020 parlamentārās diskusijās pieminējuši nedaudz biežāk nekā pozīcijas deputāti, proti, 51 diskusijā, salīdzinot ar koalīciju veidojošo frakciju deputātiem, kas NAP2020 pieminējuši 39 uzstāšanās reizēs.

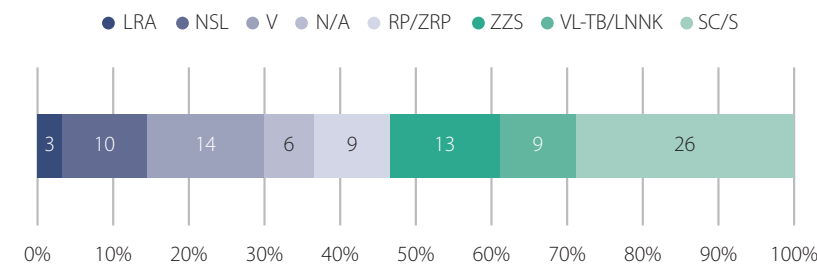
1. attēls. Uzstāšanās parlamentārās diskusijās, kurās pieminēts NAP2020

Datu avots: Saeima, PKC aprēķini

Aplūkojot Saeimas diskusijas frakciju griezumā, var identificēt frakcijas, kuru deputāti biežāk pieminējuši NAP2020 parlamentārās diskusijās. Visbiežāk NAP2020 minējuši partiju apvienības "Saskaņas Centrs" un partijas "Saskaņa" deputāti – 26 uzstāšanās reizēs. Partijas "No Sirds Latvijai" deputāti pieminējuši NAP2020 10 uzstāšanās reizēs, bet frakcijas "Vienotība" deputāti – 14 uzstāšanās reizēs. Frakciju "Zaļo un Zemnieku savienība" un "Visu Latvijai – Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" deputāti augstākā līmeņa plānošanas dokumentu minējuši attiecīgi 13 un 9 uzstāšanās reizēs.

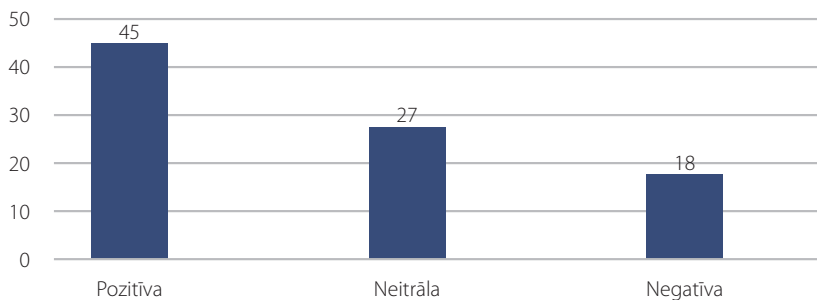
2. attēls. Uzstāšanās parlamentārās diskusijās, kurās pieminēts NAP2020, frakciju griezumā

Datu avots: LR Saeima, PKC aprēķini

Tika analizēta arī runātāju attieksme pret NAP2020, novērtējot, vai deputāta uzstāšanās reizē pausta pozitīva, negatīva vai neitrāla attieksme pret dokumentu. Pusē analizē iekļauto gadījumos, t. i., 45 uzstāšanās reizēs jeb 50 % runu, kurās pieminēts NAP2020, deputāti pauduši pozitīvu attieksmi, 27 uzstāšanās reizēs (30 %) – neitrālu un tikai piektdaļā gadījumos – 18 uzstāšanās reizēs – pret NAP2020 pausta negatīva attieksme.

3. attēls. Deputātu uzstāšanās reizēs paustā attieksme pret NAP2020

Datu avots: Saeima, PKC aprēķini

Visbiežāk – 25 deputātu uzstāšanās reizēs – Saeimas plenārsēžu debatēs NAP2020 minēts saistībā ar jautājumiem, kas skar ekonomiku. Sešas reizes deputāti augstākā līmeņa plānošanas dokumentu pieminējuši izglītības kontekstā, bet pa trijām reizēm – saistībā ar veselības politiku, reģionālo attīstību, nevienlīdzību un demogrāfijas problemātiku. Vairāk nekā pusē – 48 uzstāšanās reizēs – ir grūti identificēt vienu konkrētu tēmu, kuras kontekstā pieminēts NAP2020, piemēram, situācijās, kad diskusijās skarta attīstības vai budžeta plānošanas politika kopumā.

Secināms, ka NAP2020 visbiežāk deputātu Saeimas sēžu diskusijās tiek pieminēts ekonomiskās attīstības un budžeta plānošanas kontekstā, taču, pat ņemot vērā ierobežojumus, kas saistīti ar Saeimas sēžu stenogrammu analīzi, redzams, ka deputātu vidū NAP2020 netiek bieži izmantots parlamentārajā argumentācijā vai vismaz tās redzamajā daļā.

2. NAP2020 ieviešanas gaitu ietekmējošie faktori

2.1. Ārējo apstākļu analīze

NAP2020 izstrādes procesā prioritāra bija valsts ekonomikas izaugsme, kas primāri vērsta uz tautsaimniecības stiprināšanu, reģionālo attīstību, kā arī valsts iedzīvotāju labklājības celšanu. Attiecīgi ārējai videi netika pievērsta tik liela uzmanība, arī starptautiskajā dienas kārtībā nebija vērojamas būtiskas pārmaiņas, kas varētu radikāli mainīt Latvijas politiskās prioritātes vai ietekmēt Latvijas kā ANO, ES, NATO un citu starptautisko struktūru dalībvalsts mērķus. Tomēr, atskatoties uz politiskajām aktualitātēm kopš NAP2020 apstiprināšanas, nākas secināt, ka tieši ārējie procesi būtiski ietekmēja Latvijas politiskos mērķus un noteica jomas un pasākumus, kuru īstenošanai tika novirzīti papildu finanšu resursi. Šajā sadaļā sniegts īss ieskaits būtiskākajos ārpolitikas, kā arī drošības un aizsardzības politikas notikumos kopš NAP2020 apstiprināšanas, kas nosaka valdības darba kārtības prioritātes un politiskās izvēles.

Starptautiskā vide kļūst arvien dinamiskāka un grūtāk prognozējama. Tas visām pasaules valstīm liek pievērst arvien lielāku uzmanību starptautiskajām norisēm un tendencēm. Bieži vien politiski vai ekonomiski notikumi kādā no valstīm var radīt būtisku ietekmi uz citu valstu ekonomisko, politisko un drošības situāciju. Jāņem vērā, ka mūsdienu draudi nav saistīti tikai ar tiešu valstu suverenitātes un teritorijas integritātes apdraudējumu, bet arī neprognozējamiem teroristu uzbrukumiem, migrācijas pieaugumu, valstu informācijas telpas aizsardzību no viltus ziņām, informācijas tehnoloģiju un informācijas sistēmu drošību, energoresursu piegādi u. tml. Ārējās vides apstākļi un notikumi būtiski ietekmē valstu iekšpolitiku un to pieņemtos lēmumus, kā arī nacionālās intereses.

Analizējot būtiskākos notikumus ārējā vidē kopš NAP2020 apstiprināšanas, kas radījuši tiešu ietekmi uz Latvijas politiskajiem lēmumiem, jāpiemin Krievijas agresija Ukrainā un Krimas aneksija 2014. gadā. Krievijas īstenotā politika radījusi drošības riskus un izaicinājumus Latvijai un citām valstīm, kļūstot par ārkārtīgi nozīmīgu Latvijas ārpolitikas un drošības politikas jautājumu. Laimdotas Straujumas vadītā valdība, ņemot vērā notikumus Ukrainā, noteikusi valsts drošību par valdības prioritāti, paredzot, ka Latvijai ir jāstiprina tās paš aizsardzības spējas, kā arī ciešāk jāsadarbojas ar NATO kolektīvās aizsardzības un sabiedroto solidaritātes pasākumu īstenošanā.³

2014. gadā Latvijas aizsardzības budžets bija zem 1 % no IKP, kas būtiski atpalika no NATO dalībvalstīm noteiktajiem mērķiem aizsardzības nozares finansēšanai. Lai nodrošinātu Latvijas kolektīvās aizsardzības saistību izpildi, pieņemts Valsts aizsardzības finansēšanas likums, kas nosaka aizsardzības nozares finansējuma palielinājumu, lai līdz 2020. gadam tas sasniegtu 2 % no IKP.⁴ Tomēr, ņemot vērā ārējās vides radītos drošības izaicinājumus, valdība jau 2015. gada sākumā pieņēmusi lēmumu nodrošināt straujāku NBS kaujas gatavības celšanu un paš aizsardzības spēju attīstību, aizsardzības budžetam sasniedzot 2 % no IKP jau 2018. gadā.⁵

2015. gadā arvien redzamāka kļuva grupējuma *Da'esh* (ISIL) un citu teroristisku struktūru darbība, jo šis gads sākās ar vairākiem traģiskiem teroristu uzbrukumiem Parīzē un Kopenhāgenā, kas eskalāciju sasniedza 2015. gada 13. novembrī ar pēdējās desmitgades lielāko teroristu uzbrukumu Parīzē. Šie notikumi izraisīja starptautiskās sabiedrības sašutumu un apliecināja, ka terorisms ir viens no galvenajiem draudiem Eiropas drošībai, kas attīstās par komplicētu un neprognozējamu izaicinājumu starptautiskās sabiedrības drošībai⁶, jo teroristu uzbrukumi tiek organizēti tā, lai radītu pēc iespējas lielāku paniku un uztraukumu sabiedrībā, piemēram, tie tiek organizēti lidostās, gājēju ielās, koncertos utt. Neraugoties uz to, ka terorisma draudu līmenis Latvijā saglabājas zems, tomēr tā radītie draudi ir jāņem vērā arī mūsu drošības iestādēm, līdz ar to arī iekšējās drošības stiprināšana kļuva par nozīmīgu prioritāti gan Laimdotas Straujumas, gan Māra Kučinska vadītajā valdībā⁷. Diemžēl teroristu uzbrukumi dažādām ES dalībvalstīm turpinājās arī 2016. un 2017. gadā, parādot, ka neviena valsts nav pasargāta no pēkšņa un neprognozējama teroristu uzbrukuma.

Ņemot vērā politisko nestabilitāti Tuvajos Austrumos, kā arī pilsoņu karu Sīrijā, 2015. gadā dramatiski pieauga migrantu skaits, kas iebruc ES no Vidusjūras reģiona, kā arī Āzijas un Āfrikas valstīm. Migrācija kļuva par vienu no galvenajiem ES darba kārtības jautājumiem, kuram tika meklēti risinājumi ES solidaritātes mehānisma ietvaros, lai atslogotu dalībvalstis, kas saskaras ar nesamērīgu migrantu pieplūdumu. Iekšējās solidaritātes mehānisma ietvaros Latvijas valdība apņēmas uzņemt līdz 776 patvēruma meklētājiem.⁸ Prognozējams, ka šis jautājums būs aktuāls Latvijas iekšpolitikā arī turpmāk, jo ir nepieciešami papildu līdzekļi, kā arī daudzveidīgi dažādu institūciju īstenoti pasākumi, lai nodrošinātu šīm personām atbilstošus dzīves un uzturēšanās apstākļus, kā arī palīdzētu tām veiksmīgi iekļauties Latvijas sabiedrībā.

3 Deklarācija par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, 2014. http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/LS_MK_deklaracija.pdf

4 Valsts aizsardzības finansēšanas likums <https://likumi.lv/doc.php?id=267469>

5 Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam, Nacionālā attīstības plāna 2020. gadam un Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanas uzraudzības ziņojums 2015. http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/MPzin_07092015_Uzraudzibas_zinojums_4.pdf

6 Ministru prezidenta pārskats Saeimai par nacionālo drošību, 2015.

7 Deklarācija par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, 2016. http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20160210_MKucinskis_Deklaracija.pdf

8 Ministru prezidenta pārskats Saeimai par nacionālo drošību, 2015.

Latvija kā valsts, kas atrodas uz ES ārējās robežas, saskārās arī ar pastiprinātu nelegālo migrāciju. Līdz ar to 2015. gadā aktuāls kļuva arī robežu stiprināšanas jautājums, prasot Valsts robežsardzei arvien vairāk resursu un uzmanības veltīt valsts ārējās robežas aizsardzībai un ieceljošo personu robežkontrolei. Atbilstoši valdības lēmumiem, stiprinot Latvijas austrumu robežu, tika piešķirts finansējums Valsts robežsardzes cilvēkresursu kapacitātes stiprināšanai un materiāltehniskajam nodrošinājumam, īpašu uzmanību pievēršot personāla apmācībai, kā arī «zaļās» robežas iekārtošanai un aprīkošanai ar nepieciešamajām robežuzraudzības tehniskajām ierīcēm.⁹

Mūsdienās valstu ekonomisko attīstību un izaugsmi ietekmē ne tikai ģeopolitiskā drošība un stabilitāte, bet arī klimata pārmaiņas, kas ne tikai negatīvi ietekmē vides kvalitāti un dabas aizsardzību, bet arī rada ekonomiskos un sociālos izaicinājumus. Lai sekmētu klimatnoturīgu un oglekļmazietilpīgu attīstību, Latvija līdzās 194 valstīm ar vienbalsīgu lēmumu 2015. gadā apstiprināja Parīzes nolīgumu, kas tiek uzskatīts par līdz šim nozīmīgāko starptautisko vienošanos klimata pārmaiņu ierobežošanai.

Savukārt 2016. gadā kā būtiskākie starptautiskie notikumi, kas ietekmē arī Latvijas situāciju, ir minami divi – Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes referendums par izstāšanos no ES (*Brexit*) un ASV prezidenta vēlēšanas. Apvienotās Karalistes referendums iezīmēja pārvērtību ES attīstībā un politiskajā dienas kārtībā. Prezidenta Trampa administrācija izvirza jaunas prioritātes, kas ne visos gadījumos ir harmonijā ar Eiropas sabiedroto un partnervalstu nostāju. Attiecīgi abi šie procesi var ietekmēt divu Latvijas ārpolitikai un ekonomikai nozīmīgu starptautisko organizāciju – ES un NATO – darbību, to īstenojot politikas turpmākās attīstības prioritātēm.

Arī 2017. gads ir bagāts ar dinamiskiem starptautiskiem notikumiem, kas potenciāli var atstāt ietekmi uz Eiropas un visas pasaules attīstību. Īpaši jāatzīmē prezidenta vēlēšanu gaisotne Francijā un parlamenta vēlēšanu rezultāti Vācijā, kas norāda uz pieaugošu labējo ideju un populisma ietekmi saistībā ar migrantu skaita pieaugumu un sabiedrības vēlmi to ierobežot, pieaugošu teroraktu skaitu un iedzīvotāju pamatotajām bažām par savu drošību. Vienlaikus ES institūciju dokumenti un darba kārtība izvirza priekšplānā ES tālākās attīstības jautājumus, it īpaši tādos aspektos kā ES budžeta veidošana un sadale, Ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšana, ES sociālās dimensijas veidošana, globalizācijas un Eiropas integrācijas procesu savietojamība, ES drošības un aizsardzības politikas attīstība.

Arī turpmāk starptautiskā vide būs mainīga un grūti prognozējama. Dažādas norises var ietekmēt Latvijas politiskās prioritātes un izvēles, kā arī ekonomisko izaugsmi. Nenoliedzami, ka savu aktualitāti Latvijas nacionālo interešu un drošības politikas dienas kārtībā nezaudēs valsts pašsardzības, terorisma draudu mazināšanas, informācijas tehnoloģiju drošības un nelegālās migrācijas ierobežošanas jautājumi. Līdz ar to Latvijai ir jāspēj prognozēt iespējamās starptautiskās vides izmaiņas, tām elastīgi pielāgojoties un vienlaikus saglabājot virzību uz stratēģiskajiem, iepriekš nospraustajiem attīstības mērķiem, kas ir noteikti nacionālajos attīstības plānošanas dokumentos.

2.2. Ikgadējais valsts budžeta veidošanas process

NAP2020 ir rīks politikas un budžeta sasaistīšanai noteiktu politikas rezultātu un to rādītāju sasniegšanai. Tā dizains ir mūsdienīgs un iteratīvs, pieļaujot novirzes darbībā un finansējumā, lai septiņu gadu periodā visefektīvāk sasniegtu kvantificētos rezultātus, kā arī radītu iespēju risināt horizontālus starpnozaru jautājumus, tādējādi nodrošinot nepieciešamo sinerģiju saskaņotai ilgtermiņa politikai.

Uz NAP2020 pieņemšanas brīdi tika ieviestas izmaiņas vidēja termiņa budžeta ietvara izstrādē un kā prioritārs kritērijs attīstības budžeta veidošanā tika noteikta iniciatīva "atbilstība nacionālajam attīstības plānam vai valsts aizsardzības koncepcijai"¹⁰. Līdz ar to:

- attīstības budžets ir **ierobežots** fiskālajā telpā septiņu gadu periodam, tas ļauj izšķirties par efektīvākiem risinājumiem politikas rezultātu sasniegšanai;
- lēmumos par izmaiņām paredzētajā attīstības budžetā ievēro **pakāpenības** principu. Īstenojamas darbības, kas visop timālāk nodrošina uzdevumu izpildi, uzdevumi ir maināmi, ja tie labāk sasniedz rīcības virzienu mērķus, savukārt ikkatrs finansējuma pieteikums ir vērtējams arī pēc tā ietekmes uz trim NAP2020 izvirzītiem stratēģiskiem mērķiem.

NAP2020 ir izveidots, lai plānotu **attīstības budžetu**. Attīstības budžets ir papildu finansējums (jeb papildu fiskālā telpa), kas ir pieejams 2014.–2020. gada periodam, un 2012. gadā Finanšu ministrija to prognozējusi 1 mljrd. *euro* apmērā no valsts budžeta. Valsts budžeta ieguldījumi attīstībā nav tikai budžeta izdevumi, bet arī ierobežojumi budžeta ieņēmumos, ko rada, piemēram, nodokļu atvieglojumi.

⁹ Ministru prezidenta M. Kučinskā ikgadējais ziņojums Saeimai par Ministru kabineta paveikto un iecerēto darbību, 2017. http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/7F00C-C80354C1541C22580DB00517BB4?OpenDocument

¹⁰ MK 2012. gada 11. decembra noteikumi Nr. 867 "Kārtība, kādā nosakāms maksimāli pieļaujama valsts budžeta izdevumu kopējums un maksimāli pieļaujama valsts budžeta izdevumu kopējais apjoms katrai ministrijai un citām centrālajām valsts iestādēm vidējam termiņam".

Arī daļa līdzekļu neparedzētiem gadījumiem un Saeimas budžeta lēmumi ir attiecināti uz ieguldījumiem NAP2020 mērķu sasniegšanai.

Citi finanšu avoti, kurus iegulda, bet kuri nav iekļauti ierobežotajā fiskālajā telpā, ir pašvaldību līdzekļi, citi ārvalstu finanšu un privātā sektora avoti kā līdzfinansējums publiskajiem resursiem NAP2020 mērķu sasniegšanā.

Saeimā 2012. gada decembrī apstiprinātajā NAP2020 iekļauti 12 skaitļi – kopējais finansējums katram no 12 NAP2020 rīcības virzieniem. Kad trīs NAP2020 prioritāšu plānošanas darba grupas 2012. gadā bija vienojušās par attīstības plāna rīcības virzieniem, to sasniedzamajiem rezultātiem un uzdevumiem, ministrijas un citas valsts institūcijas sniedza priekšlikumus darbībām uzdevumu izpildei un rezultātu sasniegšanai. Darbības fiksētas kā indikatīvas, jo plānošanas dokumenti, kas pierādītu darbību lietderību, nebija vēl izstrādāti. Institūciju priekšlikumi, kas tika apkopoti tā sauktajā indikatīvajā darbību tabulā¹¹, četras reizes pārsniedza FM tai laikā novērtēto fiskālās telpas prognozi, tāpēc NAP2020 veidotāji izšķīrās par efektīvākām darbībām, kā arī samazināja pieteiktās finansējuma summas. 2013. gada janvārī Ministru prezidents Valdis Dombrovskis uzdeva ministrijām plānot jaunās politikas iniciatīvas un programmēt ES fondus atbilstoši indikatīvajai finansējuma tabulai, ar to saprotot, ka gadījumā, ja politikas veidošanas gaitā atklājas darbības, kuras labāk sasniedz paredzētos rezultātus, valdība fiskālās telpas ietvaros izšķīrās par efektīvākajām aktivitātēm, kas īstenojamas līdz 2020. gadam vai kamēr mērķi netiek sasniegti.

Veidojot NAP2020, tika noteikts NAP2020 indikatīvajā budžetā neiekļaut administratīvos izdevumus un atalgojuma palielināšanu valsts pārvaldē strādājošiem, jo pēckrīzes periodā, kad atalgojums valsts pārvaldē bija būtiski samazināts, pastāvēja risks, ka vēlme atgriezties pie bijušā algu līmeņa ar jauno pieejamo fiskālo telpu aizvieto velti sasniegt attīstības rādītājus. Tomēr, ņemot vērā, ka ienākumu nevienlīdzības mazināšana kļuva par vienu no trim NAP2020 makromērķiem, PKC, veicot valsts budžeta ieguldījumu kārtējumu attiecībā pret attīstības mērķiem, pieņēma lēmumu uz NAP2020 īstenošanu attiecināt arī ieguldījumus, kas saistīti ar minimālās algas palielināšanu, tai skaitā atalgojuma palielināšanu publiskajā sektorā strādājošiem ar zemu atalgojumu.

Slēgtās fiskālās telpas apstākļos nepārtraukti jāveic izšķiršanās starp dažādām darbībām, lai sasniegtu nacionālos attīstības mērķus. Skats uz mērķi dod lēmumu pieņēmējiem iespējas izvērtēt dažādas rīcības, priekšroku dodot labākajam risinājumam. Protams, stratēģiski plānojot resursus mērķu sasniegšanai, ministriju vadītāji arī pārvirza budžeta bāzes izdevumus attīstības mērķu sasniegšanai. Tās uzskatāmas par strukturālām reformām, kuras NAP2020 ieguldījumu analizē netiek iekļautas.

Rīcībpolitikas un budžeta sasaiste caur NAP2020 sniedz iespēju vienoties par horizontālajām politikām, kuru mērķu sasniegšanu nevar nodrošināt tikai viena ministrija vien. Piemēram, remigrācijas politikas īstenošanai 2013. gada valsts budžeta veidošanas procesā vairākas ministrijas pieprasīja un saņēma finansējumu EM izstrādātā Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāna 2013.–2016. gadam¹² īstenošanai. Jau 2014. gadā tika pilnveidota kārtība¹³, lai politiku koordinējošā ministrija varētu iesniegt horizontālus budžeta pieprasījumus vairāku ministriju darbību īstenošanai. Šādi valsts procesi veicina sinerģiju un politikas saskaņotību, kuru būtisko nozīmi uzsvēr arī OECD¹⁴.

Budžeta veidošanas procesam FM ik gadu izstrādā nosacījumus un nosaka budžeta pieņemšanas grafiku. Ministrijas noteiktā datumā iesniedz savus budžeta pieteikumus, FM tos vērtē visā pilnībā, savukārt PKC izvērtē atsevišķu pieteikumu atbilstību NAP2020, Valsts aizsardzības koncepcijai, valdības rīcības plānam, valdības deklarācijai un citiem plānošanas dokumentiem. Pēc jauno politikas iniciatīvu izvērtēšanas FM apkopo rezultātus un iesniedz MK informatīvo ziņojumu, kurā norāda visas iesniegtās jaunās politikas iniciatīvas prioritārā secībā atbilstoši vērtēšanas kritērijiem. Pamatojoties uz informatīvajā ziņojumā sniegto informāciju, MK uzsāk politiskās diskusijas par atbalstāmajām jaunām politikas iniciatīvām atbilstoši valsts budžeta iespējām. Ja MK ir pieņemts lēmums par jaunu politikas iniciatīvu atbalstīšanu, tad papildus valsts budžeta bāzes izdevumiem ieplāno finanšu līdzekļus valsts attīstības izdevumiem. MK ir pienākums koleģiāli pieņemt lēmumus, ievērojot arī citus faktorus. MK apstiprina vispārējo valdības budžeta plānu un iesniedz Saeimā budžeta likumprojektu paketi, ietverot tajā jaunās politikas iniciatīvas. Saeima pieņem vidēja termiņa budžeta ietvara likumu (to apstiprina katru gadu nākamo triju gadu periodam), kurā iekļauti arī līdzekļi valsts attīstības izdevumiem.

Budžeta veidošanas procesa pieredze četru gadu garumā rāda, ka uzmanība ieguldījumiem NAP2020 mērķu sasniegšanā no gada uz gadu vairāku iemeslu dēļ mainījies. Tāpat jāatzīmē, ka NAP2020 izstrādes un darbības laikā ir notikuši vairāki būtiski grozījumi normatīvajos aktos attiecībā uz budžeta pieteikumu (jauno politikas iniciatīvu (JPI) jeb prioritāro pasākumu) izskatīšanas procesu, kā rezultātā budžeta veidošanas process kļuvis vairāk politisks – iepriekš sagatavotajiem valsts attīstības budžeta pieprasījumiem vairs nav izšķiroša nozīme lēmumu pieņemšanas procesā.

11 NAP prioritāšu, rīcības virzienu un uzdevumu indikatīvajā finanšu ietvara izvērsums atbalstītām darbībām.

12 <https://likumi.lv/doc.php?id=258715>

13 MK 2012. gada 11. decembra noteikumi Nr. 867 "Kārtība, kādā nosakāms maksimāli pieļaujama valsts budžeta izdevumu kopējums un maksimāli pieļaujama valsts budžeta izdevumu kopējais apjoms katrai ministrijai un citām centrālajām valsts iestādēm vidējam termiņam".

14 OECD: Council Recommendations of Good Institutional Practices for Policy Coherence for Development (2010)

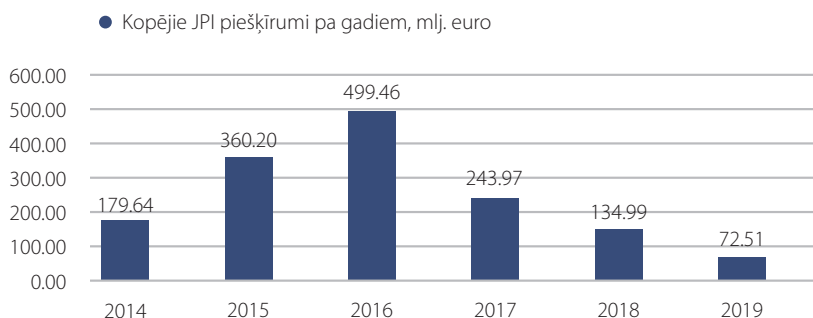
1. tabula. Valsts budžeta veidošanas procesa sasaiste ar NAP2020 2013.–2017. gadā.

<p>2013.gads</p> <p>JPI 2014.-2016. gadam</p>	<p>Ministrijas plāno noteiktu īpatsvaru no pieprasījumiem atbilstoši attīstības plānošanas vajadzībām. Lielākā daļa no MK apstiprinātajiem pieprasījumiem vērsti precīzi uz NAP2020 indikatīvajā darbību tabulā iekļautajām darbībām, kuras pamatotas ar nozaru attīstības plānošanas dokumentiem.</p> <p>Ministru kabinets arī apstiprina atsevišķas darbības, kuras nebija paredzētas NAP2020, bet gan nozaru plānošanas dokumentos un valdību deklarācijās, kas labāk nekā indikatīvajā tabulā paredzētās ir vērstas uz rezultātu sasniegšanu, piemēram:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) izveidots Elektroenerģijas ražošanas atbalsta fonds (EAF) konkurētspējīgas elektroenerģijas kopējās cenas nodrošināšanai (rīcības virziens "Energiefektivitāte un enerģijas ražošana"); 2) lai mazinātu nabadzības risku strādājošiem, paaugstina minimālās mēneša darba algas (rīcības virziens "Cienīgs darbs"); 3) nodarbinātības veicināšanai nodrošina asistenta pakalpojumus personām ar invaliditāti pašvaldībās. <p>Papildus neparedzētas investīcijas NAP2020 īstenošanā rodas nodokļu sistēmā, piemēram, atvieglojumi uzņēmējdarbībai (23,6 milj. <i>euro</i> triju gadu periodam), negūtīe ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes samazināšanas (102 milj. <i>euro</i>), neapliekamā minimuma palielināšanas (55 milj. <i>euro</i>) un atvieglojumiem par apgādībā esošām personām (104 milj. <i>euro</i>).</p> <p>NAP2020 mērķiem izmantoti 40,2 % no paredzētās fiskālās telpas septiņu gadu periodam. Netiek noturēts ierobežojums fiskālajai telpai, to sāk papildināt ar dažādiem ieņēmumiem</p>
<p>2014. gads</p> <p>JPI 2015.–2017. gadam</p>	<p>Valdība, redzot, ka darbības atbilstoši NAP2020 mērķiem saplānotas jau pirmajā gadā, sāk vairāk finansēt administratīvos izdevumus. Ministrijas pievērš uzmanību un gatavo JPI arī darbībām, kas ir paredzētas NAP2020, bet kuras ir pārresoriskas, jo no 2014. gada var iesniegt t. s. horizontālās JPI.</p> <p>Stājas spēkā 2013. gada 31. janvārī pieņemtais Fiskālās disciplīnas likums</p>
<p>2015. gads</p> <p>Neatliekamie pasākumi 2016.–2018. gadam</p>	<p>Ņemot vērā makroekonomiskās attīstības prognozes un ievērojot sarežģīto ģeopolitisko situāciju, ko radījis Krievijas un Ukrainas konflikts, MK nolemj, ka ministrijas un citas centrālās valsts iestādes negatavo un neiesniedz priekšlikumus jaunajām politikas iniciatīvām, izņemot veselības un izglītības jomu saistībā ar strukturālajām reformām, kā arī iekšējās un ārējās drošības politikas jomas. Ar nelieliem izņēmumiem par 3 % tiek samazināti bāzes izdevumi pamatfunkciju veikšanai.</p> <p>Lielākie izdevumi triju gadu periodam ir saistīti ar ienākumu nevienlīdzības un nabadzības riska mazināšanu publiskā sektora darbiniekiem un to māsājniecībām – atlīdzība iekšlietu sistēmas (78,5 milj. <i>euro</i>), veselības aprūpes sistēmas (30 milj. <i>euro</i>), leslodzījuma vietu pārvaldes (12,2 milj. <i>euro</i>) nodarbinātajiem, kā arī minimālās mēneša darba algas paaugstināšanai (9 milj. <i>euro</i>) un pedagogu darba samaksas reformai (9 milj. <i>euro</i>)</p>
<p>2016. gads</p> <p>Netika vērtēti pasākumi 2017.–2019. gadam</p>	<p>Ar 2016. gadu Ministru kabinets nodrošina pastāvīgu un sistemātisku valsts budžeta izdevumu pārskatīšanu, lai efektīvāk un ekonomiskāk īstenotu valsts politiku, kā arī regulāri optimizētu budžeta izdevumus un izvērtētu to atbilstību attīstības plānošanas dokumentos noteiktajām prioritātēm un mērķiem.</p> <p>Lai gan pirms MK lēmuma netiek vērtēta pasākumu atbilstība NAP2020, jaunās politikas iniciatīvas tiek attiecinātas, līdz ar to NAP2020 ieguldījumu uzraudzība turpinās</p>
<p>2017. gads</p> <p>Prioritārie pasākumi</p>	<p>Visaptveroša jauno politikas iniciatīvu (prioritāro pasākumu) reforma, paredzot turpmāk MK, izskatot Latvijas Stabilitātes programmas projektu, definēt prioritāro pasākumu iesniegšanas nosacījumus</p>

PKC turpmāk nodrošinās prioritāro pasākumu vērtēšanu atbilstoši Nacionālajam attīstības plānam, citiem politikas plānošanas dokumentiem un Valdības rīcības plānam, savukārt FM, veicot izvērtējumu, ņems vērā īstenojamās strukturālās reformas, prioritāro pasākumu ietekmi uz tautsaimniecību, tai skaitā nacionālo drošību, un ekonomisko izaugsmi, atbilstību vidēja termiņa budžeta ietvara likumā noteiktajiem budžeta mērķiem un prioritārajiem attīstības virzieniem, kā arī no ministriju budžetiem novirzāmo finansējumu prioritāro pasākumu īstenošanai.

Kopumā laikposmā 2013.–2016. gadam JPI procesa ietvaros uz NAP2020 attiecināmajām darbībām ministrijām un citām institūcijām tika piešķirti finanšu līdzekļi 1,49 mljrd. *euro* apmērā, kas veido 74 % no sākotnēji plānotajām kopējām valsts budžeta investīcijām NAP2020 īstenošanai. No minētajiem līdzekļiem 33,5 % tika attiecināti uz 2016. gada budžeta izdevumiem, bet 24,2 % – uz 2015. gada budžeta izdevumiem. Minētais ir izskaidrojams ar to, ka 2013. gadā budžeta ietvaram 2014.–2016. gadam tika piešķirta lielākā daļa no kopējiem JPI procesā piešķirtajiem finanšu līdzekļiem, kas sastādīja 810,1 milj. *euro* jeb 54,3 % no kopējiem JPI procesā piešķirtajiem finanšu līdzekļiem.

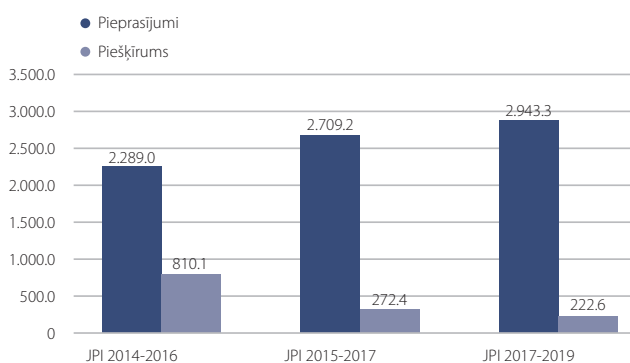
4. attēls. Kopējie JPI piešķirumi pa gadiem, milj. euro¹⁵

Datu avots: FM

Neraugoties uz to, ka ministriju un citu valsts pārvaldes institūciju finanšu pieprasījumi JPI procesā aug, faktiskie piešķirumi ar katru procesu samazinās. Ja 2013. gadā dažādiem pasākumiem tika piešķirti finanšu līdzekļi 48,2 % apmērā no visiem pieprasījumiem, tad 2016. gadā tika apmierināti vien 18,9 % no kopējiem ministriju un citu institūciju pieprasījumiem. No minētajiem līdzekļiem uz NAP2020 īstenošanu 2013. gadā bija attiecināmi 810,1 milj. euro jeb 73,4 % no kopējiem JPI piešķirumiem, kas turpmākajos periodos turpināja samazināties, 2014. gadā sasniedzot 272,4 milj. euro jeb 43,9 % no kopējiem piešķirumiem, savukārt 2016. gadā – 222,6 milj. euro jeb 40,1 %. Minētā tendence ir izskaidrojama ar to, ka NAP2020 īstenošanai būtisks līdzekļu apjoms tika piešķirts jau 2013. gadā, kā arī no 2014. gada iezīmējās nepieciešamība finansēt citas valsts prioritātes, kas atrodas ārpus NAP2020, t. sk. lai mazinātu ģeopolitiskā saspilējuma rezultātā radušos tautsaimniecības u. c. riskus, stiprinātu aizsardzības jomu, veiktu pasākumus veselības aprūpes nozares sakārtošanai.

5. attēls. JPI pieprasījumu un piešķirumu dinamika, milj. euro

Datu avots: FM, PKC aprēķini

katot prioritāro pasākumu vērtēšanas procesu nākotnē, nepieciešams no prioritāro pasākumu procesa nodalīt administratīvās kapacitātes stiprināšanas pasākumus, nodrošinot budžeta attīstības daļai paredzētā finansējuma mērķtiecīgāku pārdali uz būtiskiem un inovatīviem risinājumiem nosprausto prioritāro mērķu sasniegšanai, kā arī nepieciešams stiprināt izmēģinājumu projektu ("pilot-projektu") finansēšanas iespējas prioritāro pasākumu procesā, atbalstot jaunu risinājumu testēšanu, lai efektīvākā veidā nodrošinātu virzību uz nosprausto mērķu sasniegšanu.

2.3. Valdības maiņa

Valdības deklarācijas atspoguļo valdību veidojošo partiju attieksmi pret NAP2020, tā nozīmi un aktualitāti, kas teorētiski var ietekmēt attīstības plāna ieviešanas gaitu vai progresu noteiktu mērķu sasniegšanā. NAP2020 darbības periodā līdz šim valdību vadījuši divi Ministru prezidenti – Laimdota Straujuma un Māris Kučinskis. Abu Ministru prezidentu vadīto valdību deklarācijās vērojama sinerģija starp deklarāciju un NAP2020.

Jāuzsver, ka NAP2020 tika apstiprināts Valda Dombrovska vadītās valdības laikā. Papildus tam Valda Dombrovska vadītā valdība lielu uzmanību pievērsa NAP2020 ietvertu stratēģisko mērķu pārceļšanai uz 2014. gada valsts budžeta prioritātēm un jaunā ES fondu

¹⁵ T. sk. 2016. gada neatliekamie pasākumi

plānošanas perioda uzsākšanai, paredzot arī papildu finansējumu. Līdz ar to par 2014. gada valsts budžeta prioritāti tika noteikti divi no NAP2020 stratēģiskajiem mērķiem – tautas ataudze un nevienlīdzības mazināšana, kas nozaru attīstības plānošanas dokumentos līdz šim nebija minēti.

Laimdotas Straujumas 2014. gada novembra valdības deklarācija ir Latvijas vēsturē pirmā deklarācija, kurā pausta apņemšanās īstenot NAP2020 mērķus. Valdību veidojošās partijas vienojās un valdības deklarācijā nosauca 10 politikas rezultātus ar mērķu vērtībām, kurām veltīta īpaša uzmanība, pakārtojot arī valdības deklarācijas pasākumus šo mērķu sasniegšanai.

Māra Kučinska 2016. gada februāra valdības deklarācija iet soli tālāk, atdalot pasākumu kopas ar šīs valdības sasniedzamajiem politikas rezultātu rādītājiem. Šie rādītāji gan precizē sasniedzamos NAP2020 mērķus (piemēram, koriģējot eksporta īpatsvaru no IKP no 66 % 2017. gadā, kas noteikts NAP2020, uz 60 % 2018. gadā), gan nosaka rezultātu sasniegšanas apmēru jau NAP2020 uzdevumu līmenī. Piemēram, attiecībā uz rīcības virziena *Izcila uzņēmējdarbības vide* uzdevumu [157] *Radikāla rīcība ēnu ekonomikas apkaršanā* valdības deklarācijā uzdots "2018. gadā sasniegt viena procentpunkta nodokļu iekasējamības pieaugumu pret IKP".

Vienlaikus jāņem vērā, ka valdības deklarācija ir politisko vadlīniju dokuments koalīciju veidojošajām partijām, kas tiek gatavots, ņemot vērā iepriekš apstiprinātos politikas plānošanas dokumentos, t. sk. NAP2020, iekļautās apņemšanās. Tomēr valdības deklarācijā tiek iekļauti arī koalīciju veidojošo partiju politiskie solījumi, mērķi un uzstādījumi, kas bieži vien var būt prioritārāki par attīstības plānošanas dokumentos ietvertajiem pasākumiem. Papildus tam korekciju valdības darbā ievieš arī neparedzēti iekšpolitiskie vai starptautiskie notikumi, uz kuriem reaģējot mainās arī valdības darba kārtības prioritātes. Arī valdības maiņa rada ietekmi uz valsts attīstības mērķiem un to īstenošanu.

3. NAP2020 ieviešanas progresa novērtējums

NAP2020 kopumā noteiktas trīs prioritātes – *Tautas saimniecības izaugsme, Cilvēka drošums, Izaugsmi atbalstošas teritorijas* – un četri makromērķi, lai gan stratēģiskie indikatori, kas monitorē progresu makromērķu sasniegšanā, ir tikai trim no tiem. NAP2020 makromērķi:

- ilgtspējīga Latvijas ekonomikas izaugsme ar pieaugošu valsts konkurētspēju starptautiskajos tirgos;
- radīta spēcīga vidusšķira un nodrošināta tautas ataudze Latvijā – valstī, kur ikkatram cilvēkam ir iespējas gādāt par savu, savu tuvinieku un Latvijas attīstību;
- radītas līdzvērtīgākas darba iespējas un dzīves apstākļi visiem iedzīvotājiem, izmantojot teritoriju attīstības potenciālu un unikālos resursus;
- stiprināta Latvijas reģionu starptautiskā konkurētspēja, palielinot Rīgas kā Ziemeļeiropas metropoles un citu nacionālās nozīmes attīstības centru starptautisko lomu.

Visi makromērķi ir vienlīdz svarīgi Latvijas izaugsmei – šādu uzskatu pauž arī nedaudz vairāk kā divas trešdaļas (68 %) aptaujāto ekspertu. Arī katra atsevišķā makromērķa aktualitātes vērtējums kopumā rāda, ka nav tādu stratēģisko mērķu, kas būtu mazāk nozīmīgi nekā citi. 87 % viedokļu līderu uzskata, ka joprojām ļoti svarīgs ir ekonomikas izaugsmes mērķis un tikpat daudzi (86 %) par ļoti svarīgu atzīst tautas ataudzes mērķi. Nedaudz retāk kā ļoti būtisks un valstij aktuāls atzīmēts mērķis radīt līdzvērtīgas darba un dzīves iespējas reģionos (74 %), kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšana (68 %), taču vienlaikus aptuveni katrs sestais no ekspertiem šos mērķus norādījis kā svarīgus līdzsvarotai valsts izaugsmei.

Vērtējot progresu makromērķu sasniegšanā, viedokļu līderi par visveiksmīgāk īstenoto makromērķi atzinuši tautas saimniecības izaugsmi, kuru 47 % ekspertu uzskata par sekmīgi vai drīzāk sekmīgi īstenotu. Progress citos makromērķos viedokļu līderu vērtējumā nav bijis vērojams – tikai 13 % ekspertu uzskata, ka progress saistībā ar ienākumu nevienlīdzības mazināšanu bijis sekmīgs vai drīzāk sekmīgs un tikai 11 % attiecīgi novērtējuši progresu saistībā ar līdzvērtīgu darba un dzīves apstākļu radīšanu reģionos, kā arī ar tautas ataudzes mērķu sasniegšanu.

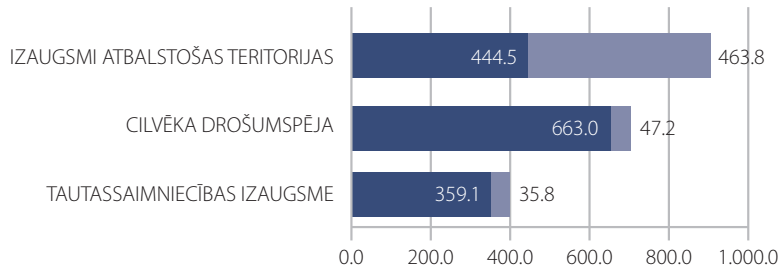
Līdzīgs novērtējums par virzību uz stratēģisko mērķu sasniegšanu gūstams, arī analizējot progresu stratēģiskos indikatoros. Rādītājs par iekšzemes kopproduktu uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes līmeņa liecina par kopumā stabilu virzību uz NAP2020 nospraustā mērķa saistībā ar tautsaimniecības izaugsmi sasniegšanu. Analīze par S80/S20 ienākumu kvitīļu attiecības indeksu savukārt norāda, ka, lai gan pēdējā gadā vērojama ienākumu nevienlīdzības mazināšanās, visticamāk, NAP2020 nospraustais mērķis šajā jomā netiks sasniegts, neraugoties uz to, ka ienākumu nevienlīdzība Latvijā šobrīd ir mazāka nekā Igaunijā vai Lietuvā. Tiesa, šajā rādītājā NAP2020 paredzēja visai ambiciozu mērķi – sasniegt aptuveni ES vidējo līmeni. Spēja mazināt ienākumu nevienlīdzību nākotnē lielā mērā ir atkarīga no jaunās nodokļu politikas reformas.

No plānotās atšķirīga šobrīd ir virzība tautas ataudzes mērķrādītājā, kas uzrāda izmaiņas iedzīvotāju skaita dabiskajā pieaugumā. Lai gan NAP2020 optimistiskā prognoze paredzēja, ka 2020. gadā starpība starp dzimstību un mirstību būs nulle, dati par dabisko pieaugumu 2016. gadā rāda, ka virzība uz mērķa sasniegšanu apstājusies, jo starpība starp attiecīgajā gadā dzimušajiem un mirušajiem ir līdzīga tai, kāda novērota 2015. gadā. Vienlaikus gan jāatzīmē, ka turpmākais progress makromērķi un attiecīgi stratēģiskajam indikatorā lielā mērā atkarīgs no īstenotajām aktivitātēm nabadzības risku mazināšanai ģimenēs ar bērniem, īpaši daudz bērnu un viena vecāka ģimenēs, kā arī no tā, cik veiksmīgi izdosies sekmēt ģimenes un darba dzīves savienošanos risinājumu izmantošanu un nostiprināšanu darba tiesisko attiecību jomā gan publiskajā pārvaldē, gan privātā sektorā. Tāpat dabiskā pieauguma izmaiņas tālākā nākotnē var ietekmēt proaktīva rīcība sabiedrības veselības jomā, aktualizējot veselību ietekmējošo risku faktoru izplatības mazināšanas nepieciešamību sabiedrībā.

Galvenie finanšu avoti NAP2020 īstenošanai ir valsts budžeta līdzekļi un ES fondu investīcijas. Valsts budžeta kopējās plānotās investīcijas NAP2020 mērķu sasniegšanai paredzētas 2 mljrd. *euro* apmērā. No minētās summas 19,6 % plānots investēt prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme*, 45,1 % – *Izaugsmi atbalstošas teritorijas*, savukārt 35,2 % – *Cilvēka drošums*. Gan prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme*, gan *Cilvēka drošums* uz 2016. gada nogali ir investēta absolūti lielākā daļa no sākotnēji plānotajām valsts budžeta investīcijām – attiecīgi 90,9 % un 93,4 %. Prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme* minētais progress ir izskaidrojams ar izdevumiem VSAOI griestu atjaunošanai un likmes samazināšanai, IIN likmes samazināšanai, Elektroenerģijas ražošanas atbalsta fonda izveidei un ēnu ekonomikas apkarošanas pasākumiem, kamēr prioritātē *Cilvēku drošums* būtiskākās izdevumu pozīcijas veidoja atbildības nodrošināšana iekšlietu sistēmas iestāžu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, ārstniecības personu darba samaksas paaugstināšana un demogrāfijas pasākumu īstenošana. Vienlaikus prioritātē *Izaugsmi atbalstošas teritorijas* ir investēti 444,5 milj. *euro* jeb 48,9 % no sākotnēji plānotajām valsts budžeta investīcijām.

6. attēls. Valsts budžeta investīcijas sadalījumā pa prioritātēm, milj. euro

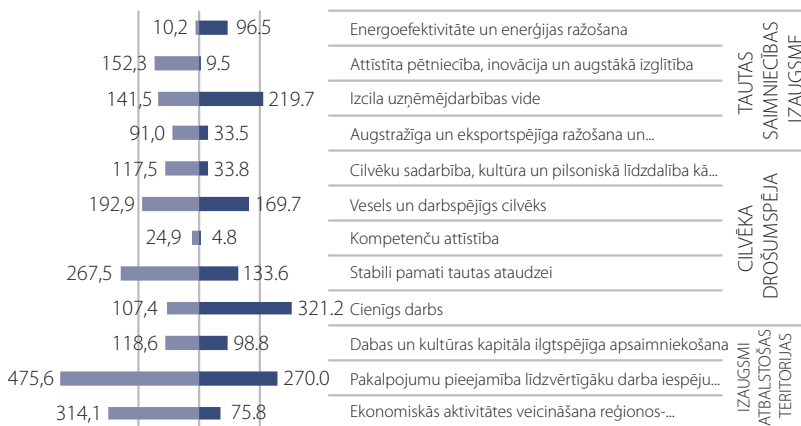
- Valsts budžeta investīcijas uz 2016. g. 31. decembri, milj. euro
- Starpība starp veiktajām investīcijām un plānoto visam periodam, milj. euro

Datu avots: FM, PKC aprēķini

Analizējot rīcības virzienu līmeni, secināms, ka aptuveni ceturtajā daļā no visiem rīcības virzieniem faktiski veiktās investīcijas jau 2016. gada 31. decembrī pārsniedza sākotnēji plānoto valsts budžeta ieguldījumu apmēru attiecīgajiem rīcības virzieniem, turklāt rīcības virzienā *Energoefektivitāte un enerģijas ražošana* šis pārsniegums ir pat 9,5 reizes lielāks, nekā sākotnēji plānots. Lielākais valsts budžeta finansējums tika plānots rīcības virzieniem *Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgāku darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai*, *Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana* un *Stabili pamati tautas ataudzei* – attiecīgi 475,6 milj. euro, 314,1 milj. euro un 267,5 milj. euro, bet mazākais – *Energoefektivitāte un enerģijas ražošana* un *Kompetenču attīstība* – attiecīgi 10,2 un 24,9 milj. euro. Vienlaikus uz 2016. gada 31. decembri lielākās investīcijas ir veiktas rīcības virzienos *Cienīgs darbs*, *Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgāku darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai* un *Izcila uzņēmējdarbības vide* – attiecīgi 321,2 milj. euro, 270 milj. euro un 219,7 milj. euro.

7. attēls. Valsts budžeta investīcijas sadalījumā pa rīcības virzieniem, milj. euro

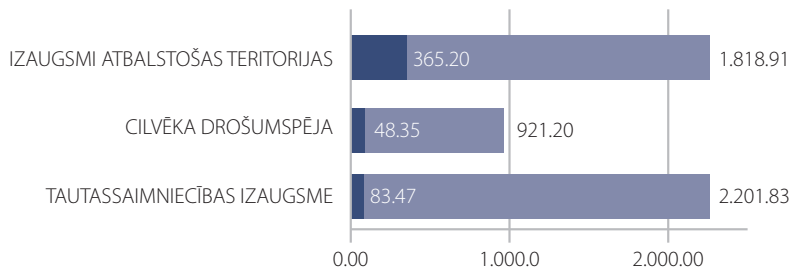

- Plānotās valsts budžeta investīcijas, milj. euro
- Valsts budžeta investīcijas uz 2016. g. 31. decembri, milj. euro

Datu avots: FM, PKC aprēķini

Savukārt ES fondu 2014.–2020. gada periodā kopējās uz NAP2020 attiecināmās ES fondu investīcijas veido 5,4 mljrd. euro. No minētajām investīcijām 42 % plānots investēt prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme*, 40,2 % – *Izaugsmi atbalstošas teritorijas*, savukārt 17,8 % – *Cilvēka drošumspēja*. Straujākais ES fondu investīciju progress ir prioritātē *Izaugsmi atbalstošas teritorijas*, kur ir veiktas investīcijas 365,2 milj. euro apmērā jeb 16,7 % no periodā plānotajām. Minētais ir izskaidrojams ar panākto progresu ELFLA un EJZF fondu investīcijās. Vienlaikus lēnākais ES investīciju progress ir prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme*, kur ir investēti vien 83,5 milj. euro jeb 3,7 % no periodā plānotajām investīcijām.

8. attēls. ES fondu investīciju progress, milj. euro

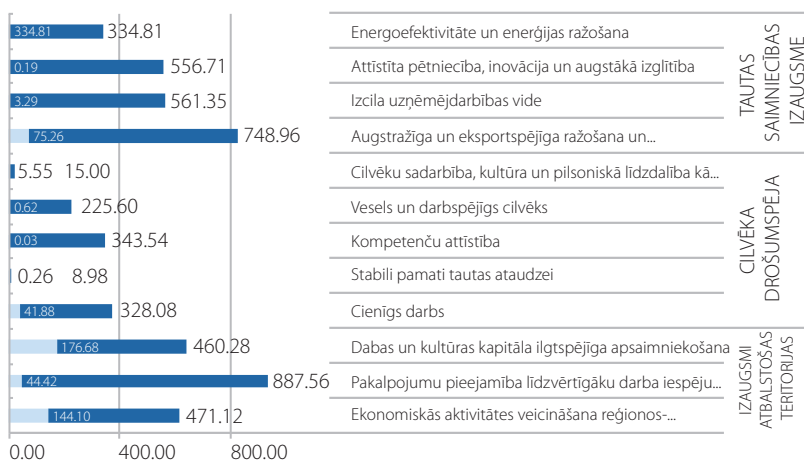

- Uz 2016. g. 31. decembri veiktās ES fondu investīcijas
- Atlikušajos periodos veicamās ES fondu investīcijas

Datu avots: FM, PKC aprēķini

Analizējot rīcības virzienu līmeni, secināms, ka tikai trešajā daļā no 12 rīcības virzieniem faktiski veiktās investīcijas uz 2016. gada 31. decembri pārsniedz 10 % no periodā plānotajiem ES fondu līdzekļiem. Straujākais ES fondu investīciju progress ir rīcības virzienos *Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana*, *Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats* un *Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos* – attiecīgi 27,7 %, 27 % un 23,4 % no periodā plānotajām ES fondu investīcijām. Savukārt lēnākais ES fondu investīciju progress ir rīcības virzienos *Kompetenču attīstība*, *Vesels un darbaspējīgs cilvēks*, *Izcila uzņēmējdarbības vide* un *Attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība*, kur veiktie ieguldījumi ir zem 1 % sliekšņa no periodā plānotajām ES fondu investīcijām.

9. attēls. ES fondu investīcijas sadalījumā pa rīcības virzieniem, milj. euro

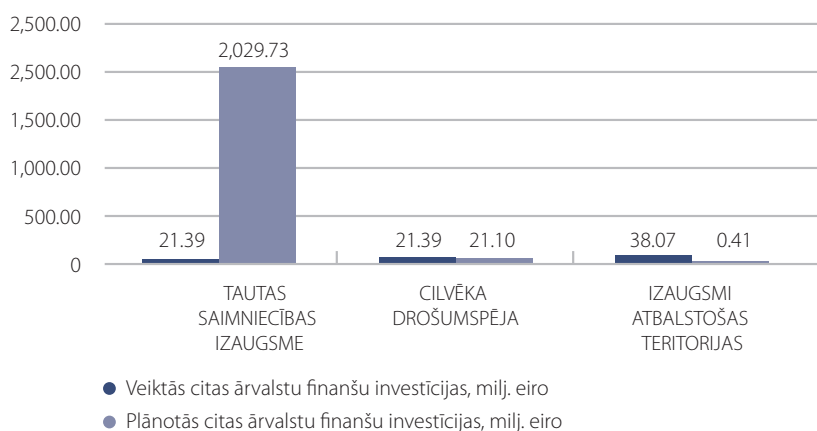

- Uz 2016. g. 31. decembri veiktās ES fondu investīcijas
- Atlikušajos periodos veicamās ES fondu investīcijas

Datu avots: FM, PKC aprēķini

99 % no kopējām citām ārvalstu finanšu investīcijām tika plānotas prioritātē *Tautas saimniecības izaugsme*, kas ir izskaidrojams ar plānotajiem ieguldījumiem energoinfrastruktūras tīklu attīstībā, koplietošanas pētniecības infrastruktūras izveidē un *Rail Baltica* Latvijas posma tehniskās dokumentācijas izstrādē un izbūves uzsākšanā. No minētajām investīcijām laikposmā līdz 2016. gada 31. decembrim faktiski ir investēti līdzekļi 21,4 milj. euro apmērā jeb 1 % no sākotnēji plānotā, ņemot vērā, ka ieplānotie projekti 2016. gada nogalē vēl nebija uzsākti. Vienlaikus veiktās citas ārvalstu finanšu investīcijas prioritātēs *Cilvēka drošums* un *Izaugsme atbalstošas teritorijas* uz 2016. gada nogali jau bija pārsniegušas sākotnēji plānotās, turklāt minētais pārsniegums prioritātē *Izaugsme atbalstošas teritorijas* ir 92,3 reizes no sākotnēji plānotā, ko pamatā noteikušas investīcijas vēsturiski piesārņoto vietu sanācijā Sarkanāugavas teritorijā, atbalsts visaptverošas nacionālās klimata politikas izstrādē un atbalsts jaunajiem uzņēmējiem.

10. attēls. Citas ārvalstu finanšu investīcijas, milj. euro

Datu avots: visas ministrijas, PKC aprēķini

Turpinājumā sniegts NAP2020 īstenošanas progress novērtējums katram rīcības virzienam.

3.1. Augstražīga un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi

Rīcības virziena *Augstražīga un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi* galvenais mērķis ir radīt apstākļus, kas sekmē ražojošo un pakalpojumu sniedzozo uzņēmumu produktivitātes pieaugumu, tādējādi veicinot uzņēmumu eksportspēju un dzīves kvalitātes uzlabošanu strādājošiem, vienlaikus mazinot ražošanas procesa radīto ietekmi uz vidi. Lai paaugstinātu ražīgumu uzņēmumos, valsts paredzējusi atbalstīt ražošanas modernizācijas procesus eksportspējīgos uzņēmumos, ar nodokļu stimulu sistēmu sniegt atbalstu ārvalstu un vietējā kapitāla investīciju piesaistei, kā arī attīstīt finanšu apkalpošanas, loģistikas un tranzīta nozares, kas veido pamatu lielo investīciju piesaistei. Tāpat plānots stiprināt Latvijas ekonomisko interešu pārstāvniecību ārvalstīs, tādējādi atbalstot uzņēmumu eksportspēju un eksporta apjomu kāpināšanu, kā arī nodrošināt pastāvīgas apmācības uzņēmējiem saistībā ar jaunuzņēmumu veidošanu, konkurētspējas kāpināšanu un procesu uzlabošanu uzņēmumos. Vienlaikus rīcības virziens paredz arī radošo industriju attīstību, tādējādi sekmējot inovācijas uzņēmējdarbībā, un uz eksportu orientētu tūrisma produktu un pakalpojumu veidošanu. Lai mazinātu līdz ar produktivitātes kāpināšanu radīto iespējamo kaitējumu videi, rīcības virziena ietvaros paredzēts atbalsts uzņēmumiem energoefektivitātes uzlabošanai.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Lai sekmētu jaunu produktu izstrādi un investīciju piesaisti uzņēmumu konkurētspējas stiprināšanai, NAP2020 paredzēts pilnveidot **nodokļu stimulu sistēmu**. Konkrēti instrumenti, kas nodrošina uzdevuma izpildi, ietverti Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēs 2018.–2021. gadam, ar kurām uzsākta Latvijas nodokļu politikas reforma. Reformas rezultātā tiks saglabāta UIN atlaide MK apstiprinātajiem investīciju projektiem, saglabāta UIN atlaide uzņēmumiem, kas darbojas speciālajās ekonomiskajās zonās un brīvpastās, kā arī reinvestētajai peļņai UIN likme noteikta 0 % apmērā, savukārt sadalītajai peļņai – 20 %.

Lai sniegtu finanšu atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai gan jaunu uzņēmumu darbības uzsākšanai, gan arī ražojošiem un eksportējošiem uzņēmumiem jaunu produktu attīstībai, 2014.–2015. gadā divos posmos izveidota **vienota valsts attīstības finanšu institūcija "Altum"**. Ar Altum starpniecību tiek īstenotas valsts atbalsta programmas, no kurām daļa tiek finansēta no ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda finansējuma, piemēram, Aizdevumu garantijas, Parāliešie aizdevumi, Starta un mikro aizdevumi, Akcelērijas fondi un Riska kapitāla fondi. Tāpat no citiem finansējuma avotiem (t. sk. iepriekšējo ES fondu plānošanas periodu atmaksas) tiek īstenotas vairāk nekā 10 citas programmas.

Lai sekmīgi konkurētu ar kaimiņvalstīm jaunu investīciju piesaistē, kā arī nodrošinātu uzņēmumu attīstībai labvēlīgus apstākļus, kopš 2016. gada vidus ir pieejams **atbalsts ieguldījumiem ražošanas telpu un infrastruktūras izveidei vai rekonstrukcijai**, kas tiek aktīvi izmantots. Apstrādes rūpniecības apjomu kāpums ir stimulējis pieprasījumu tirgū pēc mūsdienu prasībām atbilstošām ražošanas infrastruktūrai nepieciešamām telpām un industriālām teritorijām, īpaši Kurzemē un Rīgas reģionā.

Pašvaldību un uzņēmumu īpašumā esošo ražošanas teritoriju izveide un attīstība, tai skaitā saistītā atbalsta infrastruktūra (pieved-

ceļi, komunikācijas), ir viens no investīciju piesaistes un uzņēmējdarbības attīstības priekšnosacījumiem. Izmantojot ES fondu atbalstu, paredzētas **investīcijas publiskās infrastruktūras un inženierkomunikāciju attīstībā reģionos**, t. i., uzņēmējdarbībai nepieciešamo teritoriju, ēku un to infrastruktūras, pievedceļu, inženierkomunikāciju atzaru ierīkošanai un to jaudas palielināšanai. Ieguldījumu rezultātā plānots radīt jaunas darba vietas privātajā sektorā reģionos, piesaistīt komersantu nefinanšu investīcijas un sakārtot degradētās teritorijas.

LLAP 2014.–2020. gadam ietvaros, izmantojot ELFLA finansējumu, tiek sniegts **atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās**, lai uzlabotu saimniecību konkurētspēju, ekonomiskos rādītājus un mazinātu tirgus svārstību negatīvo ietekmi. Tāpat tiek sniegts atbalsts ieguldījumiem uzņēmumos, kas veic lauksaimniecības produktu pārstrādi, kā arī uzņēmējdarbības attīstībai lauku teritorijās ar lauksaimniecību nesaistītas uzņēmējdarbības veikšanai un tūrisma aktivitāšu veicināšanai. Minēto darbību īstenošanai uz 2016. gada nogali ir uzņemtas saistības 106,6 milj. *euro* apmērā.

Lai veicinātu efektīvu energoresursu izmantošanu, enerģijas patēriņa samazināšanu un pāreju uz atjaunojamiem energoresursiem, 2016. gada nogalē uzsāka **valsts atbalsta programma apstrādes rūpniecības komersantiem ražošanas ēku un iekārtu energoefektivitātes paaugstināšanai**, tai skaitā veicot jaunu, energoefektīvāku iekārtu iegādi vai ieguldījumus atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanā. Projektu īstenošana notiks 2018. gadā, un paredzams, ka energoefektivitātes pasākumu īstenošana samazinās kopējo enerģijas patēriņu nozarē un enerģijas īpatsvaru ražošanas izmaksu struktūrā, tādējādi veicinot komersantu konkurētspēju eksporta tirgos.

Veicinot racionālu energoresursu izmantošanu un pārvaldību, pēc Energoefektivitātes likuma stāšanās spēkā 2016. gada martā valdība ir pieņēmusi normatīvo regulējumu energoefektivitātes jomā, tai skaitā attiecībā uz uzņēmumu energoauditiem, brīvprātīgo vienošanos energoefektivitātes uzlabošanai u. c. 2017. gadā ieviesta energoefektivitātes pienākumu shēma, lai nodrošinātu virzību uz valsts energoefektivitātes mērķu sasniegšanu 2020. gadā.

No 2016. gada uzņēmēji aktīvi izmanto valsts atbalstu **nozaru starptautiskās konkurētspējas paaugstināšanai** (daļība starptautiskās izstādēs ārvalstīs, daļība tirdzniecības misijās un Latvijas augstu valsts amatpersonu vizītēs ārvalstīs, ražotņu un produktu atbilstības novērtēšana, LIAA konsultācijas par eksporta jautājumiem).

Lai sekmētu uzņēmumu specializāciju un iesaistīšanos globālajās vērtību ķēdēs, tiek īstenota valsts atbalsta programma **eksporta klasteru attīstībai**. 2017. gada sākumā tika noslēgti jauni projektu īstenošanas līgumi ar 14 klasteriem (pārtika, IT, elektronika, dzīvības zinātne, tūrisms, veselības tūrisms, metālapstrāde, koka būvniecība, tīras tehnoloģijas (*cleantech*), zaļās un viedās tehnoloģijas, drošība un aizsardzība, eksports, viedās pilsētas, druka un mediji).

Tāpat ir sniegts atbalsts Latvijas uzņēmumiem, kuri vēlas uzsākt vai paplašināt eksportu ārējos tirgos un iekļauties globālajās vērtību ķēdēs. Pārskata periodā atbalstu eksportētājiem partneru atrašanā sniegusi kopumā 21 **Latvijas ārējā ekonomiskā pārstāvniecība (LIAA pārstāvniecības) un Latvijas vēstniecības**.

Vienlaikus ir atvērtas Latvijas vēstniecības Apvienotajos Arābu Emirātos, Indijā un Korejas Republikā, nodrošināta 20 patstāvīgo Latvijas ārvalstu ekonomisko pārstāvniecību darbība (Baltkrievijā, Dānijā, Francijā, Krievijā, Ķīnā (Pekinā un Šanhajā), Japānā, Lielbritānijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Vācijā, Zviedrijā, Somijā, Itālijā, Singapūrā, Apvienotajos Arābu Emirātos, Kazahstānā). 2017. gada 1. pusgadā LIAA atvērusi jaunu pārstāvniecību arī ASV.

IKT un digitālo tehnoloģiju risinājumu izmantošana ir nozīmīgs faktors pievienotās vērtības radīšanai, īpaši uz ārējo pieprasījumu orientētajās nozarēs, ieviešot jaunus biznesa modeļus, palielinot darbaspēka produktivitāti un inovācijas attīstību. Sekmējot inovatīvo komersantu īpatsvara palielināšanu, tehnoloģisko inovāciju ieviešanu un produktivitātes kāpumu, 2016. gadā uzsākts **atbalsts komersantiem nodarbināto apmācībām, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju prasmju pilnveidošanai, netehnoloģisko inovāciju ieviešanas prasmju attīstīšanai**. Lai sekmīgāk konkurētu ārvalstu investīciju piesaistē, pieejama arī apmācību programma, kas ļauj piesaistīt un ātri sagatavot investoriem nepieciešamās kvalifikācijas darbiniekus.

Kopš 2016. gada sekmīgi tiek īstenota **Inovāciju motivācijas programma**, kuras mērķis ir informēt plašāku sabiedrību par uzņēmējdarbības un inovāciju nozīmi, iedrošināt pievērsties uzņēmējdarbībai, praktiskā veidā iesaistot inovatīvu risinājumu izstrādē un attīstīšanā, tādā veidā paaugstinot inovatīvo komersantu īpatsvaru ekonomikā. Projekta ietvaros tiek īstenots inovatīvo biznesa ideju konkurss "IDEJU KAUSIS", notiek pasākumi ar ārvalstu ekspertu iesaisti un meistarklasēm tehnoloģiskās intereses un jaunrades veicināšanai, menedžmenta inovāciju apmācību kurss komersantiem, tīklošanas semināri, diskusijas, meistarklases, jaunu produktu radīšanas darbnīcas (hakatoni) u. c.

Latvijas tūrisma nozares pēdējo divu–triju gadu lielākais izaicinājums bijis Krievijas radītā nestabilā ģeopolitiskā situācija reģionā, kuras ietekmē, mazinoties starptautiskajai Krievijas tūristu plūsmai uz Latviju, Latvijas tūrisma pakalpojumu eksports 2016. gadā pieredzēja lejupslīdi par 2,6 %. Tomēr, neraugoties uz to, šo gadu laikā tūrisms ir spējis saglabāt augsto pozīciju Latvijas pakalpojumu eksporta struktūrā, veidojot vidēji 19 % jeb 783 milj. *euro* no kopējā valsts pakalpojumu eksporta.

Lai sekmētu uz eksportu orientētu tūrisma produktu pieprasījumu, tiek veicināta **Latvijas kā starptautiskā un vietējā tūrisma galamērķa atpazīstamība**, tai skaitā sniegts valsts atbalsts tūrisma nozares starptautiskās konkurētspējas veicināšanai. 2017. gadā klasteru programmas ietvaros uzsākti divu tūrisma klasteru (Gaujas Nacionālā parka tūrisma klasteris un Latvijas Veselības tūrisma klasteris) projekti, sekmējot uzņēmumu savstarpējo sadarbību, kā rezultātā tiek veidoti jauni produkti, mazinātas barjeras ieešanai jaunos ārvalstu tirgos, kas rezultējas eksporta pieaugumā un risku diversificēšanā.

Tāpat uzsāktas vairākas (piecas) valsts atbalsta programmas, kuras tieši vai netieši saistītas ar tūrisma infrastruktūras un kopējo nozares izaugsmes veicināšanu un ir vērstas uz privāto investīciju apjoma palielināšanu reģionos, nozīmīga kultūras un dabas mantojuma, bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmas saglabāšanu, teritoriju revitalizāciju.

Papildus tam vairākas nozaru ministrijas veic arī citas tūrisma attīstību veicinošas aktivitātes (no Kohēzijas fonda, valsts budžeta, Norvēģijas finanšu instrumenta līdzekļiem), piemēram, piekrastes un "Natura 2000" teritorijās publiskās infrastruktūras attīstība un dziedniecisko dūņu atradnes "Sloka" izpēte (VARAM), autoceļu seguma un tīkla uzlabojumi, dzelzceļa pasažieru un starptautiskās lidostas "Rīga" infrastruktūras modernizācija (SM), lauku tūrisma uzņēmējdarbības attīstība (ZM) u. c.

Pasākumu izpildē būtiski uzsvērt pašvaldību nozīmīgo lomu publiskās un tūrisma infrastruktūras labiekārtošanā, kur pašvaldības finansējumu rod gan no saviem līdzekļiem, gan no struktūrfondiem, pārrobežu programmām u. c. Pārskata periodā radīti vairāki jauni tūrisma produkti, izbūvēti vairāki veloceliņi un piegulošā infrastruktūra, pašvaldības regulāri uztur tūrisma informācijas centru darbību un nodrošina tos ar virtuāliem un drukātiem materiāliem, ir izstrādāti vairāki jauni tūrisma maršruti, ierīkotas dabas takas u. c. Pašvaldības iesniegušas informāciju par vairāk nekā 400 tūrisma aktivitāšu īstenošanu pārskata periodā un vairāk nekā 200 jaunām plānotām aktivitātēm 2017.–2020. gadā.

Radošo industriju veiksmīgai attīstībai ik gadu norisinās radošās darbības nedēļa "Radi!". Pasākums kalpo par efektīvu veidu radošās un kultūras industrijas uzņēmēju sadarbībai, uzņēmējdarbības eksportspējai, kā arī palīdz attīstīt kultūras un radošo industriju pārneses procesu, muzeju un radošo industriju sadarbības potenciālu, izceļot Latvijas sasniegumus un iepazīstot labāko ārvalstu pieredzi. Tiek nodrošināts valsts atbalsts mūzikas eksporta veicināšanai, kas sniedz iespēju mūzikas industrijas pārstāvjiem veicināt Latvijas mūzikas atpazīstamību ārpus valsts.

Pārskata periodā uzsāka arī Radošo industriju biznesa inkubatora (RIBI) darbība. RIBI piedāvā koprades, telpas sapulcēm, apmācībām, konsultācijām, kā arī rīko meistarklases, lekcijas, tiklošanās pasākumus, informējot par jaunumiem uzņēmējdarbībā. Atbalsta pasākumi tiek rīkoti pēc klientu vajadzībām, piesaistot dažādu jomu speciālistus. Tāpat norisinās aktīvs darbs pie Tabakas fabrikas kvartāla attīstības, nodrošinot nepieciešamās infrastruktūras izveidi radošo industriju darbības īstenošanai un revitalizējot Rīgas pilsētas teritoriju. Lai ilgtermiņā veicinātu Latvijas labāko dizaina produktu un pakalpojumu prestižu, popularizēšanu Latvijā un ārvalstīs, no 2017. gada tiek pasniegta Latvijas Dizaina gada balva, kas ir augstākais apbalvojums Latvijas dizaina nozarē.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena **Augstāzīga un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi** mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots¹⁶ investēt kopumā 1,1 mljrd euro. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas¹⁷ 1,3 mljrd euro apmērā jeb 120,3% no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 62,8% veido ES fondu finansējums¹⁸, savukārt atlikušos 37,2% veido nacionālais finansējums¹⁹.

Progresu mērķu sasniegšanā raksturo izmaiņas indikatorrādītājos, taču NAP2020 rīcības virzienā **Augstāzīga un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi** iekļautie indikatori pēdējo gadu laikā savu nozīmi ir zaudējuši un liela daļa no tiem netiek vairs aprēķināti. Šo iemeslu dēļ pēc objektīviem, apstiprinātiem kritērijiem novērtēt virzību uz eksportspēju un konkurētspēju tautsaimniecībā ir sarežģīti. Pieejamie dati liecina, ka NAP2020 vīzija attīstīt apstrādes rūpniecību, tādā veidā veicinot tautsaimniecības izaugsmi, pagaidām nav realizējusies, jo nefinanšu investīciju apjoms apstrādes rūpniecībā vēl neuzrāda stabilu pieauguma tendenci, bet ārvalstu tiešās investīcijas nozarē gluži pretēji – pēdējo gadu laikā ir būtiski samazinājušās. Tā rezultātā apstrādes rūpniecības ieguldījumu īpatsvars iekšzemes kopproduktā kopš 2013. gada praktiski nav mainījies un svārstās 12,3 – 12,5% robežās. Līdzīgu tendenci uzrāda arī preču un pakalpojumu eksporta rādītāji. Lai gan tā apjoms pēdējos gados stabili pieaug, eksporta daļa iekšzemes kopproduktā ir salīdzinoši nemainīga un 2016. gadā veidoja 41% no IKP, kas ir par 22% mazāk nekā plānots NAP2020. Analizējot datus, secināms, ka eksporta kāpuma tempu lielā mērā ietekmējis pēdējos gados vērojama samazinājums preču un pakalpojumu eksportam uz NVS valstīm, vienlaikus neveidojoties jaunām sadarbībām citos, īpaši straujas izaugsmes tirgos.

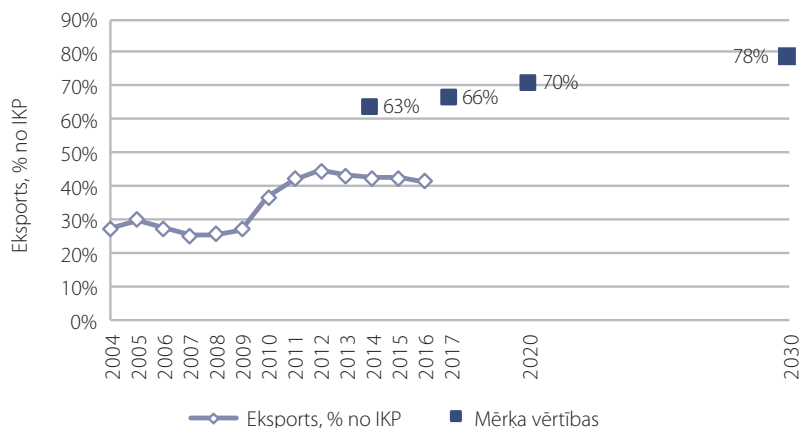
¹⁶ Kopējais sākotnēji plānotais finansējums atbilstoši NAP2020 finansēšanas tabulā norādītajam sākotnēji plānotajam finansējumam atbalstāmo rīcības virzienu īstenošanai

¹⁷ Ziņojuma izstrādes laikā apzinātās faktiski veiktās investīcijas un turpmākajos periodos veicamās investīcijas no visiem NAP2020 finansēšanas avotiem

¹⁸ Kopējais ES fondu 2014–2020 periodā pieejamais finansējums, kas attiecināms uz NAP2020 (t.sk. ELFLA un EJZF), bez līdzfinansējuma un tehniskās palīdzības

¹⁹ Faktiski veiktās un turpmākajos periodos veicamās investīcijas no valsts budžeta, pašvaldību budžetiem un privātajiem finansēšanas avotiem, t.sk. ES fondu līdzfinansējumi

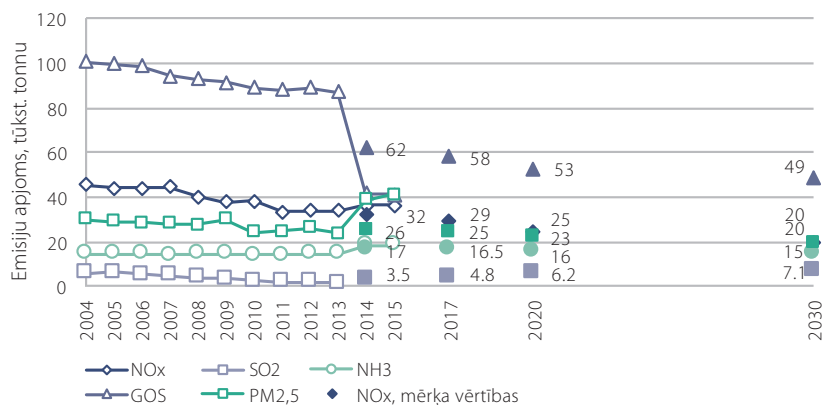
11. attēls. Preču un pakalpojumu eksporta daļa no IKP, %

Datu avots: CSP

Lai novērtētu tautsaimniecības radīto ietekmi uz vidi, NAP2020 paredzēta valsts kopējā gaisu piesārņojošo vielu emisijas apjoma uzraudzība, perspektīvā samazinot gan slāpekļa oksīda, gan amonjaka, gan arī gaistošo organisko savienojumu un cieto daļiņu apjomu gaisā. Kā liecina dati, gaistošo organisko savienojumu koncentrācija gaisā pēdējo gadu laikā ir ievērojami mazinājusies, tomēr vienlaikus par 70 % (no 24,1 kt 2013. gadā uz 41,14 kt 2015. gadā) pieaudzis cieto daļiņu PM_{2,5} apjoms gaisa sastāvā, būtiski pārsniedzot līdz šim pēdējo 15 gadu laikā novēroto. Šīm daļiņām ir negatīva ietekme uz cilvēka veselību un dzīvildzi pat pie nelielām koncentrācijām, un tiek uzskatīts, ka no visām gaisu piesārņojošām vielām cietās daļiņas nodara vislielāko kaitējumu. To galvenais rašanās avots ir autotransports, tāpēc vērojams pieaugums, visticamāk, skaidrojams ar dīzeļdegvielas izmantošanas pieaugumu, jo tieši šīs degvielas veida dūmgāzēm kvēpu masas koncentrācija ir ievērojami augstāka nekā benzīnam.

12. attēls. Cieto daļiņu piesārņojums gaisā, tūkst. t

Datu avots: VARAM

Viedokļu lideri kopumā atzinīgi novērtējuši progresu, kas saistīts ar rīcības virzienā *Augstāzīģa un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi* nosprausto mērķu sasniegšanu. Gandrīz puse aptaujāto ekspertu uzskata, ka progress ar investīciju piesaisti produktīvā kapitāla veidošanai eksportspējīgās nozarēs uzskatāms par drīzāk sekmīgu vai sekmīgu (45 %). Līdzīgi tiek novērtēta arī virzība aktivitātēs, lai ierobežotu vidē nonākošo piesārņojumu un siltumnīcefekta gāzu apjomu – šī mērķa īstenošanu par sekmīgu vai drīzāk sekmīgu atzīst 46 % viedokļu lideru. Retāk eksperti atzinīgi novērtējuši progresu, kas saistīts ar ārvalstu tiešo investīciju un eksporta pieaugumu "tirgojamās" nozarēs. Kopumā 43 % viedokļu lideru virzību šajā mērķī uzskata par drīzāk nesekmīgu un 10 % – par nesekmīgu, bet 36 % aptaujāto domā, ka progress mērķa sasniegšanā ir sekmīgs vai drīzāk sekmīgs. Arī komercializējamo radošo industriju attīstība tiek vērtēta piesardzīgi, proti, nedaudz vairāk kā puse ekspertu (51 %) norādījuši, ka virzība uz mērķa sasniegšanu ir drīzāk nesekmīga vai nesekmīga.

Komentējot iemeslus, kas kavē investīciju piesaisti eksportspējīgās nozarēs, viedokļu lideri minējuši četrus argumentus:

1) nepietiekami pievilcīga uzņēmējdarbības vide, ar to saprotot gan nodokļu politiku, gan elektroenerģijas cenas, gan arī valsts pārvaldes birokratizāciju un korupciju, taču visbiežāk kā uzņēmējdarbības vidi negatīvi ietekmējošais faktors tiek minēta tieši nodokļu politika;

2) gan valsts, gan pašvaldību pasīva līdzdalība investīciju piesaistē. Tāpat tiek norādīts, ka publiskā pārvalde pietiekami kritiski neizvērtē mērķus, kam novirzīt gan ES fondu līdzekļus, gan arī kapitālsabiedrību peļņu:

"Salīdzinoši lielu daļu Latvijas ekonomikas veido valsts un pašvaldību uzņēmumi. Diemžēl valsts un pašvaldības nav uzskatījušas, ka šiem uzņēmumiem nepieciešams investēt produktīva kapitāla veidošanā. Sportu finansēt, protams, ir daļi, bet tas nav pietiekoši, lai stimulētu ekonomikas izaugsmi.";

3) komercbanku politika ierobežotā apjomā kreditēt ražošanas attīstību un 2. līmeņa pensiju kapitālu investēt ārpus Latvijas. Vienlaikus tiek norādīts, ka arī valsts attīstības finanšu institūcija ļoti konservatīvi vērtē uzņēmumu attīstībai nepieciešamo aizņēmuma līdzekļu piešķiršanu, turklāt šo līdzekļu pieejamība saistīta ar ievērojamu birokrātisko slogu. Rezultātā finanšu resursu pieejamība uzņēmējdarbības attīstībai un eksportspējas palielināšanai kopumā ir ierobežota;

4) uzņēmēju nespēja sadarboties, lai nodrošinātu eksportam nepieciešamo produkcijas apjomu.

Līdzīgi argumenti minēti arī tam, kāpēc nesekmējas ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) piesaiste "tirgojamās" nozarēs. Eksperti norādījuši, ka ĀTI visbiežāk nonāk nozarēs bez augstas pievienotās vērtības, piemēram, tirdzniecībā un kokapstrādē, taču investīciju pieauguma tempu ne tikai Latvijā, bet arī citviet ietekmējis tas, ka prognozēt investīciju atdevi visās nozarēs, izņemot informācijas tehnoloģiju jomu, kopš 2010. gada ir grūti. Tomēr vienlaikus vairāki viedokļu līderi uzskata, ka valsts neizrāda pietiekamu iniciatīvu ĀTI piesaistei, turklāt kooperācija un starpsektoru sadarbība gan uzņēmumu, gan organizāciju līmenī šajā jomā vairāku ekspertu vērtējumā uzskatāma par vāju. Tāpat tiek norādīts, ka negatīvu ietekmi uz ĀTI piesaisti atstāj arī publiskajā telpā paustās bažas par valsts ārējo drošību, kas jo īpaši būtiski ir apstākļos, ja trūkst veiksmīgu investoru piesaistes piemēru.

Savukārt, komentējot iemeslus, kāpēc pietiekami strauji neattīstās komercializējamās radošās industrijas, viedokļu līderi kā galveno argumentu minējuši valsts atbalsta trūkumu kā radošajām industrijām, tā arī inovācijām, kas savā ziņā ir sekas tam, ka visām iesaistītām pusēm trūkst izpratnes par radošo industriju potenciālu. Tāpat norādīts, ka radošās industrijas pārāk fokusējas uz vietējo tirgu, kā rezultātā nav redzami veiksmīgi eksporta piemēri.

Runājot par SEG un gaisu piesārņojošo vielu emisiju apjomu un tautsaimniecības izaugsmes rezultātā radītā kaitējuma mazināšanu, daļa viedokļu līderu uzskata, ka pēdējos gados nav veikti nekādi pasākumi, lai ierobežotu vidē nonākošo piesārņojumu. Viņu vērtējumā rīcība bijusi tieši pretēja – vides kontroles institūcijām trūkst kapacitātes, kā rezultātā attīstās gan legāla, gan nelegāla vidi degradējoša uzņēmējdarbība:

"Manā ieskatā nav darīts gandrīz nekas. Būtu steidzami jāizvirza par prioritāti tehnoloģisko procesu modernizācija un jāinvestē līdzekļi šādu tehnoloģiju izstrādē un ieviešanā. Tad vienlaikus tiktu izmantota arī radītā zinātnes infrastruktūra un stimulētas inovācijas."

3.2. Izcila uzņēmējdarbības vide

Rīcības virziens *Izcila uzņēmējdarbības vide* ir vērstas uz to, lai uzlabotu tiesisko bāzi, samazinātu administratīvo slogu, korupciju un ēnu ekonomiku tautsaimniecībā, vienlaikus nodrošinot prognozējamu nodokļu politiku un uzlabojot valsts pārvaldes darba efektivitāti, tādā veidā radot priekšnosacījumus uzņēmējdarbības attīstībai valstī un ekonomiski aktīvu uzņēmumu skaita palielināšanai. Lai uzlabotu tiesisko bāzi, NAP2020 paredzēta procesu uzlabošana un kapacitātes stiprināšana tiesu sistēmā un tiesībsardzības institūcijās, šķēršļtīkuma sistēmas reforma, kā arī intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošana. Savukārt administratīvā sloga mazināšanai kā instrumenti piedāvāti vienas pieturas aģentūras principu ieviešana publisko pakalpojumu sektorā, kā arī administratīvo prasību vienkāršošana un dublēšanās novēršana. Saistībā ar nodokļu politiku rīcības virzienā paredzēta pakāpeniska nodokļu sloga pārvešana no darbaspēka uz patēriņu un iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazināšana. Lai mazinātu ēnu ekonomiku uzņēmējdarbībā, NAP2020 paredz stiprināt kontroles institūciju kapacitāti un sadarbību, kā arī veidot sabiedrības izpratni par ēnu ekonomikas ietekmi uz dzīves kvalitāti.

Vienlaikus otrs rīcības virziena *Izcila uzņēmējdarbības vide* mērķis ir attīstīt transporta un tranzīta infrastruktūru, proti, lielās Latvijas ostas, dzelzceļu un starptautisko lidostu "Rīga", tā uzlabojot Latvijas starptautisko sasniedzamību.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Uzņēmējdarbības vides kvalitāte būtiski ietekmē tautsaimniecības konkurētspēju. Valdība kopīgi ar LDDK, LTRK un FICIL ir vieno-

jusies par konkrētu rīcību jomās, kurās ir nepieciešami uzlabojumi, veidojot Latvijas uzņēmējiem un ārvalstu investoriem pievilcīgu un starptautiski konkurētspējīgu uzņēmējdarbības vidi. **Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna** ietvaros tiek risināti ar uzņēmējdarbības vides kvalitāti saistītie izaicinājumi un uzņēmēju identificētās problēmas tādās jomās kā uzņēmumu dibināšana, būvniecība un nekustamā īpašuma reģistrēšana, nodokļu administrēšana, e-pārvalde un uzņēmējdarbības izbeigšana. Sadarbībā ar uzņēmējiem mērķtiecīgi īstenotās reformas uzņēmējdarbības vides sakārtošanā ir Jāvušas Latvijai 2017. gada *Doing Business* pētījumā 190 valstu konkurencē ierindoties 14. vietā, kas ir līdz šim augstākais sasniegums. Diemžēl situācija pēdējā gada laikā ir mainījies un saskaņā ar Pasaules Bankas publicēto biznesam labvēlīgāko pasaules valstu reitingu 2018. gada *Doing Business* pētījumu Latvija ieņem 19. vietu 190 valstu konkurencē. ES dalībvalstu vidū Latvija ieņem 8. vietu aiz Īrijas, Lietuvas, Somijas, Igaunijas, Zviedrijas, Apvienotās Karalistes un Dānijas²⁰. Izmaiņas reitinga valstu izkārtojumā galvenokārt skaidrojamas ar reformām, kas pētījuma veikšanas laikā stājušās spēkā citās reitingā iekļautajās valstīs. Savukārt Latvijā šobrīd aktīvi tiek īstenotas Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānā ietvertās reformas un to rezultāti atspoguļosies *Doing Business* 2019 un 2020 reitingos. Būtiskākās prioritātes turpmākajiem trim gadiem saistītas ar uzņēmējdarbības vides digitalizāciju, "0" birokrātijas ieviešanu, valsts institūciju sniegto pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu (valsts pakalpojumi angļu valodā), valsts sniegto pakalpojumu maksas samazināšanu, principa "Konsultē vispirms" ieviešanu valsts pārvaldē.

Valsts atbalsta un uzraudzības sistēma

Īstenojot pakāpenisku **nodokļu sloga pārvešanu no darbaspēka uz patēriņu**, laikposmā līdz 2016. gada nogalei būtiskākie īstenotie pasākumi ir IIN likmes samazināšana no 24 % uz 23 %, VSAOI griestu atjaunošana un VSAOI likmes samazināšana no 35,09 % uz 34,09 %. Tāpat ir izstrādātas Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.–2021. gadam Latvijas nodokļu politikas reformas īstenošanai. Reformas rezultātā plānoti tādi darbaspēka nodokļu slogu samazinoši pasākumi kā samazināta iedzīvotāju ienākumu nodokļa likme mazāku algu saņēmējiem, pakāpeniski paaugstināts diferencētais neapliekamais minimums un pakāpeniski paaugstināts atvieglojums par apgādībā esošām personām.

Paredzēti atvieglojumi nodokļu maksātājiem nodokļu atbalsta veidā – nokavējuma naudas un soda naudas dzēšana, samaksājot pilnā apmērā nodokļu pamatparādu valsts budžetā.

Vienlaikus attiecībā uz patēriņa nodokļu sloga paaugstināšanu tiks īstenoti tādi pasākumi kā paaugstināta akcīzes nodokļa likme tabakas izstrādājumiem, alkoholiskajiem dzērieniem, naftas produktiem, paaugstinātas azartspēļu nodokļa likmes spēļu automātiem un spēļu galdiem, ieviesta pievienotās vērtības nodokļa reversā maksāšanas kārtība arī būvmateriālu, metālizstrādājumu un sadzīves tehnikas piegādēm, kā arī samazināts gada apgrozījuma sliekšnis uz 40 000 *euro*.

Lai nodrošinātu pārdomātas reformas **publiskās pārvaldes darbības efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai**, cilvēkresursu un valsts sniegto pakalpojumu attīstībai, pārskata periodā finansējums no ES fondiem un valsts budžeta netika piešķirts, tā vietā ES līdzekļi piešķirti profesionālai pilnveidei, kā arī sloga samazināšanai uzņēmējiem. Jāatzīmē, ka saturiskais piedāvājums līdzīgi kā Lietuvai un Igaunijai aptvēra pārvaldības procesu optimizēšanu, politikas ietekmes izvērtēšanas uzlabošanu, administratīvā sloga samazināšanu, politikas rezultātu un nākotnes scenāriju monitoringu u. c. aktivitātes, to papildinot ar nepieciešamo kompetenču pilnveidi un cilvēkresursu piesaisti, lai veidotu uz rezultātu orientētu valsts pārvaldi. Ņemot vērā minēto, atsevišķas aktivitātes publiskās pārvaldes darbības uzlabošanai īstenotas, piesaistot līdzekļus, kas paredzēti citu, satura ziņā radniecīgu NAP2020 uzdevumu īstenošanai.

2017. gadā tika apstiprināts Valsts pārvaldes reformu plāns 2020, kurš bez papildu finanšu līdzekļu pieprasījuma līdz 2020. gadam paredz mērķtiecīgu rīcību valsts pārvaldes un cilvēkresursu politikas pilnveidei, lai virzītos uz efektīvu, atbildīgu un elastīgu valsts pārvaldi, ko pieprasa sabiedrība un uzņēmēji.

Valsts pārvaldes politikas jomā tiks ieviesta "nulles birokrātijas" pieeja, pārskatot dažādas politikas jomas un nozares, lai samazinātu administratīvo slogu dažādām sabiedrības grupām un rastu efektīvākus risinājumus. Tāpat tiks celta valsts pārvaldes pakalpojumu vērtība, balstoties uz klientu vajadzībām un grupējot tos atbilstoši dzīves situācijām, izmantojot koprades metodes procesu vienkāršošanai un digitalizācijas iespējas. Lai turpinātu virzīties uz rezultātu orientētu darbu, paredzēts ieviest darba snieguma rādītājus augstākā līmeņa vadītājiem, kas ietvers arī klientu un mērķgrupu apmierinātības rādītāju.

Vienlaikus tiks uzsākts darbs, lai vienkāršotu un padarītu lietderīgāku valsts pārvaldes darbu, ieviešot atbalsta funkciju centralizēšanu, veicot ikgadēju valsts budžeta izdevumu pārskatīšanu, apmācot valsts pārvaldes ekspertus iekšējo procesu analīzei un vienkāršošanai iestādēs, kā arī samazinātu atskaitītānās un informācijas sniegšanas prasības starp iestādēm.

Valsts pārvaldes cilvēkresursu jomā ir pieņemti lēmumi, lai iesaldētu nodarbināto skaitu, nākamajos trijos gados to samazinātu par 6 % (izņemot noteiktas nodarbināto grupas), kā arī samazinātu ilgstošās vakances līdz 5 % apmēram. Ietaupījums atalgojuma fondos tiks novirzīts atbildības paaugstināšanai, lai valsts pārvaldē būtu iespējams noturēt un piesaistīt profesionālus darbiniekus.

20 http://www.doingbusiness.org/reports/~/_media/WBG/DoingBusiness/Documents/Profiles/Regional/DB2018/EU.pdf

Papildus tiks izstrādāti jauni mācību moduļi valsts pārvaldē nodarbinātajiem, kas stiprinās to profesionalitāti un spēju pielāgoties mainīgās vides izaicinājumiem, īpaši uzņēmējdarbības atbalsta nodrošināšanai, korupcijas novēršanai un ēnu ekonomikas mazināšanai. Moduļu mācību cikli iedzīvinās kopīgas vērtības un ētisku rīcību valsts pārvaldē nodarbinātajiem, kā arī sniegs iespēju attīstīties talantiem un nākotnes lideriem.

Valsts pārvaldes profesionālai pilnveidei labāka tiesiskā regulējuma izstrādē tiek īstenota Augstākā līmeņa vadītāju attīstības programma²¹, kas stiprina valsts iestāžu vadītāju stratēģiskās līderības kompetences arvien dinamiskākā vidē, tādējādi nodrošinot inovatīvas idejas valsts pārvaldē un pārmaiņu vadīšanu, kā arī pozitīvi ietekmējot uzņēmējdarbības vides sakārtošanu. Savukārt vidējā un zemākā līmeņa vadītājiem, politikas plānotājiem un īstenotājiem izstrādāta moduļu sistēmas pieeja par tādām tēmām kā tiesiskais regulējums, normatīvisma mazināšana, valsts un privātā sektora sadarbība, valsts pārvaldes komunikācija ar uzņēmējiem, klientorientēta pārvaldība, publiskie pakalpojumi, uzņēmējdarbības pamati, godīga konkurence un konkurētspējas veicināšana, eksporta veicināšana, inovatīvu mazo un vidējo uzņēmumu atbalsts u. tml.

Valsts pārvaldes klientu apmierinātības 2017. gada pētījums, kas balstīts uz Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultātiem, rāda – 84 % klientu uzskata, ka pakalpojumu snieguši zinoši un profesionāli darbinieki un ka iestādes darbinieki bijuši laipni pret klientu, 82 % – pakalpojuma sniedzējierīstādes raksta un skaidro jautājumus klientam saprotamā valodā, 78 % klientu norāda, ka pakalpojumu sniedzēji jūtas atbildīgi par savu darbu un padarīto, 75 % atzīmē, ka tika pausta cieņa un pozitīva attieksme pret klientu un klienta vajadzībām. Kopumā 33 % no aptaujātajiem uzskata, ka pakalpojuma sniedzējierīstādes darbība kopš iepriekšējās apmeklējuma reizes ir uzlabojusies un tikai 3 % uzskata, ka pasliktinājusies. 46 % aptaujāto uzskata, ka vairumam valsts pārvaldē nodarbināto var uzticēt darbu valsts labā (36 % nav viedokļa), 42 % norāda, ka valsts pārvalde pēdējo triju gadu laikā ir vienkāršojusi pakalpojumu sniegšanas un saņemšanas procedūras iedzīvotājiem (39 % nav viedokļa), 40 % uzskata, ka pēdējo triju gadu laikā iestādes vairāk sākušas sadarboties savā starpā, mazāk prasot cilvēkiem tādus datus, kas jau ir citu valsts iestāžu rīcībā (44 % nav viedokļa).

Vienotais tiesību aktu projektu izstrādes un saskaņošanas koplietošanas portāls būs instruments, kas samazinās iekšējo administratīvo slogu valsts pārvaldē. Tajā būs pieejama visa informācija par tiesību akta vai attīstības plānošanas dokumenta dzīves ciklu no lēmuma par tā izstrādi līdz apstiprināšanai vai nodošanai Saeimai, tai skaitā nodrošinot iespēju vienuviet apspriest visus sabiedriskajai apspriešanai nodotos tiesību aktu un attīstības plānošanas dokumentu projektus, pieteikties automātisku informatīvu paziņojumu saņemšanai noteiktā jomā vai konkrētas likumdošanas iniciatīvas sakarā.

Īstenojot valsts politiku ēnu ekonomikas ierobežošanā, tai skaitā veicinot iestāžu sadarbību un nostiprinot to Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes apstiprinātā Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai, no 2014. gada līdz 2016. gadam ēnu ekonomikas īpatsvars Latvijā ir samazinājies par 1,8 procentpunktiem. Būtiskākais paveiktais: a) elektroniskās datu apmaiņas ieviešana starp kredītiestādēm, juridiskām personām, kas veic bezskaidras naudas maksājumus, un VID; b) paplašinātas VID tiesības piemērot prasījuma nodrošināšanas līdzekļus vienlaikus ar lēmuma par audita vai datu atbilstības pārbaudes rezultātu pieņemšanu, kā arī c) elektroniskās darba laika uzskaites ieviešana būvlaukumos. Tuvākajos gados prioritātes ēnu ekonomikas apkarošanas jomā ietver transfertcenu tiesiskā regulējuma pārskatīšanu un e-komerciju, paredzot VID plašākas iespējas kontrolei un saimnieciskās darbības apturēšanai digitālajā vidē.

Tiesiskā vide

Lai nodrošinātu **tiesu sistēmas darbības un procesu uzlabošanu**, NAP2020 uzdevuma īstenošana turpinās divos galvenajos rīcības virzienos – tiesu teritoriju reformas un profesionālas apmācības tiesu varai piederīgajām profesijām. **Tādā veidā** pakāpeniski izlīdzinās tiesu noslodze un uzlabojas tiesu darba organizācija, par ko liecina sākotnējie tiesu teritoriālās reformas rezultāti Rīgas un Latgales reģionā (izlīdzinās lietu izskatīšanas vidējie termiņi, samazinās tiesām piekritīgo civillietu un krimināllietu uzkrājums, izlīdzinās tiesnešu noslodze un tiek ievērots tiesnešu specializācijas un nejaušības princips lietu sadalē). Pārejot uz tīro tiesu instanču sistēmu civillietās un krimināllietās, kas nosaka rajona (pilsētas) tiesu visos gadījumos kā pirmo tiesas instanci, tiesu iekārta kļūst funkcionāli skaidrāka un caurskatāmāka, kā rezultātā lietu izskatīšana ir efektīvāka un kvalitatīvāka, arī tiesu prakse vienkāršāka. Ietaupītie valsts budžeta līdzekļi novirzīti tiesas darbinieku atlīdzībai.

2016. gadā uzsākts īstenot projektu "Justīcija attīstībai"²², kas paredz tiesu un tiesībsargājošo institūciju personāla kompetences paaugstināšanu. Kopumā plānots apmācīt 11 433 personas, nodrošināt iespējas stažēties un iegūt labāku praksi ārvalstīs, izstrādāt rokasgrāmatas, vadlīnijas un judikatūras apkopojumus, kā arī, piesaistot ārvalstu ekspertus, kas darbojas starptautisko organizāciju ietvaros, iecerēts veikt Latvijas tieslietu sistēmas visaptverošu novērtējumu. Projekta pasākumi ir īstenojami līdz 2022. gada 31. decembrim, un to kopējās izmaksas ir 10 474 822 euro.

21 3.4.2. SAM 3.4.2.1. pasākums "Valsts pārvaldes profesionālai pilnveidei labāka tiesiskā regulējuma izstrādē mazo un vidējo komersantu atbalsta, korupcijas novēršanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomās".

22 3.4.1. SAM "Paaugstināt tiesu un tiesībsargājošo institūciju personāla kompetenci komercdarbības vides uzlabošanas sekmēšanai".

Stājoties spēkā Šķīrējtiesu likumam, 2015. gada 1. janvārī noteiktas **jaunas prasības pastāvīgās šķīrējtiesas darbības organizācijai** un reglamentā norādāmajām ziņām, paredzot pastāvīgās šķīrējtiesas dibinātājam nodrošināt atsevišķas, šķīrējtiesas darbībai piemērotas telpas, lietvedībai un apmeklētāju pieņemšanai nepieciešamo personālu, kā arī tīmekļvietnes uzturēšanu. Noteikts arī šķīrējtiesnešu saraksta obligātums un noteikta pastāvīgo šķīrējtiesu pārreģistrācija. Nodrošinot šķīrējtiesu kā efektīva un populāra ārpustiesas strīdu risināšanas veida attīstību, stiprināts uzraudzības mehānisms, tai skaitā izslēdzot no pastāvīgo šķīrējtiesu vidus tās šķīrējtiesas, kuru darbība neatbilst likumā noteiktajām prasībām un atstāj negatīvu iespaidu uz šķīrējtiesu institūtu kopumā (06.10.2016. grozījumi Šķīrējtiesu likumā). Ar 2017. gada 1. martu ziņas par pastāvīgās šķīrējtiesas tiesnešiem ir šķīrējtiesu reģistra ierakstos ierakstāmās ziņas. Tādējādi Uzņēmumu reģistram ir iespēja kontrolēt šķīrējtiesnešu piederību ne vairāk kā trim šķīrējtiesām, kā arī uzlabot informācijas apmaiņu starp iestādēm, piemēram, ar izmeklēšanas iestādēm. Tāpat, ja šķīrējtiesas dibinātājs nav aktualizējis šķīrējtiesnešu sarakstu likumā noteiktajā termiņā, šķīrējtiesnesis jebkurā laikā var iesniegt pieteikumu Uzņēmumu reģistram, un tas būs pamats šķīrējtiesas izslēgšanai no reģistra.

Taču, neraugoties uz normatīvā regulējuma pilnveidi, efektīvs saimniecisko strīdu risināšanas mehānisms Latvijā nav īstenojies – joprojām darbojas liels skaits šķīrējtiesu (atbilstoši Uzņēmumu reģistra datiem – uz 2017. gada 5. oktobra bija 69 šķīrējtiesas) un nav attīstīta un nostiprināta tiesu palīdzība šķīrējtiesu procesā, kā rezultātā joprojām nav iespēju apstrīdēt vai pārsūdzēt šķīrējtiesu lēmumu tiesā.

Intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības un nodrošināšanas pamatnostādnes 2015.–2020. gadam kā problēma ir konstatēta apgrūtināta iespēja veidot skaidru, **vienotu un progresīvu politiku intelektuālā īpašuma tiesību jomā**. Par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību Latvijā atbild vairākas valsts pārvaldes iestādes, tādējādi veidojot fragmentāru intelektuālā īpašuma aizsardzību un pārvaldību. Risinot minēto problēmu, konceptuālā ziņojuma "Par intelektuālā īpašuma aizsardzības un pārvaldības sistēmu Latvijas Republikā" ietvaros noteikti pasākumi iestāžu sadarbībai un izpratnei par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības jautājumiem un to nozīmīgumu ekonomikas izaugsmei un inovāciju radīšanai. Piedāvātie pasākumi vērsti uz Latvijas konkurētspējas stiprināšanu – tai jāklūst par vienu no līderēm ES inovatīvu un eksportējamu uzņēmumu attīstīšanā, ko var sasniegt, pārvēršot personu intelektuālo un radošo potenciālu inovatīvas un konkurētspējīgas ekonomikas izaugsmei, uzņēmējdarbību atbalstošās iniciatīvās un vidē, kas atbalsta jaunu ideju radīšanu un to komercializēšanu, zināšanu pārnesi un uz lietotājiem vērstu izpēti. Stiprinot sasaisti starp intelektuālā īpašuma tiesību jomu un inovāciju attīstības politiku, iecerēts likvidēt Intelektuālā īpašuma padomi un reorganizēt ekspertu grupu intelektuālā īpašuma jomā, paredzot attiecīgo jomu ekspertus iesaistīt Latvijas pētniecības un inovācijas stratēģiskās padomes darbā. Lai informētu sabiedrību par intelektuālo īpašumu, tā saikni ar ekonomiku un jaunu uzņēmumu radīšanu un intelektuālā īpašuma pārkāpumu negatīvo ietekmi, plānotas organizētas kampaņas, intelektuālā īpašuma tiesību iekļaušana izglītības standartā skolās, īpašu mācību materiālu izstrāde skolotājiem, kā arī augstskolu programmās paredzēts ietvert informāciju par intelektuālo īpašumu un tā aizsardzību, lai to saņemtu studenti, kas apgūst dažādas tehniskās zinātnes, mākslu, grafisko dizainu un citas radošas profesijas, un jau laikus būtu informēti par viņu veiktā darba vērtību un iespējām nodrošināt izņēmuma tiesības ieguldītā darba un resursu aizsardzībai. Tādējādi augstākās izglītības iestādēs saņemta izglītība atbilstu mūsdienu standartiem un starptautiskajai praksei, kā arī to studenti būtu labāk sagatavoti mūsdienu darba tirgus un globālajām tirgus prasībām. Plānots stiprināt iesaistīto institūciju sadarbību sistēmiskai un efektīvai plašjūtisma novēršanai augstākajā izglītībā, tai skaitā izstrādājot risinājumus augstākās izglītības noslēguma darbu komercializācijas ierobežošanai. Plānots izveidot vienotu Intelektuālā īpašuma informācijas centru, kas sniegtu sākotnējo informāciju par visiem intelektuālā īpašuma objektiem – patentiem, preču zīmēm, dizainparaugiem, autortiesībām un blakustiesībām, ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm, tādējādi sekmējot iespēju valsts mērogā vienuviet saņemt vienotu sākotnējo informāciju intelektuālā īpašuma jomā. Stiprinot saikni starp inovācijām un intelektuālo īpašumu, nodrošinot abu jomu savstarpējo koordināciju, plānots stiprināt sadarbību starp LRPV un LIAA inovāciju un rūpnieciskā īpašuma politikas ieviešanā, lai pasākumos un izdales materiālos tiktu sniegta informācija gan par intelektuālā īpašuma sniegtajām priekšrocībām, gan pieejamo atbalstu novatoriem un uzņēmējiem. Tāpat arī nepieciešams pārskatīt komercializācijas sistēmas pārraudzību un to reglamentējošos normatīvos aktus, nodrošinot efektīvu komercializācijas sistēmu un vienotu pieeju ar tehnoloģijas pārnesi saistītajos jautājumos, kā arī nepieciešams izvērtēt iespēju pielīdzināt zinātniskajai publikācijai patentu, kuram ir veikts patentmeklējums un par kuru ir saņemts rakstisks eksperta atzinums par izgudrojuma atbilstību patentspējas kritērijiem (izgudrojuma līmenis, novitāte, rūpnieciskā izmantošana). Iecerēts nodrošināt pētniecisko izstrādņu autoru, no vienas puses, un potenciālo pētniecisko izstrādņu komercializētāju (komersantu, privāto, tradicionālo un riska investoru), no otras puses, kā arī citu ieinteresēto pušu (tehnoloģiju pārneses ekspertu, attīstības un finanšu institūciju pārstāvju, studentu u. c.) tiklošanās pasākumus, kuru ietvaros varētu pārrunāt aktuālākos jautājumus zināšanu un tehnoloģiju pārneses jomā, tostarp rūpnieciskā īpašuma tiesību un aizsardzības jomā, apmainīties ar idejām un informāciju, mācīties, kā arī identificēt esošos vai apspriest nākotnes sadarbības projektus. Šo pasākumu ietvaros nepieciešams arī veicināt informācijas un ideju apmaiņas (tiklošanās) iespējas individuālajiem izgudrotājiem, kuri nav piesaistīti zinātniskiem institūtiem vai augstākās izglītības iestādēm. Šādi tiklošanās pasākumi nodrošinātu arī citu valstu tehnoloģiju pārneses modeļu, rūpnieciskā īpašuma pārvaldības u. c. labās prakses piemēru apzināšanu, sniedzot ieguldījumu tehnoloģiju pārneses ietvara pilnveidošanai Latvijā. Tāpat arī plānots izveidot platformu, kurā būtu pieejama informācija par izgudrotāju radītajiem inovāciju projektiem, kas ir pieejami komercializācijai, un komersantiem nepieciešamajiem tehnoloģiskajiem risinājumiem, kuru īstenošanā būtu nepieciešams izgudrotāju atbalsts.

Lai gan attiecīgās jomas dokumenti ir pieņemti, veicams nopietns darbs nākamajos trijos gados, kā arī pēc 2020. gada, iesaistot

visas iesaistītās institūcijas intelektuālā īpašuma komercializācijas nodrošināšanai, zināšanu un tehnoloģiju pārnesi, kas prasīs ievērojamu resursu koncentrēšanu un sadarbību ne tikai valsts pārvaldes, bet arī zinātnieku, uzņēmēju un mācībspēku starpā.

Transporta un tranzīta infrastruktūra

Pārskata periodā tikuši īstenoti vairāki nozīmīgi **lielo ostu attīstības projekti**, tādi kā infrastruktūras attīstība Krievu salā ostas aktivitāšu pārcelšanai no pilsētas centra, Ventspils brīvdabas infrastruktūras attīstība, Liepājas ostas padziļināšana. Vairāku šajā plānošanas periodā plānoto projektu īstenošana ir aizkavējusies, turklāt 2014. un 2015. gadā ostās vēl tika pabeigti iepriekšējā 2007.–2013. gada periodā uzsāktie projekti. Projekti nozīmīgāko transporta koridoru infrastruktūras attīstībai, izmantojot 2014.–2020. gada ES fondu līdzfinansējumu²³, vairumā gadījumu notiek saskaņā ar plānoto, tomēr vairāki plānotie projekti ir atlikti sakarā ar publiskā finansējuma trūkumu. Neraugoties uz veiktajām investīcijām ostu infrastruktūrā, ostu kravu apgrozījums ir samazinājies no 74,2 milj. tonnu līdz 63,1 milj. tonnu 2016. gadā jeb aptuveni par 15 %. Tas acīmredzami norāda, ka ieguldījumi ostu infrastruktūrā paši par sevi atsevišķi nevar sniegt plānoto efektu, jo kravu piesaisti būtiski ietekmē daudz citu faktoru, tādi kā ģeopolitiskā situācija, kaimiņvalstu politiskā ietekme uz tranzīta un loģistikas sektoru, ostās strādājošo uzņēmumu aktivitātes kravu piesaistē, kā arī ar ostu saistītās infrastruktūras kvalitāte, pieejamība un izmantošanas izmaksas. Vairāki tranzīta nozares un ekonomikas eksperti norādījuši, ka kravu apjoms Latvijas ostās turpinās sarukt, Krievijai un tajā reģistrētiem eksporta kravas ražojošiem uzņēmumiem pārorientējoties uz Krievijas ostu intensīvāku izmantošanu un attīstību. Līdz ar to Latvijas tranzīta nozares uzņēmumiem pēc iespējas jācenšas noturēt esošās kravu plūsmas, kā arī piesaistīt jaunas kravas no citām valstīm, lai publisko resursu ieguldījumi ostās un saistītajā infrastruktūrā būtu attaisnojušies no ekonomiskās atdeves viedokļa, kā arī kritiski un objektīvi jāizvērtē turpmāko ieguldījumu ekonomiskais pamatojums un iespējamo valsts ieguvumu pietiekamība attiecībā pret ieguldītajiem publiskajiem finanšu resursiem.

Rail Baltica projekts paredz izveidot Eiropas standarta sliežu platuma dzelzceļa līniju no Tallinas līdz Lietuvas–Polijas robežai, lai tālāk dzelzceļa līnija savienotu Baltijas valstis ar citām Eiropas valstīm. Plānots, ka pa jauno dzelzceļa līniju pasažieru vilcienu ātrums varēs sasniegt 240 kilometrus stundā, bet kravas vilcienu – 120 kilometrus stundā. 2016. gadā noslēdzās izpētes veikšanas un sabiedriskās apspriešanas process *Rail Baltica* Latvijas posma trases novietojuma izstrādei, un 2016. gada 24. augustā stājās spēkā MK rīkojums Nr. 467 "Par Eiropas standarta platuma publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūras līnijas *Rail Baltica* būvniecībai paredzētās darbības akceptu», ar kuru noteikts *Rail Baltica* trases novietojums Latvijā, un rīkojums Nr. 468 "Par nacionālo interešu objekta statusa noteikšanu Eiropas standarta platuma publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūrai *Rail Baltica*".

Līdz 2017. gada vidum veiktas vairākas aktivitātes: izstrādāts nekustamo īpašuma atsavināšanas plāns, izsludināti vairāki projekta īstenošanai nepieciešamie iepirkumi, pabeigts starptautiskais metu konkurss "*Rail Baltica* Rīgas dzelzceļa tilta un Rīgas centrālā multimodālā sabiedriskā transporta mezgla kompleksas apbūves iecere".

2017. gada oktobrī Lietuvas Seims ratificēja Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valdības līgumu par *Rail Baltica* dzelzceļa savienojuma izveidi, savukārt Latvijas un Igaunijas valstu parlamenti ratificēja šo līgumu jau 2017. gada jūnijā. Līgums regulē būvējamās dzelzceļa infrastruktūras un zemes īpašumtiesības, būvniecības finansēšanas apstākļus, kā arī nodrošina piekļuvi *Rail Baltica* infrastruktūrai un sniedz vispārējās vadlīnijas projekta vadībai, lai noteiktu infrastruktūras operatoru. *Rail Baltica* izbūvi plānots sākt ar *Rail Baltica* līnijas Latvijas centrālās daļas tehnisko projektu, Rīgas Centrālās stacijas un saistītās infrastruktūras pārbūvi, *Rail Baltica* stacijas starptautiskajā lidostā "Rīga" izbūvi, kā arī plānots uzsākt savienojuma būvniecību starp Rīgas Centrālo dzelzceļa staciju un starptautisko lidostu "Rīga". *Rail Baltica* dzelzceļa trasi *Tallina–Rīga–Lietuvas–Polijas robeža* pilnībā izbūvēt plānots līdz 2025. gadam, provizoriski projekta izmaksas sasniegs 5,8 mljrd. *euro*. Šobrīd noslēgusies pieteikumu iesniegšana starptautiskā publiskā iepirkuma "*Rail Baltica* Rīgas dzelzceļa tilta, uzbūruma un stacijas kompleksās apbūves būvprojekta izstrāde un būvdarbi" 1. kārtai un tiek uzsākta to izvērtēšana.

Austrumu–rietumu dzelzceļa infrastruktūras atjaunošana un modernizācija (TEN-T) ir ļoti būtiska Latvijas transporta sistēmas un starptautiskās sasniedzamības nodrošināšanai, kas ir viens no NAP2020 mērķiem, tomēr jāuzsver, ka VAS "Latvijas dzelzceļš" projekti Rīgas un Daugavpils dzelzceļa mezglos šī uzdevuma ietvaros šobrīd ir ieviešanas stadijā, un to gala rezultāti tiks sasniegti pēc 2020. gada. Vienlaikus jānorāda, ka šie projekti pamatā ir vērsti uz kravu pārvadājumiem. Lai arī NAP2020 pašlaik nav definēts mērķis attiecībā uz dzelzceļa kravu pārvadājumiem, tomēr jāņem vērā, ka pa dzelzceļu pārvadātās kravas pamatā tiek vestas uz ostām, tādēļ investīcijas dzelzceļa infrastruktūrā cieši saistāmas ar kravu apgrozījuma tendencēm un perspektīvām. Rīgas un Daugavpils dzelzceļa mezglu projektu īstenošanas rezultātā tiks paaugstināta kravu pārstrādes efektivitāte un ātrums, tādējādi sekmējot visa Latvijas tranzīta koridora konkurētspēju un efektivitāti. Kravu pārvadājumi pa dzelzceļu kopš 2012. gada ir samazinājušies un 2016. gadā veidoja 47,8 milj. tonnu, kas ir zemākais rādītājs kopš 2002. gada. Turklāt samazinās arī pa dzelzceļu pārvadāto kravu īpatsvars no visiem kravu pārvadājumiem – 2010. gadā pa dzelzceļu tika pārvadāts 51,2 % kravu, 2016. gadā vairs tikai 43 % kravu. Tas norāda uz kravu pārvadājumu ilgtspējas mazināšanos un būtiskāku ietekmi uz vides kvalitāti, bet no ekonomiskās attīstības viedokļa – uz nepieciešamību pietiekami izvērtēt turpmākās investīcijas un to potenciālo atdevi dzelzceļa infrastruktūrā, skatot to kontekstā ar kravu apgrozījuma tendencēm, investīciju ietekmi uz Latvijas tranzīta koridoru kopumā un iespējām piesaistīt jaunus kravu apjomus, kā arī iespējām samazināt dzelzceļa infrastruktūras uzturēšanas izmaksas. Tāpat nepieciešams izvērtēt videi draudzīgu risinājumu un inovāciju ieviešanas iespējas dzelzceļa nozarē, kā arī vērtēt pasažieru apkalpošanas infrastruktūras modernizācijas un drošības risinājumus.

23 6.1.1. SAM "Palielināt lielo ostu drošības līmeni un uzlabot transporta tīkla mobilitāti".

Starptautiskajā lidostā "Rīga" (turpmāk – lidosta "Rīga") paveikti un tiek plānoti nozīmīgi infrastruktūras rekonstrukcijas darbi. 2013. un 2014. gadā projekta ietvaros veikta skrejceļa segas virskārtas renovācija, skrejceļa lidjoslas pastiprināšana, papildu manevrēšanas ceļu E un D izbūve, gaismu sistēmas izbūve, lietus notekūdeņu novadsistēmas un lidlauka drenāžas izbūve u. c. Tā rezultātā paaugstināta lidojumu drošība, uzlaboti vides apstākļi un palielināta lidlauka kapacitāte. 2016. gada nogalē noslēgts līgums par Kohēzijas fonda līdzekļu piesaisti lidostas attīstības projekta īstenošanai²⁴, paredzot būtisku aviācijas drošības un nozares darbības ietekmes uz vidi kaitējumu mazinošu pasākumu īstenošanu. Ņemot vērā, ka Kohēzijas fonda līdzekļi lidostu infrastruktūras attīstībai vairs netiek piešķirti lidostu kapacitātes palielināšanai, lidosta "Rīga" termināļa attīstības 5. kārtu īstenoja savas saimnieciskās darbības ietvaros, finansējot to no saviem līdzekļiem un piesaistot kredītlīdzekļus.

Lai gan pēdējos gados ir strauji samazinājies Latvijas iedzīvotāju skaits, apkalpoto pasažieru skaits lidostā "Rīga" turpina pieaugt: 2017. gada deviņos mēnešos tas ir pieaudzis par 11,4 % salīdzinājumā ar attiecīgo periodu 2016. gadā. Pieaug arī tranzīta pasažieru skaits, norādot uz lidostas "Rīga" kā aviācijas savienošā mezgla lomas pieaugumu. Šo panākumu pamatā bijusi arī veiksmīga lidostas "Rīga" sadarbība ar aviopārvadājumu uzņēmumiem, tai skaitā piesaistot lidostai jaunus šo pakalpojumu sniedzējus. Ņemot vērā Latvijas perifērālo ģeogrāfisko novietojumu visas Eiropas Savienības kontekstā, lidostai "Rīga" kā aviopārvadājumu mezglam un tās attīstībai ir ļoti būtiska nozīme Latvijas starptautiskās sasniedzamības kontekstā, sekmējot valsts ekonomisko izaugsmi un iekļaušanos globālajā biznesa un sadarbības vidē.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

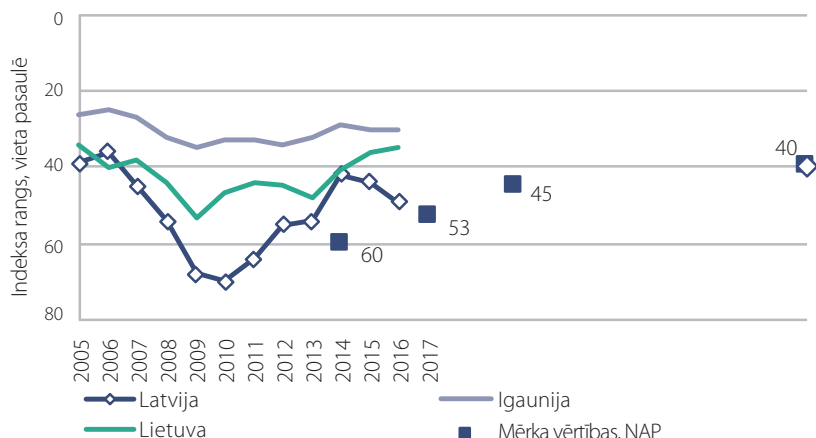
Rīcības virziena *Izcila uzņēmējdarbības vide* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 1,8 mljrd. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 923,6 milj. *euro* apmērā jeb 52,5 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 61,1 % veido ES fondu finansējums, savukārt nacionālais finansējums sastāda 38 %, bet cits ārvalstu finansējums²⁵ – vien 0,8 %.

Uzņēmējdarbības vides izmaiņu novērtējumam NAP2020 kā indikatorrādītāji pamatā paredzēti vairāki starptautisko institūciju izstrādāti uzņēmējdarbību, konkurētspēju, publisko pārvaldi un korupciju raksturojoši indeksi. Rādītāju analīze kopumā liecina par pozitīvām izmaiņām un uzņēmējdarbības vides uzlabošanu, jo Latvijas vieta gan *Doing Business* indeksā, kas atspoguļo to, cik vienkārši ir uzsākt un turpināt uzņēmējdarbību valstī, gan arī globālās konkurētspējas indeksā, valsts pārvaldes darbības efektivitātes indeksā un korupcijas uztveres indeksā ir augusi, apsteidzot NAP2020 prognozes 2017. gadam. Tāpat pozitīvas NAP2020 prognozēm atbilstošas izmaiņas vērojamas arī rādītājā par civillietu izskatīšanas ilgumu pirmās instances tiesās. Tomēr jāatzīmē, ka Latvijas rangs globālās konkurētspējas indeksā pēdējo divu gadu laikā nav bijis stabils un atšķirībā no Igaunijas un Lietuvas tajā ir vērojams samazinājums par septiņām vietām. Samazinājumu lielā mērā ietekmējis uzņēmēju vērtējums par tiesiskā regulējuma efektivitāti valstī, ceļu kvalitāti, zinātnieku un inženieru pieejamību, augsto tehnoloģiju produktu iepirkumu no valsts puses, kā arī valsts spēja piesaistīt un noturēt talantus un ar nodokļu sistēmas palīdzību motivēt strādājošos.

24 6.1.2. SAM"Veicināt drošību un vides prasību ievērošanu starptautiskajā lidostā "Rīga"

25 CEF, Horizon, EEZ u.c. ārvalstu finansējuma avoti

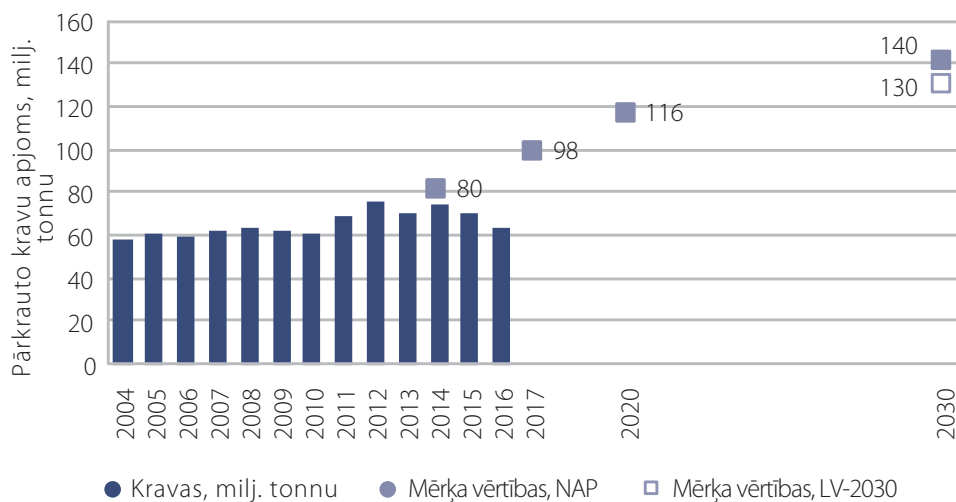
13. attēls. Globālās konkurētspējas indekss

Datu avots: Pasaules Ekonomikas forums

Turpretim, vērtējot transporta un tranzīta infrastruktūras attīstību pēdējo gadu laikā, kā arī Latvijas starptautisko sasniedzamību, jāatzīmē, ka pretēji plānotajam pasažieru skaits starptautiskajā dzelzceļa transportā un apkalpoto pasažieru skaits Rīgas ostā pēdējo gadu laikā ir būtiski samazinājies. 2013. gadā starptautiskais dzelzceļš apkalpoja 360 tūkstošus pasažieru, bet 2016. gadā šis skaits ir par pusi mazāks, proti, 157,1 tūkstoši. Savukārt pasažieru skaits Rīgas ostā pēdējo triju gadu laikā samazinājies par trešdaļu – no 838 tūkstošiem apkalpotu pasažieru 2013. gadā līdz 582 tūkstošiem 2016. gadā. Lai gan šajā periodā ir nedaudz audzis ar krūza kuģiem iebraukušo pasažieru skaits, tomēr šis pieaugums ir nebūtisks salīdzinājumā ar pasažieru plūsmas samazinājumu prāmju līnijā.

14. attēls. Kravu apgrozījuma tendences Latvijas ostās, milj. t

Datu avots: CSP

Tāpat kopš 2014. gada pretēji prognozēm par 15 % samazinājies kravu apgrozījums Latvijas ostās, kas, visticamāk, liegs sasniegt NAP2020 nospraustos mērķus. Šīs izmaiņas lielā mērā skaidrojamas ar nosūtīto kravu apjoma samazinājumu Ventspils ostā, proti, no šīs ostas nosūtīto kravu apjoms 2016. gadā ir samazinājies par 28 % attiecībā pret 2014. gadu. Samazinājums nosūtīto kravu apjomā vērojams arī Rīgas ostā, taču šīs izmaiņas nav tik nozīmīgas un veido 8 % attiecībā pret 2014. gadu.

Stabils pieaugums ir vērojams lidostas "Rīga" pasažieru apgrozībā – pēdējo gadu laikā apkalpoto pasažieru skaits lidostā ir audzis par 5–7 % attiecībā pret iepriekšējo gadu. Tas kontekstā ar pasažieru skaita izmaiņām dzelzceļa transportā un ostā liecina, ka gaisa pārvadājumi arī turpmāk būs noteicošie ātrai valsts ārējās sasniedzamības nodrošināšanai.

Vērtējot progresu rīcības virziena nosprausto mērķu sasniegšanā, vairums viedokļu lideru atzīnusi, ka virzība, lai izveidotu izcilu

uzņēmējdarbības vidi, līdz šim nav sekmējusies, proti, trīs ceturtdaļas (75 %) uzskata, ka progress bijis nesekmīgs vai drīzāk nesekmīgs. Pilnīgi citādi vērtēts otrais rīcības virziena mērķis. Vairums ekspertu atzinuši, ka mērķis uzlabot Latvijas starptautisko sasniedzamību tiek veiksmīgi īstenots – 61 % aptaujāto progresu novērtējuši kā sekmīgu vai drīzāk sekmīgu. Kopumā tikai ceturtā daļa viedokļu līderu (26 %) domā, ka virzība šī mērķa sasniegšanā ir drīzāk nesekmīga, bet vēl 6 % to raksturo kā nesekmīgu.

Kā galvenos faktoros, kas negatīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi, viedokļu līderi nosaukuši šādus:

- 1) nodokļu politikas un likumdošanas mainība, kā arī normatīvais, birokrātiskais un administratīvais slogs uzņēmējdarbībai:

"Nemitīgās nodokļu likmju maiņas un jaunu ar nodokļiem apliekamo objektu atrašana nekādi nenodrošina izcilu uzņēmējdarbības vidi. Bet pašas lielākās problēmas ir korupcija un tiesu sistēma, uz kuru joprojām nevar pašauties."

"Ar katru gadu normatīvisms šo vidi padara arvien nepievilcīgāku. Atsevišķi normatīvi pat būtu ierindojami joku slejās..ārpus valsts pārvaldes neizprotamā jomā."

- 2) ēnu ekonomika, korupcija un tiesiskās vides nesakārtotība:

"Vāja valsts politika ēnu ekonomikas apkaršanas jomā, korupcija un pašu uzņēmēju gatavība biznesa jautājumus risināt ar koruptīvām metodēm."

- 3) atbalsta un zināšanu trūkums pašvaldībās sadarbībai ar uzņēmējiem un investoru piesaistei:

"Iztrūkst prognozējamu un pārdomātu nodokļu, nav atbalstošas birokrātijas, nepietiekamas zināšanas un instrumenti pašvaldībās, lai sniegtu atbalstu un piesaistītu investīcijas."

Savukārt, komentējot Latvijas starptautisko sasniedzamību, daļa viedokļu līderu bija vienprātis, ka tā uzlabojama, veiksmīgāk veidojot Latvijas valsts tēlu un reklamējot valsti kā tūrisma mērķi. Vienlaikus tika atzīts, ka nepieciešama aktīvāka un uz rezultātu orientēta LIAA un diplomātiskā korpusa darbība, īpaši šobrīd ekonomiski aktīvākajos pasaules reģionos. Jāatzīmē, ka NAP2020 uzdevums, kurš paredz izveidot vienotu valsts tēla popularizēšanas sistēmu, novēršot funkciju dublēšanos, nav ticis īstenots, jo atbildīgās institūcijas par optimālāku risinājumu atzinušas sadarbības pilnveidošanu esošo formātu ietvaros.

Ļoti reti viedokļu līderi minējuši nepieciešamību uzlabot transporta un tranzīta infrastruktūru, tomēr atsevišķos komentāros pausts arī uzskats, ka Latvijas starptautiskās sasniedzamības veicināšanas nolūkos ir jāuzlabo autoceļu stāvoklis.

3.3. Attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība

Rīcības virziena *Attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība* mērķis ir palielināt kopējos ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, lai nodrošinātu cilvēkresursu piesaisti, pētnieciskās infrastruktūras pilnveidi, kā arī inovāciju izstrādi un pārnesei uzņēmējdarbībā, tādā veidā sekmējot inovatīvu, starptautiski konkurētspējīgu produktu ar augstu pievienoto vērtību radīšanu un ieviešanu ražošanā. Vienlaikus inovāciju izstrāde un pārnese nav iespējama, ja netiek uzlabota augstākās izglītības, zinātnes un uzņēmējdarbības sektoru savstarpējā sadarbība.

Lai sasniegtu definēto mērķi, rīcības virziena ietvaros paredzēts attīstīt augstākās izglītības sistēmu, nodrošinot augstākās izglītības pieejamību, atbalstot pasākumus augstākās izglītības eksportam, konsolidācijai un konkurētspējas palielināšanai, attīstot materiāltehnisko bāzi, pilnveidojot iekšējo kvalitātes sistēmu un augstskolu personāla snieguma rādītājus. Savukārt, attīstot zinātņi, paredzēts atbalsts fundamentālu un lietišķu pētījumu īstenošanai īpaši prioritāros zinātnes virzienos, ar pētniecību saistītās infrastruktūras modernizācijai un cilvēkresursu attīstībai, tai skaitā gādājot par zinātnes atjaunotni. Lai nodrošinātu inovāciju izstrādi un pārnesei, NAP2020 paredzēts privātā sektora, tostarp valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību, finansiāls atbalsts jaunu, pielietojamu un eksportspējīgu produktu un pakalpojumu radīšanai. Līdztekus plānots pilnveidot zinātnes un privātā sektora sadarbības formas, kā arī atbalstīt Baltijas valstu augstākās izglītības, zinātnes un privātā sektora sadarbības platformas izveidi.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Starptautiskās Rekonstrukcijas un attīstības bankas eksperti laikposmā no 2016. gada līdz 2018. gadam veic vairāku posmu pētījumu augstākās izglītības pārvaldības pilnveidei un augstākās izglītības modernizācijai. Pētījuma rezultāti tiks izmantoti, lai sagatavotu augstākās izglītības attīstības finansējuma programmu saturu un nosacījumus. Pētījuma izmaksas tiek segtas, izmantojot ES fon-

du investīcijas²⁶. Balstoties uz 2014. gadā veiktā Starptautiskās Rekonstrukcijas un attīstības bankas pētījuma par Latvijas augstākās izglītības finansēšanas sistēmu pirmā pētījuma posma rezultātiem un izstrādātajām rekomendācijām, tika izstrādāts **jauns augstākās izglītības finansēšanas modelis**, kurš paredz augstskolās ieviest trīs finansēšanas pilārus – bāzes, snieguma un attīstības finansējumu. Šāds finansēšanas modelis nodrošina kvalitatīvu, pētniecībā balstītu augstākās izglītības saturu un rezultātu pārvaldību augstākās izglītības institūcijās. Modeļa pakāpeniska ieviešana norit kopš 2015. gada.

Lai nodrošinātu pieejamu kvalitatīvu augstāko izglītību, ar ES fondu atbalstu²⁷ plānots pilnveidot augstskolu esošo **studiju programmu satura kvalitāti** un nodrošināt labāku augstskolu pārvaldību un to iekšējo kvalitātes vadības sistēmu pilnveidi, kā arī vadības, t. sk. administratīvā personāla, kompetenču un prasmju paaugstināšanu.

Lai nodrošinātu zinātnes atjaunotni, pārskata periodā ar dažādu finansiālu stimulu palīdzību sekmēta **doktorantu un jauno zinātnieku piesaiste** zinātniskiem institūtiem un augstskolām. Jauno zinātnieku iesaiste pētījumos un zinātniskajā darbā ir netieši sekmēta ar jaunā augstākās izglītības finansēšanas modeļa pakāpenisku ieviešanu. Jaunā finansēšanas modeļa otrais pilārs paredz snieguma finansējumu augstskolām, kam viens no kritērijiem ir augstskolā pētniecībā nodarbināto maģistrantu, doktorantu un jauno doktoru skaits. Izmantojot ES fondu ieguldījumus pēcdoktorantūras atbalstam, tiek stimulēta cilvēkkapitāla attīstība, nodrošinot jauno zinātnieku karjeras uzsākšanas iespējas zinātniskajās institūcijās (tostarp – augstākās izglītības iestādēs) un uzņēmumos, kā arī tiek nodrošināta pētniecības kompetenču pilnveidošana²⁸. ES fondu investīciju ietvaros²⁹ plānots sekmēt doktorantūrā studējošo iesaisti akadēmiskajā darbā augstākās izglītības institūcijās. Papildus tam ES fondu atbalsts tiek izmantots starptautiskās sadarbības sekmēšanai pētniecības un tehnoloģiju jomā, lai veicinātu Latvijas dalību Eiropas pētniecības telpas projektu īstenošanā³⁰. Tiek nodrošināti arī mobilitātes pasākumi *Erasmus+* programmas ietvaros, kas interesentiem, piemēram, akadēmiskajam personālam, studentiem, sniedz iespēju padziļināt profesionālās zināšanas ārvalstīs.

Augstākās izglītības eksporta atbalsta pasākumi tiks īstenoti, izmantojot ES fondu investīcijas. Finansējums paredzēts kopīgu doktorantūras studiju programmu un studiju programmu ES oficiālajās valodās (izņemot latviešu valodu) izstrādei, aprobācijai un akreditācijai, tai skaitā akreditācijas izmaksu segšanai starptautiskajās profesionālajās organizācijās izstrādāto un akreditēto studiju programmu starptautiskajai publicitātei³¹. Vienlaikus minētā ES fondu investīciju programma sekmēs studiju programmu fragmentācijas mazināšanu un tādējādi **konsolidācijas** procesa nodrošināšanu³².

Eksportspējas paaugstināšanai ES fondu atbalsts plānots ārvalstu pasniedzēju piesaistei darbam augstākās izglītības institūcijās Latvijā un Latvijas augstākās izglītības institūcijās ievēlētā akadēmiskā personāla kompetences paaugstināšanai, t. sk. ES valodu apguvei un stažēšanās uzņēmumos.

Regulāri notiek arī augstākās izglītības eksportspēju un Latvijas augstākās izglītības atpazīstamību veicinoši pasākumi.³³ Ir pieejami izdales materiāli par studiju programmām, kuras tiks reprezentētas nacionālajā līmenī augstākās izglītības eksporta ietvaros, kā arī tiek nodrošināta dalība augstākās izglītības izstādēs, informējot par studiju iespējām Latvijā.

Lai stimulētu **augstākās izglītības kvalitāti**, tiek pilnveidota Latvijas augstākās izglītības ārējās kvalitātes nodrošināšanas sistēma. Kopš 2016. gada ar ES fondu atbalstu³⁴ tiek nodrošināts atbalsts aģentūrai³⁵ izvirzīto prasību izpildei, kas nepieciešamas, lai sekmīgi iekļautos Eiropas augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas reģistrā. Prasību izpilde un EQAR aģentūras statuss veicinās augstākās izglītības kvalitātes kultūras attīstību atbilstoši labākajiem Eiropas standartiem, palielinās uzticamību Latvijas augstākajai izglītībai un iegūtajiem diplomiem, kā arī sekmēs starptautisko sadarbību un atpazīstamību, tostarp augstākās izglītības eksportspēju.

No 2015. gada ir atjaunots valsts finansējums zinātniskās darbības attīstībai augstākās izglītības iestādēs. Finansējums augstskolām un koledžām tiek piešķirts atkarībā no to sasniegtajiem rezultātiem P&A un radošo un mākslas projektu īstenošanā.

Lai sekmētu studentu pētniecības un inovācijas projektu īstenošanu, stiprinātu sadarbību ar uzņēmumiem un piesaistītu privāto finansējumu inovāciju spēju un uzņēmīguma attīstībai, sākot ar 2018./2019. akadēmisko gadu tiks uzsākta ES fonda projekta īstenošana³⁶.

26 8.3.6. SAM 8.3.6.1. pasākums "Dalība starptautiskos pētījumos".

27 8.2.3. SAM "Nodrošināt labāku pārvaldību augstākās izglītības institūcijās".

28 1.1.1. SAM 1.1.1.2. pasākums "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts".

29 8.2.2. SAM "Stiprināt augstākās izglītības institūciju akadēmisko personālu stratēģiskās specializācijas jomās".

30 1.1.1. SAM 1.1.1.5. pasākums "Atbalsts starptautiskās sadarbības projektiem pētniecībā un inovācijās".

31 8.2.1. SAM "Samazināt studiju programmu fragmentāciju un stiprināt resursu koplietošanu".

32 Ņemot vērā īstenošanas nosacījumus iestrādāto prasību, ka šīs programmas tiks veidotas, slēdzot esošās studiju programmas.

33 8.2.1. SAM "Samazināt studiju programmu fragmentāciju un stiprināt resursu koplietošanu".

34 8.2.4. SAM "Nodrošināt atbalstu EQAR aģentūrai izvirzīto prasību izpildei".

35 Augstākās izglītības kvalitātes aģentūra (Akadēmiskās informācijas centra departaments).

36 1.1.1. SAM 1.1.1.3. pasākums "Inovāciju granti studentiem".

ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodā plānots sniegt atbalstu teritoriāli koncentrētas studiju un zinātniskā darba infrastruktūras attīstībai. Plānots uzlabot pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības STEM, tai skaitā medicīnas un radošās industrijas, studiju mācību vidi koledžās. Lai paveiktu iecerēto un nodrošinātu Latvijas tautsaimniecības transformācijai nepieciešamo cilvēkkapitāla pieaugumu RIS3 specializācijas jomās³⁷ ar augstu eksporta potenciālu (bioekonomika, biomedicīna, viedie materiāli, viedā enerģētika, IKT), ES fondu³⁸ ietvaros 2017. gada jūlijā uzsāka projektu īstenošana atbalsta sniegšanai koledžām, kā arī norisinās noslēguma darbi, lai nodrošinātu projektu uzsākšanu augstskolās, kuru ietvaros paredzēts palielināt modernizēto STEM studiju programmu skaitu, kas būs atbalsts teritoriāli koncentrētas studiju un zinātniskā darba infrastruktūras attīstībai augstākās izglītības iestāžu stratēģiskās specializācijas stiprināšanai³⁹.

Saskaņā ar valdībā pieņemto lēmumu⁴⁰ **fundamentālo un lietišķo pētījumu finansēšanai** laikposmā no 2014. gada līdz 2017. gadam tika apstiprināti šādi prioritārie virzieni zinātnē: 1) vide, klimats un enerģija; 2) inovatīvie un uzlabotie materiāli, viedās tehnoloģijas; 3) sabiedrības veselība; 4) vietējo resursu izpēte un ilgtspējīga izmantošana; 5) valsts un sabiedrības ilgtspējīga attīstība; 6) letonika. Vienlaikus pārskata periodā norisinās darbs pie jaunās Fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu programmas izstrādes, īpašu uzmanību pievēršot pētījumu izvērtēšanas procesam, finansēšanas nosacījumu caurspīdīgumam, administratīvā sloga samazināšanai projektu izvērtēšanā, finansēšanā un administrēšanā. 2017. gada 15. septembrī noslēdzās publiska aptauja par prioritārajiem zinātnes virzieniem nākamajam četru gadu ciklam (2018.–2021. gads).

Lai sekmētu zinātnisko institūciju pētniecības infrastruktūras un institucionālās kapacitātes attīstību, izmantojot ES fondu investīcijas⁴¹, tiek sniegts **atbalsts infrastruktūras attīstībai** (ēku un telpu rekonstrukcija vai renovācija, pielāgošana, jaunas ēkas būvniecība, zinātniskā aparatūra, IKT infrastruktūra), zinātnisko institūciju resursu un rezultātu pārvaldības sistēmas pilnveidei un pētniecības resursu konsolidācijai, balstoties uz zinātnes starptautiskajā izvērtējumā sniegtām rekomendācijām. Kopumā tam paredzēts viens no lielākajiem ES fondu ieguldījumiem apjoma ziņā nozarē – 120,25 milj. euro. 2017. gadā ir uzsāka P&A infrastruktūras attīstīšana viedās specializācijas jomās un zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes stiprināšanas projektu īstenošana 14 augstākās izglītības iestādēs un zinātniskajos institūtos.

Lai veicinātu publiskās pārvaldes informācijas pieejamību, uzlabotu pakalpojumu pieejamību, palielinot publiskās pārvaldes mašintulkošanas koplietošanu, plānots izstrādāt **mašintulkošanas platformu**, par pamatu izmantojot esošo e-pārvaldes mašintulku HUGO. Mašintulkošanas projekts tiks īstenots par ES fondu līdzekļiem⁴².

Savukārt, lai attīstītu privātā sektora pētniecības un inovāciju kapacitāti, no 2016. gada pieejams **atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā**. Programmas ietvaros atbalsts tiek piešķirts eksperimentālu tehnoloģiju izgatavošanai vai iegādei, kā arī uzstādīšanai un testēšanai reālā ražošanas vidē.

Tāpat no 2016. gada uzsāks **atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei** kompetences centru ietvaros, kas veicina pētniecības un rūpniecības sektoru sadarbību jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai un ieviešanai ražošanā. *Šobrīd pieejamais finansējums – 64,3 milj. euro*. Atbalsts tiek nodrošināts kopumā astoņiem kompetences centriem, izveidojot tos katrā no Latvijas viedās specializācijas jomām. Kompetences centru ietvaros ir uzsākti 144 komersantu pētījumi par kopējo summu 44,6 milj. euro, no kuriem 19,9 milj. euro ir privātais līdzfinansējums. Jāatzīmē, ka ir vērojams pieprasījums pēc valsts atbalsta formām, kas nodrošinātu publiskā līdzfinansējuma daļu privātā sektora ieguldījumiem P&A un inovāciju darbībās.

Vienlaikus tiek sniegts arī **atbalsts zinātniskajām grupām praktiskas ievirzes pētījumu izstrādei** (ES fondu programmas⁴³ pirmās atlases kārtas ietvaros apstiprināti 74 projekti par kopējo finansējumu 44,2 milj. euro) nozīmīgu tautsaimniecības problēmu risināšanai, nodrošinot zināšanu pārnesi Latvijas viedās specializācijas jomās un fokusējot atbalstu uz pētniecības projektiem ar augstu komercializācijas potenciālu.

2017. gadā LIAA izveidots **Vienotais tehnoloģiju pārneses centrs**, kas veic tehnoloģiju monitoringu un analīzi, īsteno atbalsta pasākumus, t. sk. sniedz konsultācijas par finansējuma piesaisti, nodrošina komercializācijas un patentēšanas fonda, kā arī inovāciju vaučera atbalsta instrumenta darbību, īsteno tehnoloģiju tirgus pētījumus, nākotnes scenāriju modelēšanu u. c.

Lai panāktu **zinātnes un rūpniecības sektoru sadarbību**, pārskata periodā sniegts atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai, lai attīstītu pētniecības rezultātu komercializācijas kompetences valsts pētniecības organizācijās, sekmējot šo pētniecības

37 RIS3 specializācijas jomas: "Zināšanu ietilpīga bioekonomika", "Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas", "Viedie materiāli, tehnoloģijas un inženier-sistēmas", "Viedā enerģētika", "Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas".

38 8.1.4. SAM "Uzlabot pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības STEM, tajā skaitā medicīnas un radošās industrijas, studiju mācību vidi koledžās".

39 8.1.1. SAM "Palielināt modernizēto STEM, tajā skaitā medicīnas un radošās industrijas, studiju programmu skaitu".

40 MK 2013. gada 20. novembra rīkojums Nr. 551 "Par prioritārajiem virzieniem zinātnē 2014.–2017. gadā".

41 1.1.1. SAM 1.1.1.4. pasākums "P&A infrastruktūras attīstīšana Viedās specializācijas jomās un zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes stiprināšana".

42 2.2.1. SAM 2.2.1.1. pasākums "Centralizētu publiskās pārvaldes IKT platformu izveide, publiskās pārvaldes procesu optimizēšana un attīstība".

43 1.1.1. SAM 1.1.1.1. pasākums "Praktiskas ievirzes pētījumi".

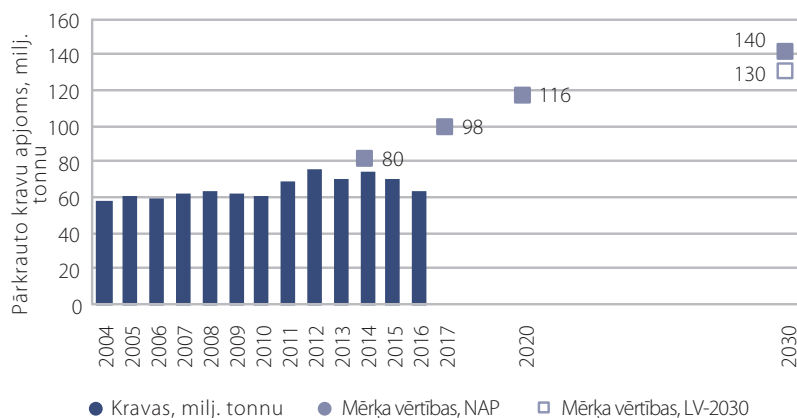
organizāciju īpašumā esošo pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, tādējādi palielinot pētniecības organizāciju ienākumus no pētījumu rezultātu komercializēšanas vai pārvēršot pētījumu rezultātus veiksmīgā uzņēmējdarbībā. Vienlaikus nepieciešams vairāk sekmēt valsts pētniecības organizāciju rīcībā esošo pētniecisko izstrādņu komercializācijas procesu.

Paralēli paredzētas inovācijas aktivitātes veicināšana sīkajos (mikro), mazajos un vidējos komersantos, tehnoloģiju pārneses ceļā sniedzot tiem atbalstu jaunu vai būtiski uzlabotu produktu un tehnoloģiju attīstībai (inovācijas vaučeri, t. sk. atbalsts augstas kvalifikācijas darbinieku piesaistei).

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 1,5 mljrd. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 801 milj. *euro* apmērā jeb 55,1 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 69,5 % veido ES fondu finansējums, savukārt nacionālais publiskais finansējums sastāda 28,7 % un cits ārvalstu finansējums vien 1,7 %. Jāatzīmē, ka atbilstoši sākotnēji indikatīvi plānotajiem finanšu ieguldījumiem nozarē ārvalstu finansējuma īpatsvars tika prognozēts 43,1 % apmērā no visas attīstības finansējuma kopsummas, savukārt privāto ieguldījumu apjoms tika rēķināts 16,7 % apjomā. Tas, kāds ir bijis faktiskais privāto investīciju apjoms rīcības virziena mērķu sasniegšanai, starpposma novērtējuma izstrādes brīdī nebija aprēķināms.

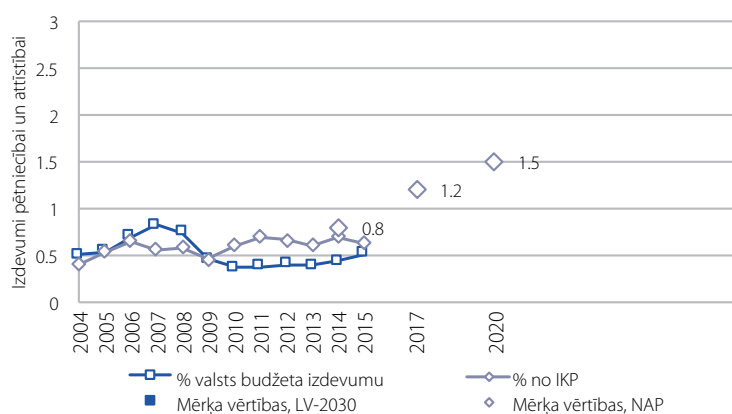
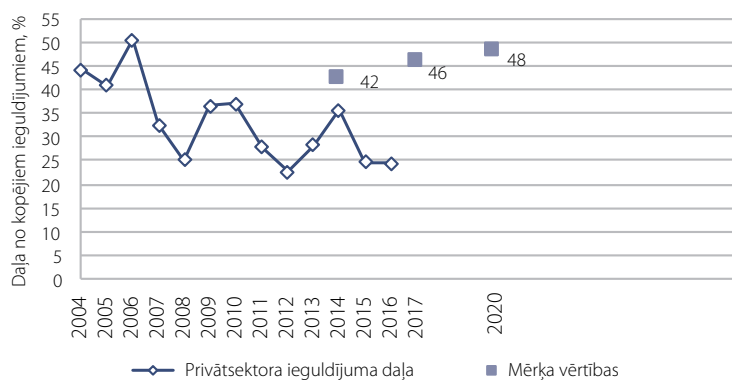
15. attēls. Grādu vai kvalifikāciju ieguvušo studentu skaits, tūkst.

Datu avots: CSP

Rīcības virziena indikatoru analīze uzrāda, ka pēdējo gadu laikā nedaudz, bet stabili pieaudzis to 30–34 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri ieguvuši augstāko izglītību. 2010. gadā starp minētās vecuma kohortas iedzīvotājiem augstākā izglītība bija aptuveni trešdaļai (32,6 %), šobrīd augstākais izglītības līmenis ir diviem no pieciem cilvēkiem attiecīgajā vecuma grupā (42,8 %), kas vērtējams kā vidēji augsts rādītājs salīdzinājumā ar citām Eiropas reģiona valstīm un liecina, ka NAP2020 nospraustais mērķis attiecībā uz augstāko izglītību populācijā ir sasniegts. Vienlaikus, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju skaita izmaiņu tendences jauniešu vecuma kohortā, būtiski samazinājies grādu vai kvalifikāciju ieguvušo studentu skaits Latvijas augstskolās un koledžās. 2010. gadā augstāko izglītību Latvijā bija ieguvuši 26,5 tūkstoši studentu, bet 2016. gadā tie bija tikai 15,8 tūkstoši jeb par 40 % mazāk nekā pirms sešiem gadiem. Visbūtiskāk absolventu skaits samazinājies sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību, kā arī izglītības tematiskajā grupā, taču salīdzinoši stabils tas bijis veselības aprūpes un sociālās labklājības, dabas zinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju, kā arī lauksaimniecības tematiskajās grupās, ko lielā mērā ietekmējusi ne tikai Latvijas jauniešu interese par attiecīgajām studiju programmām, bet arī augstākās izglītības eksports.

16. attēls. Publiskā un privātā sektora ieguldījums pētniecībā un attīstībā, %

Datu avots: CSP

Ja analizē zinātnes un pētniecības attīstības gaitu, vērojams, ka pēdējo gadu laikā visai mainīgs ir bijis privātā sektora ieguldījumu apjoms pētniecībā un attīstībā. 2014. gadā privātā sektora ieguldījumu daļa bija 35,5 % no kopējā ieguldījumu apmēra nozarē, 2015. un 2016. gadā tā veidoja vien ceturto daļu, kas lielā mērā skaidrojams ar pētniecībai un attīstībai paredzētā ārvalstu finansējuma samazināšanos uzņēmējdarbības sektorā. Vienlaikus jāatzīmē, ka 2016. gadā bija vērojams arī kopējā finansējuma straujš samazinājums zinātniski pētnieciskajam darbam, sasniedzot zemāko līmeni kopš ekonomiskās krīzes. Tā rezultātā 2016. gadā samazinājies zinātniski pētnieciskajā darbā strādājošo skaits kā augstākās izglītības, tā arī valsts un uzņēmējdarbības sektorā. Taču, neraugoties uz finansējuma samazināšanos, 2015. gadā reģistrēts līdz šim lielākais Eiropas patentu iesniegumu skaits no zinātniekiem, kas rezidē Latvijā (30 pieteikumi). Lai gan 2016. gadā šis skaits samazinājies aptuveni uz pusi (12 patenti), arī tas, ņemot vērā rezultātus līdz 2013. gadam, uzskatāms par salīdzinoši augstu rādītāju.

Viedokļu lideri virzību uz rīcības virziena nosprausto mērķu sasniegšanu kopumā vērtējuši diezgan kritiski. Taču absolūtais viedokļu lideru vairākums ir pārliecināts, ka ieguldījumu apjoms pētniecībai un attīstībai netiek palielināts, un norāda, ka progress mērķa sasniegšanā vērtējams kā nesekmīgs vai drīzāk nesekmīgs (74 %). Vienlaikus eksperti biežāk pozitīvi novērtējuši virzību otrajā rīcības virziena mērķī – sekmēt inovatīvu, starptautiski konkurētspējīgu produktu ar augstu pievienoto vērtību radīšanu un ieviešanu ražošanā. Lai gan liels aptaujāto skaits (44 %) uzskata, ka progress arī šajā mērķī vērtējams kā drīzāk nesekmīgs, kopumā 38 % ekspertu atzinuši, ka līdzšinējā virzība uz mērķa sasniegšanu bijusi sekmīga vai drīzāk sekmīga.

Kā galveno iemeslu zemam ieguldījumu apjomam pētniecībā un attīstībā eksperti minējuši politiskās gribas trūkumu, kā rezultātā valsts budžeta ieguldījumu apjoms pētniecībai ir niecīgs. Eksperti norāda, ka pētniecība pamatā tiek finansēta no Eiropas Savienības fondu līdzekļiem, taču publisko līdzekļu apjoms kopumā nav pietiekams sekmīgai nozares attīstībai:

“Nav pietiekama finansējuma, kā rezultātā pētniecība notiek haotiski un savstarpēji konkurējot nesalīdzināmām nozarēm. Nepietiekama sadarbība starp pētniecības iestādēm un politikas veidotājiem un īstenotājiem.”

“Statistiski zinām, ka esam nepiedodami sliktā pozīcijā. Mazām valstīm, kurām pat procentuāli lielāki ieguldījumi no IKP pētniecībā un attīstībā, vienalga ir milzīgas problēmas sasniegt vērā ņemamus rezultātus, jo jebkuras izpētes darbības – vai tā būtu farmācija, vai kāds pētījums fizikas jomā – ir tik finanšu ietilpīgs, ka sasniegt izcilus rezultātus pat teorētiski nav iespējams. Pieļauju, ka vajadzētu koncentrēt resursus tikai uz dažām nozarēm.”

Politiskās gribas trūkums daļā komentāru tiek saistīts ar izpratnes trūkumu politiķu vidū un valsts pārvaldē kopumā par ieguldījumu nepieciešamību un to atdevi, kas liedz definēt pētījumu vajadzību un formulēt pasūtījumu:

"Valsts pārvaldei nav vīzijas par to, ko vajag no zinātnes – līdzekļi tiek doti maz un neperspektīvām disciplīnām, jo universitāšu un institūtu nomenklatūra tin valsti ap pirkstu."

Vienlaikus vairāki viedokļu līderi minējuši, ka iemesls zemajam ieguldījumu apjomam pētniecībā saistīts arī ar uzņēmēju izpratni par ieguldījumu veikšanas nepieciešamību attīstībā, kā arī ar privāto finanšu resursu pieejamību:

"Publisko resursu jomā – politiskās gribas jautājums, privāto resursu jomā – kredītu nepieejamība, kapitāla nepieejamība, jo pētniecība un attīstība jebkurā no jomām prasa būtiskus resursus, salīdzinot ar "uzturēšanas" izdevumiem."

Privāto finanšu resursu neesība tiek minēta arī kā galvenais arguments tam, kāpēc nesekmējas inovatīvu, starptautiski konkurētspējīgu produktu radīšana un ieviešana ražošanā. Eksperti norāda, ka nodokļu politika valstī nav veidota tā, lai sekmētu finanšu kapitāla uzkrāšanu un ieguldīšanu pētniecībā un attīstībā, tostarp augstas kvalifikācijas cilvēkresursu algošanu:

"Lai nodrošinātu zinātnes un tehnoloģiju virzītu izaugsmi, būtu jāveido atbilstoša nodokļu sistēma. Šobrīd ejam pretējā virzienā, palielinot nodokļu likmi augsti atalgotiem, augstākās klases speciālistiem. Inovatīvos uzņēmumos nevar būt zemas algas, bet IIN progresivitāte nekādi nestimulē inovatīvu uzņēmumu veidošanos."

Tāpat viedokļu līderi kā problēmu, kas traucē radīt inovatīvus produktus, norādījuši uzņēmēju sadarbības trūkumu gan ar uzņēmumiem Latvijā un ārvalstīs, gan arī ar zinātniekiem.

3.4. Energoefektivitāte un enerģijas ražošana

Rīcības virziens *Energoefektivitāte un enerģijas ražošana* paredz veicināt vietējo energoavotu izmantošanu enerģijas ražošanā, sabalansējot enerģijas ražošanas un importa struktūru. Lai to nodrošinātu, rīcības virziena ietvaros plānota energoinfrastruktūras tīklu attīstība, atbalsts atjaunojamo energoresursu izmantošanai enerģijas ražošanā publiskajā un privātajā sektorā, kā arī atbalsts pārejai uz atjaunojamiem energoresursiem transporta sektorā.

Kā otrs mērķis rīcības virziena ietvaros noteikts energoefektivitātes paaugstināšana ne tikai ražošanas sektorā, bet arī publiskām un dzīvojamām ēkām. Tādējādi tiek atbalstīta gan pašvaldību energoplānu izstrāde, gan energoefektivitātes pasākumi publisko un dzīvojamo ēku sektorā.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Valdības fokuss enerģētiskā vīzijas pēdējos piecus gadus lielā mērā ir bijis vērst uz konkurētspējīgas elektroenerģijas cenu politikas veidošanu un agrāk pieņemto politisko lēmumu negatīvo seku ierobežošanu. Meklējot veidus, kā mazināt elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes (OIK) turpmāko pieaugumu un negatīvo ietekmi uz Latvijas uzņēmumu konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves līmeni, ir pieņemti vairāki būtiski valdības lēmumi. Ieviests moratorijs jaunu tiesību iegūšanai pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, kā arī veiktas izmaiņas pašreizējā valsts atbalsta regulējumā, kas ļauj novērst pārkompensāciju elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem un augstas efektivitātes koģenerācijā. Ar 2018. gadu sāks darboties jauns OIK finansēšanas modelis, nodrošinot mazākus OIK maksājumus patērētājiem, kas efektīvi izmanto elektroenerģijas pieslēguma jaudas. Ir veikta sadales tarifu reforma, ieviešot fiksētu maksu par elektroenerģijas sadales sistēmas pieslēguma uzstādīto jaudu un samazinot izmaksas par vienu piegādāto elektroenerģijas vienību. Rūpniecības uzņēmumiem ar lielu energoietilpību tiek sniegts valsts atbalsts, paredzot tiesības uz samazinātu OIK līdzdalības maksājumu un tādējādi paaugstinot to starptautisko konkurētspēju. Visi minētie pasākumi ir ne tikai ierobežojuši elektroenerģijas kopējās cenas pieauguma riskus, bet arī sekmējuši energoefektivitāti un sakārtojuši kopējo elektroenerģijas apgādes sistēmu. Šobrīd tiek samazināta valsts garantētā maksa par lielajās koģenerācijas stacijās uzstādīto elektrisko jaudu saistībām, kas turpmākajos gados varētu nodrošināt vidējās OIK pazemināšanu zem 26,79 EUR/MWh, jau no 2018. gada vidējam maksājumam samazinoties līdz 25,79 EUR/MWh, bet 2020. gadā OIK sasniedzot 24,92 EUR/MWh.

Vienlaikus 2016.–2017. gadā uzsāks atbalsts energoefektivitātes paaugstināšanai un atjaunojamo energoresursu izmantošanai centralizētajā siltumapgādē valsts, pašvaldību un daudzdzīvokļu dzīvojamo māju sektorā. Papildus gan nepieciešama plašāka energoservisa kompāniju iesaiste energoefektivitātes projektu īstenošanā. Tāpat pieņemts jauns normatīvais regulējums energoefektivitātes jomā, tai skaitā attiecībā uz uzņēmumu energoauditiem un brīvprātīgo vienošanos energoefektivitātes uzlabošanai, ieviesta energoefektivitātes pienākumu shēma, kas veicinās racionālāku energoresursu izmantošanu un pārvaldību.

Atbilstoši NAP2020 paredzētajam pārskata periodā ir pieņemti risinājumi, kas turpmākajos gados sekmēs atjaunojamo ener-

goresursu izmantošanu transporta sektorā. Ekonomikas ministrija prognozē, ka, summējot transportā patērēto biodegvielas apjomu un elektroenerģiju, kas iegūta no atjaunojamiem energoresursiem, nākotnē atjaunojamo energoresursu īpatsvars no kopējā enerģijas patēriņa transporta sektorā varētu sasniegt 10 %.

Pašvaldībām energoefektivitātes paaugstināšanai pašvaldību ēkās pieejams atbalsts VARAM pārziņā esošā 4.2.2. specifiskā atbalsta mērķa "Atbilstoši pašvaldības integrētajām attīstības programmām sekmēt energoefektivitātes paaugstināšanu un atjaunojamo energoresursu izmantošanu pašvaldību ēkās" ietvaros. Pašlaik šī SAM ietvaros 41 Latvijas novadā un 8 republikas pilsētās tiek veikti kompleksi ēku siltināšanas un energoefektivitātes paaugstināšanas darbi.

Lai dažādotu gāzes un elektroenerģijas piegādes ceļus un avotus, tādējādi nodrošinot piegādes drošību un stiprinot gāzes un elektroenerģijas tirgus likviditāti, tiek sekmēta enerģētikas infrastruktūras ES kopīgu interešu projektu (Kurzemes loks, Igaunijas–Latvijas 3. starpsavienojums, Lietuvas–Polijas gāzes starpsavienojums, Inčukalna pazemes gāzes krātuves modernizācija, Latvijas–Lietuvas gāzes starpsavienojuma pilnveidošana u. c.) turpmāka attīstība reģionā. Piemēram, projekta "Kurzemes loks" 2. posma veiksmīga īstenošana kopš 2015. gada Kurzemes reģionam ir ievērojami palielinājusi elektropārvades jaudu pieejamību, kas radīja labvēlīgus tehniskos priekšnosacījumus vēja enerģētikas straujākai attīstībai Rietumlatvijas reģionā.

No 2017. gada 3. aprīļa Latvijas dabasgāzes tirgus ir atvērts brīvai konkurencei, kas tirgus dalībniekiem, izmantojot Latvijas dabasgāzes infrastruktūru, nodrošina pieeju jauniem dabasgāzes piegādes avotiem un daudzveidīgākam produktu un pakalpojumu klāstam, pozitīvi ietekmējot Latvijas enerģijas patērētāju konkurētspēju. Atverot dabasgāzes tirgu konkurencei, arī tiek radīta nepieciešamā normatīvā bāze un tirgus apstākļi, kas ilgākā termiņā var veicināt komersantu intereses pieaugumu par iespēju uz komerciāliem pamatiem attīstīt jaunus dabasgāzes infrastruktūras objektus.

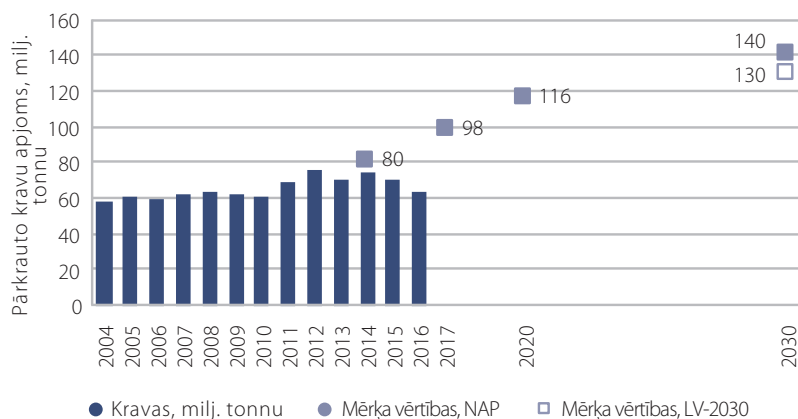
PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Energoefektivitāte un enerģijas ražošana* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 1,2 mljrd. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 585,1 milj. *euro* apmērā jeb 47,2 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām nedaudz vairāk nekā pusi jeb 58 % veido ES fondu finansējums, savukārt atlikušo daļu – nacionālais finansējums.

NAP2020 indikatoru analīze uzrāda kopumā pozitīvu virzību rīcības virziena mērķrādītājos. Atbilstoši prognozēm ar katru gadu nedaudz pieaug no atjaunojamiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā. 2015. gadā tas veidoja 37,6 %, 2016. gadā samazinoties līdz 37,2 %, kas joprojām salīdzinājumā ar citām Eiropas reģiona valstīm uzskatāms par vidēji augstu rādītāju un ir būtiski lielāks nekā Igaunijā vai Lietuvā (attiecīgi 28,6 % un 25,8 %). Tāpat pakāpeniski samazinās energointensitāte ekonomikā jeb enerģijas patēriņš iekšzemes kopprodukta radīšanai. Ja 2010. gadā iekšzemes kopprodukta radīšanai tikai izmantoti 260,2 kg naftas ekvivalenta uz katrām 1000 *euro* no iekšzemes kopprodukta, tad 2015. gadā tie bijuši vien 206,7 kg. Vienlaikus gan visai mainīgs bijis rādītājs par energoatkarību, tomēr kopumā arī tajā vērojama virzība uz prognožu sasniegšanu.

Savukārt viedokļu līderi, vērtējot progresu rīcības virzienā, atzīnusi, ka mērķis un uzdevumi netiek veiksmīgi īstenoti. Tikai trešdaļa ekspertu (33 %) uzskata, ka progress ar energoresursu tirgus pieejamības veicināšanu, vietējo atjaunojamo energoresursu plašāku izmantošanu un enerģijas cenu konkurētspējas nodrošināšanu vērtējams kā sekmīgs vai drīzāk sekmīgs. Tikpat daudzi uzskata, ka virzība šajā mērķī bijusi drīzāk nesekmīga, bet vēl 26 % aptaujāto to vērtē kā noteikti nesekmīgu.

17. attēls. Atjaunojamo energoresursu īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, %

Datu avots: Eurostat

Starp galvenajiem iemesliem tam, kādēļ rīcības virziena mērķa īstenošana nesekmējās, viedokļu līderi minējuši OIK ieviešanu, kā rezultātā elektroenerģijas izmaksas kļuvas nekonektīvas Baltijas reģionā:

"Elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponente, kas it kā bija ar mērķi palielināt vietējo atjaunojamo energoresursu īpatsvaru, faktiski izraisīja stabilu virzību uz konkurētspējīgām enerģijas cenām, kas žņaudz nost energoietilpīgās nozares."

"Enerģijas cenas neveicina investīciju piesaisti. Latvijas enerģijas piegāžu neatkarība īstenojusies pasīvi dažādu iesaistīto interešu dēļ. Fakts, ka ES līmenī enerģijas politikai nav izdevies kļūt par ES līmeņa vienotu politiku, arī nav palīdzējis Latvijas gadījumā."

Izvērtējot elektroenerģijas cenu veidojošos faktorus, eksperti atzinuši, ka politika enerģētikas jomā ir ļoti pretrunīga, kam par iemeslu ir ne tik ļoti koncentrēšanās uz atjaunojamo resursu plašāku izmantošanu elektroenerģijas ražošanā kā fosilo energoresursu pielīdzināšana atjaunojamo energoresursu statusam un skaidras atbalsta politikas neesība atjaunojamo energoresursu ražošanai. Viedokļu līderi uzskata, ka šāda situācija izveidojusies ilgstoša ekonomisko interešu grupu spiediena rezultātā:

"Nav radīti pietiekami vienkārši un elastīgi mehānismi, lai būtiski palielinātu šķeldas un vēja enerģiju. Būtībā notiek atsevišķu monopolistu ilgtermiņa lobījs, kas neveicina atjaunojamo energoresursu pietiekamu pieaugumu un izmantošanu Latvijā."

3.5. Cienīgs darbs

Rīcības virziens *Cienīgs darbs* ir vērst uz strādājošo ar zemu ienākumu līmeni labklājības paaugstināšanu, kā arī nodarbinātības veicināšanu, lai mazinātu ienākumu nevienlīdzību un nodrošinātu iespējas cilvēkiem gūt pietiekamus ienākumus Latvijā, tādējādi radot apstākļus vidusšķiras⁴⁴ attīstībai Latvijā. Nodarbinātības veicināšanai paredzēts darba tirgū integrēt jauniešus, gados vecākus cilvēkus un dažādas sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas. Nodarbināto labklājības līmeņa celšanai paredzēts samazināt darbaspēka nodokļu slogu un panākt sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību Latvijā, kā arī veicināt tādu valsts nodarbinātības atbalsta sistēmu, kas palīdz cilvēkiem pāriet uz darba tirgū pieprasītāku darbu ar lielāku produktivitāti un līdz ar to – atalgojumu.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Nodarbinātības veicināšana

NAP2020 uzdevumi paredz veicināt nodarbinātību iedzīvotājiem ar zemu konkurētspēju un ierobežotu piekļuvi darba tirgum. Nereti nodarbinātības izredzes ietekmē vairāku šķēršļu kopums, bet katram šie šķēršļi var būt citādi. Papildus tradicionālajam atbalstam (apmācības)⁴⁵ pārskata periodā izveidotas subsidētās darba vietas, kas ir viens no visefektīvākajiem nodarbinātības veicināšanas veidiem un kas nodrošina vismaz minimālo mēnešalgu strādājošiem, iesākumā nosedz dzīvošanas vai transporta izmaksas, piesaista darba vadītāju un pielāgo darba vietu, ja, atbilstoši veidotas, tiek uzskatītas par efektīvu aktīvās darba tirgus politikas pasākumu.⁴⁶ OECD turpina darbu pie Latvijas aktīvās darba tirgus politikas un bezdarbnieku aktivizācijas ietvara izvērtēšanas, tai skaitā paredzēts

44 Ar piederību vidusšķirai NAP2020 tiek saprasta drošības sajūta, ko rada ienākumu plaisas samazināšanās un ienākumu pietiekamība.

45 7.1.1. SAM "Paaugstināt bezdarbnieku kvalifikāciju un prasmes atbilstoši darba tirgus pieprasījumam".

46 9.1.1. SAM 9.1.1.1. pasākums "Subsidētās darbavietas nelabvēlīgākā situācijā esošiem bezdarbniekiem".

veikt aktīvās darba tirgus politikas pasākumu ietekmes izvērtējumu uz darba tirgus iznākumu arī ilgākā laikposmā. Ilgstošajiem bezdarbniekiem tiek piedāvātas veselības pārbaudes, psihologa konsultācijas, programma atkarību ārstēšanai, sociālie mentori u. c. individualizēti atbalsta instrumenti.⁴⁷

Atbalsts ir orientēts uz nodarbinātības potenciāla paaugstināšanu dažādām cilvēku grupām. 2016. gada nogalē uzsākts iemēģinājuma projekts cilvēkiem **vecumā no 50 gadiem** ar neatbilstību veicamajam darbam vai arodslimību pazīmēm, izstrādājot un ieviešot rekomendācijas, tai skaitā par papildu prasmju attīstību un darba vietu pielāgošanu.⁴⁸

Ieslodzīto un kriminālsodu izcietušo integrācijai darba tirgū un sabiedrībā ar Norvēģijas finanšu instrumenta atbalstu izbūvēts atkarīgo centrs Olaines cietumā, īstenotas resocializācijas programmas un ieviesta elektroniskās uzraudzības sistēma ar resocializācijas programmu no ieslodzījuma vietām atbrīvotiem jauniešiem. No 2014. gada ar valsts budžeta līdzekļiem nodrošināta pedagogu darba samaksa ieslodzījuma vietu pārvaldē, kā arī īstenotas jaunas sociālās uzvedības korekcijas programmas probācijas klientiem, tai skaitā aizstājot policijas kontroli ar probācijas uzraudzību. No 2016. gada tiek uzsākti tādi pasākumi, kas paaugstina resocializācijas sistēmas efektivitāti⁴⁹. Tomēr, lai uzdevums reāli sasniegtu resocializācijas mērķus, kritiski svarīga ir jaunas cietumu infrastruktūras būvniecība, jo jaunās darba metodes, tai skaitā attiecībā uz ieslodzīto izvietojumu, kas tiek ieviestas, vairs nav savienojamas ar esošo ieslodzījuma vietu infrastruktūru, turklāt vecā infrastruktūra paaugstina drošības apdraudējuma risku.

Jauniešu nodarbinātības veicināšana joprojām paliek aktuāla visā Eiropā. Jauniešu (15–29 gadi) nodarbinātībai, kuri Latvijā nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (t. s. NEET⁵⁰), valsts 2014.–2020. gadā ar ES fondu atbalstu īsteno tā saukto **jauniešu garantiju**, kuras ietvaros visiem NEET jauniešiem četrus mēnešus laikā no reģistrēšanas brīža tiek sniegts atbalsts darba meklēšanai vai iepriekš iegūtas izglītības turpināšanai.⁵¹⁻⁵² Triju gadu laikā (2014.–2016. g.) Jauniešu garantijas programmas ietvaros⁵³ darbā iekārtojušies vismaz 65 tūkstoši jauniešu, kas veido 66 % no plānotā jauniešu garantijas programmā iesaistāmo jauniešu skaita, un tā rezultātā NEET īpatsvars Latvijā samazinājies par 18 % (būtiski atzīmēt, ka rādītāja izmaiņas ietekmēja arī demogrāfiskie un ekonomiskie aspekti). Vienlaikus programmas ietvaros 112 tūkstošiem jauniešu tika sagatavoti individuālie darba meklēšanas plāni un individuālās pasākumu programmas (pārsvārā sociālās atstumtības riskam pakļautajiem jauniešiem JSPA projekta ietvaros), sniegtas karjeras konsultācijas (112 tūkstoši NVA un 6 880 VAAA), 28 tūkstoši jauniešu iesaistīti pamatprasmju un kompetenču apgūvē, 14 tūkstoši – profesionālajās izglītības programmās un 5 tūkstoši – darba pieredzes iegūšanas pasākumos.⁵⁴

VAAA īstenotā pasākuma ietvaros 483 jauniešiem ieslodzījuma vietās nodrošināta profesionālā pilnveide un tālākizglītība. Vienlaikus profesionālās izglītības pievilcības un pieejamības veicināšanai valdība piešķirusi 17,5 milj. *euro* no valsts budžeta audzēkņu stipendijām. Savukārt 523 NVA neregistrētie NEET jaunieši saņēmuši atbalstu ESF fondu finansējuma ietvaros un 179 no tiem sekmīgi izpildījuši individuālo pasākuma programmu, kā rezultātā uzsākuši darba attiecības vai iesaistījušies NVA organizētajās aktivitātēs, izglītībā, NVO un jauniešu centru darbībā.

Uzlabojoties darba tirgus situācijai, jaunieši ātrāk iekārtojas darbā, taču pagaidām īstenotās darbības nepietiekami uzrunā pašu sarežģītāko neaktīvo jauniešu mērķa grupu, kurai ir īpašas grūtības iekļauties darba tirgū. Atbalsts tiem jauniešiem, kas atrodas tālāk no darba tirgus, kopš 2016. gada beigām tiek sniegts projekta "Proti un dari!" ietvaros. Projektā jauniešiem sniedz mentora un dažādu speciālistu atbalstu, piedāvā neformālo un ikdienas mācīšanos, dalību nometnēs, semināros, sporta aktivitātēs un kultūras pasākumos, brīvprātīgajā darbā, dod iespēju iepazīt darba vidi. Vienlaikus nākotnē pastiprināms preventīvais darbs dažādās politikās, pievēršot uzmanību NEET cēloņiem, piemēram, negatīva mācīšanās pieredze, attiecības ar skolotājiem un vienaudžiem, problēmas ģimenē, veselības un atkarības problēmas, nespēja izgulēties, saskaņot darba/izglītības un ģimenes dzīvi, kā arī darba vietu trūkums lauku reģionos. Lai to īstenotu, labklājības ministrs aicinājis nākotnē izstrādāt pastāvīgu valsts atbalsta programmu jauniešu nodarbinātības veicināšanai, lai atbalsts jauniešiem būtu pieejams arī pēc 2020. gada.

Pārskata periodā valsts atbalstījusi **cilvēku ar invaliditāti** nodarbinātības izredzes, ar valsts budžeta līdzekļiem nodrošinot asistenta pakalpojumu nokļūšanai līdz izglītības iestādei vai darbavietai. Ļoti lieli izaicinājumi attiecībā uz nodarbinātību ir

47 9.1.1. SAM 9.1.1.2. pasākums "Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi".

48 7.3.2. SAM "Paildināt gados vecāku nodarbināto darbību saglabāšanu un nodarbinātību".

49 9.1.2. SAM "Palielināt bijušo ieslodzīto integrāciju sabiedrībā un darba tirgū"; 9.1.3. SAM "Paaugstināt resocializācijas sistēmas efektivitāti".

50 NEET – angl. *Not in Education Employment or Training*.

51 *Informatīvais ziņojums par jauniešu garantijas programmas īstenošanu* (apstiprināts MK 2017. gada 25. aprīlī).

52 7.2.1.1. pasākums "Aktīvās darba tirgus politikas pasākumu īstenošana jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai"; 7.2.1.2. pasākums "Sākotnējās profesionālās izglītības programmu īstenošana garantijas jauniešiem sistēmas ietvaros"; 7.2.1.3. pasākums "Jauniešu garantijas pasākumu īstenošana pēc 2018. gada"; SAM "Attīstīt NVA neregistrēto NEET jauniešu prasmes un veicināt to iesaisti izglītībā, NVA īstenojamajās pasākumos jauniešu garantijas ietvaros un nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā"; 8.3.4. SAM "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus"; 8.3.5. SAM "Uzlabot pieeju karjeras atbalstam izglītojamajiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs".

53 *Informatīvais ziņojums par jauniešu garantijas programmas īstenošanu* (apstiprināts MK 2017. g. 25. aprīlī).

54 Izveidotas 1476 subsidētās darba vietas mazāk konkurētspējīgiem jauniešiem, 2761 jauniešu apguva darba iemaņas nevalstiskajās organizācijās, 290 jaunieši piedalījās mazā biznesa uzsākšanas programmā, vēl 1 738 jaunieši saņēma reģionālās mobilitātes atbalstu, lai sasniegtu apmācību vai darba vietu.

cilvēkiem ar smagu invaliditāti un personām ar garīga rakstura traucējumiem. Ar profesionālās rehabilitācijas pasākumiem 100 personas uzsāks integrāciju sabiedrībā un darba tirgū.⁵⁵

Vienlaikus veikti arī sagatavošanās darbi sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu sistēmas izveidei pieaugušām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras būs atstājušas valsts ilgstošas sociālās aprūpes institūcijas un uzsākušas dzīvi sabiedrībā, kā arī tiem, kuri jau dzīvo sabiedrībā⁵⁶. Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā nosaka valsts atbalstu sabiedrībā balstītajiem sociālajiem aprūpes pakalpojumiem ("nauda sekos klientam") tām personām, kas turpmāk dzīvos ārpus attiecīgajām institūcijām. Plānošanas reģioni veikuši personu individuālo vajadzību izvērtēšanu un izstrādājuši individuālos atbalsta plānus 2 100 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Atbilstoši plānošanas reģionu "deinstitutionalizācijas" plāniem paredzēti ieguldījumi pašvaldību sociālajā infrastruktūrā, piemēram, grupu mājām un dienas centriem, taču konkursa izsludināšana pašvaldībām kavējas.⁵⁷ Nākotnē nodrošināma darbību saskaņošana, lai individuālie novērtējumi personām tiktu izstrādāti īsi pirms pāriešanas no valsts finansētām ilgstošas aprūpes institūcijām uz dzīvi sabiedrībā. Tāpat jāseko līdzi un jānodrošina, ka sabiedrībā balstītie pakalpojumi uzlabos, nevis pasliktinās cilvēku drošību un labklājību.

Nodarbināto labklājības līmenis

Laikposmā no 2014. gada līdz 2016. gadam valdība ik gadu palielinājusi **minimālo darba algu**, kas pieaugusi no 285 *euro* mēnesī līdz 380 *euro* mēnesī. Savukārt 2017. gada 29. augustā pieņemtie noteikumi "Grozījums Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumos Nr. 656 "Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu"" nosaka, ka no 2018. gada 1. janvāra minimālā alga būs 430 *euro*. Papildus pasākumiem, kas bija paredzēti NAP2020 uzdevumu ietvaros, valsts nodrošinājusi zemāko mēneša darba algu izlīdzināšanu, minimālo mēnešalgu paaugstināšanu valsts pārvaldes iestādēs. Valsts arī palielinājusi atalgojumu valsts pārvaldes darbiniekiem ar zemiem ienākumiem – Probācijas dienestā strādājošiem, ārstniecības personām un pārējiem veselības aprūpes sistēmā nodarbinātajiem, leslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, kā arī pedagogu darba samaksas reformas ieviešanai.

Lai mazinātu **darbaspēka nodokļu** regresivitāti, 2016. gadā ieviests "solidaritātes nodoklis" aptuveni 4 700 personām ar algām virs 48 000 *euro* gadā. No 2018. gada šo nodokli paredzēts pārveidot, kā arī ieviest progresīvu iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēmu, kas mazinās IIN slogu mazāk atalgotajai sabiedrības daļai (ienākumam līdz 20 004 *euro* gadā – 20 %, ienākumam (tā starpībai) no 20 004 līdz 55 000 *euro* gadā – 23 %, ienākuma daļai, kas pārsniegs 55 000 *euro* gadā – 31,4 %) un regresīva neapliekamā minimuma saglabāšanu, kas no 2018. gada būs vienāds ar minimālo darba algu, savukārt, ienākumam pārsniedzot 1 000 *euro* gadā (2020. gadā – 1 200 *euro* gadā), neapliekamais minimums būs 0 *euro*. Vienlaikus atsevišķi reformas aspekti nelielā mērā devalvē nabadzības riska mazināšanas efektus, t. sk. darba ņēmēja VSAOI iemaksu paaugstināšana par 0,5 %, ņemot vērā, ka tās tiek maksātas par visu darba samaksu, atsevišķām nodarbināto kategorijām, īpaši ar apgādībā esošām personām, neto darba samaksa samazināsies. Turklāt nabadzības riskam pakļautākā sabiedrības daļa, kas vienlaikus ir nodarbināta, atsevišķos gadījumos nespēs pilnā apmērā izmantot visus atvieglojumus, ko paredz IIN regulējums.

Reģistrēta un sociāli atbildīga uzņēmējdarbība ir nepieciešama, lai uzlabotu strādājošo labklājību un uzņēmumi maksātu darba ņēmējiem godīgu atalgojumu un nodokļus, kas nodrošina sociālo atbalstu un veselības aprūpi, drošību un labklājību. Par uzdevumu primāri atbild darba devēji un darba ņēmēji, tāpēc pozitīvi vērtējams Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūta darbs ar Latvijas Brīvo arodbiedrības savienību (LBAS) un Latvijas Darba devēju konfederāciju (LDDK), izstrādājot ilgtspējas indeksu, ar kuru var vērtēt uzņēmumu atbildību. Šo iespēju izmantojuši tikai 200 pārsvarā lielie uzņēmumi.

LBAS aizstāv strādājošo intereses, iestājoties par ēnu ekonomikas mazināšanu, garantijām koplīgumos attiecībā uz izglītību, sociālā dialoga uzlabošanu piecu nozaru arodbiedrībām, taču arodbiedrības pārstāv tikai nelielu strādājošo īpatsvaru Latvijā⁵⁸.

Savukārt valsts veicina reģistrētu un atbildīgu uzņēmējdarbību ar ēnu ekonomikas mazināšanas un darba drošības pasākumiem. Lai pilnveidotu darba tiesisko attiecību regulējumu, 2014. gada nogalē tika izdarīti grozījumi Darba likumā, kas stājās spēkā 2015. gada 1. janvārī. Vairākos grozījumos ietvertu normu mērķis ir neregistrētās nodarbinātības mazināšana un uzraudzības un kontroles mehānisma uzlabošana. Piemēram, tika noteikts darba devēja pienākums uzrādīt darba līgumus uzraudzības un kontroles iestādēm. Vienlaikus jānorāda, ka darba tiesiskās attiecības regulējošie normatīvie akti sadarbībā ar LBAS, LDDK un citām organizācijām tiek regulāri pilnveidoti, tādējādi nodrošinot modernu un elastīgu regulējumu, kas ir vērsti uz cienīga darba nodrošināšanu.

55 9.1.4. SAM 9.1.4.1. pasākums "Profesionālā rehabilitācija".

56 9.2.2. SAM 9.2.2.2. pasākums "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide".

57 9.2.2. SAM 9.2.2.1. pasākums "Deinstitutionalizācija" un 9.3.1. SAM 9.3.1.1. pasākums "Pakalpojumu infrastruktūras attīstība deinstitutionalizācijas plānu īstenošanai".

58 Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības prezentācija Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīsposmīgās sadarbības apakšpadomē. 2017. gada 11. oktobris.

Viens no galvenajiem VDI darbības virzieniem ir darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomas efektīva inspicēšana un kontrole. VDI darbības prioritātes jau vairākus gadus ir ne tikai neregistrētās nodarbinātības samazināšanas politikas īstenošana, veicot apsekojumus uzņēmumos, kuru saimnieciskajā darbībā ir paaugstināts neregistrētās nodarbinātības risks, bet arī letālo nelaimes gadījumu darbā un to nelaimes gadījumu darbā skaita samazināšana, kuru rezultātā cietušajam radušies smagi veselības traucējumi.

Ņemot vērā, ka grūti nodarbināmajiem nepieciešama cita veida sociālā atbildība, ar izmēģinājuma projektu uzsāka **sociālās uzņēmējdarbības atbalsta sistēmas izstrāde**.⁵⁹ 2016. gadā biedrība "Providus" izstrādājusi metodiku sociālās uzņēmējdarbības atlases kritērijiem un atbalsta instrumentiem, bet Saeimā pieņemts Sociālā uzņēmuma likums. Paredzēts, ka komersanti sociālā uzņēmuma statusu Latvijā varēs iegūt ar 2018. gada aprīli. Plānots, ka šai uzņēmumu grupai LM izveidos pasākuma dalībnieku reģistru, savukārt ALTUM varēs nodrošināt atbalstu sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai. Domājams, ka sociālās uzņēmējdarbības sistēmu bez ES fondu atbalsta Latvija varēs nodrošināt pēc 2023. gada.

Monitoringa sistēma

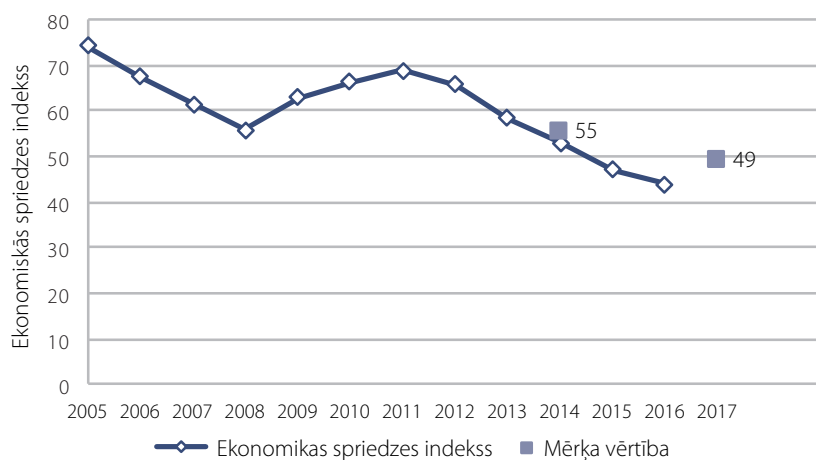
Kopš 2016. gada augusta ar ES fondu atbalstu tiek izstrādāta **Darba tirgus apsteidzošā pārkārtojumu sistēma (DTAPS)**⁶⁰ jeb organizatoriskā sistēma savlaicīgai un saskaņotai valsts institūciju un nevalstisko organizāciju savstarpējai sadarbībai darba tirgus pārmaiņu paredzēšanai un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanai. Kopš tās ieviešanas jau veikts pētījums par sistēmas sasaisti ar politikām, pilnveidotas īstermiņa darba tirgus prognozēšanas metodes un 2018.–2019. gadā tiks izveidota ērti lietojama web bāzēta platforma (IKT risinājums), kurā ikvienam iedzīvotājam, politikas ieviešējiem un karjeras konsultantiem būs pieejama informācija par dažādu prasmju un profesiju pieprasījumu darba tirgū īstermiņa un ilgtermiņa perspektīvā.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Cienīgs darbs* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 566,4 milj. euro. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai jau ir apzinātas kopējās investīcijas 928,7 milj. euro apmērā jeb par 64 % vairāk, nekā sākotnēji plānots. Šāds ieguldījumu apjoms veidojies tāpēc, ka sākotnēji, izstrādājot NAP2020, netika aprēķināta un iekļauta minimālās algas un nodokļu politikas izmaiņu ietekme. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 59 % veido nacionālais finansējums, savukārt ES fondu finansējums sastāda 39,8 %, bet cits ārvalstu finansējums vien 1,2 %. Jāatzīmē, ka liels finansējuma īpatsvars veltīts NVA aktīvās darba tirgus politikas pasākumiem, t. sk. apmācībām un citiem pasākumiem (vidēji 40 % finansējuma veido valsts budžets un 60 % – ES fondu līdzekļi). Līdzīga situācija ir arī VDI, kur ES fondu finansējums ir vērsti uz VDI zināšanu un prasmju paaugstināšanu.

Vērtējot izmaiņas indikatorā, kas raksturo nodarbināto labklājības līmeni, proti, nabadzības riskam pakļauto strādājošo īpatsvaru, vērojams, ka pēdējo gadu laikā tas svārstās 9,4 %–8,3 % robežās. Tas salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm uzskatāms par vidēji zemu rādītāju.

18. attēls. Ekonomiskās spriedzes indekss, %

Datu avots: CSP

59 9.1.1. SAM 9.1.1.3. pasākums "Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai".

60 7.1.2. SAM 7.1.2.2. pasākums "Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas ieviešana".

Savukārt rādītājs par strādājošo reālo darba samaksu atspoguļo to, kā mainījusies vidējā neto darba samaksa attiecībā pret patēriņa cenu izmaiņām. Kā liecina dati, 2016. gadā strādājošo reālā darba samaksa vairs nepieauga tā, kā tas bija vērojams 2014. un 2015. gadā, bet uzrāda pieauguma tempu līdzīgu kā 2012./2013. gadā.

Izmaiņas ekonomiskās spriedzes indeksā liecina par to, ka materiālais stāvoklis uzlabojas visās sabiedrības grupās, izņemot iedzīvotājus ar zemākiem ienākumiem (2016. gadā 43,9 % sabiedrībā kopumā, 1. kvintilē – 72,2 bet nodarbinātība 20–64 gadus vecu iedzīvotāju vidū turpina pieaugt, un attiecīgi nodarbinātības līmenis Latvijā ir viens no augstākajiem starp Austrumeiropas valstīm (73,2 % 2016. gadā), bet joprojām zemāks nekā lielākajā daļā Rietumeiropas valstu un Skandināvijā.

Progresu attiecībā uz nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšanu viedokļu līderi kopumā vērtē atzinīgi – daļa uzskata, ka tas ir drīzāk sekmīgs, tomēr tikpat daudzi domā, ka progress mērķa sasniegšanā ir drīzāk nesekmīgs. Līdzīgs vērtējums sniegts arī par otru rīcības virziena mērķi – nodarbinātības veicināšanu, proti, 47 % ekspertu uzskata, ka virzība uz nosprausto mērķu sasniegšanu ir sekmīga vai drīzāk sekmīga.

Kā galvenos iemeslus tam, ka nodarbināto labklājības līmenis nepieaug pietiekami strauji, viedokļu līderi min nepārdomātu, neefektīvu nodokļu politiku un zemu vidējo atalgojumu valstī. Eksperti norāda, ka vairākās tautsaimniecības nozarēs atalgojums joprojām ir saglabājies tādā līmenī, kāds tas bijis ekonomiskās krīzes laikā, bet minimālās algas celšana ienākumu pieaugumu strādājošiem negarantē. Tiek norādīts, ka pat publiskā sektora iestādēs darba līgumos tiek samazināts plānotais darba laiks, jo atalgojuma fondā nepietiek līdzekļu lielāku algu izmaksai. Tikai daži viedokļu līderi lēno progresu nodarbināto labklājības līmeņa celšanā saista ar ēnu ekonomiku, īpaši reģionos, tāpat tiek norādīts uz arodbiedrību nespēju aizstāvēt darba ņēmēju intereses.

Tie, kuri uzskata, ka nodarbināto labklājības līmenis aug pietiekami strauji, progresu saista galvenokārt ar ekonomikas izaugsmi kopumā, kā rezultātā pieaudzis arī atalgojums.

Savukārt, vērtējot progresu nodarbinātībā, viedokļu līderi uzskata, ka to bremzē galvenokārt darba vietu trūkums, kā arī darba tirgus prasībām neatbilstošas prasmes un cilvēku motivācija:

"Maz "vecā stila" darba vietu, kas neprasa iniciatīvu un īpašas prasmes. Cilvēki meklē "darba devēju", nevis iespējas strādāt un sevi realizēt. Pārāk daudzi gaida, ka darbs (darba vieta, amats) sniegs algu, kas garantē labu dzīves līmeni. Bet tā ir paveicies tikai Latvijas Bankas prezidentam un vēl dažiem – pārējiem jābūt ļoti inovatīviem un izdomas bagātiem, lai Latvijā spētu nodrošināt sev labus ienākumus un labus dzīves apstākļus."

Tāpat tiek uzskatīts, ka NVA, organizējot apmācību un pārkvalifikācijas kursus, pietiekami elastīgi nereaģē uz izmaiņām darba tirgū reģionā, netiek arī nodrošināts darba tirgus vajadzībām atbilstošs profesionālās izglītības piedāvājums.

Lai mazinātu darba vietu trūkumu, tiek ieteikts samazināt administratīvo un nodokļu slogu sociālai uzņēmējdarbībai:

"Iespējams, pašpalāpības veicināšana palīdzētu. Valstij nevajadzētu aplikt ar nodokļiem un birokrātiju "saimniecisko darbību", kas notur cilvēkus virs nabadzības sliekšņa."

Tāpat viedokļu līderi aicina uzlabot tālākizglītības, pārkvalifikācijas un profesionālās izglītības sistēmu, piedāvājot ar darba tirgus vajadzībām saskaņotas apmācību iespējas, kā arī attīstīt radošumu un uzņēmējpratību vispārējās izglītības līmenī.

3.6. Stabili pamati tautas ataudzei

Rīcības virzienam *Stabili pamati tautas ataudzei* izvirzīti kopumā trīs mērķi – veicināt dzimstību, tādējādi nodrošinot tautas ataudzi, kas ir viens no trim NAP2020 makromērķiem, samazināt ģimeņu ar bērniem nabadzības risku, prioritāri gādājot par viena vecāka ģimenēm un daudz bērnu ģimenēm, kā arī sekmēt to, ka bērni dzīvo drošā, labvēlīgā, no vardarbības brīvā ģimeniskā vai ģimenei pie tuvinātā vidē. Lai īstenotu izvirzītos mērķus, NAP2020 paredzētas aktivitātes nodokļu un pabalstu sistēmas pilnveidošanai, kas vērstas uz pietiekamu ienākumu nodrošināšanu bērna piedzimšanas brīdī un strādājošo ar nepilngadīgiem bērniem atbalstīšanu, ģimenes un darba dzīves saskaņošanu, bērnu pirmsskolas izglītības pieejamības nodrošināšanu, alternatīvo ģimeņu kustības stiprināšanu, kā arī preventīva darba veikšanu ģimeņu un indivīdu atbalstam krīzes situācijās.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Lai veicinātu tautsaimniecības izaugsmi, iedzīvotāju drošību un labklājību, 2018. gadā spēkā stājas kompleksa **nodokļu politikas reforma**, kas individuāli skars visus iedzīvotājus – turīgākos un trūcīgākos, darba devējus un darba ņēmējus. Reforma paredz par 13% paaugstināt minimālo darba algu valstī, kam vajadzētu mazināt nabadzības riskam pakļauto strādājošo skaitu. Tāpat tiks diferencētas

līn likmes, mazāko algu saņēmējiem piemērojot mazāku likmi (20 %), bet lielākām algām – augstāku (34,1 %). Atkarībā no ienākumiem tiks paaugstināts neapliekamais minimums (200–250 *euro* algām līdz 440 *euro*), bet, algai pārsniedzot 1 000 *euro*, tas vairs netiks attiecināts. Tomēr apgādājamo skaitam nav saistības ar neapliekamā minimuma diferenciāciju, tādēļ ģimenes ar vairākiem bērniem šīs reformas rezultātā iegūs mazāk nekā māsaimniecības bez bērniem. Reformas ietvaros plānots arī pakāpeniski paaugstināt atvieglojumu par apgādājamo līdz 200–250 *euro* (46–58 % no minimālās algas), atjaunojot tiesības to attiecināt arī uz laulāto, kas negūst ienākumus un aprūpē bērnus mājās. Lai atbalstītu personu ar bērniem iesaisti darba tirgū, no 2018. gada 1. jūlija noteiktas izmaiņas līn atvieglojumos par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir: a) bērns vecumā līdz 3 gadiem, b) trīs bērni vai vairāk līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, no kuriem vismaz viens ir jaunāks par 7 gadiem vai c) pieci bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu.

Jāatzīmē, ka reforma arī paredz atmaksāt attaisnotos izdevumus, kas papildus izdevumiem par medicīnu un izglītību ietver arī izdevumus par bērnu interešu izglītību līdz 600 *euro* gadā par katru ģimenes locekli, bet ne vairāk kā 50 % no apliekamā ienākuma apjoma.

Ņemot vērā nodokļu reformas sagaidāmo ietekmi uz ģimenēm ar bērniem, nepieciešams apsvērt sociāla rakstura atbalsta mehānismus zemo ienākumu māsaimniecībām, kurās aug bērni, lai nepieļautu šo ģimeņu nokļūšanu vēl dziļākā nabadzībā.

Dzimumstības veicināšanā būtiska nozīme ir ne tikai valsts kopējai ekonomiskai un ģimenes ienākumu stabilitātei, ģimenei piemērota mājokļa esībai, bet arī sociālā atbalsta un pabalstu sistēmai kopumā. Lai atbalstītu bērnu dzimšanu, 2013.–2014. gadā pakāpeniski tika palielināts **bērna kopšanas pabalsts** līdz bērna pusotra gada vecumam, sasniedzot 171 *euro* mēnesī. Vienlaikus no 2014. gada 1. oktobra ieviestas būtiskas izmaiņas bērna kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta izmaksas kārtībā, dodot iespēju izvēlēties pabalsta saņemšanas ilgumu un atkarībā no tā noteikt pabalsta apmēru. Kopā ar vecāku pabalstu tiek izmaksāts arī bērna kopšanas pabalsts, kā arī vecāku pabalstu izmaksā 30 % apmērā no piešķirtās pabalsta summas, ja persona pabalsta saņemšanas laikā strādā. Nākotnē būtu nepieciešams pilnveidot vecāku pabalsta piešķiršanas nosacījumus, paredzot, ka tiek nodrošinātas tiesības uz vecāku pabalstu arī tad, ja darba tiesiskās attiecības ir bijušas grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma iestāšanās brīdī, bet beigušās šī atvaļinājuma laikā.

Taču, lai mazinātu nabadzības risku ģimenēm pēc bērna 1,5 gadu vecuma sasniegšanas, pārskata periodā īstenota **ģimenes valsts pabalsta** pakāpeniska paaugstināšana. Ar 2015. gadu ģimenes valsts pabalsts par pirmo bērnu noteikts 11,38 *euro*, par otro bērnu – 22,76 *euro*, bet par trešo un nākamajiem bērniem – 34,14 *euro* mēnesī. Turpinot ģimenes valsts pabalsta paaugstināšanu, 2017. gadā ģimenes valsts pabalsta apmērs mēnesī ģimenēm ar četriem bērniem un vairāk noteikts 50,07 *euro*. Arī 2018. gadā paredzēts palielināt atbalstu, nosakot piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta ģimenēm ar diviem, trim bērniem vai vairāk, tādējādi mērķtiecīgi paaugstinot ienākumus tieši “kuplajās” ģimenēs.

Ģimeņu informēšanai un pozitīvās konkurences veicināšanai 2017. gadā VARAM pirmo reizi organizēja konkursu “Ģimenei draudzīga pašvaldība”, kurā piedalījās 55 Latvijas pašvaldības, kas tika vērtētas trijās grupās – republikas nozīmes pilsētas, reģionālas nozīmes attīstības centri un pārējās pašvaldības. Konkursa mērķis bija vērtēt Latvijas pašvaldības, izceļot un apbalvojot tās pašvaldības, kas ģimenēm nodrošina daudzveidīgus un pieejamus atbalsta pasākumus. Konkursa ietvaros izveidotajā tīmekļvietnē (www.vietagimenei.lv) ir apkopota informācija par pašvaldību sniegtajiem pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem, dažādiem atbalsta veidiem un iespējām.

Atsevišķi jāizceļ atbalsts daudz bērnu ģimenēm. NAP2020 darbības periodā ieviesta “**Goda ģimenes**” programma, kuras ietvaros noteiktas atlaides automašīnas ekspluatācijas nodoklim, kultūras pasākumu biļetēm, piedāvāts apjomīgāks atbalsts ģimenēm, kas vēlas iegādāties mājokli, izmantojot Altum galvojuma programmas sniegtās garantijas, kā arī atlaides nekustamā īpašuma nostiprināšanai zemesgrāmatā. 2017. gadā ieviestas speciālas atlaides braukšanas maksai starppilsētu sabiedriskajā transportā. Šīs programmas sekmīgā īstenošanā nozīmīga loma ir valsts, pašvaldību un privātā sektora institūciju sadarbībai. Pašvaldības programmas ietvaros daudz bērnu ģimenēm piešķir nekustamā īpašuma nodokļa atlaides.

Lai pēc iespējas mazinātu nabadzības riskus visvairāk tam pakļautajā grupā – **viena vecāka ģimenēs** –, no 2017. gada 1. janvāra paaugstināts minimālais uzturlīdzekļu apmērs un izstrādāta atvieglojuma uzturlīdzekļu saņemšanas kārtība. Minimālais uzturlīdzekļu apmērs 2017. gadā noteikts 25 % apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas katram bērnam no viņa dzimšanas līdz 7 gadu vecumam (95 *euro* mēnesī) un 30 % apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas katram bērnam no 7 gadu vecuma līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai (114 *euro* mēnesī). Tomēr, ņemot vērā augsto nabadzības risku viena vecāka ģimenēs, garantētais atbalsta apjoms, visticamāk, nav pietiekams un ir jāpiedāvā papildu instrumenti ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais.

Lai sekmētu darba un ģimenes dzīves saskaņošanu un turpinātu nodrošināt sistemātisku un vienlīdzīgu atbalstu vecākiem, no 2014. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 31. maijam tika piešķirts valsts atbalsts **privāto** bērnu uzraudzības pakalpojumu **no-**

drošināšanai tiem vecākiem, kuru bērniem pēc pusotra gada vecuma nebija vietas pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Šobrīd, ievērojot vienoto regulējumu, atbalsta sniegšanu nodrošina pašvaldības.

Ar 2015. gada 1. augustu LM īsteno ES Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmas (EaSI) līdzfinansētu projektu, kura ietvaros tiek attīstīti elastīgi bērnu aprūpes pakalpojumi bērnu vecākiem, kas strādā nestandarta darba laiku. Lai arī kopumā ekspertu skatījumā projekta īstenošana sekmējusies salīdzinoši veiksmīgi, zemā darba devēju atsaucība un nevēlēšanās iesaistīties projektā liecina par izpratnes trūkumu sabiedrībā un potenciālo ieguvumu zemo novērtējumu. Ņemot vērā minēto, ir jāturpina īstenot pamatotas un izsvērtas izmaiņas, lai sakārtotu pirmsskolas vecuma bērnu pieskatīšanas sistēmu tā, lai bērnu aprūpe būtu pieejama visiem bērniem, aprūpes veidi būtu daudzveidīgi un elastīgi atkarībā no vecāku izvēles un darba laika. Vienlaikus jāveicina darba un privātās dzīves līdzsvara popularizēšana un ieviešanas prakse, jāuzlabo darba devēju izpratne par darba un privātās dzīves līdzsvara ietekmi uz darba produktivitāti, kā arī pēc projekta "Elastīga bērnu uzraudzības pakalpojuma nodrošināšana darbiniekiem, kas strādā nestandarta darba laiku" īstenošanas ietekmes novērtējuma izstrādes jāvērtē iespējas turpināt uzsāktu.

Lai sniegtu **atbalstu ģimenēm un indivīdiem krīzes situācijās**, Valsts bērnu tiesību inspekcija (VBTAI) nodrošina bērnu pusaudžu uzticības tālruni 116111 darbību, tādējādi sniedzot psiholoģiskās konsultācijas un palīdzību smagos un nozīmīgos krīzes gadījumos. Strādājot 24 stundu režīmā, konsultācijas bieži ir saistītas ar smagām psiholoģiskām krīzēm (suicīdu, vardarbību).

Savukārt biedrība "Skalbes"⁶¹ nodrošina bezmaksas atbalsta tālruni 116006 darbību, tādējādi sniedzot emocionālu, psiholoģisku un informatīvu atbalstu noziedzīgos nodarījumos cietušām personām. Šī tālruna speciālisti ik dienu saņem zvanus no sievietēm, kas cietušas no vardarbības ģimenē, kā arī no šo sieviešu līdzcilvēkiem, kas vērsas pie speciālistiem, lai saņemtu informāciju par palīdzības un atbalsta iespējām.

Lai popularizētu atbalsta tālruni 116006, LM, Juridiskās palīdzības administrācijas un VP īsteno tā un EK līdzfinansētā projekta ietvaros "Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievieti "Vardarbībai patīk klusums"" no 2017. gada 1. marta līdz 2018. gada 31. augustam tiek īstenotas vairākas informatīvas aktivitātes. Projekta ietvaros tiek veikti arī citi pasākumi vardarbības upuru, jo īpaši sieviešu, iedrošināšanai vērsties pēc palīdzības.

Lai paaugstinātu speciālistu profesionalitāti darbam ar bērniem un pilnveidotu sociālā darba efektivitāti, kā arī lai mazinātu vardarbību ģimenē, vienlaikus nodrošinot sabiedrības izglītošanu par vardarbību, no 2016. gada 14. aprīļa līdz 2021. gada 13. aprīlim VBTAI īsteno ESF līdzfinansēto projektu "Atbalsta sistēmas pilnveide bērniem ar saskarsmes grūtībām, uzvedības traucējumiem un vardarbību ģimenē"⁶². Vienlaikus minētajā projektā tiek sniegts profesionāls atbalsts bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem, sniedzot rekomendācijas bērnu uzvedības korekcijai gan speciālistiem, gan bērnu likumiskajiem pārstāvjiem vai aprūpētājiem. Plānots, ka projekta ilgtspēja turpmāk tiks nodrošināta no valsts budžeta, papildus veidojot arī reģionālās konsultatīvās nodaļas atbalsta saņemšanai pēc iespējas tuvāk dzīvesvietai. Viennozīmīgi arī turpmāk jānodrošina sociālo darbinieku apmācības un supervīzijas.

Lai paaugstinātu pašvaldību sociālo dienestu darba efektivitāti un pilnveidotu pašvaldību sociālā darba speciālistu profesionālo kompetenci, kas ir viens no nozīmīgākajiem faktoriem, lai personas krīzes situācijā saņemtu maksimāli kvalitatīvu un efektīvu atbalstu, no 2015. gada aprīļa līdz 2022. gada decembrim LM īsteno ESF projektu "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās". Minētā projekta ietvaros plānots, ka 2 000 sociālā darba speciālistu piedalīsies supervīzijās un pilnveidos profesionālo kompetenci.⁶³

Domājot par atbalstu ģimenēm un indivīdiem krīzes situācijās, jāturpina uzticības un atbalsta tālruni 116111 un 116006 darbības nodrošināšana.

Laikposmā līdz 2017. gadam **bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības** politikas īstenošanai tika piešķirts valsts budžeta finansējums 3,9 milj. *euro* apmērā, tomēr šis finansējums nebija paredzēts Iekšlietu ministrijas identificētajiem pasākumiem bērnu noziedzības novēršanai, bet gan TM juridiskās palīdzības nodrošināšanai, tai skaitā nepilngadīgajiem cietušajiem. Tādējādi piešķirtais finansējums tikai pastarpināti vērst uz sākotnēji identificēto politikas mērķu sasniegšanu.

Lai uzlabotu bērnu drošību, Valsts policijā ir izveidota struktūrvienība, kuras pamatuzdevums ir noziedzīgu nodarījumu pret dzimumneaizskaramību, tai skaitā bērnu seksuālu izmantošanu, apkarošana. Ir izstrādāts tiesiskais regulējums bērnu antisociālās uzvedības prevencijai un atbildības pastiprināšanai par fizisku un emocionālu vardarbību pret bērnu. Izveidota arī Bērnu tiesību lietu sadarbības padome, kura sekmē dažādu institūciju saskaņotu darbību bērnu tiesību aizsardzībā. Vienlaikus būtiskākais faktors, kas kavē efektīvas bērnu noziedzības novēršanas un aizsardzības politikas īstenošanu, ir nepietiekama sadarbība starp iesaistītajām pusēm. Lai to novērstu, tika izveidota Nepilngadīgo personu informācijas sistēma, tomēr nepieciešama iesaistīto institūciju lielāka aktivitāte sistēmas izmantošanā.

61 Juridiskās palīdzības administrācijas publiskās deleģēšanas līgums "Par informatīvu atbalsta noziedzīgos nodarījumos cietušajiem nodrošināšanu". Pieejams: <http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/deleģšanasligums.pdf>

62 9.2.1. SAM 9.2.1.3. pasākums "Atbalsts speciālistiem darbam ar bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem un vardarbību ģimenē".

63 9.2.1. SAM 9.2.1.1. pasākums "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās".

Priekšnosacījums ikviena bērna pilnvērtīgai attīstībai ir aprūpe ģimenē, kur bērnam ir iespēja saņemt nepieciešamo psihoemocionālo atbalstu. Bērnam, lai viņš varētu pilnvērtīgi un harmoniski attīstīties kā personība, jāaug ģimenes vidē, laimes, mīlestības un izpratnes atmosfērā. Šī uzdevuma īstenošanas rezultāti ir cieši saistīti ar deinstitutionalizācijas procesu (NAP2020 uzdevums Nr. 250), kuru īsteno LM, Latvijas plānošanas reģioni un pašvaldības.⁶⁴ Projekta ietvaros ar ES fondu finansējuma atbalstu pašvaldībās tiek ieviests plašs pakalpojumu klāsts, lai bērni, kas šobrīd dzīvo bērnu aprūpes iestādēs, varētu **augt ģimeniskā vidē**, un bērni ar funkcionāliem traucējumiem, kuri dzīvo ģimenēs, varētu saņemt sociālo aprūpi un rehabilitāciju savā pašvaldībā⁶⁵. 2016. gadā tika atbalstīta koncepcija "Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu", kas satur pasākumu kompleksu adoptētāju, aizbildņu un audžuģimeņu atbalstam, radot priekšnosacījumus adoptētāju, aizbildņu un audžuģimeņu skaita pieaugumam. Ar 2017. gadu tiek nodrošināta atbildība par adoptējamā bērna aprūpi, nosakot to bērna līdz 1,5 gada vecumam kopšanas pabalsta apmērā jeb 171 *euro*, kā arī pabalsts aizbildņim par bērna uzturēšanu, palielinot to līdz valstī noteiktajam minimālo uzturlīdzekļu apmēram. Potenciālajiem adoptētājiem tiek nodrošinātas apmācības, psiholoģiskās konsultācijas un organizētas atbalsta grupas.

Arī 2018. gadā piešķirti finanšu līdzekļi **šīs sistēmas pilnveidei, vienlaikus plānots pievērsties sociālo dienestu kapacitātes stiprināšanai**. Neskatoties uz normatīvajos aktos noteikto, ka bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē – pie aizbildņa vai audžuģimenē, un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta aprūpes institūcijā, vēl aizvien bērni prioritāri tiek ievietoti aprūpes institūcijās. Pašvaldības turpina finansēt ārpusģimenes aprūpes pakalpojumus bērnu aprūpes iestādēs, un tas ir saistīts ar nepietiekamo audžuģimeņu un aizbildņu skaitu.

Attiecībā uz jauniešu gatavību uzsākt patstāvīgu dzīvi pašvaldības sociālajam dienestam ir noteikts pienākums pēc tam, kad saņemta informācija par jaunieša pilngadības sasniegšanu un ārpusģimenes aprūpes beigšanos, izvērtēt katra jaunieša vajadzības un resursus un sniegt nepieciešamo atbalstu, kā arī vismaz divus gadus pēc patstāvīgās dzīves uzsākšanas novērtēt jaunieša sociālās situācijas izmaiņas. Pilnīgu uzdevuma īstenošanu apgrūrina vēl joprojām lielais sociālo darbinieku trūkums pašvaldības sociālajos dienestos, kas dažkārt kavē sociālo dienestu funkciju tiešu izpildi, tai skaitā attiecībā uz pilngadību sasniegušiem bāreņiem vai bez vecāku gādības palikušiem bērniem.

Attiecībā uz pēctecību – tā nākotnē būtu nodrošināma visiem jaunizveidotajiem sabiedrībā balstītajiem sociālajiem pakalpojumiem, kā arī izveidotajiem reģionālajiem atbalsta centriem un specializētajām audžuģimenēm.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Stabili pamati tautas ataudzei* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 287,9 milj. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 184,9 milj. *euro* apmērā jeb 64,2 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām absolūti lielāko daļu jeb 94,1 % veido nacionālais finansējums, savukārt ES fondu finansējums sastāda vien 5 % un cits ārvalstu finansējums – 0,9 %. Investīcijas veiktas, lai palielinātu bērnu kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta apmēru, ģimenes valsts pabalstu un atvieglojumus par apgādājamām personām, ieviestu brīvpusdienas sākumskolā, nodrošinātu privātos bērnu uzraudzības pakalpojumus pirmsskolas vecuma bērniem, kā arī ieviestu Goda ģimenes programmu un Mājokļa iegādes atbalsta programmu ģimenēm ar bērniem.

Līdzšinējais progress rādītājā par jaundzimušo bērnu skaitu liecinājis, ka mērķis veicināt dzimstību tiek sekmīgi īstenots, jo no 2012. gada līdz 2015. gadam katru gadu jaundzimušo bērnu skaits bijis lielāks nekā iepriekšējā gadā. Tomēr kopš 2016. gada izmaiņas rādītājā praktiski nav vērojamas, proti, gan 2015., gan 2016. gadā dzimis līdzīgs bērnu skaits (21 979 bērni 2015. gadā un 21 968 bērni 2016. gadā). Tas raisa bažas, ka izvirzītais mērķis par jaundzimušo bērnu skaitu 2020. gadā (24 000 bērnu atbilstoši reālistiskai prognozei un 28 000 bērnu atbilstoši optimistiskai prognozei) varētu netikt sasniegts.

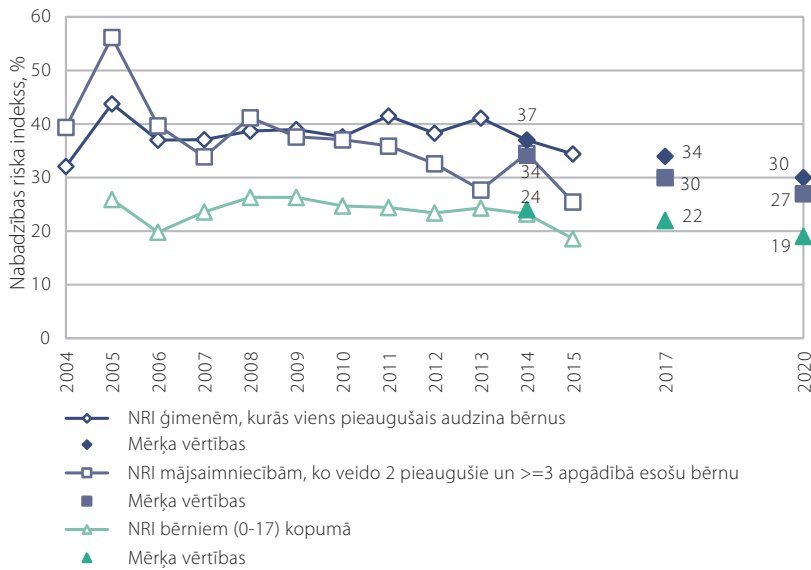
Nākotnes prognozes NAP2020 lielā mērā tika balstītas uz priekšnosacījumu, ka pieaugs ģimeņu skaits ar diviem bērniem un vairāk, tomēr, kā rāda statistikas dati, izmaiņas rādītājā par iedzīvotāju skaitu, kuri dzīvo ģimenē ar diviem bērniem vai vairāk, kopš 2014. gada praktiski nav vērojamas (16,5 % 2016. gadā), un šis īpatsvars ir viens no zemākajiem ES valstu vidū.

Vienlaikus pozitīvas izmaiņas vērojamas attiecībā uz nabadzības risku mazināšanos ģimenēs ar bērniem. Kopš 2014. gada par 9 % samazinājies nabadzības riskam pakļauto daudz bērnu ģimeņu skaits, bet nabadzības riskam pakļauto viena vecāka ģimeņu īpatsvars samazinājies vien par 2,6 %.

64 9.2.2. SAM 9.2.2.1. pasākums "Deinstitutionalizācija".

65 9.1.4. SAM 9.1.4.2. pasākums "Funkcionēšanas novērtēšanas un asistīvo tehnoloģiju (tehnisko palīgīdzekļu) apmaiņas sistēmas izveide un ieviešana"; 9.3.1. SAM 9.3.1.2. pasākums "Infrastrukturās attīstība funkcionēšanas novērtēšanas un asistīvo tehnoloģiju (tehnisko palīgīdzekļu) apmaiņas fonda izveidei".

19. attēls. Nabadzības riska indekss ģimenēs ar bērniem, %

Datu avots: CSP

Neraugoties uz to, ka indikatoru rādītāju analīze liecina par kopumā drīzāk sekmīgu virzību uz NAP2020 nosprausto mērķu sasniegšanu ģimenes politikas jomā, eksperti politikas attīstību vērtē kritiski. 71 % viedokļu līderu progresu saistībā ar virzību uz tautas ataudzes mērķu sasniegšanu vērtē kā nesekmīgu vai drīzāk nesekmīgu un tikai 22 % ekspertu uzskata, ka progress ir drīzāk sekmīgs. Vēl kritiskāk tiek vērtēts progress attiecībā uz mērķi mazināt nabadzības risku ģimenēs ar bērniem – to kā nesekmīgu vai drīzāk nesekmīgu kopumā vērtējuši 76 % viedokļu līderu. Vispozitīvāk viedokļu līderu skatījumā tiek vērtēta virzība uz ģimeniskas vai ģimenei pietuvinātas vides nodrošināšanu bērniem.

Galvenais iemesls tam, kāpēc jaundzimušo skaits nepieaug atbilstoši mērķa prognozēm, pēc viedokļu līderu domām, ir nepilnības ģimeņu ar bērniem atbalsta sistēmā, proti:

- grūti nodrošināt ģimenes un darba dzīves savienošanas iespējas, ja sievietēm netiek sniegtas pietiekamas sociālās garantijas;
- grūtības ar veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību bērniem;
- nepietiekams atbalsts viena vecāka ģimenēm un daudzbērnu ģimenēm.

"Nav reālas rīcības, kas veidotu ilgtermiņa sociālā atbalsta sistēmu ģimenēm ar bērniem. Jebkura slimība, kur nu vēl iedzimta kaite, padara ģimeni ar bērnu par absolūtiem lūdzējiem un zaudētājiem. Ja vidēji pārtikuši vecāki vēlas bērniem sniegt labu izglītību, viņu dzīves kvalitāte un naudas resursi dramatiski krītas."

Tāpat tiek norādīts, ka nekonsekvenca ģimeņu ar bērniem atbalsta politikā liedz uzticēties sistēmai un līdz ar to plānot vairāk par diviem bērniem:

"Vecāki nav droši par pārskatāmo nākotni un iespējamām izmaiņām sociālajā atbalstā u. c., tāpēc baidās radīt vairāk nekā divus bērnus."

Vienlaikus eksperti min, ka jaundzimušo skaitu valstī ietekmē arī jauno ģimeņu emigrācija uz ārvalstīm, ekonomiskā nestabilitāte un nedrošība.

Savukārt, runājot par ģimeņu ar bērniem nabadzības riska mazināšanu, kā galvenais iemesls tam, kāpēc mērķi šajā jomā netiek sasniegti, tiek norādīts nesamērīgi zems ģimenes valsts pabalsta apmērs vienlaikus ar tādu nodokļu atvieglojumu sistēmu, ko ģimenes ar zemiem ienākumiem neizjūt. Vairāki eksperti norādījuši, ka sistēma Latvijā nav orientēta uz to, lai sniegtu atbalstu ģimenēm ar bērniem, tā vietā neproporcionāli liels atbalsta apjoms tiek novirzīts personām bez apgādājamiem.:

"1. Valsts ļoti ievērojama fiskālās telpas daļu orientē uz neapliekamo minimumu (NM), kas dod lielākas priekšrocības mājsaimniecībām bez bērniem un, ja vienlaikus netiek celti atvieglojumi par apgādībā esošām personām (AAP), tad faktiski palielina nevienlīdzību. Personām ar pilnu darbaspēju bez apgādājamiem nevajadzētu būt valsts rūpju pamatobjektam, tomēr Latvijā tas

tiek praktizēts. 2. Pagājušajā gadā tika noņemts AAP par nestrādājošu laulāto, kurš aprūpē bērnus. 3. Ģimenes valsts pabalsts (ĢVP) netiek pietiekami indeksēts. 4. Nav izveidota piemaksa pie ĢVP invalīdu apgādībā esošiem bērniem, kā arī bērniem viena vecāka ģimenēs.”

Lai mazinātu ģimeņu ar bērniem nabadzības risku un sekmētu dzimstību, tiek rosināts ne vien pārskatīt ģimenes valsts pabalsta apmēru par trešo un katru nākamo bērnu, bet arī atbalstīt instrumentus, kas varētu sekmēt ģimenes un darba dzīves savienošānu, tai skaitā nodrošināt pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību, kā arī paredzēt stimulus tiem darba devējiem, kuri ieviesuši elastīgu darba laiku vai attālinātā darba iespējas.

Tāpat tiek ieteikts uzlabot ar sociālās atstumtības riska ģimenēm strādājošo speciālistu – sociālo darbinieku un bāriņtiesu darbinieku – zināšanas un prasmes, kā arī veicināt viņu motivāciju un uzlabot institūciju savstarpējo sadarbību.

3.7. Kompetenču attīstība

Rīcības virziens *Kompetenču attīstība* aptver lielu daļu no izglītības apguves posmiem indivīda mūža garumā – pamata un vidējo izglītību, profesionālo izglītību, pieaugušo izglītību, kā arī neformālo un interešu izglītību. Rīcības virziena mērķis ir samazināt jauniešu ar zemām pamatprasmēm skaitu, vienlaikus palielinot to skolēnu īpatsvaru, kuri uzrāda augstāko kompetences līmeni, kā arī attīstīt konkurētspējīgu profesionālo un pieaugušo izglītību. Lai to nodrošinātu, paredzēts inovatīvs mācību saturs radošuma un uzņēmējprātības attīstībai pamata un vispārējās izglītības posmā, modulāro izglītības programmu ieviešana profesionālajā izglītībā, vispārējās un profesionālās izglītības pedagogu kvalifikācijas pilnveide, iekļaujošās izglītības attīstība, kā arī neformālās un interešu izglītības pieejamības nodrošināšana, tai skaitā veicinot jauniešu brīvprātīgo darbu.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Vispārējā izglītība

Mūsdienu daudzpusīgajā un dinamiskajā sabiedrībā radošuma un uzņēmējspēju vispārīglītojošo pamatu skolēnos veido kompetenču attīstību veicinošs mācību saturs, profesionāli un motivēti pedagogi un mūsdienu prasībām atbilstoša mācību vide skolās. Lai izstrādātu, aprobētu un ieviestu **jaunu mācību saturu vispārējā izglītībā** no pirmsskolas līdz 12. klasei, 2016. gada oktobrī uzsāks īstenot ES fondu projektu “Kompetenču pieeja mācību saturā”⁶⁶. Jau 2017. gada rudenī sabiedriskajai apspriešanai nodots jaunā mācību satura un pieejas apraksta projekts “Izglītība mūsdienīgai lietpratībai”. Plānots, ka jauno mācību saturu ievieš pakāpeniski nākamo piecu gadu laikā, sākot ar 2018./2019. mācību gadu pirmsskolās un 1. klasē, bet pēc tam secīgi nākamajos izglītības posmos, savukārt jaunie valsts pārbaudījumi 9. klašu un 12. klašu beidzējiem pirmoreiz būs obligāti pēc pieciem gadiem, t. i., no 2021./2022. mācību gada.

2017. gada nogalē tika pieņemti grozījumi Izglītības likumā, kas paredz, ka MK noteiks minimāli pieļaujamo izglītojamo skaitu un kritērijus maksimāli pieļaujamā izglītojamo skaita noteikšanai klasē un klašu grupā vidējās izglītības pakāpē, lai nodrošinātu nepieciešamo mācību procesa kvalitāti vidusskolās.

2017. gadā tika veikts IZM pasūtīts neatkarīgs pētījums “Optimālā vispārējās izglītības iestāžu tīkla modeļa izveide”, kura mērķis bija izveidot vispārējās izglītības iestāžu tīkla ģeotelpiskās plānošanas platformu un izstrādāt optimālo vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla modeli. Pētījums izstrādāts, balstoties uz kvalitatīviem un kvantitatīviem kritērijiem – datiem par skolēnu skaitu, demogrāfijas un migrācijas tendencēm un prognozēm pašvaldībā, izglītības iestāžu pieejamību, pašvaldību sociālekonomisko situāciju, kā arī izglītības iestāžu kvalitātes rādītājiem. Šobrīd turpinās diskusijas ar pašvaldībām un citām iesaistītajām institūcijām par **izglītības iestāžu tīkla pilnveides iespējām**, ņemot vērā izglītības iestāžu kvalitatīvos un kvantitatīvos rādītājus un izvērtējot reālo situāciju reģionos.

Lai sakārtotu izglītības iestāžu tīklu, uzlabotu vispārējās izglītības iestāžu **mācību vidi**, kā arī ieviestu jauno mācību saturu, izmantojot ES fondu investīcijas⁶⁷, nākotnē tiks modernizēta vispārējās izglītības iestāžu mācību infrastruktūra gan nacionālās un reģionālās nozīmes attīstības centros, gan ārpus tiem.

Lai nodrošinātu digitālās mācību vides attīstību jaunajam mācību saturam, 2017. gadā IZM ir veikusi ārēju pasūtījumu datu apkopojumam un ārvalstu un Latvijas pieredzes analīzei par digitālo mācību līdzekļu pieejamību un izmantošanu vispārējās izglītības mācību satura nodrošināšanai, kas tiks izmantots, lai izstrādātu attiecīgu ES fondu atbalsta regulējumu⁶⁸. Digitālos mācību un metodiskos līdzekļus plānots izstrādāt atbilstoši jaunajam mācību saturam.

66 8.3.1. SAM 8.3.1.1. pasākums “Kompetenču pieeja balstīta vispārējās izglītības satura aprobācija un ieviešana”.

67 8.1.2. SAM “Uzlabot vispārējās izglītības iestāžu mācību vidi”.

68 8.3.1. SAM 8.3.1.2. pasākums “Digitālo mācību un metodisko līdzekļu izstrāde”.

Lai **motivētu pedagogus darbam** izglītības sistēmā, 2016. gada 1. septembrī tika ieviests jauns pedagogu darba samaksas aprēķināšanas modelis. Modelis paredz paaugstināt pedagogu darba samaksu, līdztekus sekmējot pedagogu darba kvalitātes paaugstināšanu. Paraleli tiek nodrošināta pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveide, pedagogu uzņēmējspējas, līderības, radošuma, IKT un svešvalodu prasmju uzlabošana, prasmju uzlabošana darbam ar skolēniem.

Plānots, ka 2017. gadā noslēgsies darbs pie konceptuāli jaunas skolotāju sagatavošanas sistēmas plāna izveides, kas paredz nodrošināt pedagogu sagatavošanu atbilstoši izstrādātajai pieejai, kas attīsta skolēnu lietpratību jeb kompetences vispārējā izglītībā, kā arī pedagoģisko prakšu jeb darba vidē balstītu mācību principu ieviešanu.⁶⁹⁷⁰

OECD PISA 2006., 2009., 2012. un 2015. gada rezultāti⁷¹ liecina, ka tikai neliels Latvijas izglītojamo skaits ir ar augstiem sasniegumiem lasītprasme, matemātikā un dabaszinātnēs. Arī tehniskās jaunrades un vides interešu izglītības programmās iesaistīto audzēkņu skaits ir neliels. Lai **veidotu talantus**, kā arī sekmētu jauniešu interesi jaunrades jomā, nepieciešams īstenot pasākumus talantīgo skolēnu spēju attīstīšanai, interešu veicināšanai un viņu kompetenču līmeņa paaugstināšanai. 2016. gadā ES fondu ietvaros⁷² ir uzsākts īstenot projektu "Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana izglītojamo talantu attīstībai", kura mērķis ir veicināt vispārējās izglītības iestāžu izglītojamo individuālo kompetenču un talantu attīstību, nodrošinot nacionāla un starptautiska mēroga atbalsta pasākumu kopumu. Savukārt 2017. gadā uzsākts īstenot projektu "Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai"⁷³. Projekts palīdzēs nodrošināt Latvijas izglītības pakalpojumu daudzveidību, kas balstīti uz individuālās mācību pieejas attīstību un ieviešanu vispārējās izglītības iestādēs, tādējādi uzlabojot skolēnu kompetences un viņu mācību sasniegumus. Piedāvājot atbalsta pasākumus gan mācību satura apguvei, gan ārpusklases nodarbībās, galvenokārt STEM (zinātne, tehnoloģijas, inženierzinātnes, matemātika) kompetenču attīstībai, plānots veicināt uz augstiem sasniegumiem vērstu skolēnu kompetenču attīstību, kā arī paaugstināt mācību sasniegumus izglītojamiem ar mācību grūtībām, mācīšanās traucējumiem un īpašām vajadzībām viņu integrācijai vispārējās izglītības iestādēs.

Lai pilnveidotu **speciālās izglītības** atbalsta iestāžu tīklu, 2016. gadā valdībā tika pieņemti noteikumi⁷⁴, kuru mērķis ir pilnveidot speciālās izglītības attīstības centru tīklu, tādējādi veicinot konsultatīva un metodiska atbalsta sistēmas izveidi skolēniem ar īpašām vajadzībām, kuri integrēti vispārējās izglītības iestādēs.

Lai izstrādātu detalizētu, Latvijas situācijai optimālu bērnu ar īpašām vajadzībām sniedzamā izglītības, veselības aprūpes, sociālā atbalsta pakalpojuma modeļa piedāvājumu, 2017. gadā norisinājās pētījums par bērniem ar īpašām vajadzībām sniedzamo atbalsta pakalpojumu izmaksu modeli iekļaujošas izglītības īstenošanas kontekstā.

Tāpat ar ES fondu atbalstu⁷⁵ plānota pedagogu un pedagoģiskā atbalsta personāla profesionālās kompetences pilnveide darbam ar skolēniem ar īpašām vajadzībām, tai skaitā mācīšanās traucējumiem, mācību grūtībām, efektīvu rīku pielietošanai skolēnu kompetenču attīstīšanai, interešu īstenošanai, pedagogiem nepieciešamajām mūžizglītības kompetencēm.

Profesionālā izglītība

Līdz 2015. gadam veikta **profesionālās izglītības iestāžu tīkla sakārtošana**, tādējādi IZM padotībā esošo vidējās profesionālās izglītības iestāžu skaits samazinājies no 60 iestādēm 2010. gadā līdz 24 iestādēm 2015. gada beigās. Lai sakārtotu profesionālās izglītības iestāžu tīklu un izvietojumu reģionos, tika veicināta profesionālās izglītības kompetences centra statusa iegūšana. Uz 2017. gada beigām profesionālās izglītības kompetences centra statuss piešķirts 18 IZM padotībā esošām profesionālās izglītības iestādēm.

Lai turpinātu iesāktu profesionālās izglītības iestāžu tīkla sakārtošanu un mācību satura modernizāciju, ar ES fondu atbalstu⁷⁶ tiks nodrošināta 70–80 % izglītības iestāžu modernizācija. Kopumā 25 profesionālās izglītības un profesionālās vidējās kultūrizglītības iestādēs tiks modernizēti mācību aprīkojums un infrastruktūra, nodrošinot mācību vides atbilstību tautsaimniecības nozaru attīstībai un uzlabojot **profesionālās izglītības pieejamību**.

Lai paaugstinātu **profesionālās izglītības kvalitāti**, pievilcību un atbilstību tautsaimniecības vajadzībām, kā arī veicinātu izglītojamo interesi par profesionālo izglītību, tika turpinātas profesionālās izglītības reformas, tai skaitā profesionālās izglītības satura reforma un darba vidē balstītu mācību īstenošana sistēmiskajā līmenī. Profesionālās izglītības satura reforma nodrošina pāreju no priekšmetos balstītā profesionālās izglītības mācību satura uz mācīšanās rezultātos balstītu mācību saturu, kā arī ievieš modulāro pieeju profesionālās izglītības programmu īstenošanā. Lai pilnveidotu profesionālās izglītības saturu, uzlabojot nozaru kvalifikāci-

69 8.3.1. SAM "Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu".

70 8.5.1. SAM "Palielināt kvalificētu profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu skaitu pēc to dalības darba vidē balstītās mācībās vai mācību praksē uzņēmumā".

71 PISA 2015 Results (Volume I) <http://www.oecd.org/education/pisa-2015-results-volume-i-9789264266490-en.htm>

72 8.3.2. SAM 8.3.2.1. pasākums "Atbalsts nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošanai izglītojamo talantu attīstībai".

73 8.3.2. SAM 8.3.2.2. pasākums "Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai".

74 MK 2016. gada 29. marta noteikumi Nr. 187 "Noteikumi par kritērijiem un kārtību, kādā speciālās izglītības iestādei piešķir speciālās izglītības attīstības centra statusu".

75 8.3.2. SAM 8.3.2.2. pasākums "Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai".

76 8.1.3. SAM "Palielināt modernizēto profesionālās izglītības iestāžu skaitu".

ju sistēmu, ieviešot izglītības programmu modulāro pieeju un nodrošinot nepieciešamos mācību līdzekļus programmu kvalitatīvai īstenošanai, ar ES fondu atbalstu⁷⁷ plānots izstrādāt profesiju standartus un profesionālās kvalifikācijas prasības, profesionālās kvalifikācijas eksāmenu saturu, kā arī modulārās profesionālās izglītības programmas.

Saskaņā ar Saeimā 2015. gadā pieņemtajiem Profesionālās izglītības likuma grozījumiem tika izveidoti pastāvīgi sadarbības mehānismi ar sociālajiem partneriem, tautsaimniecības nozaru pārstāvjiem un darba devējiem, nodrošinot to tiešu iesaisti profesionālās izglītības procesā. 2016. gadā tika pieņemti vairāki MK noteikumi, kas detalizēti aprakstīja minētās sadarbības nosacījumus, tai skaitā Nozaru ekspertu padomju (NEP) izveidošanas, NEP darbības un tās koordinācijas kārtību, kā arī kārtību, kādā organizē un īsteno darba vidē balstītas (DVB) mācības. NEP ir būtiska loma efektīvas un kvalitatīvas profesionālās izglītības sistēmas izveidē un uzturēšanā. Papildus tam pieņemtie Profesionālās izglītības likuma grozījumi nosaka, ka valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestādēs, kuras īsteno profesionālās pamatzglītības, arodizglītības un profesionālās vidējās izglītības programmas, jāizveido koleģiāla padomdevēju institūcija – konvents. Tā mērķis ir veicināt profesionālās izglītības iestādes attīstību, nosakot tās darbības stratēģiskos virzienus atbilstoši darba tirgus prasībām. Konventi ir nodibināti un kopš 2016. gada sākuma aktīvi darbojas visās IZM pārvaldībā esošajās profesionālās izglītības iestādēs.

Sekmējot **profesionālās izglītības atbilstību darba tirgus prasībām**, notiek DVB mācību attīstības process. Profesionālās izglītības likumā ietvertie grozījumi definēja DVB mācības kā profesionālās izglītības klātienes formas paveidu, kā arī deleģēja MK noteikt DVB mācību organizēšanas un īstenošanas kārtību. 2016. gadā MK tika apstiprināta kārtība, kura nosaka DVB mācību īstenošanas nosacījumus, profesionālās izglītības iestāžu, darba devēju, kā arī audzēkņu tiesības un pienākumus un nozaru ekspertu padomju lomu DVB mācību īstenošanā, koordinējot un veicinot komersantu sadarbību ar izglītības iestādēm un nodrošinot profesionālās izglītības atbilstību aktuālajām darba tirgus prasībām. Atbalstot DVB mācību īstenošanā iesaistītās puses, tika izstrādātas Darba vidē balstītu mācību organizēšanas un īstenošanas vadlinijas. Vienlaikus tika izstrādāti grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", paredzot, ka gada apliekamajā ienākumā netiek ietverts un ar nodokli netiek aplikts šāds ienākumu veids – stipendijas līdz 280 *euro* mēnesī, ko izglītojamam atbilstoši MK noteiktajai kārtībai, kādā organizē un īsteno darba vidē balstītas mācības, izmaksā komersants, iestāde, biedrība, nodibinājums, fiziskā persona, kura reģistrēta kā saimnieciskās darbības veicēja, kā arī individuālais uzņēmums, tai skaitā zemnieku vai zvejnieku saimniecība, un citi saimnieciskās darbības veicēji.

Lai veicinātu profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu iesaistīšanos DVB mācībās, 2017. gadā uzsākt īstenot ES fondu projektu⁷⁸, kas sniedz atbalstu gan audzēkņu iesaistei DVB mācībās, gan viņu dalībai mācību praksē uzņēmumā.

Vienlaikus ir nodrošināti priekšnosacījumi Eiropas kredītpunktu pārnese sistēmas (ECVET) ieviešanai profesionālajā izglītībā, nodrošinot kvalifikāciju ietvarstruktūras īstenošanu, profesionālās izglītības satura reformu, t. sk. kompetencēs balstītu pieeju un programmu modularizāciju. Tāpat tiek nodrošinātas iespējas un pieejamība personām veikt ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu un profesionālās kvalifikācijas apliecināša dokumenta iegūšanu. 2016. gadā tika piešķirts deleģējums veikt ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu 24 izglītības iestādēm, kas kopumā nodrošina iespēju 43 profesionālās izglītības iestādēs īstenot ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu 159 profesionālajās kvalifikācijās.

Profesionālās izglītības satura reforma nodrošina pāreju no priekšmetos balstītā profesionālās izglītības mācību satura uz mācīšanās rezultātos balstītu, kā arī ievieš modulāro pieeju profesionālās izglītības programmu īstenošanā.^{79,80} 2016./2017. mācību gadā tika uzsākta izstrādāto profesionālās izglītības modulāro programmu īstenošanas aprobācija, tāpēc ir veikti grozījumi Profesionālās izglītības likumā⁸¹, kuros ietverts regulējums par modulārajām profesionālās izglītības programmām. 2016. gada nogalē uzsāktā ES fondu projekta⁸² ietvaros plānots nodrošināt 160 profesiju standartu un profesionālās kvalifikācijas prasību izstrādi, kā arī 184 modulāro profesionālās izglītības programmu izstrādi.

Lai nodrošinātu profesionālās izglītības **iestāžu efektīvu pārvaldību un iesaistītā personāla vispārējo prasmju un profesionālo kompetenču pilnveidi**, ar ES fondu atbalstu⁸³ tiek īstenoti atbalsta pasākumi profesionālajā izglītībā iesaistītajiem (iestāžu administrācijas darbiniekiem, pedagogiem, prakses vadītājiem un amata meistariem, darba vidē balstītu mācību vadītājiem u. c.), ievērojot mainīgās darba tirgus prasības un tehnoloģiju attīstību, kā arī atjaunoto profesionālās izglītības saturu. Kopumā ar ES fondu atbalstu pedagoģiskās prasmes un profesionālo kompetenci pilnveidojušas 887 personas.

77 8.5.2. SAM "Nodrošināt profesionālās izglītības atbilstību Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūrai".

78 8.5.1. SAM "Profesionālo izglītības iestāžu audzēkņu dalība darba vidē balstītās mācības un mācību praksēs uzņēmumos".

79 8.1.3. SAM "Palielināt modernizēto profesionālās izglītības iestāžu skaitu".

80 8.5.2. SAM "Nodrošināt profesionālās izglītības atbilstību Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūrai".

81 Saeimā pieņemti 2017. gada 22. jūnijā.

82 8.5.2. SAM "Nodrošināt profesionālās izglītības atbilstību Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūrai".

83 8.5.3. SAM "Nodrošināt profesionālās izglītības iestāžu efektīvu pārvaldību un iesaistītā personāla profesionālās kompetences pilnveidi".

Ar ES fondu atbalstu⁸⁴ uzsākta pedagogu profesionālā pilnveide darbam ar pieaugušajiem izglītojamiem, un tiek izstrādāts metodiskais materiāls darbam ar šo mērķgrupu.

Jaunatnes politika

Pamatojoties uz 2015. gadā veiktajiem pētījumiem par **priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas** iemesliem un to veicinošiem faktoriem, tika sagatavoti priekšlikumi preventīviem pasākumiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai. Lai īstenotu paredzēto pasākumu kopumu, izmantojot ES fondu finansējumu⁸⁵, 2017. gadā uzsākts atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska grupai – vispārējās izglītības iestāžu skolēniem no 5. līdz 12. klasei, kā arī profesionālās izglītības iestāžu izglītojamiem no 1. līdz 4. kursam. Atbalsts primāri nodrošināts individuāli tiem izglītojamiem, kuriem novērojamas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risks un kuri ir pakļauti apstākļiem, kas var veicināt priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska iestāšanos, piemēram, mācību vides vai izglītības iestādes maiņa, vecāku ilgstoša prombūtne, bērnu atstāšana novārtā u. tml. Individuālie atbalsta plāni paredz nepieciešamo speciālistu (pedagogu, psihologu, sociālo pedagogu u. c.) konsultācijas, kā arī izglītības pieejamības nodrošināšanu maznodrošinātiem jauniešiem (sabiedriskā transporta, ēdināšanas, naktsmitnes, individuālo mācību līdzekļu un individuālo lietošanas priekšmetu nodrošināšanu). Projekts paredz arī priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska grupas izglītojamo iesaisti jauniešu aktivitātēs un jaunatnes organizāciju, biedrību vai nodibinājumu iniciatīvu projektos ārpus formālās izglītības.

Karjeras izglītības pieejamības uzlabošanai 2016. gadā ar ES fondu atbalstu⁸⁶ uzsākts īstenot aktivitātes karjeras atbalstam izglītojamiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs, paredzot, ka līdz 2020. gadam 328 vispārējās un profesionālās izglītības iestādes nodrošinās karjeras atbalstu, kā arī tiks apmācīti 656 vispārējās vai profesionālās izglītības iestādēs strādājošie pedagogi un karjeras atbalsta īstenošanā iesaistītie speciālisti karjeras atbalsta īstenošanas jautājumos. Ieguldījumi sekmēs ne vien karjeras atbalsta pakalpojumu pieejamību, bet arī to kvalitāti un daudzveidību.

Būtiska nozīme jaunatnes politikas mērķu sasniegšanā ir nevalstiskajām organizācijām, kas strādā ar jauniešu mērķa grupu (t. sk. ar sociāli atstumtajiem jauniešiem), attīsta jauniešu kompetences, motivē viņus iesaistīties nevalstisko organizāciju darbībā, iedrošina līdzdarboties sabiedrībā notiekošajos procesos, atbalsta viņu iesaistīšanos starptautiskos projektos utt. Latvijas–Šveices sadarbības programmas ietvaros⁸⁷ ir izveidoti 26 **jauniešu centri** dažādos Latvijas reģionos, nodrošinot iespējas saturīga brīvā laika pavadīšanai ikvienam jauniešim, tai skaitā jauniešiem no sociālā riska grupas, tā veicinot sociālo iekļaušanu.

Programmas “Erasmus+: Jaunatne darbībā” ietvaros tiek organizētas nacionāla un starptautiska mēroga **apmācības jaunatnes darbiniekiem**. Šī programma cita starpā iesaista jauniešus ar ierobežotām iespējām, tādējādi nodrošinot aktivitātes, kas veicinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā, attīstītu prasmes un iemaņas, kā arī veicinātu aktīvu līdzdalību. Jauniešu un darbā ar jaunatni iesaistīto interese piedalīties apmācībās ir augsta, jo apmācības tiek organizētas par viņiem saistošām un aktuālām tēmām. Savukārt, lai veicinātu jauniešu iniciatīvu, Jaunatnes politikas valsts programmas ietvaros (2014.–2016. gads) īstenoti 43 sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu iniciatīvas projekti, lai sekmētu šo jauniešu līdzdalību, iegūtu un pilnveidotu kompetences, kas ir pieprasītas darba tirgū un veicina viņu personīgo izaugsmi.

Lai veicinātu kvalitāti darbā ar jaunatni vietējā līmenī, kopš 2017. gada tiek piedāvāts īpašs metodiskais un finansiālais atbalsts pašvaldību darbiniekiem ilgtermiņa plānošanas dokumentu izstrādē un īstenošanā programmas “Erasmus+: Jaunatne darbībā” un Jaunatnes politikas valsts programmas ietvaros.

Pieaugušo izglītība

Pieaugušo izglītības efektīvai īstenošanai 2016. gadā tika apstiprināts Pieaugušo izglītības pārvaldības modeļa ieviešanas plāns 2016.–2020. gadam un izveidota Pieaugušo izglītības pārvaldības padome, iezīmējot nozaru politiku mijiedarbību un nosakot funkciju sadalījumu starp iesaistītajām ministrijām šīs politikas īstenošanā un turpmākajā attīstībā. Paredzēts, ka EM veiks darba tirgus analīzi, kā arī izstrādās darba tirgus vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozes, Izglītības un zinātnes ministrija īsteno projektus, kas paaugstina nodarbināto kvalifikāciju un pārkvalifikāciju, savukārt LM pārraudzīs gan bezdarbnieku atgriešanos darba tirgū, gan darbu ar sociālās atstumtības riskam pakļautām personām. Lai pilnveidotu nodarbināto personu profesionālo kompetenci, kā arī laikus novērstu darbaspēka kvalifikācijas neatbilstību darba tirgus pieprasījumam, veicinātu strādājošo konkurētspēju un darba produktivitātes pieaugumu, ar ES fondu atbalstu⁸⁸ 2017. gada sākumā uzsākta atbalsta pasākumu īstenošana nodarbināto personu profesionālajai pilnveidei, profesionālās tālākizglītības programmu un neformālās izglītības programmu apguvei, atbalsts karjeras konsultanta pakalpojumiem, kā arī atbalsts ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanai.

Pirmā pieteikšanās pieaugušo mācībām tika organizēta četras tautsaimniecības nozarēs, kurās pašlaik visvairāk trūkst kvalificētu darbinieku: būvniecības, elektronisko un optisko iekārtu ražošanas, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, kokrūpniecības,

84 ESF projekta Nr. 8.5.3.0/16/1/001 “Nodrošināt profesionālās izglītības iestāžu efektīvu pārvaldību un iesaistītā personāla profesionālās kompetences pilnveidi” ietvaros.

85 8.3.4. SAM “Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus”.

86 8.3.5. SAM “Uzlabot pieeju karjeras atbalstam izglītojamiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs”.

87 Latvijas–Šveices sadarbības programma „Atbalsts jaunatnes iniciatīvu attīstībai attālos vai mazattīstītos reģionos”.

88 8.4.1. SAM “Pilnveidot nodarbināto personu profesionālo kompetenci”

metālapstrādes, mašīnbūves un mašīnzinību nozarē. Nākamajām uzņēmšanām apstiprinātas vēl četras nozares – enerģētika, ķīmiskā rūpniecība, tekstilizstrādājumu, apģērhu, ādas un ādas izstrādājumu ražošana, kultūra. Turpmāk plānots izstrādāt arī drukas un mediju tehnoloģijas, transporta un loģistikas, kā arī ēdināšanas pakalpojumu un tūrisma nozares mācību vajadzību sarakstus.

Sadarbības veicināšanai un nepieciešamā atbalsta sniegšanai ir izveidots kontaktpersonu tīkls pieaugušo izglītībā, iesaistot profesionālās izglītības iestādes, kā arī izveidota darba grupa, lai izstrādātu ieteikumus vispārējo un profesionālo prasmju attīstīšanai. IZM izstrādā kvalitātes kritērijus pieaugušo izglītības piegādātājiem un uzsāk Erasmus+ projektu "Nacionālie koordinatori" pieaugušo izglītības atbalstam profesionālās izglītības iestādes.

Izglītības kvalitātes monitoringa sistēma

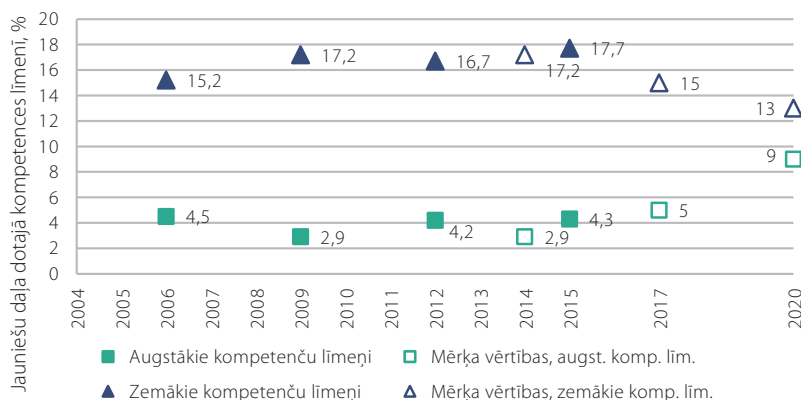
Lai nodrošinātu izmērāmu izglītības mērķu noteikšanu un mehānismu šo mērķu sasniegšanas uzraudzībai ilgtermiņā, ar ES fondu atbalstu⁸⁹ plānots izveidot vienotu **izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu**. Šajā sistēmā tiks analizēta statistiskā informācija, salīdzināto izglītības pētījumu rezultāti, pedagogu darba kvalitātes rādītāji, centralizēto eksāmenu rezultāti, skolu akreditācijas un programmu licencēšanas un citu veidu izglītības iestāžu darbu raksturojoša informācija un rādītāji.

Izmantojot ES fondu atbalstu⁹⁰, tiek nodrošināta Latvijas dalība OECD Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas pētījumā (OECD PISA), Starptautiskajā mācību vides pētījumā (OECD TALIS), Izglītības sistēmu indikatoru programmā (OECD INES), Zinātņu doktoru karjeras apsekojumā (OECD SCDH), Starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācijas Starptautiskajā lasītprasmes novērtēšanas pētījumā (IEA PIRLS) un PB pētījumā par augstākās izglītības pārvaldību. Latvijas dalība starptautiskajos izglītības pētījumos ir nepieciešama, lai objektīvi novērtētu izglītojamo mācību sasniegumus, kā arī efektīvāk plānotu un analizētu izglītības reformas. Šo pētījumu rezultāti veidos daļu no izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Kompetenču attīstība* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 166,9 milj. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai jau ir apzinātas kopējās investīcijas, kas nākotnē tiks ieguldītas rīcības virziena nosprausto mērķu sasniegšanai, 418,9 milj. *euro* apmērā jeb par 150,9 % vairāk, nekā sākotnēji plānots. Tādējādi, lai arī šobrīd veiktie ieguldījumi nav lieli, *Kompetenču attīstība* tuvākajos gados būs visvairāk pārfinansētais rīcības virziens attiecībā pret sākotnējo finansējuma mērķi, kam cēlonis lielā mērā ir ES fondu investīcijas vispārējā un profesionālajā izglītībā. No minētajām investīcijām absolūti lielāko daļu jeb 82 % veido ES fondu finansējums, savukārt nacionālais finansējums veido 15,6 %, bet cits ārvalstu finansējums – 2,3 %.

20. attēls. 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri uzrāda zemāko kompetences līmeni vispārējās izglītības sistēmā, %

Datu avots: OECD PISA

Jaunākie OECD pētījumi liecina, ka progress, mazinot jauniešu īpatsvaru, kuri uzrāda zemāko kompetences līmeni vispārējās izglītības sistēmā, nav rezultatīvs, proti, pēdējo astoņu gadu laikā šo skolēnu skaits 15 gadus veco jauniešu kohortā praktiski nav mainījies un veido aptuveni sesto daļu (17,7 %) no visiem vispārīglītojošo skolu skolēniem attiecīgajā vecuma grupā. Tāpēc likumsakarīgi skolu nepabeigušo jauno cilvēku īpatsvars pēdējo gadu laikā nav mainījies, proti, pamatzglītības apguvi pārtrauc vai aroda vai vispārējās izglītības ieguvī pēc pamatzglītības iegūšanas neturpina aptuveni katrs desmitais jauniešs 18–24 gadu vecumā. Jāatzīst, ka salīdzinājumā ar citām valstīm šis rādītājs Latvijā nav augsts un tas atbilst ES vidējam līmenim. Vienlaikus as-

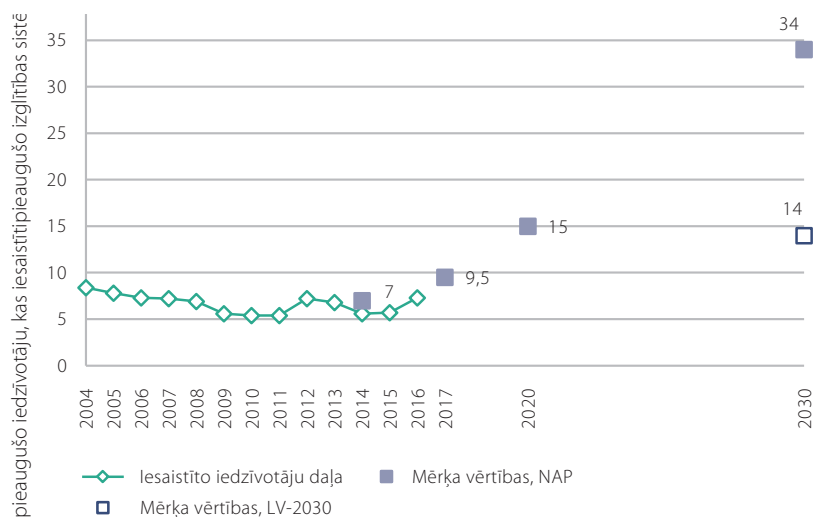
89 8.3.6. SAM 8.3.6.2. pasākums "Izglītības kvalitātes monitoringa sistēma"

90 8.3.6. SAM 8.3.6.1. pasākums "Dalība starptautiskajos pētījumos"

toņu gadu laikā nav arī pieaudzis t. s. talantu skaits jeb to skolēnu īpatsvars, kuri demonstrē augstākos sasniegumus.

Pieaugušo izglītība ir instruments kompetenču un prasmju apguvei un pilnveidei mūža garumā, kas sekmē personas konkurētspēju un izredzes iegūt labāk atalgotu darbu. Kā liecina dati, Latvijā to 25–64 gadus veco iedzīvotāju skaits, kuri iesaistīti pieaugušo izglītībā, ir salīdzinoši zems un veido 7,3 %. Salīdzinājumam: vairumā Rietumeiropas un Skandināvijas valstu tas ir vismaz divreiz augstāks, tāpēc, ņemot vērā pieaugušo izglītības būtisko lomu un ietekmi uz konkurētspēju, arī NAP2020 kā mērķis noteikts pieaugušo izglītībā iesaistīto personu skaita palielināšana līdz 15 % 2020. gadā. Tomēr dati liecina, ka bez būtiskām izmaiņām sabiedrības vērtībuzskatos un attieksmē pret izglītības apguvi, kā arī nemainot pieaugušo izglītības prestižu sabiedrībā, publiskajā pārvaldē un uzņēmēju vidē, izvirzītais mērķis netiks sasniegts.

21. attēls. Pieaugušo izglītībā iesaistīto īpatsvars, %

Datu avots: EUROSTAT

Vērtējot progresu NAP2020 rīcības virzienā *Kompetenču attīstība*, viedokļu līderi lielāko satraukumu pauž saistībā ar to, ka skolēnu īpatsvars, kuri uzrāda zemāko kompetences līmeni, nemazinās, uzskatot, ka progress šī mērķa īstenošanā ir drīzāk nesekmīgs (40 %) vai nesekmīgs (28 %). Kritiski tiek vērtēts arī progress saistībā ar talantu attīstību jeb darbs ar to skolēnu skaita palielināšanu, kuri uzrāda augstāko kompetences līmeni. Salīdzinoši tikai 26 % ekspertu progresu šajā mērķī vērtē kā drīzāk sekmīgu. Par veiksmīgāku viedokļu līderi izglītības jomā uzskata darbu ar pieaugušo izglītības attīstību un profesionālās izglītības sistēmas pilnveidi – attiecīgi 40 % un 43 % ekspertu uzskata, ka progress mērķu sasniegšanā ir drīzāk sekmīgs vai sekmīgs.

Galvenais iemesls tam, kāpēc pamatzglītības ieguves posmā skolēnu skaits ar zemāko kompetences līmeni nemazinās, pēc viedokļu līderu domām, ir saistīts ar pedagogu kvalifikāciju, prasmēm un motivāciju individuālam darbam ar skolēniem. Vienlaikus tiek norādīts arī uz skolotāju palīgu trūkumu, kuru uzdevums tieši būtu nodrošināt individuālu pieeju mācību procesā tiem, kuriem tas nepieciešams.

Tāpat vairāki eksperti uzskata, ka problēmas pamatzglītības ieguves posmā saistītas ar mācīšanas metodiku, proti, veids, kā tiek organizēts mācību process, ir novecojis, bet tā vietā netiek piedāvātas un apgūtas inovatīvas metodes. Šis ir arī viens no biežāk minētajiem iemesliem tam, kādēļ, pēc viedokļu līderu domām, nesekmīgs darbs ar talantu attīstību pamatzglītības ieguves posmā:

"Novecojis veids, kā tiek realizēta mācīšanās. Mēs iegūstam ne tikai skolēnus ar vājām pamatprasmēm, bet zaudējam daudzus izcili apdāvinātus jauniešus – viņi iekļaujas viduvējībās. Pārlietu liels skolēnu skaits klasēs, kas izslēdz iniciatīvu un individuālus risinājumus. Par vērtību tiek joprojām uzskatītas zināšanas, nevis skolēns (bērns, cilvēks), kas tās apgūst."

Kā trešais iemesls progresa trūkumam darbā ar skolēniem, kuri uzrāda zemāko kompetences līmeni, ekspertu vērtējumā tiek minēts nepārdomāts, sadrumstalots skolu tīkls, kā rezultātā veidojas nepilnas klases un kas negatīvi ietekmē izglītības efektivitāti. Vienlaikus gan daži norādījuši, ka skolēniem ar mācīšanās grūtībām lielās skolās integrēties ir grūtāk, kā rezultātā pazeminās sekmes.

"Mazas skolas ar vājiem skolotājiem ekonomikai neadekvātā skolu tīklā. Pārāk daudz pašvaldību, kas katra kā slīcējs turas pie savas skolas; iespējams, skola ir vienīgā darbavieta. Rīgas mikrorajonu skolas, kas veidojas par savdabīgiem "geto"."

Komentējot problēmas saistībā ar pamatzglītības apguvi, liela daļa ekspertu pauduši neapmierinātību ar to, kā tiek komunicēta un nodrošināta izglītības politikas attīstība, īstenojot reformas, kas nerezultējās pārmaiņās.

"Nemitīgās reformas, kas patiesībā nav mainījušas pilnīgi neko izglītības sistēmā, profesionālu pedagogu sagatavošanā utt."

Savukārt, domājot par konkurētspējīgas profesionālās izglītības sistēmas attīstību, viedokļu līderi uzskata, ka to kavē:

- profesionālās izglītības piedāvājuma nepietiekama sasaiste ar darba tirgus vajadzībām, sadarbības trūkums ar nozaru uzņēmumiem un formāla pieeja mācību prakses organizēšanā;
- stereotipi sabiedrībā par profesionālo izglītību un profesionālās izglītības zema prestiža.

Ekspertiem viedokļi būtiski atšķiras par iemesliem, kāpēc pieaugušo izglītība Latvijā nav tik pieprasīta kā citās Eiropas valstīs. Viena daļa to pamato ar dzīves tempa diktēto laika trūkumu:

".. ir jāvērtē pieaugušo iespējas veltīt laiku izglītībai. Jābūt attīstītiem atbalsta pasākumiem un instrumentiem, piemēram, bērnu pieskatīšanā, cilvēkiem pēc 40 gadiem darba slodzes samērošanā ar izglītības iespēju apguvi."

Vēl daļa ekspertu atzīst, ka ne visi darba devēji atbalsta darbinieku tālākizglītību un profesionālo pilnveidi, viņuprāt, daudzi nav ieinteresēti investēt darbinieku izaugsmē.

Tāpat tiek norādīts, ka pieprasījuma trūkums lielā mērā pakārtots piedāvājumam, proti, pagaidām augstskolas nav iesaistītas pieaugušo izglītības nodrošināšanā, savukārt NVA organizētie kursi ne vienmēr ir atbilstošas kvalitātes:

"[Pieaugušo izglītību] lielākoties līdz šim realizēja dažādi SIA, kas piedāvāja zema līmeņa kursus darba tirgum mazpieprasītās vai pat nevajadzīgās tēmās. Izteikts šo firmu lobījs ES līdzekļu apguvē."

3.8. Vesels un darbspējīgs cilvēks

Rīcības virziens *Vesels un darbspējīgs cilvēks* vērsts uz hronisko slimību un ārējo nāves cēloņu riska faktoru izplatības mazināšanu sabiedrībā, veicinot veselīgu dzīvesveidu, uzlabojot plānošanu un koordinēšanu veselības aprūpes sistēmā, kā arī uzlabojot ambulatorās veselības aprūpes kvalitāti un pieejamību. Lai sasniegtu mērķi, uzdevumu līmenī paredzētas aktivitātes veselīga un aktīva dzīvesveida paradumu nostiprināšanai sabiedrībā, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanai, īpaši prioritārajās veselības jomās, tas ir, sirds un asinsvadu, onkoloģisko slimību, psihisko saslimšanu un bērnu (sākot no perinatālā un neonatālā perioda) aprūpes jomās, kā arī medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pasākumi un atkarību izraisīto vielu un procesu izplatības ierobežošanas aktivitātes.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Lai **veicinātu veselīga dzīvesveida** paradumu nostiprināšanos sabiedrībā, uzdevuma ietvaros īstenotas sabiedrības informēšanas kampaņas, piemēram, par sirds un asinsvadu saslimšanu riska faktoriem un to novēršanu, par tabakas lietošanas kaitīgumu, fiziskajām aktivitātēm, izstrādāti informatīvie materiāli iedzīvotājiem, tai skaitā izglītojošas filmas bērniem un jauniešiem, organizēti izglītojoši pasākumi, kā arī veikti vairāki pētījumi. Tāpat uzdevuma ietvaros šobrīd tiek īstenotas vairākas aktivitātes, piesaistot ES fondu līdzekļus⁹¹, lai uzlabotu pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem visiem Latvijas iedzīvotājiem, jo īpaši teritoriālās, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem. Izmantojot dažādus komunikācijas kanālus, nacionālā līmenī⁹² plānotas:

1) sabiedrības informēšanas kampaņas, kas vērstas uz veselīga uztura un fizisko aktivitāšu veicināšanu, atkarību izraisīto vielu un procesu izplatības mazināšanu, seksuālās un reprodūktīvās veselības, kā arī psihiskās (garīgās) veselības veicināšanu;

2) izglītojoši pasākumi pedagogiem, personām, kas vietējā sabiedrībā koordinē veselības veicināšanas un slimību profilakses aktivitātes, kā arī ar ēdināšanas nodrošināšanu saistītiem speciālistiem (piemēram, pavāriem izglītības iestādēs);

3) sabiedrības veselības pētījumi situācijas analīzei, veikto pasākumu efektivitātes novērtēšanai;

4) slimību profilakses pasākumi (pilotprojekti, programmas) noteiktu intervencu īstenošanai riska faktoru izplatības mazināšanai konkrētām mērķgrupām.

91 9.2.4. SAM "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem".

92 9.2.4. SAM 9.2.4.1. pasākums "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi".

Savukārt 95 pašvaldības un Slimību profilakses un kontroles centrs ir uzsācis projektu īstenošanu lokālā līmeņa⁹³ veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu nodrošināšanai vietējā sabiedrībā.

Pārskata periodā papildus piešķirtais finansējums uzlabojis kompensējamo un centralizēti iepirkamo **medikamentu pieejamību** iedzīvotājiem, kā arī nodrošinājis 100 % kompensāciju zālēm C hepatīta ārstēšanai, iekļaujot kompensējamo zāļu sarakstā jaunās tiešās darbības pretvīrusa (bezinterferona) zāles. 2016. gadā dinamiskās novērošanas gaitā konstatēts, ka būtiski uzlabots C hepatīta ārstēšanas rezultāts, jo no vīrusa atbrīvoti 80 % pacientu (salīdzinājumam – iepriekšējos gados ārstēšanas efektivitāte bija 50–60 %). Tāpat 2016. gadā uzsākta agrīnā HIV inficēto pacientu ārstēšana, nodrošinot lielāku pieejamību HIV ārstēšanai. Ja iepriekš HIV ārstēšana tika nodrošināta apmēram 25 % HIV inficēto, ar 2016. gadu terapiju saņēmušo HIV inficēto personu īpatsvars pieaudzis līdz 35–37 % no kopējā HIV inficēto personu skaita.

Lai uzlabotu **veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību**, kopš 2014. gada ir arī samazināta pacienta iemaksa par ārstēšanos diennakts stacionārā no 13,52 *euro* līdz 10,00 *euro* un pacienta līdzmaksājums par ķirurģisku operāciju stacionārā (no 42,69 *euro* līdz 31 *euro*). Izmaiņas īpaši būtiski ietekmējušas tās iedzīvotāju grupas, kuru ienākumi ir ļoti zemi, bet pārsniedz to līmeni, kas nepieciešams, lai kvalificētos trūcīgas personas statusam.

Lai nodrošinātu efektīvāku un savlaicīgāku onkoloģisko pacientu izmeklēšanu un ārstēšanas uzsākšanu, no 2016. gada 1. oktobra ieviesti nosacījumi prioritārai speciālistu konsultāciju saņemšanai gadījumā, ja ir aizdomas par onkoloģisku slimību. Savukārt no 2017. gada ieviesta kārtība ļaundabīgo audzēju sekundārai diagnostikai noteiktām lokalizācijām, nosakot, kā organizējami un nodrošināmi diagnostiskie izmeklējumi, un uzsākta specifiska onkoloģisko slimnieku ārstēšana, vienlaikus paredzot, ka ārstu konsilijam jāpieņem lēmums par pacienta ārstēšanas taktiku ne vēlāk kā mēneša laikā pēc pirmās speciālista konsultācijas. Tāpat veikti precizējumi, lai nodrošinātu ieslodzījuma vietās nodarbinātajiem ārstiem tiesības nosūtīt ieslodzījuma vietās esošās personas uz nepieciešamajiem izmeklējumiem ļaundabīgo audzēju primārai diagnostikai paātrinātā kārtībā.

Gada laikā šī kārtība ļāvusi vairāk nekā 5 tūkstošiem pacientu saņemt nepieciešamos izmeklējumus un ārsta konsultāciju saistībā ar aizdomām par onkoloģisku slimību. No izmeklētajiem pacientiem 27 % pacientu onkoloģiskā diagnoze netika apstiprināta, bet pārējiem bija nepieciešami papildu izmeklējumi vai ārstēšanas uzsākšana.

Salīdzinot vēža stadijas, kādā slimība tikusi diagnosticēta, 11 “zaļajā koridorā” iekļautajās lokalizācijās pirms diagnostisko izmeklējumu pieejamības uzlabošanas un pēc tam, provizoriskie dati liecina, ka praktiski visās vēža diagnozēs ir uzlabojumi un palielinās pacientu skaits, kuriem slimība atklāta I, II stadijā. Pozitīvākās izmaiņas vērojamas nieru audzēja, dzemdes ķermeņa un prostatas vēža agrīnā atklāšanā.

Sadarbībā ar onkoloģijas jomas speciālistiem tika sagatavoti priekšlikumi “zaļā koridora” paplašināšanai, un tā rezultātā veikti grozījumi normatīvajā aktā⁹⁴, papildinot to ar jaunām audzēju lokalizācijām un atbilstošiem izmeklēšanas algoritmiem.

Lai veicinātu **jauno ģimenes ārstu ienākšanu** valsts apmaksāto primārās veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā un atvieglotu pensijas vecuma ārstiem iespēju doties pensijā, tika veikti grozījumi normatīvajā regulējumā, paredzot, ka gadījumā, ja ģimenes ārsta prakse sakarā ar ģimenes ārsta aiziešanu pensijā izbeidz līgumattiecības ar NVD, dienests sniedz atbalstu ģimenes ārsta praksei normatīvajos aktos darba tiesību jomā noteikto finanšu saistību nokārtošanai uzņēmuma likvidācijas gadījumā. Kompensācijas maksājumu praksei ir iespējams saņemt tikai gadījumā, ja cits ģimenes ārsts pārņem pacientu aprūpi attiecīgajā ģimenes ārsta darbības pamatteritorijā.

Savukārt SAM 9.2.5. ietvaros kā viena no atbalstāmajām aktivitātēm ir paredzēta atbalsta sniegšana ģimenes ārstu paaudžu nomaīņai teritorijās ārpus Rīgas, tai skaitā: 1) ikmēneša uzturēšanās izmaksu kompensācijas ārstiem, arī ģimenes ārstiem, kuri uzsāk darbu ģimenes ārsta praksē ārpus Rīgas, 60–200 *euro* apmērā vienai ārstniecības personai reizi mēnesī, ko var saņemt līdz 24 mēnešiem; 2) vienreizējas kompensācijas ģimenes ārsta prakses pārņemšanai par specifisko zināšanu, informācijas un pieredzes nodošanu ģimenes ārstam, kurš nodod ģimenes ārsta praksi, un ģimenes ārstam, kurš pārņem ģimenes ārsta praksi reģionos ārpus Rīgas.

Tuvākajā laikā ar ES fondu atbalstu ir plānots uzsākt arī aktivitātes, lai uzlabotu ārstniecības iestāžu infrastruktūru, kas ietver telpu remontu un jaunu diagnostikas un ārstniecības iekārtu iegādi⁹⁵, kā arī lai īstenotu atbalsta pasākumus un motivētu ārstniecības personas sniegt veselības aprūpes pakalpojumus reģionos ārpus Rīgas⁹⁶.

Lai uzlabotu **veselības aprūpes kvalitāti, plānošanu un koordinēšanu veselības aprūpes sistēmā**, Pasaules Banka ar ES fondu

93 9.2.4. SAM 9.2.4.2. pasākums “Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei”.

94 MK 2017. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 645 “Grozījumi Ministru kabineta 2013. gada 17. decembra noteikumos Nr. 1529 “Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība”.

95 9.3.2. SAM “Uzlabot kvalitatīvu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, jo īpaši sociālās, teritoriālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem, attīstot veselības aprūpes infrastruktūru”.

96 9.2.5. SAM “Uzlabot pieejamību ārstniecības un ārstniecības atbalsta personām, kas sniedz pakalpojumus prioritārajās veselības jomās iedzīvotājiem, kas dzīvo ārpus Rīgas”.

atbalstu⁹⁷ veica Latvijas veselības aprūpes sistēmas izvērtējumu, uz kuru pamatojoties tika izstrādāts veselības aprūpes reformu plāns. Papildus tam aktivitātes ietvaros, lai uzlabotu pacientu drošību, pacientu uzticību veselības aprūpes sistēmai un izveidotu vienotu izpratni par veselības aprūpes sistēmas un ārstniecības procesu kvalitāti, tika izstrādāta Veselības aprūpes sistēmas kvalitātes pilnveidošanas un pacientu drošības koncepcija un tās īstenošanas pasākumu plāns⁹⁸, dažiem pasākumiem paredzot ES līdzfinansējumu, t. sk. VM un tās padotības iestāžu, kā arī ārstniecības iestāžu darbinieku mācībām par veselības aprūpes kvalitātes un pacientu drošības jautājumiem, klīnisko algoritmu, klīnisko pacientu ceļu un indikatoru izstrādei prioritārajās veselības jomās, ārstniecības iestāžu uzraudzības pilnveidošanai, kā arī pētījuma veikšanai par pacientu un viņu ģimeņu apmierinātību ar saņemto veselības aprūpi un konferences organizēšanai par aktualitātēm pacientu drošībā. Lai ārstniecības iestādes nodrošinātu uz pacientu orientētu kvalitatīvu veselības aprūpi, pilnveidots normatīvais regulējums, nosakot paplašinātas prasības veselības aprūpes kvalitātes un pacientu drošības nodrošināšanai.⁹⁹ Pilnveidots dzemdību palīdzības pakalpojumu (grūtniecības periodā, dzemdībās un pēcdzemdību periodā) normatīvais regulējums, nosakot prasības pakalpojuma kvalitātes nodrošināšanai.¹⁰⁰

Vienlaikus pārskata periodā no valsts budžeta palielināti ieguldījumi rezidentu apmācībām, kā rezultātā 2016./2017. mācību gadā nodrošinātas 30 papildu vietas jauno rezidentu uzņemšanai, bet 2017./2018. mācību gadā vēl papildu 20 vietas. Tuvākajā laikā ar ES fondu atbalstu¹⁰¹ plānots uzsākt ārstniecības procesā iesaistītā personāla – ārstniecības personu, ārstniecības atbalsta personu, farmaceutiskās aprūpes speciālistu un sociālajā jomā strādājošo speciālistu – zināšanu un prasmju pilnveidi, piedāvājot arī profesionālās darbības atjaunošanas vai pārkvalificēšanās iespējas ārstniecības personām un ārstniecības atbalsta personām, lai nodrošinātu noteiktas specialitātes personāla piesaisti veselības aprūpes sistēmai, kā arī ārstniecības un ārstniecības atbalsta personāla profesionālās un praktiskās pieredzes apmaiņu Latvijā un ārpus tās.

Uzlabojot medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, projekts "Bērnu invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveide un jaunu invaliditātes noteikšanas kritēriju izstrāde"¹⁰² paredz mainīt līdzšinējos kritērijus, balstot tos uz Starptautiskās funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācijas bērnu un jauniešu versijas (SFK – BJ) principiem. Tādēļ ir uzsākts darbs pie klasifikatora tulkošanas latviešu valodā, kā arī veselības traucējumu novērtēšanas kritēriju tabulas izstrādes un funkcionālo spēju novērtēšanas.

Lai ierobežotu **atkarību izraisošo procesu un vielu lietošanas** izplatību sabiedrībā, NAP2020 darbības periodā ir veiktas vairākas normatīvā regulējuma izmaiņas attiecībā uz alkoholiskajiem dzērieniem. Saskaņā ar grozījumiem Alkoholisko dzērienu aprites likumā, sākot ar 2014. gada 1. jūliju, alkoholisko dzērienu vides reklāma ir aizliegta. Savukārt 2015., 2016. un 2017. gadā tika palielināts akcīzes nodoklis alkoholiskajiem dzērieniem. Lai novērstu alkoholisko dzērienu pārdošanu personām līdz 18 gadu vecumam, kopš 2013. gada Valsts policijas darbiniekam ir tiesības veikt kontrolpirkumus, iesaistot arī nepilngadīgos. Jāpiemin, ka 2014. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (LAPK), paredzot administratīvo atbildību par alkoholisko dzērienu iegādāšanos nepilngadīgām personām. Savukārt 2017. gadā Alkoholisko dzērienu aprites likumā tika pieņemti grozījumi, kuri nosaka, ka, sākot ar 2018. gada 1. aprīli, alkoholisko dzērienu (alus, raudzēto dzērienu, starpproduktu, kā arī pārējo alkoholisko dzērienu) ar absolūtā spirta daudzumu līdz 5,8 tilpumprocentiem iepakojuma tilpums tirdzniecībā nedrīkstēs pārsniegt 1 litru. Savukārt dzērieniem, kuros absolūtā spirta daudzums pārsniedz 5,8 tilpumprocentus, maksimāli atļautais iepakojuma tilpums ir 0,5 litri. Minētā norma neattiecas uz stikla, keramikas, koka, metāla vai kompleksiem iepakojumiem, kas sastāv no polimēra vai lamināta maisa, kurš iepakots kartona kastē (t. i., *bag-in-box*), kā arī uz ražošanas vietām vai ražotāja struktūrvienībām. Ņemot vērā minētās izmaiņas normatīvajā regulējumā, kā arī īstenotās sabiedrības izglītošanas kampaņas, ir vērojama alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanās jauniešu vidū – saskaņā ar 2015. gada ESPAD pētījumu salīdzinājumā ar 2011. gadu par 7 % ir samazinājies to skolēnu skaits, kuri pēdējo 30 dienu laikā lietoja alkoholu riskantā veidā (vairāk par 60 g absolūtā alkohola vienā lietošanas reizē), kā arī salīdzinājumā ar 2011. gadu par 6 % samazinājies skolēnu skaits, kuri pēdējo 30 dienu laikā bija piedzērušies. Vienlaikus kopš 2011. gada alkoholisko dzērienu pieejamība skolēnu vidū samazinājusies par 14 %.

Smēķēšanas mazināšanas jomā 2016. gada 20. maijā stājās spēkā jaunais Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrums aprites likums, ar ko nacionālajā likumdošanā tika pārņemta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/40/ES, kā arī vairāki ar šo likumu saistītie normatīvie akti. Likums nosaka stingrākas prasības attiecībā uz smēķēšanas ierobežojumiem, piemēram, ir aizliegts smēķēt grūtnieces klātbūtnē, valsts un pašvaldību transportlīdzekļos, kā arī paredz regulējumu attiecībā uz elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm utt. Papildus ir veikti ar likumu saistīto MK noteikumu grozījumi vai izstrādāti jauni normatīvie akti. Savukārt 2017. gadā likumā tika iestrādāti grozījumi, nosakot, ka uz tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to uzpildes tvertnu iepakojuma vienības un jebkāda ārējā iepakojuma ir aizliegts attēlot Latvijas valsts simbolus, fiziskas personas, izņemot tās, kas attēlotas uz kombinētajiem brīdinājumiem, kā arī izmantot

97 9.2.3. SAM "Atbalstīt prioritāro (sirds un asinsvadu, onkoloģijas, perinatālā un neonatālā perioda aprūpes un garīgās veselības) veselības jomu veselības tīklu attīstības vadlīniju un kvalitātes nodrošināšanas sistēmas izstrādi un ieviešanu, jo īpaši sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju veselības uzlabošanai".

98 Apstiprināta ar Veselības ministrijas 2017. gada 20. janvāra rīkojumu Nr. 22.

99 MK noteikumi Nr. 862 "Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumos Nr. 60 "Noteikumi par obligatajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām".

100 MK 2006. gada 25. jūlija noteikumi Nr. 611 „Dzemdību palīdzības nodrošināšanas kārtība”.

101 9.2.6. SAM "Uzlabot ārstniecības un ārstniecības atbalsta personāla kvalifikāciju".

102 9.1.4. SAM 9.1.4.3. pasākums "Invaliditātes ekspertīzes pakalpojuma kvalitātes uzlabošana".

animācijas tēlus. Papildus tam grozījumi nosaka aizliegumu ražot un laist tirgū saldumus, uzkodas, kā arī rotaļlietas un citus nepilngadīgajiem pievilcīgus priekšmetus, kas vizuāli atgādina cigaretes vai citus tabakas izstrādājumus, vai elektroniskās smēķēšanas ierīces un var piesaistīt nepilngadīgo uzmanību smēķēšanai, vai reklamē konkrētus tabakas izstrādājumus vai to ražotājus. Tāpat līdz ar grozījumiem prasības elektroniskajām cigaretēm tika attiecinātas arī uz elektroniskajām ierīcēm. Vienlaikus kopš 2014. gada saskaņā ar Bērna tiesību aizsardzības likumā noteikto bērna pakļaušana tabakas dūmu iedarbībai tiek uzskatīta par fizisku vardarbību. Tāpat tiek īstenoti sabiedrības informēšanas pasākumi par smēķēšanas kaitīgumu, t. sk. pasīvās smēķēšanas ietekmi uz bērniem.

Ņemot vērā, ka Latvijā līdzīgi kā citur pasaulē aktuāla problēma ir jauno psihoaktīvo vielu aprīte un lietošana, lai risinātu šo problēmu, Latvijā kopš 2013. gada ir ieviesta ģenēriskā sistēma jauno vielu iekļaušanai kontrolējamo vielu sarakstos, kā arī ir izveidota tā saucamā pagaidu aizlieguma sistēma, ar kuru jaunu vielu ātri var pakļaut pagaidu kontrolei uz laiku līdz vienam gadam. 2014. gadā stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, kas paredz kriminālatbildību par jauno psihoaktīvo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu, pārsūtīšanu un jaunu psihoaktīvo vielu neatļautu lietošanu. Minētās iniciatīvas ir jāvušas jauno vielu aprīti samazināt. Tāpat, pamatojoties uz ESPAD pētījuma datiem, *spice* vielas lietojušo 15 gadus veco jauniešu īpatsvars salīdzinājumā ar 2011. gadu ir nedaudz samazinājies, kā arī 2015. gadā salīdzinājumā ar 2011. gadu par 8 % samazinājies to 15 gadus veco skolēnu īpatsvars, kuri kaut reizi pamēģinājuši kādu no narkotikām.

NAP2020 darbības periodā ir veiktas investīcijas ārstēšanas pieejamības nodrošināšanai atkarību gadījumos, uzlabojot ambulatoro narkologa konsultāciju, metadona aizvietojošās terapijas, narkoloģisko slimnieku ārstēšanas narkoloģiskā profila dienas stacionārā, kā arī atkarību ārstēšanas stacionārā pieejamību. Saskaņā ar normatīvo regulējumu alkohola un narkotisko vielu atkarības medicīniskās rehabilitācijas programmas ietvaros no valsts budžeta līdzekļiem tiek apmaksāta arī psiholoģiskā un psihoterapeitiskā palīdzība, ja palīdzību sniedz multiprofesionāla komanda.

VM ir uzsākusi darbu pie politikas plānošanas dokumenta izstrādes nākamajam periodam attiecībā uz alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanu un alkoholisma ierobežošanu, kura ietvaros ir plānots veikt profilakses pasākumus, ierobežot alkoholisko dzērienu mārketingu un pieejamību, kā arī uzlabot ārstēšanas un rehabilitācijas pakalpojumus u. c. Saskaņā ar Valdības rīcības plānu attīstības plānošanas dokuments **jāizstrādā līdz 2018. gada 31. oktobrim**.

Tāpat Veselības aprūpes pakalpojumu onkoloģijas jomā uzlabošanas plāna 2017.–2020. gadam ietvaros plānots nodrošināt iespēju ārstēties no tabakas atkarības personām, kuras to vēlas, izvērtējot ārstēšanas izmaksu efektivitāti un sniedzot vērtējumu par valsts apmaksātu tabakas atkarības ārstēšanu.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Vesels un darbaspējīgs cilvēks* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 462,9 milj. *euro*. Uz starposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas, kas nākotnē tiks ieguldītas rīcības virzienā nosprausto mērķu sasniegšanai, 496,4 milj. *euro* apmērā jeb par 7,3 % vairāk, nekā sākotnēji plānots. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 54,4 % veido nacionālais finansējums, savukārt atlikušo daļu – ES fondu finansējums. Minētajā summā ietilpst ne tikai ieguldījumi sabiedrības veselības aktivitātēs un veselības aprūpē, bet arī investīcijas sporta būvēs.

Vērtējot progresu NAP2020 indikatoros veselības jomā, situācija nav vērtējama viennozīmīgi. No vienas puses, rādītāji, kas tiešā veidā saistīti ar veselību ietekmējošo riska faktoru izplatību sabiedrībā, uzlabojas, jo pēdējo gadu laikā mazinājusies gan smēķēšanas izplatība, gan riskanta alkohola lietošana jauniešu vidū, kā arī stabilizējies alkohola lietošanas patēriņš sabiedrībā kopumā, kas skaidrojams gan ar paaudžu maiņu un līdz ar to paaudzei raksturīgo paradumu, tostarp atkarību transformāciju (pieaugot IKT lietojumam sabiedrībā, vielu atkarība jauniešu vidū tiek aizstāta ar procesu atkarību), gan arī ar īstenotajām aktivitātēm sabiedrības veselības jomā, nostiprinot veselību kā vērtību un īstenojot efektīvu rīcību atkarību izraisīto vielu patēriņa mazināšanai (akcīzes politika, ierobežojumi tirdzniecībai un reklāmai). Ja 2010. gadā par regulāriem smēķētājiem bija uzskatāma aptuveni ceturtdaļa (26,9 %) 15 gadus veco jauniešu, tad 2014. gadā to skaits bija ievērojami mazāks un veidoja 14,3 %. Savukārt darbības vecuma iedzīvotāju skaits, kuri alkoholu pēdējā gada laikā lietojuši riskantā veidā, vismaz vienā iedzeršanas reizē izdzerot 60 un vairāk gramu absolūtā alkohola, kopš 2011. gada praktiski nav mainījies un 2015. gadā veidoja 44,5 % (2011. gadā šis rādītājs bija 43,7 %). Tādējādi no gada uz gadu pakāpeniski mazinās arī potenciāli zaudēto mūža gadu skaits, kas saistīts galvenokārt ar ārējo nāves cēloņu izraisītas priekšlaicīgas mirstības mazināšanos. Taču, no otras puses, rādītājs par veselīgi nodzīvoto mūža gadu skaitu, kas atspoguļo bez hroniskām slimībām un ilgtermiņa aktivitāšu ierobežojuma sagaidāmo mūža ilgumu, ir ar mainīgu tendenci. Rādītājs ir uzlabojies vīriešiem no 53,1 gadiem 2010. gadā līdz 54,6 gadiem 2012. gadā un sievietēm no 56,4 gadiem 2010. gadā līdz 59,0 gadiem 2012. gadā. Savukārt laikposmā no 2013. gada līdz 2015. gadam rādītājs gan vīriešiem, gan sievietēm svārstās ar nelielu amplitūdu. Ņemot vērā rādītāja komplekso raksturu, izmantojot gan veselības, gan labklājības sistēmā uzkrāto informāciju, būtu padziļināti analizējami ilgstošas darbības spējas cēloņi sadalījumā pa reģioniem, kā arī hronisko slimību ārstēšanas process pirmspensijas vecuma iedzīvotājiem, lai tālāk lemtu par taktisko rīcību un uzlabotu darbības spējas vecuma iedzīvotāju dzīves kvalitāti, mazinot Latvijas konkurētspējas apdraudējuma riskus. Vien-

laikus gan jānorāda, ka to darbības vecuma iedzīvotāju skaits, kuri pēdējā gada laikā vismaz reizi apmeklējuši ģimenes ārstu, ar katru gadu pieaug un 2016. gadā tas sasniedza 78 %. Salīdzinājumam: 2013. gadā to darbības vecuma cilvēku skaits, kuri vismaz reizi bija apmeklējuši ģimenes ārstu, sastādīja 73 %.

Arī viedokļu līderi kritiski vērtē progresu NAP2020 rīcības virzienā *Vesels un darbaspējīgs cilvēks*, uzskatot, ka hronisko slimību un ārējo nāves cēloņu riska faktoru izplatības mazināšanas mērķis netiek īstenots. Tikai 12 % aptaujāto ekspertu domā, ka progress ar rīcības virziena mērķa sasniegšanu vērtējams kā drīzāk sekmīgs. Tādējādi NAP2020 mērķa progress veselības jomā ir viens no diviem visbiežāk kritiski vērtētajiem starp vairāk nekā 30 NAP2020 mērķiem.

Būtiskākais iemesls vājam progresam nosprausto mērķu sasniegšanā, pēc viedokļu līderu domām, saistīts ar to, kā funkcionē veselības aprūpes sistēma. Proti, no vienas puses, ir nepietiekams publiskais finansējums, taču, no otras puses, sistēmā trūkst efektivitātes, caurspīdīguma un kompetentas uzraudzības, tādēļ viedokļu līderi vēltījuši visai skarbus vārdus par veselības aprūpes sistēmu kopumā:

"Veselības aprūpes sistēmā daudz naudas tiek tērēts bezjēdzīgi – gan birokrātiskās pieejas, gan bieži arī profesionālisma trūkuma dēļ."

Publiskais finansējums veselības jomai, kā arī pakalpojumu tīkla attīstība nosaka to, vai veselības aprūpes pakalpojumi ir pieejami. Ņemot vērā privātā sektora piedāvāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstu un tīklu, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība valstī kļūst atkarīga tikai no iedzīvotāju pirktpējas un ienākumiem, tāpēc zemie ienākumi un augstais nabadzības risks tajās sabiedrības grupās, kam veselības aprūpes pakalpojumi nepieciešami visvairāk, ekspertu vidū tiek minēts kā otrs būtiskākais iemesls, kas ierobežo veselības aprūpes pieejamību.

"Sabiedrības nabadzība un veselības aizsardzības sistēmas nespēja strādāt proaktīvā, profilaktiskā režīmā."

"Nav profilakses programmas, nav pietiekams daudzums ārstu, ārstu profesionalitāte "klibo", valstij nav naudas konkrētām programmām – līdz ar to iedzīvotājiem nav naudas ārstēšanai, plus viņiem ir jāgaida drausmīgi garās rindās gan uz izmeklēšanu, gan ārstēšanu. Kamēr gaida rindās, tikmēr nomirst."

"Medicīnas nepieejamība sakarā ar augstām medicīnas pakalpojumu cenām, iedzīvotāju nabadzības līmenis neļauj savlaicīgi veikt veselības profilaktiskās pārbaudes un realizēt veselības uzturēšanas pasākumus."

Tieši iedzīvotāju nabadzība un zemie ienākumi liedz laikus vērsties pēc palīdzības, veikt izmeklējumus un īstenot agrīnas intervences veselības stāvokļa uzlabošanai. Kā uzskata viedokļu līderi, visaptverošas, efektīvas slimību profilakses trūkums uzskatāms par trešo būtiskāko iemeslu tam, kādēļ NAP2020 mērķi veselības jomā netiek sasniegti. Eksperti norāda, ka efektīva slimību profilakse un veselības veicināšana neaprobežojas tikai ar sabiedrības veselības kampaņu īstenošanu, bet paredz uz pierādījumiem balstītu pasākumu īstenošanu veselību ietekmējošo riska faktoru ietekmes mazināšanai, mazinot alkohola un tabakas lietošanu sabiedrībā, kā arī atbalstot fiziskās aktivitātes un veselīgu uztura paradumus prioritāri tajās iedzīvotāju grupās, kuras visvairāk pakļautas mazkustīga dzīvesveida un neveselīga uztura radītajiem riskiem. Tāpat būtiska loma slimību profilaksē ir ģimenes ārstu prakses komandai, ne tikai ģimenes ārstam, taču rīcībpolitika, lai profilakses aktivitātēs plašāk iesaistītu māsas, kā tas ir, piemēram, Lgaunijā un Skandināvijas valstīs, šobrīd Latvijā netiek īstenota pilnā apmērā.

"Primārā veselības aprūpe ir vāja. Netiek izmantots māsu potenciāls pacientu izglītošanā, ārstiem nav laika vai nav motivācijas ar to nodarboties. Skolās maz fiziskās nodarbības."

Atsevišķos komentāros viedokļu līderi norādījuši uz problēmām saistībā ar veselības aprūpes kvalitāti, kas, viņuprāt, ietekmē mērķu īstenošanu veselības jomā.

Viedokļu līderi aicina politikas veidotājus uzmanību koncentrēt noteiktu iedzīvotāju grupu vajadzībām saistībā ar veselības aprūpi, prioritāri gādājot par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību saprātīgā termiņā grūtniecēm un bērniem, kā arī pacientiem ar tādām saslimšanām, kas var izraisīt ilgstošu darbības zaudējumu un invaliditāti. Ņemot vērā arī secinājumus, kas balstīti uz indikatoru rādītāju analīzi, tuvākajā laikā:

- a) atkārtoti analizējams un, iespējams, pārskatāms onkoloģisko pacientu diagnostikas un ārstniecības ceļš;
- b) jāanalizē psihiskās veselības jomas pacientu ārstniecības procesa efektivitāte, tai skaitā kontekstā ar deinstitucionalizācijas pasākumu īstenošanu;
- c) aktualizējams jautājums par muskuļu un skeleta sistēmas slimību ārstniecības procesu un pakalpojumu pieejamību un profilaksi, īpaši pirmspensijas vecuma iedzīvotājiem, ņemot vērā šīs slimību grupas saslimšanu ietekmi uz darbības spējamību un priekšlaicīgu vai ilgstošu darbības zaudējumu. Veselības jomas datu analīze uzrāda, ka muskuļu un skeleta sistēmas slimības ir starp trim izplatītākajām invaliditāti izraisošām slimību grupām Latvijā un Eiropā, un šīm slimībām vai to izraisītai invaliditātei pakļauts katrs sestais iedzīvotājs darbības vecumā.

3.9. Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats

Rīcības virziens *Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats* vērsts uz nacionālās identitātes un latviešu valodas kā nācijas pamata stiprināšanu, aptverot ne tikai Latvijā dzīvojošos, bet arī emigrējušos tautiešus, lai stiprinātu viņu piederību latviešiem un Latvijai. Vienlaikus rīcības virziena mērķis ir veicināt pilsonisko apziņu, līdzdalību, savstarpējo sadarbību un uzticēšanos, tā stiprinot demokrātiju valstī. Lai sasniegtu mērķus, uzdevumu līmenī paredzēts atbalsts kultūras aktivitātēm, kvalitatīvas un demokrātiskas informatīvās telpas veidošanai, latviešu valodas apguves sistēmas attīstībai, izglītības un kultūras pieejamībai ārpus Latvijas dzīvojošiem, kā arī atbalsts pilsoniskās līdzdalības veicināšanai un sabiedrības integrācijai.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Atbalstot nacionālās identitātes stiprināšanu, kultūras jaunradīto vērtību iedzīvināšanu, plašas sabiedrības, it īpaši jauniešu, iesaisti valsts izzināšanas procesos, no 2016. gada kopīgi ar valsts institūcijām, nevalstiskajām organizācijām, novadiem, tautiešiem ārvalstīs tiek sagatavoti un īstenoti pasākumi Latvijas **valsts simtgades svinībām**, lai padziļinātu iedzīvotāju izpratni par Latvijas valstiskuma būtību, tā tapšanas vēsturi un priekšnoteikumiem, notikumiem un personībām, kas veidojušas Latvijas valsti, kā arī lai apzinātos savu lomu un atbildību Latvijas mantojuma saglabāšanā un nākotnes Latvijas veidošanā. Plānoto pasākumu kopums noslēgsies 2021. gadā. 2017. gadā īstenotās norises un īpaši veidotie pasākumi ir veicinājuši iedzīvotāju piederības izjūtu valstij, ievērojami palielinājuši to cilvēku skaitu, kas atzīmē valsts nozīmes svētkus (piem., 4. maiju).

2017. gadā ir uzsākta viena no iniciatīvām – **Latvijas skolas soma**, kas valsts garantētās izglītības iegūšanas ietvaros visiem Latvijas skolas vecuma bērniem un jauniešiem, kas apgūst pamata un vidējo izglītību, radīs iespēju klātienē pieredzēt Latviju, izzināt, iepazīt un izjust Latvijas vēstures, dabas un kultūras vērtības, inovācijas, sasniegumus un veiksmes stāstus, lai spēcīnātu piederības sajūtu un valstisko identitāti.

Lai nodrošinātu labvēlīgu vidi kultūras mantojuma saglabāšanai un attīstībai, kā arī jaunu vērtību radīšanai, tiek sniegts atbalsts **tautas mākslas un tradicionālo kultūras pasākumu organizācijai**, tā nodrošinot arī Dziesmu un deju svētku procesa nepārtrauktību. 2015. gadā Rīgā notika XI Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki, kuros piedalījās 37 890 dalībnieki, tai skaitā 287 dalībnieki no latviešu diasporas 11 mākslinieciskajiem kolektīviem no deviņām valstīm.

Lai saglabātu **nemateriālo kultūras mantojumu** un nodotu to nākamajām paaudzēm, Saeima 2016. gadā pieņēma Nemateriālā kultūras mantojuma likumu. Likuma galvenie uzdevumi ir nostiprināt sabiedrības, kā arī valsts un pašvaldību iestāžu atbildību nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā, sekmēt valsts, pašvaldību, nevalstiskā sektora un kopienu sadarbību, kā arī nodrošināt nemateriālā kultūras mantojuma elementu iekļaušanu UNESCO mantojuma sarakstos. Latvijas Nacionālajā arhīvā un Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (LNB) turpinās **krājuma vienību restaurācija**. Šīs aktivitātes ietvaros tiek nodrošināta LNB jauno produktu un pakalpojumu pieejamība visā Latvijas bibliotēku tīklā, notiek valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas attīstība.

Pakāpeniski tiek uzlabota publiskās pārvaldes komunikācija, vienlaikus stiprinot **pilsonisko līdzdalību** jeb iespēju līdzdarboties demokrātiskos procesos. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir ieguldījusi ievērojamus ES fondu un valsts budžeta līdzekļus, lai nodrošinātu sabiedrības līdzdalību un komunikāciju vides pārvaldībā un bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanā. Valsts pārvaldes komunikācijas koordinācijas pilnveidošanas ietvaros Valsts kanceleja izstrādājusi vienotu stratēģisko komunikācijas sistēmu un īstenojusi tādu pasākumus kā valstiskuma nedēļas norises novembrī, tai skaitā "Staro Rīga" ar video stāstu par Latvijas vēsturi, vērtībām, personībām. Tāpat iedzīvotāju līdzdalība tiek sekmēta, piedaloties sarunu festivālā "LAMPA", īstenojot kampaņu "Mazāks slogs" un ieviešot mobilo lietotni "Futbols", kā arī veicot korupcijas mazināšanas pasākumus, kas ietekmē iedzīvotāju uztveri par uzticēšanos valstij. NVO un MK sadarbības memoranda īstenošanas padomes un citu nevalstisko organizāciju pārstāvji ir aicinājuši valsts pārvaldi un visas iesaistītās puses (valsts pārvaldes, pilsoniskās sabiedrības organizāciju, arodbiedrību, darba devēju un darba ņēmēju organizāciju pārstāvjus) pārskatīt līdzšinējos sabiedrības līdzdalības un lēmumu pieņemšanas procesus un izstrādāt jaunu līdzdalības modeli, lai nodrošinātu mūsdienīgu, sociālekonomisku dialogu un līdzdalību visos līmeņos un lēmumu pieņemšanas posmos.

Lai veidotu tādu **mediju vidi**, kas nodrošina informāciju par valsti un sabiedrisko dzīvi visiem Latvijas valstspiederīgajiem, triju gadu periodā investēti aptuveni 17 milj. euro kvalitatīvas informācijas pieejamības nodrošināšanai dažādām iedzīvotāju grupām. Teritoriālu pieejamību uzlabo LR1, LR3 un LR4 pārklājuma palielinājums, Latgales multimediju studijas darbības nodrošināšana, konkursi komerciālajiem medijiem raidījumu veidošanai Latgalē krievu valodā, atbalsts novadu ziņu veidošanai, 2014. gadā uzsāktā papildu ziņu un aktuālu informācijas raidījumu veidošana krievu valodā. Bērnu un jauniešu auditorijām nodrošināti atbilstoši informācijas, izglītības, kultūras un izklaides resursi, LR5 darbība. Tāpat palielināta atsevišķu raidījumu pieejamība cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem. Mediju atbalsta fonds nodrošina finansējuma pieejamību sabiedriski nozīmīga satura veidošanai dažādos medijos un to platformās.

Lai radītu **mediju darbībai** labvēlīgus apstākļus, nodrošinot un attīstot mediju daudzveidību, pilnveidojot mediju nozares profesionāļu izglītību, paaugstinot mediju vides kvalitāti un atbildīgumu, sekmējot medijpratības attīstību un veicinot indivīdam un sabiedrībai drošu mediju vidi, valdībā tika apstiprināti mediju politikas plānošanas dokumenti. Lai esošais tiesiskais regulējums atbilstu aktuālajai situācijai un mediju vajadzībām, notiek jauna mediju vides tiesiskā regulējuma izstrāde.

Lai radītu apstākļus savstarpējai sadarbībai un sapratnei starp dažādām iedzīvotāju grupām, tiek stiprināts **pilsoniskās sabiedrības atbalsts**. Atbilstoši KM izstrādātajai koncepcijai 2016. gadā darbu uzsāka Valsts budžeta programmas NVO fonds, kura mērķis ir veicināt pilsoniskās sabiedrības ilgtspējīgu attīstību. Tomēr tā finansējuma apjoms triju gadu periodā nav atbilstošs NAP2020 paredzētajam, tādēļ nepieciešams rast iespēju to palielināt vismaz minimāli paredzētajā apjomā. KM uzsākusi arī NVO reģionu atbalsta programmu pilsoniskās sabiedrības aktivitātēm, mazākumtautību organizāciju atbalstam un starpkultūru dialoga veicināšanai. ZM ar ievērojamu ES finansējumu atbalsta vietējo rīcības grupu aktivitātes, kas sekmē sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas. KM nodrošina atbalstu mazākumtautībām, piemēram, atbalstot Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijas darbību, mazākumtautību pārstāvju kā Latvijas kultūrtelpas vēstnieku sagatavošanu un mazākumtautību radošās nometnes. KM jau trešo gadu īsteno projektu "Eiropas pēdas Latvijā", kurā tiek iesaistītas skolas, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Sabiedrības integrācijas fonds uz projekta bāzes (bez pastāvīga finansējuma) nodrošinājis pasākumus diskriminācijas mazināšanai, tai skaitā dzimumu līdztiesības jomā, trešo valstu valstspiederīgo un bēgļu integrācijas jautājumos¹⁰³, kā arī dažādības vadībā un starpkultūru komunikācijā "Dažādi cilvēki. Atšķirīga pieredze. Viena Latvija II".

Integrācijas iespējas valsts piedāvā arī ārzemniekiem un trešo valstu pilsoņiem, kuri uzturas Latvijā, tai skaitā bēgļiem. NAP2020 apstiprināšanas laikā ES dalībvalstis vēl nebija saskārušās ar pastiprinātu bēgļu pieplūdumu, taču 2015. gadā, kad strauji pieauga ES caur Vidusjūras austrumu reģionu ieceļojošo migrantu skaits, valdība apstiprināja Indikatīvo rīcības plānu personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošana un uzņemšana Latvijā.

ES Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda programmu ietvaros no 2016. gada maija Rīgā tiek īstenots projekts "Informācijas centrs imigrantiem", konsultācijas tiek nodrošinātas arī reģionālajos kontaktpunktos Jelgavā, Cēsīs, Liepājā un Daugavpilī.

Nodrošināta sākotnējā **latviešu valodas apguve** patvēruma meklētājiem,¹⁰⁴ bet no 2017. gada janvāra – latviešu valodas kursu trešo valstu pilsoņiem ar dažādiem latviešu valodas zināšanu līmeņiem, tomēr pieprasījums pēc latviešu valodas mācību kursiem ir lielāks nekā nodrošinājums.

No 2017. gada jūnija plānots īstenot projektus/kursus, lai trešo valstu pilsoņiem palīdzētu iegūt **pamatzināšanas par Latviju**. Lai uzlabotu integrāciju izglītības iestādēs, skolām izstrādāti speciāli mācību materiāli un pedagogiem, kas strādā ar migrantiem, tiek nodrošināti kompetences pilnveides pasākumi.

Lai palielinātu **latviešu valodas lietojumu sabiedrībā**, intensīvos kursus mazākumtautībām un nepilsoņiem piedalījās gandrīz 2 400 cilvēku, savukārtursos remigrantiem un viņu ģimenes locekļiem – 370 personas.

Ar ES fondu atbalstu tiek īstenots projekts, lai attīstītu pētniecību un inovācijas valodas automatiskā sapratnē un tekstrādē, nostiprinot tehnoloģisko atbalstu latviešu valodai Eiropas daudzvalodu digitālajā vienotajā tirgū. Tiek izstrādāti un pilnveidoti latviešu valodas kā otrās valodas un svešvalodas mācību materiāli, tai skaitā elektroniskie, interaktīvie un citi mācību līdzekļi, kas publiski pieejami interneta vietnē – www.valoda.lv.

Remigrācijas¹⁰⁵ veicināšanai un ārzemēs dzīvojošo Latvijai piederīgo identitātes uzturēšanai nodrošināts vairāku ministriju pasākumu kopums Remigrācijas atbalsta pasākumu plānam 2013.–2016. gadam, kuru koordinēja EM, lai radītu apstākļus tiem Latvijas valstspiederīgajiem, kuri apsver iespēju atgriezties Latvijā. Remigrācijas atbalsta pasākumi, kas izriet no institūciju pastāvīgajiem uzdevumiem, tiek turpināti arī pēc attīstības plānošanas dokumenta darbības perioda beigām, un par dokumenta pēctecību nav atbildīga neviena atsevišķa ministrija.

Līdztekus papildu ieguldījumi tika veikti diasporas piederības apziņas veicināšanai – diasporas organizāciju iedibinātajām vairāku paaudžu ģimeņu nometnēm/saietiēm diasporas mītnes zemēs un Latvijā, ikgadējai konferencei "Latvieši pasaulē – piederīgi Latvijai", tematiskajiem forumiem, jauniešu vasaras praksēm Latvijā latviešu valodas apguves un lietošanas veicināšanai, kā arī vēstniecību sadarbības paplašināšanai ar Latviju. Latviešu valodas aģentūrai ir noteikts budžets diasporas atbalstam jeb t. s. diasporas grozs, kurā iekļauts atbalsts latviešu valodas apguvei diasporā un valsts valodas prasmes pārbaudes pieejamībai, izglītojošo pasākumu organizēšanai Latvijā un ārvalstīs, mācību, informatīvo un metodisko materiālu izstrādei, iegādei un pieejamības nodrošināšanai. ĀM savukārt ar saviem budžeta līdzekļiem atbalsta virkni pasākumu – ar pārstāvniecību atbalstu tiek realizēti diasporas organizāciju projekti (2016. gadā – 97 projekti) un no jaunās politikas iniciatīvas līdzekļiem ĀM atbalstījusi un nodrošinājusi LU Diasporas un migrāci-

103 9.1.4.SAM 9.1.4.4. pasākums "Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)"

104 Apstiprinātais Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda projekts "Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem" (LVA/PMIF/2016/2)

105 Vārda lietojums mainīts 2015. gadā no reemigrācijas, kas nozīmē atkal emigrēt, uz remigrāciju.

jas pētījumu centra izveidi un darbību, kā rezultātā tapuši vairāki pētījumi par aktuālām diasporas tēmām, tai skaitā pētījums par remigrāciju (www.diaspora.lv/petijumi). Pamatojoties uz LU Diasporas un migrācijas pētījumu centra analītisko pārskatu "Vienojošas nacionālās identitātes un kultūrtelpas nostiprināšana", KM vadībā tiek gatavots Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un sabiedrības integrācijas politikas plāns 2019.–2020. gadam, savukārt ĀM izstrādās rīcības plānu sadarbībai ar Latvijas diasporu 2019.–2020. gadam.

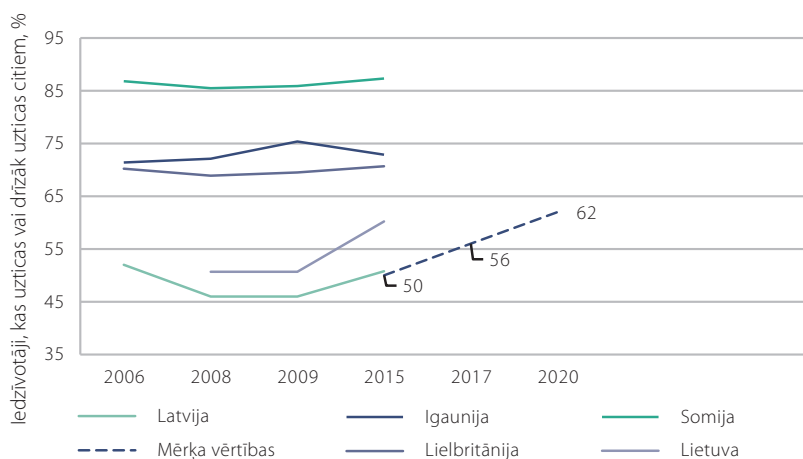
PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 186,6 milj. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 110,8 milj. *euro* apmērā jeb 59,4 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām absolūti lielāko daļu jeb 72,3 % veido nacionālais finansējums, ES fondu finansējums veido 18,6 %, bet cits ārvalstu finansējums – 9,2 %.

Kā liecina pētījumu dati, iedzīvotāju pilsoniskā aktivitāte lēnām pieaug. Pēdējā gada laikā ar politiķiem vai kādu amatpersonu kaut reizi ir kontaktējušies 14 % iedzīvotāju, 10 % ir parakstījuši petīciju, bet 8 % ir paiduši savu attieksmi, boikotējot noteiktus produktus vai preces. Visbiežāk iedzīvotāji savu pilsonisko aktivitāti apliecinājuši, piedaloties vēlēšanās (52 %), bet citas pilsoniskās aktivitātes formas, piemēram, dalību piketā vai demonstrācijā, dalību partijā vai citā organizācijā, kampaņas atbalstīšanu, nēsājot piespraudi vai uzlīmi, īstenojuši ne vairāk kā 5 % sabiedrības. Pilsoniskās aktivitātes rādītāji Latvijā līdzīgi kā citās Austrumeiropas valstīs uzskatāmi par zemiem. Ja Latvijā par pilsoniski aktīviem var uzskatīt kopumā 9 % iedzīvotāju, tad Rietumeiropas valstīs tādi ir aptuveni 25 %, bet Skandināvijas valstīs – vismaz katrs trešais. Pilsoniskā aktivitāte Skandināvijā lielā mērā skaidrojama ar arodbiedrību aktīvo lomu sabiedriskajā dzīvē, jo aptuveni katrs trešais iedzīvotājs ir arodbiedrības biedrs. Salīdzinājumam: Latvijā nevalstisko organizāciju darbībā pēdējā gada laikā iesaistījušies vien 5 % iedzīvotāju, bet arodbiedrībās – 8 %. Vērtējot tendences valstī, tā sabiedrības daļa, kas piedalās nevalstiskā sektora aktivitātēs, nedaudz pieaug, tāpēc ir pamats uzskatīt, ka NAP2020 izvirzītie pilsoniskās aktivitātes mērķrādītāji varētu tikt sasniegti.

Iedzīvotāju savstarpējā uzticēšanās ir svarīgs priekšnoteikums ne vien apmierinātībai ar dzīvi, bet arī ekonomikas izaugsmei, tirgus ekonomikas efektivitātei un valsts konkurētspējai. Pētījumos pierādīts, ka uzticēšanās būtiski palielina izredzes, ka iedzīvotāji maksās nodokļus. Vienlaikus iedzīvotāju savstarpējā uzticēšanās ir izšķiroša, lai veidotos uzticība publiskajai pārvaldībai un politikai. Šo iemeslu dēļ NAP2020 paredzēts visai ambiciozs mērķis, ko ar publiskā sektora resursiem ir visai grūti ietekmēt, – sekmēt, ka līdzilvēkiem uzticas vismaz 62 % sabiedrības. Salīdzinājumam: šobrīd līdzilvēkiem uzticas 51 %, kas ir par pieciem procentpunktiem vairāk nekā 2010. gadā. Ņemot vērā līdzšinējo progresu, maz ticams, ka pēc trim gadiem mērķi izdosies sasniegt. Vienlaikus gan jāatzīmē, ka uzticēšanās līdzilvēkiem mazāk saistīta ar demokrātijas tradīcijām valstī, bet vairāk ar vērtībuzskatiem sabiedrībā.

22. attēls. Iedzīvotāju uzticēšanās līdzilvēkiem: Eiropas valstu salīdzinājums, %

Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

Lai gan politisko uzticēšanos lielā mērā determinē uzticēšanās līdzilvēkiem, tā pēdējos gados mazinās praktiski visās Eiropas valstīs, izņemot Ungāriju. Arī Latvijā, Lietuvā un Čehijā politiskās uzticēšanās rādītājs, ko raksturo uzticēšanās parlamentam, politiķiem, partijām, starptautiskajām institūcijām, tiesu sistēmai un policijai, ir salīdzinoši stabils. No vienas puses, pēdējo gadu laikā ir nedaudz

pieaugusi uzticība Saeimai, politiķiem, partijām un policijai, no otras puses, samazinājusies uzticēšanās starptautiskām institūcijām un tieslietu sistēmai, kas, neskatoties uz samazinājumu, joprojām gan Latvijā, gan citās valstīs bauda lielāku sabiedrības uzticību nekā partijas vai politiķi.

Vērtējot mērķu sasniegšanas progresu rīcības virzienā *Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats*, viedokļu līderi atzinuši, ka darbs, kas saistīts ar latviešu valodas lietojuma nostiprināšanos sabiedrībā, kā arī iedzīvotāju piederības, pilsoniskās apziņas un lepnuma veidošanos par savu valsti un tautu, līdz šim bijis rezultatīvs, un progress abu mērķu sasniegšanā tiek vērtēts kā sekmīgs vai drīzāk sekmīgs (attiecīgi 69% un 44%). Retāk eksperti par sekmīgu atzinuši progresu, lai veicinātu iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un uzticēšanos, – salīdzinoši tikai trešdaļa (32%) viedokļu līderu virzību uz šo mērķi uzskata par sekmīgu vai drīzāk sekmīgu. Savukārt lielākā kritika pausta par progresa virzību, lai veicinātu Latvijas iedzīvotāju palikšanu un valstspiederīgo atgriešanos Latvijā, proti, tikai 7 % uzskata, ka progress šī mērķa sasniegšanā ir sekmīgs vai drīzāk sekmīgs.

Kā uzskata eksperti, galvenais iemesls, kas traucē izjust piederības apziņu un lepnumu par valsti, ir politiskā vide un korupcijas skandāli, kuru dēļ zūd politiskā uzticēšanās:

"Pilsoniskā apziņa un lepnums jāveicina ne tikai skolās, bet rādot personīgo piemēru valstī – Saeimā, Ministru kabinetā, tieslietu sistēmā utt. Korupcija valstī neveicina, bet, tieši otrādi, grauj pilsonisko apziņu."

Otrs biežāk minētais iemesls, kas negatīvi ietekmē nacionālo identitāti un lepnumu par Latviju, ir mediju saturs. Kā norāda viedokļu līderi, negāciju pārbagātība informatīvajā telpā nonivelē valsti, tāpēc būtu nepieciešamas plašākas diskusijas par plašsaziņas līdzekļu redaktoru stratēģisko redzējumu attiecībā uz mediju lomu sabiedrības un valsts attiecību veidošanā:

"Nodokļu maksātāju uzturētie mediji aktīvi negāciju izcelšanā. Neskaidro nepopulāru lēmumu pieņemšanas nepieciešamību, ilgtermiņa procesus, nepietiekami stāsta, ka mūsu problēmas nav unikālas."

"Nav pārdomātas darbības publiskajā telpā, kas līdzsvarotu vietējo žurnālistu negativismu un apzinātu prokrievisko propagandu."

Tāpat liela daļa viedokļu līderu norādījuši, ka piederības apziņu Latvijai negatīvi ietekmē ilgstoša ekonomiskā nedrošība un ienākumu nepietiekamība, kuru dēļ ģimenes pieņem lēmumu aizbraukt no Latvijas.

Jāatzīmē, ka eksperti ļoti reti problēmas pilsoniskās apziņas un nacionālās identitātes stiprināšanā saista ar to, kā tiek īstenota mazākumtautību integrācijas politika, tomēr atsevišķos viedokļos tiek norādīts uz nepieciešamību pilnveidot sadarbību ar mazākumtautībām, kas ir izšķiroša, lai nostiprinātu arī latviešu valodas lietojumu sabiedrībā:

"Krievu medijos nav pietiekami daudz informācijas par valsts prioritātēm, politikām, iniciatīvām, joprojām politiķi manipulē ar nacionalitātes jautājumiem, netiek veikti ieguldījumi mazākumtautību kultūras attīstībā, dažādu nāciju tuvināšanā un mazākumtautību piederības veicināšanā. Notiek spekulācijas ar jautājumiem par izglītību mazākumtautību valodā. Netiek nodoti mazākumtautību sabiedrībai saprotami un īstie vēstījumi par to, ka viņi arī ir daļa no šīs valsts un nākotnes."

Komentējot apstākļus, kas visvairāk traucē uzticēties līdzcilvēkiem, viedokļu līderi norādījuši trīs pamatiemeslus:

- komunikācija un negācijas informatīvajā telpā;
- sabiedrības sašķeltība, pretnostatot gan dažādu ienākumu, gan etniskās grupas sabiedrībā;
- hedonisms kā dzīves filozofija, kam raksturīgs individuālisms, narcisms, nihilisms un patērieciskums. Tas liedz veidot atbalstošas cilvēku savstarpējās attiecības, kā arī determinē to, ka likumu un normu ievērošana valstī ir apstrīdama.

Savukārt, vērtējot cēloņus, kas traucē atriezties Latvijā emigrējušiem valstspiederīgajiem, viedokļu līderi gandrīz vienprātīgi norāda, ka galvenais iemesls ir adekvāti atalgotu darba vietu trūkums, īpaši reģionos:

"Galvenais traucējošais faktors ir ekonomiskās attīstības diference starp jaunajām un vecajām ES valstīm, kā arī pasaules attīstītajām valstīm un Latviju. Remigrācijas galvenais kavējošais faktors ir konkurētspējīga atalgojuma un darba vietu trūkums Latvijā, ko nevar nodrošināt atrauti no tautsaimniecības attīstības, veicot atsevišķus "ideoloģiskus" pasākumus."

3.10. Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana

Rīcības virziens *Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana* prioritāri vērsts uz priekšnoteikumu radīšanu uzņēmējdarbības attīstībai un jaunu darba vietu veidošanai gan ražošanas, gan pakalpojumu sektorā reģionos. Tādā veidā tiek sekmēta reģionālā attīstība, kavēta iedzīvotāju skaita samazināšanās teritorijās ārpus Rīgas plānošanas reģiona un atbalstīta policentriska attīstības centru tīkla izveide, kas ir pakārtota apdzīvotībai un iedzīvotāju struktūrai. Vienlaikus, ņemot vērā Latvijas ģeogrāfiskās priekšrocības, rīcības virziens paredz īpašu uzmanību koncentrēt gan uz pārrobežu starptautisko sadarbību, veicinot ekonomisko aktivitāti austrumu pierobežā, gan arī attīstīt galvaspilsētas infrastruktūru, lai nostiprinātu Rīgas kā nozīmīga Ziemeļeiropas darījumu, zinātnes, kultūras un tūrisma centra statusu.

Lai sekmētu uzņēmējdarbības attīstību reģionos, rīcības virziena ietvaros paredzēts atbalsts lauksaimniecības, zivsaimniecības un mežsaimniecības produktu ražošanai un apstrādei, kooperācijas stiprināšanai visos ražošanas un pakalpojumu sniegšanas posmos, mazo ostu infrastruktūras attīstībai piekrastē, kā arī organizatoriskais atbalsts potenciālo investoru uzrunāšanai un piesaistei industriālajās un kūrorta teritorijās, vienlaikus ar nodokļu politikas un citiem instrumentiem motivējot arī pašvaldības aktīvai rīcībai investīciju piesaistē. Sekojot līdzi iedzīvotāju iekšējās migrācijas procesiem un izmaiņām apdzīvotībā, NAP2020 paredzēts pilnveidot valsts administratīvi teritoriālo iedalījumu, balstoties uz administratīvi teritoriālās reformas rezultātu novērtējumu.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Uzņēmējdarbības attīstība reģionos

Atbalsts lauksaimniecības, zivsaimniecības un mežsaimniecības produktu ražošanas un to tālākas pārstrādes attīstībai tiek nodrošināts ar Rīcības programmu zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam un LLAP2020, izmantojot gan EJZF, gan ELFLA investīcijas. Ja ar EJZF finansējumu tiek sniegts atbalsts investīcijām pievienotās vērtības radīšanai zvejas produktiem un zvejas un akvakultūras produktu apstrādes sektora konkurētspējas attīstībai, tad ELFLA līdzekļi nodrošina atbalstu mazo lauku saimniecību attīstībai un jaunajiem lauksaimniekiem saimniecību dibināšanai, bioloģiskās lauksaimniecības produktu ražošanai, kā arī profilaktisko pasākumu ieviešanai lauku saimniecībās, lai mazinātu dzīvniekiem sevišķi bīstamo infekcijas slimību izplatību, nodrošinātu ārkārtas notikumos cietušo saimniecību lauksaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošanu un risku apdrošināšanu lauksaimniecībā. Tāpat minētās investīcijas tiek ieguldītas uzņēmumos, kas veic lauksaimniecības produktu pārstrādi, un lauku saimniecībās, lai uzlabotu saimniecību konkurētspēju un ekonomiskos rādītājus, kā arī mazinātu tirgus svārstību negatīvo ietekmi. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei ir uzņemtas saistības 258,9 milj. euro apmērā.

Kooperācijas attīstības sekmēšana visos ražošanas un pakalpojumu sniegšanas līmeņos tiek īstenota ar LLAP2020, izmantojot ELFLA un EJZF finansējumu. Uzdevuma ietvaros atbalsts tiek sniegts ieguldījumiem kooperatīvajās sabiedrībās, tādējādi veicinot atbalsta pretendentu dalību kooperatīvos, kā arī ražotāju grupu un organizāciju izveidei gan lauksaimniecības, gan mežsaimniecības jomā. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei ir uzņemtas saistības 10,4 milj. euro apmērā. Minētās investīcijas ir veiktas tādu jaunu ražošanas pamatlīdzekļu iegādei kā dārzenų pirmapstrādes iekārtas, uzkrāšanas un transportēšanas agregāti, dzesēšanas iekārtas, konteineri, fasēšanas iekārtas u. c., kas būtiski mazinājuši ražas zudumus, modernizējuši produktu pirmapstrādes procesu un sekmējuši videi draudzīgu saimniekošanu ilgtermiņā.

Lai nodrošinātu investīciju **atbalstu importa pārtikas preču aizstājošu produktu ražošanai un pārstrādei**, Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam ietvaros, izmantojot ELFLA finansējumu, tiek sniegts atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās, lai uzlabotu saimniecību konkurētspēju, ekonomiskos rādītājus un mazinātu tirgus svārstību negatīvo ietekmi, ieguldījumiem uzņēmumos, kas veic lauksaimniecības produktu pārstrādi, kā arī lauksaimniecībā izmantojamās zemes apsaimniekošanai, izmantojot bioloģiskās lauksaimniecības metodes. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei ir uzņemtas saistības 80,3 milj. euro apmērā.

Latvijas Lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam sniedz atbalstu arī uzņēmējdarbībai, īstenojot sabiedrības virzītu vietējo attīstību. Atbilstoši vietējai attīstības stratēģijai atbalsta pretendenti var pretendēt uz atbalstu vides radīšanai vai labiekārtošanai, kurā tiek realizēta vietējā produkcija (tirdzniecības vietas), un realizācijas veidu ieviešanai. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei no ELFLA ir uzņemtas saistības 6,4 milj. euro apmērā.

Lai sekmētu **investoru piesaisti reģioniem**, izmantojot ES fondu atbalstu^{106 107}, līdz 2022. gadam ne mazāk kā 303,92 milj. euro apmērā paredzēti ieguldījumi publiskās infrastruktūras un inženierkomunikāciju attīstībā reģionos, t.i., uzņēmējdarbībai nepieciešamo teritoriju, ēku un to infrastruktūras, pievedceļu, inženierkomunikāciju atzaru ierīkošanai un to jaudas palielināšanai. ES fondu at-

106 3.3.1. SAM "Palielināt privāto investīciju apjomu reģionos, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības attīstībai atbilstoši pašvaldību attīstības programmās noteiktajai teritoriju ekonomiskajai specializācijai un balstoties uz vietējo uzņēmēju vajadzībām"

107 5.6.2. SAM "Teritoriju revitalizācija, reģenerējot degradētās teritorijas atbilstoši pašvaldību integrētajām attīstības programmām"

balsta saņēmēji ir nacionālas nozīmes attīstības centru pašvaldības, reģionālas nozīmes attīstības centru pašvaldības, kā arī 89 novadu pašvaldības, tai skaitā paredzēts sniegt atbalstu degradēto teritoriju revitalizācijai Latgales un Alūksnes reģiona pašvaldībām. Ieguldījumu rezultātā līdz 2023. gadam plānots radīt vismaz 4 985 jaunas darba vietas privātajā sektorā reģionos, piesaistīt komersantu nefinanšu investīcijas vismaz 303,9 milj. *euro* apmērā un sakārtot degradētās teritorijas vismaz 563 ha platībā. 2017. gadā ir apstiprināti projekti un noslēgti līgumi par kopējo summu 22,07 milj. *euro*.

Investīciju piesaistei tāpat ir izveidota Latgales speciālā ekonomiskā zona un izstrādāts regulējums uzņēmējdarbības atbalstam¹⁰⁸. Līdz 2017. gada 1. augustam ir atbalstīti seši projekti, plānojamā 1,06 milj. *euro* privāto investīciju piesaisti un 35 jaunas darba vietas. MK ir atbalstījis priekšlikumu iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanai Latgales SEZ komersantiem.

Vienlaikus VARAM turpina darbu, lai izstrādātu priekšlikumus normatīvo aktu uzlabojumiem, kas dotu pašvaldībām plašākas iespējas sniegt atbalstu uzņēmējiem. Saskaņā ar 2017. gada 5. oktobra MK un LPS vienošanās un domstarpību protokolā panākto vienošanos VARAM līdz 2018. gada pirmā ceturkšņa beigām ir uzdots veikt 3.3.1. SAM "Palielināt privāto investīciju apjomu reģionos, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības attīstībai atbilstoši pašvaldību attīstības programmās noteiktajai teritoriju ekonomiskajai specializācijai un balstoties uz vietējo uzņēmēju vajadzībām" izvērtējumu un iesniegt ziņojumu MK, lai pieņemtu lēmumu par iespēju nodrošināt līdzekļus pašvaldībām uzņēmējdarbības atbalstam, tai skaitā arī projektiem, kas atbilda SAM 3.3.1. aktivitātes 3. kārtas priekšatlases kritērijiem, bet netika atbalstīti finansējuma trūkuma dēļ, un šobrīd pierāda komersanta nefinanšu investīcijas vai jaunu darba vietu izveidi. Taču nākotnē būtu nepieciešams rast papildu finansējumu reģionālās attīstības pasākumiem, ņemot vērā pašvaldību pieprasījumu pēc finansējuma uzņēmējdarbību veicinošo projektu īstenošanai.

Lai nodrošinātu koordinētu atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai reģionālajā līmenī un stiprinātu plānošanas reģionu lomu uzņēmējdarbības veicināšanā, 2012. gadā pilotprojekta veidā tika izveidots Latgales uzņēmējdarbības centrs. Pēc Latgales uzņēmējdarbības centra pozitīviem darba rezultātiem 2016. gada 16. jūnijā tika veikti grozījumi Reģionālās attīstības likumā, paredzot plānošanas reģioniem jaunu funkciju – veicināt saimniecisko darbību plānošanas reģiona teritorijā.

2016. gada 16. novembrī tika apstiprināts Valsts ilgtermiņa tematiskais plānojums Baltijas jūras piekrastes publiskās infrastruktūras attīstībai (Piekrastes plānojums), kas kalpos kā instruments piekrastes investīciju koordinēšanai. **Mazās ostas Latvijā** ir nozīmīgi attīstības virzītāji attiecīgo pašvaldību teritorijās, ekonomiskās aktivitātes tajās saistāmas ar kravu pārkraušanas pakalpojumiem, zvejniecību un zivrupniecību, kā arī atsevišķās ostās ar jahtu tūrisma un pietātņu pakalpojumiem. Kravu apgrozījums mazajās ostās pēdējo gadu laikā bijis mainīgs, tomēr pēdējos piecos gados kravu apjoms pieaudzis no 1 364 tūkstošiem tonnu 2012. gadā līdz 1 557 tūkstošiem tonnu 2016. gadā. Latvijas-Igaunijas pārrobežu sadarbības programmas ietvaros tiek realizēta uzņēmējdarbību veicināšanas publiskās infrastruktūras izbūve un rekonstrukcija piekrastē, tai skaitā sniedzot atbalstu jahtu ostu infrastruktūras un ostu tīkla attīstībai. Vairums atbalsta aktivitāšu mazajās ostās tiek veiktas saskaņā ar plānoto, vienlaikus jāatzīmē, ka mazajās ostās nav plānoti pasākumi, kuru īstenošanai nebija garantēts finansējums (piemēram, mazo ostu infrastruktūras attīstībai būtu nepieciešams veikt hidrotehnisko būvju atjaunošanu).

Uzņēmējdarbību veicinošas aktivitātes tiek īstenotas Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda atbalstīto pasākumu ietvaros, tai skaitā atbalstot zvejas ostu un zivju izkraušanas vietu attīstību, ieguldījumus zvejas un akvakultūras produktu apstrādē, kā arī produktīvus ieguldījumus akvakultūrā. Drīzumā tiks uzsāktas ES fondu darbības programmas aktivitātes, kuru mērķis ir piekrastes teritorijās saglabāt, aizsargāt un attīstīt nozīmīgu kultūras un dabas mantojumu, kā arī attīstīt ar to saistītos pakalpojumus.

Turpmākai uzdevuma īstenošanai nepieciešama piekrastes attīstībā iesaistīto institūciju un pašvaldību sadarbība, racionāli izmantojot pieejamo finansējumu, tai skaitā turpinot investēt piekrastes infrastruktūras izveidē, mazo ostu infrastruktūras (hidrotehnisko būvju atjaunošana un akvatorija dziļuma uzturēšana) pilnveidošanā un konkurētspējīgu tūrisma produktu veidošanā un mārketingā.

Pārrobežu un pierobežas sadarbības veicināšanai, lai uzlabotu ekonomisko aktivitāti, ir nodrošināta tiesiskā ietvara un normatīvo aktu izstrāde un apstiprināšana Eiropas Strukturālo un investīciju fondu mērķa "Eiropas teritoriālā sadarbība" programmas 2014.–2020. gadam (ETS programmas) ieviešanai Latvijā. Nodrošināta 10 sadarbības programmu dokumentu izstrāde, publiskā apspriešana, virzība apstiprināšanai Ministru kabinetā un Eiropas Komisijā. Starptautiskā līmenī panāktas un noslēgtas vienošanās par programmu pārvaldības, finanšu un kontroles sistēmām, izstrādāti nosacījumi ETS programmu projektu konkursu norisei, atlasei un īstenošanai. ETS programmu un projektu īstenošana notiek atbilstoši plānotajam.

Līdz 2016. gada beigām 10 ETS programmās, kurās piedalās Latvijas finansējuma saņēmēji, ir apstiprināti 88 starptautiski projekti, kuros Latvijas partneri sadarbojas ar vairāk nekā 1223 starptautiskajiem partneriem no 28 ES dalībvalstīm, Norvēģijas un Šveices. Kopējais ERAF finansējums minēto projektu īstenošanai ir 126 milj. *euro*, no kuriem Latvijas partneru finansējums ir 18,4 milj. *euro*.

¹⁰⁸ Grozījumi likumā "Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās" stājās spēkā 15.07.2016.

ETS programmu pārrobežu sadarbības projektos ar kaimiņvalstīm tiek sniegts ieguldījums kultūras un dabas mantojuma saglabāšanā un efektīvā izmantošanā, Latvijas un Igaunijas dvīņu pilsētu Valkas un Valgas centra attīstībā, dibināta sadarbība starp uzņēmumiem pārrobežu reģionos pārtikas rūpniecības, kokapstrādes, kosmosa tehnoloģiju izstrādes, tūrisma, amatniecības un sociālās uzņēmējdarbības jomās, sniegts atbalsts ūdens resursu aizsardzībai un pārvaldībai, nodarbinātībai un sociālai iekļaušanai, uzlaboti mazo ostu tīkla pakalpojumi, kā arī uzlabota robežšķērsošanas efektivitāte un drošība uz Latvijas ārējās robežas un sekmēta reģionālā mobilitāte (pārrobežu ceļu infrastruktūras sakārtošana).

Transnacionālās sadarbības projektos Baltijas jūras reģionā sniegts atbalsts pētniecības un inovāciju attīstībai, sekmēta ilgtspējīga transporta izmantošana, samazinot bīstamo vielu ieplūdi reģionālajos ūdeņos un Baltijas jūrā. Savukārt ETS starpreģionu sadarbības programmas paver plašas iespējas ES dalībvalstu un institūciju labo prakšu pārņemšanai KP ieviešanā, kā arī atbalsta ES valstu pieredzes izmantošanu nacionāla un reģionāla līmeņa politiku attīstībā inovāciju, uzņēmējdarbības un vides aizsardzības jomā.

Rīga kā reģiona metropole

Attīstot **Rīgu kā reģiona metropoli**, izmantojot ES fondu atbalstu^{109 110}, turpmāko triju gadu periodā vislielāko ieguldījumu sniegs projekts "Rīgas tramvaja infrastruktūras attīstība", kas ievērojami paaugstinās sabiedriskā transporta nozīmi kopējā Rīgas pilsētas transporta sistēmā, paredzot sliežu transporta prioritāti. Projekta īstenošanas gaitā tiks izveidota tramvaja līnija uz Skanstes rajonu – uzbūvēta jauna tramvaja līnija 3,65 km garumā, rekonstruēta esošā tramvaja līnija 3 km garumā, iegādāti 12 jauni zemās grīdas tramvaji. Kopējās projekta izmaksas plānotas 97,4 milj. *euro* apmērā. Pašlaik ir pieņemti attiecīgie MK noteikumi, kuri nosaka kārtību sliežu transporta izbūvei. Paredzams, ka būvniecības darbi tiks uzsākti 2018. gadā.

Tāpat Rīgas pašvaldībā tiek turpināta 2014. gada vasarā uzsāktā Salu tilta atjaunošana un pārbūve, projekta pirmās kārtas kopējās izmaksas ir 15,8 milj. *euro*.

Vienlaikus turpinās arī sagatavošanās darbi multimodāla transporta mezgla izbūvei, kas paredzēta Torņakalna degradētajā teritorijā starp Vienības gatvi un dzelzceļa līnijas Rīga–Jelgava klātni. Kopējo investīciju rezultātā līdz 2022. gadam plānots izbūvēt multimodālo transporta mezglu 40 000 m² platībā.

Rīgai ir īpaša vieta ne tikai metropoles areālā, bet visā Latvijā, un nākotnē tai ir jāklūst konkurētspējīgāka starptautiskā mērogā. To ir iespējams panākt ar Rīgas domes līderību, aktīvu un mērķtiecīgu turpmāku darbību, kā arī sadarbojoties ar Pierīgas pašvaldībām un citām iesaistītajām pusēm. Kā vienu no kavējošiem apstākļiem var minēt nepietiekamas Rīgas un Pierīgas pašvaldību aktivitātes ciešākas sadarbības veidošanā, lai radītu pakalpojumus un veiktu ieguldījumus infrastruktūrā Rīgas un tās funkcionālā areāla turpmākai izaugsmei. Tomēr stratēģiskā ietvara un pārvaldes risinājumu izveidei Rīgas metropoles areāla izaugsmei finansējums pagaidām nav paredzēts.

Administratīvi teritoriālais iedalījums

Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums nosaka administratīvo iedalījumu arī apriņķos. Tomēr šobrīd 57 administratīvās teritorijas neatbilst Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā noteiktajiem administratīvo teritoriju izveidošanas, likvidēšanas vai robežu grozīšanas noteikumiem. Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma noteiktajā kārtībā nav izveidotas apriņķu teritorijas un valsts tiešās pārvaldes struktūru organizēšana nenotiek atbilstoši plānošanas reģionu teritorijām, kā arī nav panākta plānošanas reģionu iestāžu kapacitātes nostiprināšana, kā to paredz Reģionālās attīstības likums. Administratīvi teritoriālā iedalījuma nepilnības, to teritorijas lieluma un iedzīvotāju skaita būtiskās atšķirības tiešā veidā atsaucas uz pašvaldību kapacitāti un darbību. Turklāt kopīgu sadarbības vai kopdarbības institūciju veidošana pakalpojumu sniegšanā starp pašvaldībām nav izplatīta, kaut gan šādu risinājumu nepieciešamību aktualizē sarūkošais iedzīvotāju skaits lielākajā daļā pašvaldību. Lai pašvaldības pašas varētu rast iespējami optimālāku risinājumu savai pārvaldei, tajā skaitā sabalansēt pakalpojumu pieprasījumu un izmaksas, nepieciešams apsvērt iespēju veikt grozījumus normatīvajos aktos, kas reglamentē pašvaldību administratīvo struktūru, funkciju veikšanu un finansējuma izlietojuma efektivizāciju. Uzsākot šīs problēmas risināšanu, ir izstrādāti grozījumi Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā¹¹¹, kas nosaka pašvaldību sadarbības teritoriju izveidi, kur sadarbības teritorijām tiek noteikts administratīvās teritorijas statuss. Likumprojektā ir noteiktas 29 pašvaldību sadarbības teritorijas ap reģionālās un nacionālās nozīmes centriem.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 2,1 mljrd. *euro*. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 1,3 mljrd. *euro* apmērā, kas veido 62,9 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām lielāko daļu jeb 53,4 % veido nacionālais finansējums, tajā pašā laikā ES fondu finansējums veido 45,9 %, bet cits ārvalstu finansējums – 0,7 %.

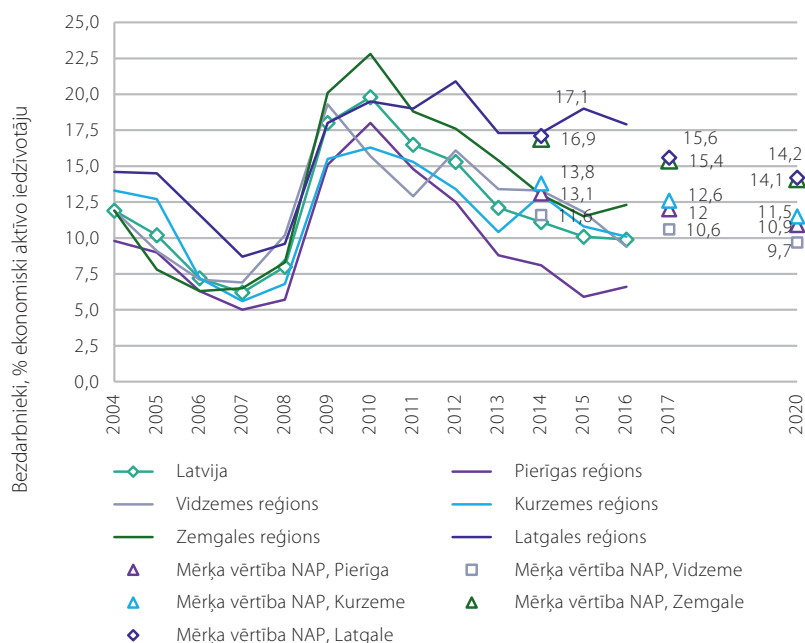
109 4.5.1. SAM "Attīstīt videi draudzīgu sabiedriskā transporta infrastruktūru"

110 6.1.3. SAM "Nodrošināt nepieciešamo infrastruktūru uz Rīgas maģistrālajiem pārvadiem un novērst maģistrālo ielu fragmentāro raksturu"

111 Likumprojekts "Grozījumi Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā" ir saskaņošanas procesā (VSS-896)

Uzņēmējdarbības attīstība reģionos NAP2020 tiek monitorēta, sekojot līdzi izmaiņām rādītājā par darba meklētāju īpatsvaru reģionos, kā arī tirgus sektora ekonomiski aktīvo vienību skaitam uz 1 000 iedzīvotājiem. Datu analīze rāda, ka darba meklētāju skaits visos reģionos attiecībā pret 2012. gadu ir samazinājies, tomēr visbūtiskāk (teju uz pusi) tas ir sarucis Pierīgas un Vidzemes statistiskajos reģionos. Nelielas izmaiņas vērojamas Latgales reģionā, kur darba meklētāju īpatsvars mainījies par trim procentiem – no 20,9 % 2012. gadā uz 17,9 % 2016. gadā. Attiecīgi Latgales reģions šobrīd identificējams kā vienīgais, kur pastāv varbūtība nākotnē nesasniegt NAP2020 mērķi attiecībā uz uzņēmējdarbības attīstību un jaunu darba vietu radīšanu. Vienlaikus gan jānorāda, ka ekonomiski aktīvo komersantu skaits uz 1 000 iedzīvotājiem 2013.–2015. gadā bija tikai nedaudz mainījies visos reģionos, izņemot Rīgu un Pierīgu. Nedaudz lielāks progress minētajā laika periodā bija vērojams attiecībā uz zemnieku un zvejnieku saimniecību, kā arī cita veida uzņēmumu skaita izmaiņām, tomēr kopumā dati rāda visai nelielu tirgus sektora ekonomiski aktīvo vienību skaita pieaugumu Latgales un Zemgales reģionos, bet nedaudz straujāku Pierīgā un Vidzemes reģionā.

23. attēls. Bezdarbnieku īpatsvars reģionos, %

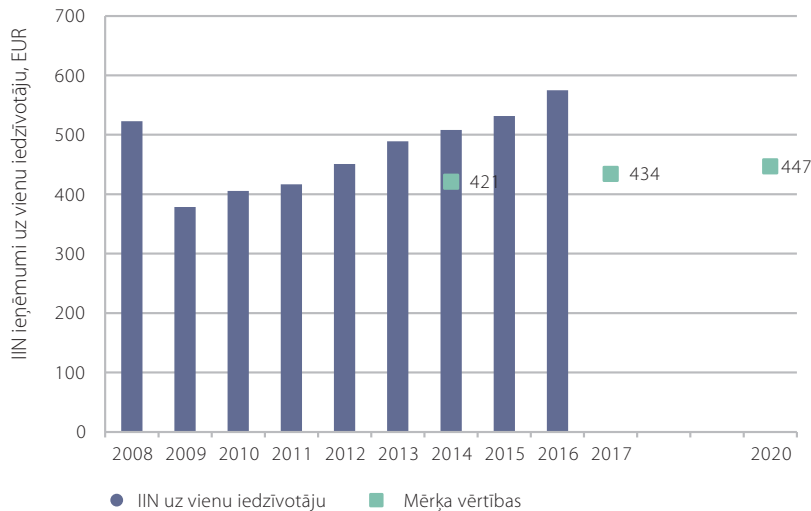

Datu avots: CSP

To, ka ekonomiskā situācija Latgales reģionā ir visai nemainīga vai drīzāk pat stagnējoša, uzrāda arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, proti, pēdējo četrus gadus laikā austrumu pierobežas novadu pašvaldībās iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu uz vienu iedzīvotāju attiecība pret vidējiem ieņēmumiem visos novados kopumā nav mainījies un ir 65 %. Savukārt, vērtējot iedzīvotāju ienākuma nodokļa attiecību Daugavpilī un Rēzeknē, ir vērojams samazinājums, kas liecina, ka šajās pilsētās iedzīvotāju ienākumi nepieaug tik strauji kā citviet.

Par tautsaimniecības pakāpenisku izaugsmi liecina iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu apjoms pašvaldības budžetos, pārreķināts uz vienu iedzīvotāju. Neskatoties uz to, ka 2015. gadā tika samazināta iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme, saglabājoties nemainīgam nodokļa likmes sadalījumam pašvaldības un valsts budžetos (80:20), pašvaldību ieņēmumu apjoms uz vienu iedzīvotāju visus pēdējos gadus kopš 2009. gada ir pakāpeniski audzis, vidēji palielinoties par sešiem procentiem attiecībā pret iepriekšējo gadu. Lai gan rādītājs neuzrāda katras pašvaldības finansiālo kapacitāti autonomo funkciju veikšanai, tas liecina, ka ieņēmumu pieaugums caurmērā apsteidz ekonomiskās izaugsmes un inflācijas tempus.

24. attēls. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu apjoms pašvaldību budžetos, EUR uz vienu iedzīvotāju

Datu avots: RAIM (<http://raim.gov.lv/cms/tiki-index.php?page=Datu+atlase>)

Viedokļu līderi progresu rīcības virziena izvirzīto mērķu sasniegšanā vērtējuši kritiski. Kopumā tikai 14 % ekspertu uzskata, ka pašvaldību administratīvās struktūras reforma tiek īstenota drīzāk sekmīgi, bet teju puse (48 %) to atzinuši par noteikti nesekmīgu un vēl 23 % – par drīzāk nesekmīgu. Arī priekšnoteikumu radīšana ekonomiskās aktivitātes uzlabošanai austrumu pierobežā netiek uzskatīta par veiksmīgu. Kopumā 23 % viedokļu līderu šī mērķa īstenošanu uzskata par drīzāk sekmīgu vai sekmīgu, savukārt divi no pieciem aptaujātajiem to raksturo kā drīzāk nesekmīgu, bet aptuveni katrs piektais (22 %) – kā nesekmīgu. Ne tik kritiskas atsauksmes paustas par to, kā tiek īstenots mērķis radīt priekšnoteikumus uzņēmējdarbības attīstībai un jaunu darba vietu radīšanai reģionos kopumā. Kā veiksmīgu to novērtējuši 28 % aptaujāto viedokļu līderu, tomēr vairums šā mērķa īstenošanas progresu raksturo kā nesekmīgu vai drīzāk nesekmīgu (70 %).

Galvenais iemesls tam, ka reģionu attīstība nesekmējas, viedokļu līderu vērtējumā ir pašvaldību sadrumstalotība, atšķirīgā kapacitāte un resursi. Lai gan daži no ekspertiem uzskata, ka, ņemot vērā administratīvi teritoriālās reformas negatīvo ietekmi uz atsevišķu pagastu ekonomisko izaugsmi, trūkst objektīva pamata pašvaldību apvienošanai lielākās teritorijās, vairums uzrunāto viedokļu līderu tomēr domā, ka pašvaldību skaits būtu samazināms, paredzot, ka katrā pašvaldībā ir viens reģionālās vai nacionālās nozīmes centrs:

“Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonds pārdala finansējumu uz vietām, kurām nav pamata eksistēt. Tik ilgi, kamēr tas tā būs, nebūs iespēju attīstībai. Pašvaldību skaits nav adekvāts Latvijas izmēram. Tas ir pārāk liels. Šis ir viens galvenajiem mūsu attīstību bremsējošajiem faktoriem.”

Vienlaikus eksperti atzīst, ka šādas reformas īstenošanai nepieciešams politiskais atbalsts un izšķiršanās, taču to kavē pašvaldību lobbija ietekme valsts politiskajā pārvaldībā. Tāpat atsevišķos komentāros tiek norādīts uz nepieciešamību īstenot stingrāku centralizētu pašvaldību uzraudzību, lai palielinātu pašvaldību finanšu resursu izlietošanas efektivitātes kontroli un caurskatāmību.

Runājot par pašvaldību atšķirīgajām iespējām un resursiem, viedokļu līderi ne tikai pretnostata turīgās pašvaldības nabadzīgajām, bet arī norāda uz pastāvošo nevienlīdzību starp ostas pilsētām, Rīgu un Pierīgu iepretim citām pašvaldībām, kas attiecīgi kavē reģionu izaugsmi:

“Priekšrocības ir ostas pilsētām, kuras vairāk dzīvo uz valsts vai ES finansētiem attīstības projektiem. Tur daudz maz izdevīgi var attīstīt eksporta preču ražošanu zemāku transporta izmaksu dēļ. Savukārt LV vidienē un tālāk lokalizētos centros vairāk veicināma eksporta pakalpojumu sektoru (IT u.c.) attīstība.”

3.11. Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai

Rīcības virziens *Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai* paredz mazināt dzīves kvalitātes atšķirības starp mazāk attīstītām un attīstītām teritorijām. Lai to nodrošinātu, paredzēts uzlabot reģionālo un valsts galveno autoceļu stāvokli, kā arī to vietējo autoceļu un pievedceļu stāvokli, kas savieno apdzīvotās vietas ar reģionālās nozīmes attīstības centriem vai lauksaimniecības, pārtikas ražošanas vai mežsaimniecības uzņēmumiem. Tāpat plānots uzlabot sabiedriskā transporta pakalpojumu organizēšanu vienotā autobusu un vilcienu maršrutu tīklā, atvieglot pasažieru nokļūšanu no laukiem uz attīstības centriem, un paplašināt ātrgaitas datu pārraides tīklu pieejamību visā Latvijā, lai cita starpā atvieglotu iedzīvotāju elektronisku saziņu ar publisko pakalpojumu sniedzējiem, vienlaikus paralēli attīstot publiskos e-pakalpojumus un digitālo saturu internetā. Paredzēts arī optimizēt klātienē pieejamos publiskos pakalpojumus atbilstoši vienas pieturas aģentūras principam un noteikt publisko un sabiedrisko pakalpojumu grozu dažādiem apdzīvotuma līmeņiem. Lai kavētu iedzīvotāju aizplūšanu uz Rīgas aglomerāciju un sekmētu reģionālo attīstību, rīcības virziena ietvaros plānots izveidot sistēmu publisko pakalpojumu jomas darbinieku piesaistīšanai darbam ārpus Rīgas.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Autoceļi un sabiedriskais transports

Valsts galveno autoceļu seguma pārbūve tiek īstenota atbilstoši plānotajam. Uzdevuma ietvaros izlietotais KF finansējums līdz 2016. gada beigām ir 143,37 milj. *euro*. Ir veikta valsts galveno autoceļu segas pārbūve 149,9 km. Valsts galveno autoceļu pārbūve, piesaistot KF līdzfinansējumu, tiek īstenota atbilstoši plānotajai būvprojektu gatavībai. Šo autoceļu stāvoklis ir ievērojami uzlabots, taču vienlaikus 35,3 % valsts galveno autoceļu joprojām ir sliktā un ļoti sliktā stāvoklī. Jānorāda, ka būvdarbu sadārdzinājuma dēļ pastāv risks, ka netiks sasniegts plānotais mērķis, jo indikatīvi papildus nepieciešamais valsts budžeta finansējums valsts galveno autoceļu sakārtošanai līdz 2023. gadam ir 169,3 milj. *euro*.

Valsts reģionālo autoceļu pārbūve, piesaistot ERAF līdzfinansējumu, tiek īstenota atbilstoši plānotajai būvprojektu gatavībai un finansējuma pieejamībai. Valsts reģionālo autoceļu segumu atjaunošana tiek veikta atbilstoši apstiprinātajai valsts autoceļu sakārtošanas triju gadu programmai piešķirtā valsts budžeta finansējuma apjomā. Šīs darbības ir ļoti nozīmīgas mērķa sasniegšanā un uzdevuma īstenošanā, tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka pilnvērtīga NAP2020 uzdevuma izpilde nebūs iespējama nepietiekamā finansējuma dēļ. No 2014. gada sākuma līdz 2016. gada beigām izlietoti 32,2 milj. *euro* jeb 57 % no plānotā valsts budžeta finansējuma apjoma un veikta segumu atjaunošana 203 km valsts autoceļu, tādējādi samazinot valsts reģionālo autoceļu īpatsvaru ar asfalta segumu sliktā un ļoti sliktā stāvoklī, salīdzinot ar 2012. gadu, tikai par 2 %, nevis 20 %, kā plānots 2017. gadā. Papildus faktors, kas kavējis noteikto rezultātu sasniegšanu, ir būvniecības izmaksu palielināšanās. 2013. gadā tika veiktas būtiskas izmaiņas un ar 2014. gadu stājās spēkā Ceļu specifikācijas 2014, kurās LVC sadarbībā ar autoceļu nozares pārstāvjiem iestrādāja aktuālās ar nozari saistītās standartu prasības, lai uzlabotu autoceļu būvniecības kvalitāti. Vēl viens faktors, kas ietekmē projektu īstenošanas izmaksu pieaugumu, ir projekta tiešo administratīvo izmaksu palielinājums, kas saistīts ar projektētāju atbildības pieaugumu, paredzot, ka būvprojekta autoram 100 % apmērā no projektēšanas līgumā noteiktās līgumcenas jāsedz to būvdarbu izmaksas, kas veikti būvprojekta kļūdu dēļ. Līdz ar to būvprojektu projektētāji daudz detalizētāk izvērtē projekta kvalitātes prasības, kā arī būvprojekta izstrādē ietver padziļinātus ģeoloģiskās izpētes darbus. Ņemot vērā, ka līdz 2020. gadam nav iespējams sasniegt NAP2020 mērķus nepietiekamā finansējuma dēļ, indikatīvi tam nepieciešamais valsts budžeta finansējums līdz 2023. gadam ir 240,62 milj. *euro*.

Savukārt **vietējo autoceļu un pievedceļu** sakārtošanā, kuri savieno lauksaimniecības, pārtikas ražošanas un mežsaimniecības uzņēmumus ar valsts ceļiem, pārskata periodā publiskie resursi nav ieguldīti, jo līdz šim finansējums vietējo autoceļu seguma un tiltu atjaunošanai nav piešķirts. Kopumā vietējo autoceļu stāvoklis ir pasliktinājies un sliktā un ļoti sliktā stāvoklī esošo vietējo autoceļu īpatsvars no visiem valsts vietējiem autoceļiem ir pieaudzis no 41,4 % 2014. gadā līdz 42,8 % 2016. gadā.

No 2014. gada 1. janvāra ieviesta vienota plānošana reģionālajos starppilsētu nozīmes un reģionālajos vietējās nozīmes maršrutos. Veikts sabiedriskā transporta maršrutu tīkla izvērtējums, atspoguļojot pašreizējo situāciju, pastāvošās problēmas un iespējamus risinājumus, lai nodrošinātu nepieciešamo sabiedriskā transporta pieejamību ar iespējami mazāku publisko finansējumu. Efektīvākam valsts budžeta līdzekļu izlietojumam, lai nodrošinātu mazapdzīvotu teritoriju savienojumu ar attīstības centriem, ir sagatavoti priekšlikumi Sabiedriskā transporta pakalpojumu likumam, paredzot, ka sabiedriskā transporta pakalpojumus var sniegt ar vieglo automobili, kā arī ir izstrādāts grozījumu projekts MK noteikumos Nr. 634 "Sabiedriskā transporta pakalpojumu organizēšanas kārtība maršrutu tīklā", paredzot iespēju ieviest autobusu regulāros pārvadājumus pēc pieprasījuma vietās, kur reisā ir maza pasažieru plūsma vai reisa daļā periodiski nav neviena pasažiera.

Informācijas tehnoloģiju attīstība

Eiropas Komisijas 2017. gada e-pārvaldes salīdzinošajā pētījumā (*eGovernment Benchmark Report 2017*)¹¹² secināts, ka no 34 pētījumā analizētajām valstīm Latvija ir ierindojusies starp astoņām valstīm ar visaugstāko e-pārvaldes attīstību un tai ir raksturīgs vidēji augsts valsts pārvaldes digitalizācijas līmenis (*the Digitisation level of the back-offices and the front-offices of governments*) un elektronisko pakalpojumu izplatības līmenis (*the extent to which the usage of online eGovernment services is widespread*).

Monitorējot ātras un īpaši ātras **datu pārraides tīkla pārklājumu**, ir veikts pētījums par platjoslas interneta infrastruktūras un pakalpojumu pieejamību Latvijas teritorijā. Pamatojoties uz novadu pašvaldību un elektronisko sakaru komersantu anketēšanas rezultātiem iegūtajiem datiem par interneta piekļuves pakalpojumiem ar garantēto datu pārraides ātrumu 30 Mbit/s uz vienu galalietotāju, kā arī par šāda pakalpojuma perspektīvu tuvāko triju gadu laikā, ir izveidota atbalstāmo teritoriju karte, kur plānots izvērst platjoslas infrastruktūru. Izstrādāts un apstiprināts ES fondu projekts "Elektroniskās sakaru infrastruktūras pieejamības uzlabošana lauku teritorijās" un izbūvējamo optiskā tīkla piekļuves punktu saraksts. Projekta izpildes rezultātā sagaidāms, ka lielākajā daļā lauku teritoriju tiks izbūvēta optiskā tīkla infrastruktūra, lai nodrošinātu platjoslas pakalpojumus ar datu pārraides ātrumu vismaz 30 Mbit/s.

Visefektīvāk rīcības virziena mērķa sasniegšanu un uzdevumu īstenošanu sekmējusi juridiskā ietvara izveide obligātas elektroniskās identifikācijas un oficiālās elektroniskās adreses ieviešanai, **valsts pārvaldes IKT risinājumu attīstības projektu** portfeļa izveide un īstenošanas uzsākšana, kā arī datos balstītas sabiedrības, ekonomikas un inovāciju platformas attīstīšana, digitālā vienotā tirgus aktivitāšu ieviešana¹¹³, kas cita starpā nosaka valsts pārvaldes pakalpojumu portāla Latvija.lv izmantošanas un pārvaldības kārtību, vienlaicīgi to veidojot kā valsts centrālo informācijas, pakalpojumu un elektroniskās saziņas platformu iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Ir izveidots juridiskais ietvars obligātas elektroniskās identifikācijas un oficiālās elektroniskās adreses ieviešanai¹¹⁴ – pieņemts Oficiālās elektroniskās adreses likums, kā arī ietvars obligātās elektroniskās identifikācijas kartes (eID) izmantošanai. Uzdevuma realizācijā tiek izmantots ES fondu atbalsts¹¹⁵, kur kopējais ERAF finansējums līdz 2022. gadam plānots 128,81 milj. euro apmērā.

2017. gadā realizācija uzsākta diviem projektiem¹¹⁶, kuru ietvaros tiks modernizēti 24 valsts pārvaldes darbības procesi. Lai īstenotu efektīvu atvērto datu politiku, ir izveidots Latvijas Atvērto datu portāls un uzsākta datu kopu publicēšana tajā, kā arī tiks turpināts darbs, lai uzlabotu un optimizētu datu apmaiņas procesus valsts pārvaldē kopumā, – jau ir nodrošināta datu publicēšanas platformas (jeb Latvijas Atvērto datu portāla) ieviešana un līdz 2018. gada beigām plānots izveidot vismaz četras atvērtās koplietošanas platformas. Tiks nodrošināta arī drošas elektroniskās piegādes platformas pirmās kārtas ieviešana, nacionālās elektroniskās identifikācijas un elektroniskā paraksta modernizētās platformas ieviešana, kā arī elektronisko iepirkumu un izsoļu modernizētās platformas ieviešana.

Sadarbībā ar valsts un pašvaldību iestādēm Valsts reģionālās attīstības aģentūra no 2008. gada nodrošina elektronizēto valsts pārvaldes pakalpojumu izvietojumu vienotā valsts pārvaldes pakalpojumu portālā Latvija.lv. Pakalpojumu attīstības un elektronizācijas rezultātā iestādes optimizē savus darbības procesus un nodrošina iedzīvotājiem un uzņēmumiem kvalitatīvāku valsts pārvaldes pakalpojumu sniegšanu. 2017. gadā ar valsts pārvaldes pakalpojumu portāla Latvija.lv starpniecību sabiedrībai ir pieejami vairāk nekā 450 e-pakalpojumi, kā arī 2 247 pakalpojumu apraksti. Pēdējos deviņos gados valsts un pašvaldību e-pakalpojumu skaits ir pieaudzis septiņās reizēs – tos ir izmantojuši 762 tūkstoši iedzīvotāju astoņus miljonus reižu.

Neskatoties uz to, ka arvien vairāk Latvijas iedzīvotāju lieto internetu un izmanto e-pārvaldes pakalpojumus, pusei Latvijas iedzīvotāju joprojām nav digitālo prasmju vai tās ir zemas. Arī uzņēmumi tehnoloģiju iespējas izmanto nepilnīgi.

Publisko pakalpojumu pieejamība

Uz "vienas pieturas aģentūras" principiem balstītas klientu apkalpošanas nodrošināšana un publisko pakalpojumu optimizēšana ir viena no prioritātēm NAP2020 publiskās pārvaldes un tās sniegto pakalpojumu attīstībā. Pārskata periodā ir izveidots normatīvais ietvars **valsts pārvaldes vienoto klientu apkalpošanas centru** darbībai¹¹⁷. Tāpat ir uzsākta Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru tīkla (VPVKAC) izveide, 2015. gadā izveidoti darbu uzsākuši 56 novadu nozīmes VPVKAC, bet 2016. gadā – trīs reģionālās nozīmes VPVKAC Balvos, Smiltēnē un Tukumā. 2017. gadā valsts budžeta dotācija piešķirta 16 jaunu VPVKAC izveidošanai novadu nozīmes attīstības centros un trīs reģionālās nozīmes VPVKAC (Aizkrauklē, Gulbenē un Valkā), tādējādi 2017. gada beigās Latvijā pavisam darbosies 78 VPVKAC.

112 Skatīt <https://www.cappgemini.com/consulting/resources/egovernment-benchmark-2017-report/#>

113 MK 04.07.2017. noteikumi Nr.399 "Valsts pārvaldes pakalpojumu uzskaites, kvalitātes kontroles un sniegšanas kārtība"; MK 04.07.2017. noteikumi Nr.400 "Valsts pārvaldes pakalpojumu portāla noteikumi"

114 Oficiālās elektroniskās adreses likums (stājas spēkā 01.03.2018.).

115 2.2.1. SAM "Nodrošināt publisko datu atkalizmantošanas pieaugumu un efektīvu publiskās pārvaldes un privātā sektora mijiedarbību" 2.2.1.1.pasākums "Centralizētu publiskās pārvaldes IKT platformu izveide, publiskās pārvaldes procesu optimizēšana un attīstība" un 2.2.1.2.pasākums "Kultūras mantojuma digitalizācija".

116 VARAM projekts "Publiskās pārvaldes informācijas un komunikāciju tehnoloģiju arhitektūras pārvaldības sistēma 1.kārta" un LM projekts "Deinstitucionalizācijas procesu atbalsta sistēma" (1.kārta). VID projekti – "Nodokļu informācijas pakalpojumu modernizācija MAIS kodols" un "eMuita"; Latvijas Valsts radio un televīzijas centra projekts "E-identitātes un E-paraksta risinājuma attīstība", VRAA projekts "E-ierākuma un e-izsoļu platformas attīstība" (EIS).

117 MK noteikumi Nr.401 "Noteikumi par valsts pārvaldes vienoto klientu apkalpošanas centru veidiem, sniegto pakalpojumu apjomu un pakalpojumu sniegšanas kārtību" un MK noteikumi Nr.399 "Valsts pārvaldes pakalpojumu uzskaites, kvalitātes kontroles un sniegšanas kārtība".

VPVKAC sniegto pakalpojumu skaits pieaug. Kopumā līdz 2017. gada novembrim reģistrēti 100 000 pakalpojumi un konsultācijas par VSAA, VID, LAD, LDC, NVA, PMLP, UR, VDI, VZD nodrošinātajiem pakalpojumiem.

Savukārt, lai noteiktu **publisko pakalpojumu grozu** dažādiem apdzīvojuma līmeņiem, ar Norvēģijas finanšu instrumenta atbalstu tika veikts esošais un perspektīvais pakalpojumu teritoriālā izvietojuma izvērtējums, tādējādi detalizējot Reģionālās politikas pamatnostādnēs noteikto pakalpojumu grozu.

PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

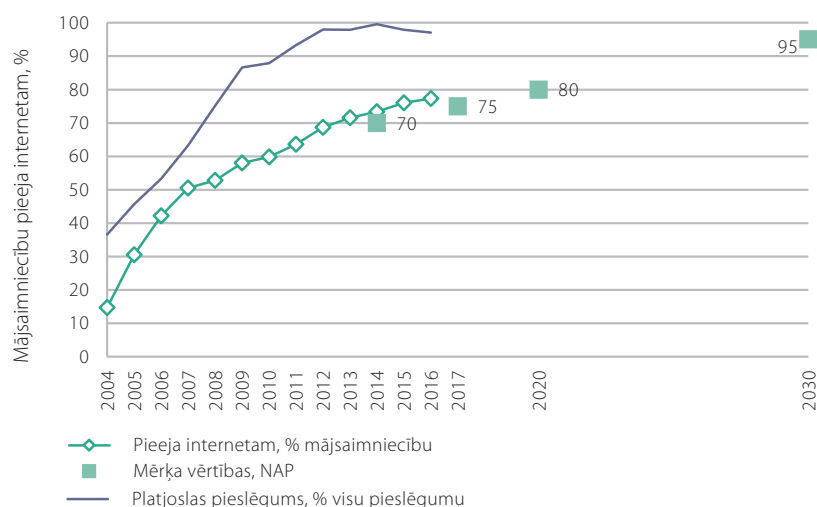
Rīcības virziena *Pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgu darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 1,6 mljrd. *euro*. Uz starposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 1,5 mljrd. *euro* apmērā jeb 90,3 % no sākotnēji plānotā. No minētajām investīcijām 64,3 % veido ES fondu finansējums, savukārt nacionālais finansējums – 35,7 %, bet cits ārvalstu finansējums – vien 0,1 %.

Indikatoru analīze rāda, ka valsts galveno autoceļu stāvoklis un līdz ar to valsts nozīmes pilsētu sasniedzamība pārskata periodā ir uzlabojusies. Sliktā un ļoti sliktā stāvoklī esošo valsts galveno autoceļu garums pret 2012. gadu samazinājies par 26 %, kas liecina, ka NAP2020 izvirzītās prognozes par valsts galveno autoceļu stāvokļa izmaiņām nākotnē visticamāk tiks sasniegtas. Tomēr vienlaikus valsts reģionālo autoceļu stāvoklis NAP2020 darbības periodā praktiski nav mainījies, proti, sliktā un ļoti sliktā stāvoklī esošo reģionālo autoceļu ar melno segumu garums kopš 2012. gada samazinājies vien par 3 %. Salīdzinājumam: atbilstoši NAP2020 mērķa prognoze bija samazināt sliktā un ļoti sliktā stāvoklī esošo reģionālo ceļu garumu par 20 % līdz 2017. gadam un par 50 % līdz 2020. gadam. Tāpat arī autoceļu ar melno segumu īpatsvars no visiem valsts reģionālajiem autoceļiem kopš 2014. gada ir tikai nedaudz mainījies (2016. gadā – 84,36 % jeb 4611 kilometri), taču tas jau pašlaik nodrošina NAP2020 attiecīgā mērķa sasniegšanu, līdz ar to pašlaik prioritātei būtu jābūt jau esošo reģionālo ceļu ar melno segumu stāvokļa uzlabošanai, nevis jaunu izveidei.

Vienlaikus datu analīze rāda, ka ir vērojams progress attiecībā uz informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pieejamību un plašāku izmantošanu saziņā. Ar katru gadu turpina pieaugt to mājsaimniecību īpatsvars, kam ir pieejams internets – 2016. gadā tādas kopumā bija 77,3 % mājsaimniecības. Tiesa, interneta pieejamība mājsaimniecībā ir cieši saistīta ar dzīvesvietas reģionu, personu skaitu mājsaimniecībā, bērnu esamību ģimenē un mājsaimniecības ienākumu līmeni. Statistikas dati rāda, ka Rīgas un Pierīgas reģionos internets ir pieejams aptuveni četrām no katrām piecām mājsaimniecībām (attiecīgi 83 % un 81,2 %), turpretim Latgales reģionā pieejamības rādītājs ir ievērojami zemāks – 67 %. Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka atšķirības interneta pieejamībā nav izteiktas atkarībā no dzīvesvietas urbanizācijas, kas ļauj domāt, ka reģionālās atšķirības visdrīzāk ir skaidrojamas ar vecāka gadagājuma iedzīvotāju īpatsvaru Latgales reģionā.

To, ka daturs un internets ir kļuvis par neatņemamu saziņas veidu teju ikvienam, apstiprina dati par interneta izmantošanas izplatību saziņai ar valsts un pašvaldību institūcijām. Kopš 2014. gada to personu īpatsvars, kuras kontaktiem ar publiskām iestādēm izmanto internetu, ir būtiski audzis, 2016. gadā sasniedzot 69 %. Salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm tas ir vērtējams kā augsts.

25. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars, kam pieejams internets, %

Datu avots: CSP

Pakalpojumu pieejamības nodrošināšana elektroniskā veidā viedokļu līderu vērtējumā uzskatāma par līdz šim vissekmīgāk īsten-

oto NAP2020 mērķi. 77 % aptaujāto atzinuši, ka šis mērķis tiek īstenots sekmīgi vai drīzāk sekmīgi. Taču progress citos rīcības virzienā paredzētajos mērķos tik pozitīvi netiek vērtēti. Kopumā tikai 29 % ekspertu uzskata, ka progress ar attīstības centru sasniedzamības nodrošināšanu uzskatāms par drīzāk sekmīgu vai sekmīgu. Tāpat tiek vērtēta arī virzība ar klātienē pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu reģionos. 44 % viedokļu līderu progresu šajā mērķī raksturojuši kā drīzāk nesekmīgu, bet katrs piektais – kā noteikti nesekmīgu.

Galvenais iemesls tam, kādēļ kritiski tiek vērtēta attīstības centru sasniedzamība, ir autoceļu kvalitāte, taču praktiski tikpat bieži viedokļu līderi kā problēmu minējuši arī sabiedriskā transporta infrastruktūru un organizāciju, kas nopietni ierobežo attīstības centru sasniedzamību iedzīvotājiem no mazapdzīvotām vietām:

"Nopietnas problēmas saskaņota sabiedriskā transporta sistēmas izveidē teritorijās ārpus Rīgas aglomerācijas, kas ļautu iedzīvotājiem ikdienā pārvietoties uz un no attīstības centriem."

Jānorāda, ka sabiedriskā transporta organizācija būtiski ietekmē arī vērtējumu par klātienē pakalpojumu pieejamību:

"Ir "pakalpojumu groza" koncepcija, bet bez sasniedzamības jautājumu sakārtošanas tā noved pie tā, ka daļai sabiedrības zināms skaits ļoti svarīgu pakalpojumu kļūst nepieejams un reāli tiek pārkāptas cilvēktiesības (sabiedriskais transports, veselības aprūpe, arvien aktuālāks kļūst izglītības jautājums šajā kontekstā)."

3.12. Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana

Rīcības virziena *Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana* pirmais mērķis ir saglabāt dabas kapitālu kā bāzi ilgtspējīgai ekonomiskai izaugsmei un sekmēt tā ilgtspējīgu izmantošanu, mazinot dabas un cilvēka darbības radītos riskus vides kvalitātei. Lai to nodrošinātu, paredzēts attīstīt atkritumu šķirošanu un dalīti savākto atkritumu pārstrādi, lietot vidi saudzējošas tehnoloģijas zemes un citu dabas resursu ilgtspējīgā izmantošanā, kā arī paplašināt pieprasījumu pēc energoefektīvām un ekoloģiskas izcelsmes precēm un pakalpojumiem publiskajos iepirkumos.

Otrais rīcības virziena mērķis saistīts ar kultūras kapitāla resursu ilgtspējīgu izmantošanu, radot iespējas attīstīt radošās industrijas, kultūras produktus un tūrismu reģionos. Lai īstenotu mērķi, paredzēts atbalstīt kultūras iestādes, vietējos uzņēmējus un tradicionālos amatniekus, kas veido produktus un pakalpojumus uz materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma bāzes, kā arī attīstīt uz eksportu orientētus tūrismu, kultūras, veselības un dabas kapitāla pakalpojumus un produktus.

UZDEVUMU ĪSTENOŠANAS PROGRESS

Dabas kapitāla ilgtspēja

Lai stimulētu zemes un citu dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un bioloģisko daudzveidību, pārskata periodā aktivitātes ir īstenotas divos virzienos. **Zivju resursu ilgtspējīgas** saglabāšanas nodrošināšanai īstenots Zivju resursu mākslīgās atražošanas rīcības plāns 2014.–2016. gadam, un tā ietvaros Latvijas iekšējo ūdeņu zivju resursi papildināti ar 49,5 milj. zivju kāpuru, mazuļu un smoltu, kā arī nēģu kāpuru. Savukārt, veicinot **zemes un meža resursu ilgtspējīgu** izmantošanu un bioloģisko daudzveidību, LLAP2020 ietvaros ir sniegts atbalsts platību maksājumiem par agrovides un klimata pasākumu īstenošanu, kā arī lauku saimniecībām, kas atrodas teritorijā ar dabas vai citiem specifiskiem ierobežojumiem, par mežu platībām, kurās noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi (Natura 2000), ieguldījumiem mežu platību palielināšanā un izkopšanā, precīzās lauksaimniecības tehnoloģijās, SEG emisiju samazinošiem pasākumiem un energoefektivitātes pasākumiem. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei ir uzņemtas saistības 203,4 milj. euro apmērā.

Lai palielinātu ūdenstilpju un lauksaimniecībā izmantojamās zemes izmantošanu pārtikas ražošanai, vielaikus palielinot augsnes auglību, pārskata periodā aktivitātes veiktas vairākos virzienos. LLAP2020 ietvaros sniegts atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mežsaimniecības infrastruktūras attīstībai – meliorācijas sistēmu atjaunošanai un pārbūvei.¹¹⁸ Tāpat ir nodrošināta Integrētās augu aizsardzības sistēmas ieviešana, kā rezultātā VAAD rīcībā esošie augšņu agroķīmiskās izpētes dati ir apkopoti informatīvajā sistēmā, un, izmantojot šos datus, ir pamatoti augsnes auglības veicināšanas pasākumi. Minēto darbību īstenošanai līdz 2016. gada nogalei ir uzņemtas saistības 25,9 milj. euro apmērā. Savukārt no ERAF līdzekļiem atbalsts sniegts polderu aizsargdambju un sūkņu staciju atjaunošanai un potomālo upju regulēto posmu atjaunošanai.

118 5.3.1.SAM "Attīstīt un uzlabot ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmas pakalpojumu kvalitāti un nodrošināt pieslēgšanās iespējas".

Lai attīstītu **atkritumu dalītās savākšanas sistēmu**, palielinātu valstī pieejamo atkritumu pārstrādes un reģenerācijas iekārtu jaudu, ir piesaistīts 41 milj. *euro* finansējums no ES fondiem¹¹⁹. Kopumā 2016. gadā Latvijā sadzīvē radīti divi miljoni tonnu atkritumu (izņemot bīstamos atkritumus), savukārt mājāsaimniecībās radīto atkritumu daudzums ir vidēji 850 000 tonnas gadā. Lielāko apjomu veido tieši nešķīrotu sadzīves atkritumu apjoms. 2016. gadā poligonos tika noglabāti ~36 % no savāktajiem sadzīves atkritumiem, bet to pārstrādes apjomi veido ap 70 % no savākto sadzīves atkritumu apjoma. Plānots, ka ar Kohēzijas fonda atbalstu tiks attīstīta atkritumu dalītās savākšanas infrastruktūra, palielinot šķīrotu atkritumu apjomu. Tiks izbūvētas pārstrādes iekārtas, kas palielina atkritumu pārstrādes jaudu par 172 000 t gadā, kā arī tiks izbūvētas atkritumu reģenerācijas iekārtas ar enerģijas atguvi, kas nākotnē nodrošinās reģenerācijas iekārtu jaudas pieaugumu par 11 000 t gadā.

Plānots, ka Latvijā šķīrotu atkritumu apjoms palielināsies par 52 000 t gadā, tiks izbūvētas pārstrādes iekārtas, kas palielina atkritumu pārstrādes jaudu par 172 000 t gadā, kā arī tiks izbūvētas atkritumu reģenerācijas iekārtas ar enerģijas atguvi, kas nākotnē nodrošinās pārstrādes jaudas pieaugumu par 11 000 t gadā.

Nodrošinot virzību uz aprītes ekonomiku un resursu efektīvāku izmantošanu, ir uzlabots normatīvais regulējums¹²⁰, kas nosaka dabas resursu nodokļa piemērošanas kārtību un nodrošina principa "Piesārņotājs maksā" ieviešanu. Tādējādi ir radīti priekšnosacījumi dalītās atkritumu savākšanas pakalpojumu pieejamībai visā valstī. Rezultātā tiks uzlabota atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumu kvalitāte un samazināts poligonos apglabājamo atkritumu apjoms.

Lai palielinātu **zaļajā iepirkumā** iegādāto preču un pakalpojumu apjomu, 2015. gadā izstrādāts Zaļā iepirkuma veicināšanas plāns 2015.–2017. gadam, nosakot, ka 2015. gada beigās jāsasniež vismaz 15 % finansiālā izteiksmē no kopējā valsts un pašvaldību iestāžu veikto iepirkumu apjoma, 2016. gadā – 20 %, bet 2017.gadā – 30 % (2015. gadā faktiski sasniegti 19 %, 2016. gadā – 14,4 %).

Tāpat ir izstrādāts normatīvais regulējums¹²¹, nosakot zaļā publiskā iepirkuma kritērijus preču un pakalpojumu grupām, kurām obligāti (7 grupas) vai brīvprātīgi (14 grupas) piemērojams zaļais publiskais iepirkums. Izpratnes veicināšanai par zaļo iepirkumu ir izstrādātas vadlīnijas zaļā publiskā iepirkuma piemērošanai visām MK noteikumos ietvertajām preču un pakalpojumu grupām. Lai nodrošinātu zaļā iepirkuma principu piemērošanu praksē, VARAM sadarbībā ar iepirkumu uzraudzības biroju katru gadu organizē seminārus un apmācības pašvaldībām un citām ieinteresētām institūcijām par zaļā publiskā iepirkuma piemērošanu.

Kultūras kapitāla ilgtspēja

Lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu nozīmīgu kultūras un dabas mantojumu un piedāvātu jaunradītus pakalpojumus kultūras un dabas mantojuma objektos, ar ES fondu atbalstu¹²² tiek nodrošinātas investīcijas nozīmīgu kultūras un dabas mantojuma objektu sociālekonomiskā potenciāla attīstībai un integrācijai vietējās ekonomikas struktūrā.

Savukārt, lai veicinātu Rīgas pilsētas revitalizāciju, izmantojot ES fondu ieguldījumus¹²³, projekta "Kultūras un sporta kvartāla izveide Grīziņkalna apkaimē" ietvaros uzsāka VSIA "Kultūras un sporta centrs "Daugavas stadions"" rekonstrukcija, Teikas un Čiekurkalna apkaimju revitalizācijas stratēģijas ietvaros atjaunota VEF Kultūras pils¹²⁴. Turpmākas investīcijas plānotas Brasas apkaimes un Centra apkaimes perifērijas revitalizācijas stratēģijas un Šķīrotavas apkaimes teritorijas revitalizācijas stratēģijas ietvaros, kā arī plānota Nacionālās akustiskās koncertzāles izveide.

Tāpat ir nodrošināta profesionālās mākslas un kultūras pakalpojumu pieejamība reģionos. Par iepriekšējā plānošanas perioda ES fondu līdzekļiem izveidotas trīs daudzfunkcionālās koncertzāles: Rēzeknē, Cēsīs un Liepājā, kas piemērotas gan daudzveidīgu profesionālo kultūras pakalpojumu sniegšanai, gan amatiermākslas un interešu izglītības norisēm. Reģionālo koncertzāļu darbība nodrošinājusi daudzveidīgas kultūrvides pieejamību un pakalpojumu pieaugumu, kā arī veicinājusi reģionālo konkurētspēju, to ekonomisko attīstību un pievilcību un, kas ir īpaši nozīmīgi, arī tūristu skaita pieaugumu reģionos.

Vienlaikus sniegts atbalsts profesionālās mākslas attīstības un profesionālo kolektīvu darbības nodrošināšanai. Nodrošināta kultūras pakalpojumu klāsta daudzveidība, piemēram, mūzikas nozarē piedāvājot gan akadēmiskās mūzikas koncertus, gan attīstot Latvijas vieglās mūzikas orķestru tradīciju.

119 26.07.2016. MK pieņemti noteikumi Nr.494 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 5.2.1.specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt dažāda veida atkritumu atkārtotu izmantošanu, pārstrādi un reģenerāciju" 5.2.1.1.pasākuma "Atkritumu dalītas savākšanas sistēmas attīstība" īstenošanas noteikumi" un 30.08.2016. MK pieņemti noteikumi Nr. 588 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 5.2.1.specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt dažāda veida atkritumu atkārtotu izmantošanu, pārstrādi un reģenerāciju" 5.2.1.2.pasākuma "Atkritumu pārstrādes veicināšana" īstenošanas noteikumi" 22.08.2017 pieņemti noteikumi Nr.498 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 5.2.1.specifiskā atbalsta mērķa "Veicināt dažāda veida atkritumu atkārtotu izmantošanu, pārstrādi un reģenerāciju" 5.2.1.3.pasākuma "Atkritumu reģenerācijas veicināšana" īstenošanas noteikumi".

120 Grozījumi Atkritumu apsaimniekošanas likumā un Grozījumi Dabas resursu nodokļa likumā

121 2017.gada 20.jūnijā MK apstiprināti noteikumi Nr.353 "Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība" (spēkā no 01.07.2017.).

122 5.5.1. SAM "Saglabāt, aizsargāt un attīstīt nozīmīgu kultūras un dabas mantojumu, kā arī attīstīt ar to saistītos pakalpojumus".

123 5.6.1. SAM "Veicināt Rīgas pilsētas revitalizāciju, nodrošinot teritorijas efektīvu sociālekonomisko izmantošanu".

124 5.6.1. SAM "Veicināt Rīgas pilsētas revitalizāciju, nodrošinot teritorijas efektīvu sociālekonomisko izmantošanu".

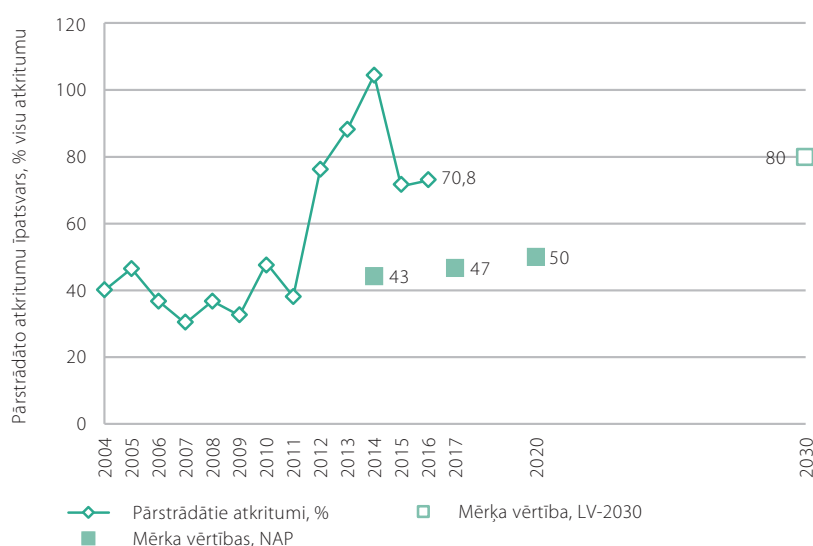
PROGRESA NOVĒRTĒJUMS

Rīcības virziena *Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana* mērķu sasniegšanai sākotnēji tika plānots investēt kopumā 753,7 milj. euro. Uz starpposma izvērtējuma brīdi rīcības virziena uzdevumu īstenošanai ir apzinātas kopējās investīcijas 970 milj. euro apmērā, kas ir par 28,7 % vairāk, nekā sākotnēji plānots. No minētajām investīcijām 65,7 % veido ES fondu finansējums, savukārt nacionālais finansējums ir 31,4 %, bet cits ārvalstu finansējums – 2,9 %.

Viens no dabas kapitāla ilgtspējīgas izmantošanas indikatoriem ir tas, kā tiek apsaimniekotas lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Atbilstoši pieejamai informācijai ar katru gadu apsaimniekotā lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība pieaug, taču vienlaikus nemainīgs ir rādītājs par bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantojamo platību, respektīvi, bioloģiskajā lauksaimniecībā tiek izmantoti 11 % no kopējās lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Arī meža resursu ilgtspējas rādītājs ir nemainīgs, proti, mežu platība jau vairāku gadu garumā veido pusi no kopējās valsts teritorijas.

No dabas kapitāla ilgtspējīgas saglabāšanas viedokļa neviennozīmīgi ir vērtējams Latvijā pārstrādāto atkritumu daudzums. Kopš 2012. gada būtiski ir pieaudzis pārstrādāto atkritumu īpatsvars attiecībā pret savākto atkritumu daudzumu, taču pēdējos gados (2015. un 2016. gads) pārstrādāto atkritumu apjoms ir nostabilizējies ap 70 % no savākto atkritumu apjoma. Kopš 2014. gada ir samazinājies gan sadzīves atkritumu daudzums (2016. gadā par 260 696 t jeb par 14 % mazāk nekā 2014. gadā), gan bīstamo atkritumu daudzums (2016. gadā par 15 613 t jeb par 18 % mazāk nekā 2014. gadā).

26. attēls. Pārstrādāto atkritumu īpatsvars attiecībā pret savākto, %

Datu avots: CSP

Savukārt, raksturojot kultūras kapitāla ilgtspēju, jāatzīmē, ka pēdējo triju gadu laikā vērojamas pozitīvas izmaiņas gan saistībā ar kultūras pasākumu apmeklējumu, gan amatiermākslas popularitāti. Lai gan kultūras pasākumu apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem ir stabili audzis kopš 2011. gada, tieši pēdējo triju gadu laikā tas sasniedzis līdz šim nebijušu līmeni, proti, vidēji viens iedzīvotājs gada laikā apmeklē 2,93 kultūras pasākumus. Līdzīgas tendences vērojamas arī attiecībā uz dalību amatiermākslā – mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kopumā iesaistījušies 58 tūkstoši iedzīvotāju jeb 2,94 personas uz katru 100 iedzīvotājiem, kas liecina, ka amatiermākslas popularitāte valstī aug.

Pēc viedokļu līderu domām, rīcības virziens *Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana* uzskatāms par visveiksmīgāk īstenoto NAP2020 rīcības virzienu, jo progress abos rīcības virziena mērķos visbiežāk vērtēts atzinīgi. Aptuveni divas trešdaļas viedokļu līderu (64 %) pauduši, ka progress kultūras kapitāla resursu ilgtspējīgā izmantošanā uzskatāms par drīzāk sekmīgu vai sekmīgu. Tāpat nedaudz vairāk kā puse aptaujāto (51 %) atzinuši, ka sekmīga vai drīzāk sekmīga ir arī virzība uz dabas kapitāla saglabāšanu kā bāzi ilgtspējīgai ekonomiskai izaugsmei. Tiesa, daļa viedokļu līderu progresu šajā jomā vērtējuši kā nesekmīgu galvenokārt saistībā ar pēdējā laikā rezonansi sabiedrībā guvušiem notikumiem atkritumu pārstrādes jomā, kā arī reaģējot uz mežsaimniecības politiku un mežu izciršanu.

3.13. Kopsavilkums

NAP2020 vidusposma novērtējums rāda, ka no visiem nacionālās attīstības mērķiem vissekmīgāk tiek īstenota IKT nozares attīstība un e-pārvaldes ieviešana publiskajā sektorā. Tāpat atzinīgi vērtējama kultūras kapitāla ilgtspējas saglabāšana un kultūras pieejamība reģionos, kā arī latviešu valodas lietojuma nostiprināšanās sabiedrībā, mazinoties plaisai starp dažādām etniskām iedzīvotāju grupām. Jāatzīmē arī nodarbinātības veicināšana kā NAP2020 mērķis, kur vērojams būtisks progress. No otras puses, vidusposma novērtējums atklāj arī vairākas jomas, kurās NAP2020 mērķus līdz šim nav izdevies sasniegt un kurās visticamāk mērķi netiks sasniegti arī 2020. gadā. Pirmkārt, tā ir zinātnes, pētniecības un inovācijas politika, kur ieguldījumu % apmērs pretēji plānotajam kopš 2014. gada turpina samazināties, radot priekšnoteikumus vājam sniegumam, zināšanu un augsti kvalificētu speciālistu aizplūdei uz ārvalstīm. Šie procesi savukārt atstās negatīvu ietekmi uz tautsaimniecību, valsts un ekonomikas konkurētspēju vidējā termiņā un, iespējams, ilgtermiņā. Otrkārt, NAP2020 vidusposma novērtējums kā jomu, kurā rezultātu progress nav apmierinošs, uzrāda vispārējās izglītības attīstību, nepietiekami mazinot skolēnu īpatsvaru ar zemu sasniegumu līmeni un nepietiekami veicinot talantu attīstību vispārējā izglītībā. Tāpat līdzšinējā NAP2020 darbības periodā nav sekmējies atbilstoši plānotajam mazināt emigrācijas apmēru, kā arī stiprināt reģionālo attīstību, īpaši veicinot Latgales reģiona izaugsmi.

2. tabula. NAP2020 mērķu progressa novērtējums atbilstoši indikatoru rādītāju analīzei un viedokļu līderu vērtējumam

	Indikatoru progress*	Viedokļu līderu vērtējums	Kopējais vērtējums
Investīciju pieaugums produktīvā kapitāla veidošanai eksportspējīgās nozarēs	-	=	
Ārvalstu tiešo investīciju un eksporta pieaugums "tirgojamās" nozarēs	-	=	
Komercializējamu radošo industriju attīstība	+	=	
Vidē nonākošā piesārņojuma un siltumnīcefekta gāzu apjoma ierobežošana	-	+	
Izcilas uzņēmējdarbības vides izveide	+	-	
Latvijas starptautiskās sasniedzamības nodrošināšana	-	+	
Ieguldījumu palielināšana pētniecībā un attīstībā	-	-	-
Inovatīvu, starptautiski konkurētspējīgu produktu ar augstu pievienoto vērtību radīšana un ieviešana ražošanā	NV	=	
Tautas saimniecībai nepieciešamo energoresursu ilgtspējīga izmantošana, veicinot resursu tirgu pieejamību, vietējo atjaunojamo energoresursu īpatsvara palielināšanos un fokusējoties uz konkurētspējīgām enerģijas cenām	+	-	
Nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšana	=	+	
Nodarbināto īpatsvara palielināšana 20—64 gadus vecu iedzīvotāju vidū	+	+	+
Jaundzimušo skaita pieaugums ik gadu	+	-	
Ģimeniska vai ģimenei pietuvināta vide bērniem	+	+	+
Nabadzības risku mazināšana ģimenēs ar bērniem	+	-	
Skolēnu ar zemām pamatprasmēm īpatsvara samazināšana	-	-	-
Skolēnu ar augstāko kompetenču līmeni īpatsvara palielināšana	=	-	
Konkurētspējīgas profesionālās izglītības sistēmas veidošana	=	=	=
Pieaugušo izglītības attīstība	=	=	=

Hronisko slimību un ārējo nāves cēloņu riska faktoru izplatības mazināšana sabiedrībā	=	-	
Iedzīvotāju piederības, pilsoniskās apziņas un lepnuma par savu valsti un tautu veicināšana	=	=	=
Iedzīvotāju savstarpējās sadarbības un uzticēšanās veicināšana	+	-	
Latvijas iedzīvotāju palikšanas Latvijā un valstspiederīgo atgriešanās veicināšana	-	-	-
Latviešu valodas lietojums sabiedrībā	+	+	+
Priekšnoteikumi uzņēmējdarbības attīstībai un jaunu darba vietu radīšanai ražošanas un pakalpojumu sektorā reģionos	=	-	
Priekšnoteikumi ekonomiskās aktivitātes uzlabošanai austrumu pierobežā	=	-	
Pašvaldību administratīvās struktūras reforma finanšu kapacitātes uzlabošanai	+	-	
Attīstības centru ērta un droša sasniedzamība	+	-	
Pakalpojumu pieejamība atbilstoši demogrāfijas tendencēm un apdzīvojuma izmaiņām	+	-	
Pakalpojumu ērta pieejamība elektroniskā veidā	+	+	+
Dabas kapitāla kā bāzes ilgtspējīgai ekonomiskai izaugsmei saglabāšana	=	+	
Kultūras kapitāla resursu ilgtspējīga izmantošana	+	+	+

* + - ir vērojams progress indikatoru rādītājos vai attiecīgi progresu virzībā uz konkrētā mērķa sasniegšanu identificējuši vairums viedokļu līderu;

- - indikatoru rādītājos vērojamas izmaiņas, kas nav atbilstošas NAP2020 prognozēm, vai attiecīgi vairums viedokļu līderu identificējuši konkrēto mērķi kā tādu, kur progress nav vērojams;

= - indikatoru rādītājos izmaiņas nav vērojamas vai arī viedokļu līderu vērtējums par progressa vērtējumu konkrētajā mērķī ir atšķirīgs.

Datu avots: PKC

Vērtējot prioritātes turpmākajiem gadiem, vairums viedokļu līderu uzskata, ka prioritāri nepieciešams:

- uzlabot uzņēmējdarbības vidi;
- nodrošināt efektīvāku veselības aprūpes finansēšanas un pakalpojumu sniegšanas modeli;
- īstenot fiskāli atbildīgu nodokļu politiku;
- sekmēt ražošanas un pakalpojumu attīstību reģionos;
- stiprināt aizsardzību un drošību;
- identificēt nākotnes prasmes un kompetences darba tirgū, kā arī iekļaut tās izglītības programmās;
- domāt par nākotni pēc ES fondu plānošanas perioda;
- risināt ar depopulāciju saistītos izaicinājumus;
- attīstīt pētniecību un inovācijas politiku;
- sekmēt sabiedrības uzticēšanos politikai un pārvaldībai.

Savukārt nākotnē pieejamos ieguldījumus tautsaimniecības izaugsmei eksperti prioritāri virzītu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai (19 % no pieejamā budžeta), pētniecībai un attīstībai (16 % no pieejamā budžeta), investīcijās produktīvā kapitāla veidošanai eksportspējīgās nozarēs (16 % no pieejamā budžeta), kā arī inovatīvu, starptautiski konkurētspējīgu produktu radīšanai (15 % no pieejamā budžeta).

Pieejamie ieguldījumi cilvēka drošumspējas stiprināšanai, pēc viedokļu līderu domām, nākotnē prioritāri virzāmi jaundzimušo skaita pieaugumam (12 % no pieejamā budžeta), nabadzības risku mazināšanai ģimenēs ar bērniem (10 % no budžeta)

un nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšanai (10 % no budžeta). Citiem prioritātē *Cilvēka drošums* paredzētajiem mērķiem investīciju resursi nepārsniedz 9 % no teorētiskā budžeta.

Ieguldījumi teritoriju līdzsvarotā izaugsmē, pēc viedokļu līderu domām, prioritāri virzāmi uzņēmējdarbības attīstībai un jaunu darba vietu radīšanai reģionos (30 % no pieejamā budžeta), attīstības centru sasniedzamības uzlabošanai (15 % no pieejamā budžeta), kā arī dabas kapitāla saglabāšanai (10 % no budžeta).

4. Latvijas ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanas progresa novērtējums

NAP2020 sevi ietver virkni vidēja termiņa rīcības virzienu un pasākumu Latvija 2030 īstenošanai, taču vienlaikus nepieciešams vērtēt valsts attīstības tendences arī tajās Latvija 2030 prioritātēs, kuras pašlaik NAP2020 nav ietvertas. Tāpat būtiski valsts attīstību skatīt un izvērtēt kontekstā ar ANO darbākārtību 2030. gadam jeb ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem, kuri apstiprināti 2015. gadā. Esošo valsts attīstības prioritāšu izvērtējums kontekstā ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem var būt pamats priekšlikumiem par nepieciešamām izmaiņām valsts attīstības plānošanas dokumentos un tajos noteiktajos mērķos.

Latvija 2030 ieviešanu kopumā vislabāk ļauj novērtēt tajā iekļautie stratēģiskie indikatori. Jāsecina, ka gadījumā, ja netiks būtiski pārskatīta demogrāfijas un migrācijas politika, nākotnē, visticamāk, neizdosies valsts iedzīvotāju skaitu noturēt virs 2 miljoniem, jo pēc CSP datiem iedzīvotāju skaits Latvijā 2017. gada 1. oktobrī ir samazinājies līdz 1 933,2 tūkstošiem iedzīvotāju. Šo rādītāju pēdējos septiņos gados visvairāk ietekmējis migrācija, kuras ietekmē no 2010. gada līdz 2016. gadam iedzīvotāju skaits samazinājies par 113 tūkstošiem. Lai arī dabiskā pieauguma rādītājs kopumā šai laika periodā ir uzlabojies, tas joprojām ir negatīvs un 2016. gadā pat pasliktinājies.

Džini indekss, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību, nav būtiski mainījies, vienīgi 2015. gadā tas samazinājies no 35,4 līdz 34,5, tomēr tas joprojām ir viens no augstākajiem rādītājiem ES, līdz ar to būtiski uzlabojumi šajā jomā nav redzami. Novērtējot labklājības pieaugumu pēc iekšzemes kopprodukta uz vienu iedzīvotāju (pēc pirktspējas paritātes), vērojams, ka, esošajai izaugsmes tendencei lineāri turpinoties, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas mērķis 2030. gadā varētu tikt sasniegts.

Divi būtiski indikatori, pēc kuriem tiek mērīta stratēģijas īstenošana, ir tautas attīstības indekss un globālās konkurētspējas indekss. Tautas attīstības indekss sastāv no trim komponentēm – sagaidāmā dzīves ilguma, izglītības sagaidāmā un faktiskā vidējā ilguma un nacionālā ienākuma uz vienu iedzīvotāju rādītāja. Šī indeksa rangs tabulā pēc 2015. gada datiem Latvija atrodas 44. vietā pasaulē starp ļoti augsti attīstītām valstīm, laikā no 2010. gada līdz 2015. gadam uzlabojot savu pozīciju par vienu vietu. Salīdzinājumam var minēt, ka Lietuva ieņem 37. vietu, bet Igaunija 30. vietu. Savukārt globālās konkurētspējas indeksa valstu rangā 2016.–2017. gadam, kurā iekļautas 138 pasaules valstis, Latvija ieņem 49. vietu, lai arī iepriekš bija 44. vietā. Vājākie rādītāji šī indeksa kontekstā ir divos no indeksa pilāriem – tirgus lielums un inovācijas, bet kā jomas ar negatīvu tendenci jāatzīmē darba tirgus funkcionēšanas efektivitāte un finanšu tirgu attīstība. Kā biznesu traucējošākie trīs faktori minēti nodokļu likmes, pārmērīga valsts birokrātija un nodokļu regulējums. Detalizēti vērtējot indeksa pilāru sastāvā ietilpstošos rādītājus, redzams, ka viszemāk novērtēta tieslietu sistēmas efektivitāte uzņēmējdarbības strīdu risināšanā, mazākuma akcionāru aizsardzība, uzticēšanās politiķiem, autoceļu kvalitāte, nodokļu sistēmas ietekme uz vēlni investēt un būt darba tirgū, valsts spēja piesaistīt un noturēt talantus, aizdevumu pieejamība, klasteru attīstība, pētnieku un inženieru pieejamība. Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka vairākas indeksa sadaļas un tajās iekļautie subjektīvie indikatori balstīti uz uzņēmumu vadītāju aptauju, kur Latvijas gadījumā indeksa aprēķini veikti, pamatojoties tikai uz 89 respondentu atbildēm, līdz ar to indeksa rādītāji nav vērtējami viennozīmīgi. Piemēram, inovācijas pilārā seši no septiņiem indikatoriem balstīti uz aptaujas rezultātiem, finanšu tirgu attīstības pilārā septiņi no astoņiem indikatoriem balstīti uz aptaujas rezultātiem. Lai arī subjektīvie vērtējumi ir svarīgi un parāda biznesa vides noskaņojumu, tomēr šis indekss nevar tikt vērtēts kā vienīgais atskaites punkts kompleksam konkurētspējas novērtējumam. Latvijas pozīcijas dinamika abu šo indeksu rangos šobrīd nav atbilstoša vēlamajai tendencei, lai sasniegtu 2030. gadam izvirzītos mērķus, tādēļ būtu nepieciešams akcentēt vājās vietas šo indeksu rādījumos, tai skaitā īpašu uzmanību pievēršot sagaidāmā dzīves ilguma un nacionālā ienākuma rādītājiem, jo uzlabojumi tajos ļautu sekmīgāk celt dzīves kvalitāti Latvijā un Latvijas vietu tautas attīstības indeksā.

Lai novērtētu Latvija 2030 īstenošanu, svarīgi izvērtēt arī tās prioritāšu īstenošanu un izvirzīto mērķu sasniegšanu. Vērtējot **prioritāti "Kultūras telpas attīstība"**, jāsecina, ka tās izvirzīto mērķu sasniegšana kopumā vērtējama kā nevienmērīga, jo, salīdzinot situāciju ar 2014. gadu, ir uzlabojies iedzīvotāju piederības Latvijas valstij rādītājs, kā arī dalībnieku skaits amatiermākslas kolektīvos. Pēc Latvijā producēto filmu skaita pieauguma 2014. un 2015. gadā, 2016. gadā tika producētas tikai 42 filmas, kas ir tikpat, cik 2009. gadā. Samazinājums noticis pamatā uz īsmetrāžas filmu rēķina, tādēļ šīs izmaiņas nav vērtējamas viennozīmīgi. Lai arī filmu ražošana ir kritiski svarīga sastāvdaļa nacionālās identitātes saglabāšanai, šim indikatoram piemīt īstermiņa raksturs, tas raksturo aktivitāti tikai viena gada griezumā, nevis atspoguļo ilgtermiņa aktivitāti, kas akumulē iepriekšējo gadu ieguldījumu. Latviešu valodas oriģinālliteratūras izdošana kopš ekonomiskās krīzes laika ir sarukusi, un katru gadu latviešu oriģinālliteratūras izdevumu skaits svārstās no 1 100 līdz 1 200 izdevumiem, kas ir par aptuveni ceturto daļu mazāk nekā 2007. gadā, kad to skaits sasniedza 1 522. Vairs nav pieejami dati par radošo industriju eksporta īpatsvaru un iedzīvotāju latviešu valodas prasmi, ņemot vērā, ka Centrālā statistikas pārvalde šos datus vairs neapkopo un tautas skaitīšanas ietvaros jautājums par valsts valodas prasmi vairs nav ticis ietverts. Jautājums par valsts valodas prasmi 2010. gada tautas skaitīšanā aizstāts ar jautājumu par mājās galvenokārt izmantoto saziņas valodu, kura 56,2 % gadījumu ir latviešu valoda, 33,8 % – krievu valoda, bet 9,3 % iedzīvotāju šo informāciju nav norādījuši. Lai gan šī jautājuma būtība atspoguļo valodas lietošanu, nevis tās prasmi, tomēr rezultāts arī norāda uz valsts valodas lomu sabiedrības komunikācijā un ikdienā.

Cilvēkkapitāla attīstības prioritātes īstenošanas galvenie mērķi saistīti ar demogrāfijas rādītājiem, darba ražīguma un nabadzības riska rādītājiem. Nabadzības risks 2015. gadā bija 21,8 %, kas ir būtiski mazāks nekā 2008. gada rādītājs (25,9 %), tomēr kopš 2011. gada tas mainījies nenozīmīgi. Darba ražīgums no 2010. gada līdz 2016. gadam pieaudzis par 17,7 %, kas ir ievērojami labāks rezultāts, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju. Lai arī Latvijas iedzīvotāji kopumā ir ekonomiski aktīvi, jāņem vērā, ka pastāv ievērojama darba samaksas atšķirība sievietēm un vīriešiem – jaunākie dati liecina, ka Latvijas sievietes saņem par aptuveni 17,0 % mazāk nekā vīrieši, turklāt šai atšķirībai ir tendence pieaugt (2013. gadā – 16,0 %, 2014. gadā – 17,3 %, 2015. gadā – 17,0 %).¹²⁵

Sieviešu vidējais paredzamais mūža ilgums 2015. gadā bija 79,5 gadi, bet vīriešu – 69,7 gadi. Abi šie rādītāji ir uzlabojušies, tomēr vīriešu paredzamā mūža ilguma mērķi sasniegt būs ievērojami grūtāk. 2015. gadā summārā dzimstības koeficienta rādītājs sasniedza 1,7, tādējādi, pateicoties arī demogrāfijas politikai, jau ir sasniegta mērķa vērtība 2030. gadam, kuru turpmākajos gados saglabāt vismaz tādā pašā līmenī tik un tā būs izaicinājums, ņemot vērā esošo un paredzamo dzimumu/vecumu struktūru sabiedrībā. Politikas plānošanā īpaša uzmanība jāpievērš arī tam, ka vecumā virs 65 gadiem sievietes ir divreiz vairāk nekā vīrieši¹²⁶, un, ņemot vērā to, ka sievietes saņem par vidēji 11,1 % mazāku pensiju nekā vīrieši¹²⁷, sievietes gados ir pakļautas lielākam nabadzības riskam.

Latvija noveco, jo vecuma demogrāfiskā atkarība 2016. gadā jau sasniegusi 30,2 %, kas norāda uz to, ka Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas mērķis noturēt to zemāku par 30 % noteikti netiks sasniegts, jo sabiedrības turpmāka novecošanās, neveicot kādus radikālus imigrācijas pasākumus, ir nenovēršama.

Prioritātē "Paradigmas maiņa izglītībā" nedaudz uzlabojas iedzīvotāju iesaistīšanās pieaugušo mūžizglītībā, tomēr mērķa vērtība nav sasniegta un rādītāja tendence ir svārstīga, 2013. gadā tai samazinoties un 2016. gadā atgriežoties 2012. gada līmenī (7,3 %). Turklāt jāatzīmē, ka, neraugoties uz to, ka vīriešu iesaiste mūžizglītības pasākumos 2016. gadā salīdzinājumā ar 2015. gadu ir palielinājusies no 4,1 % līdz 6,1 %, līdzdalības īpatsvars sievietēm 2016. gadā līdzīgi kā iepriekšējos gados nemainīgi saglabājas pat līdz divām reizēm augstāks.¹²⁸ 2015. gadā 86,6 % bērnu četru gadu vecumā bija nodrošināta vieta pirmsskolas izglītības iestādē, kas ir par 10 % vairāk nekā 2007. gadā, tādējādi virzība uz šī mērķa izpildi vērtējama pozitīvi. To nodrošinājusi arī pašvaldību aktīva rīcība pirmsskolas izglītības pieejamības uzlabošanā un arī šim mērķim nodrošinātais valsts atbalsts. Jauniešu īpatsvars, kas neiegūst vidējo izglītību, 2016. gadā bija 10 %, kas pēdējo divu gadu laikā nedaudz pasliktinājies, taču vienlaikus tas ir ievērojami uzlabojies kopš 2007. gada un jau sasniedz plānoto mērķa vērtību. Ārvalstu studentu īpatsvars turpretim 2013.–2014. studiju gadā sasniedza 5 %, bet 2016.–2017. studiju gadā jau 10 %¹²⁹, jāatzīmē gan, ka daļēji tā notiek arī tādēļ, ka būtiski samazinājies Latvijas studējošo iedzīvotāju skaits un līdz ar to arī studentu kopskaits. Pozitīvi vērtējams, ka ir sasniegts mērķis attiecībā uz iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvaru vecuma grupā no 30 līdz 34 gadiem.

Attiecībā uz **prioritāti "Inovatīva un ekoeffektīva ekonomika"** Latvijas ārējās tirdzniecības bilance kopš 2013. gada ir pakāpeniski uzlabojusies, vienlaikus tā joprojām ir negatīva un nedaudz virs 2 miljardiem eiro gadā, kas liek secināt, ka Latvijas uzņēmēju konkurētspēja un darba ražīgums tautsaimniecībā pieaug. Vienlaikus mērķa sasniegšana šajā jomā būs atkarīga gan no tautsaimniecības konkurētspējas kāpināšanas, gan no iedzīvotāju patēriņa un ar to saistīto ieradumu izmaiņām. Izdevumi pētniecībai un attīstībai pēc CSP datiem 2016. gadā sastādīja 0,44 % no IKP, kas ir mazāk nekā 2008. gadā. Šī mērķa neizpilde ir ievērojama, un tās sagaidāmā ietekme uz tautsaimniecības izaugsmes potenciālu un tā realizāciju – ļoti būtiska. Vienlaikus kā pozitīva tendence jāatzīmē augsto tehnoloģiju eksporta īpatsvara pieaugums no 2013. gada līdz 2015. gadam.

Enerģētikas nozarē jāatzīmē, ka, pateicoties arī ievērojamam valsts atbalstam, pieaudzis no atjaunojamiem resursiem saražotās enerģijas daudzums enerģijas gala patēriņā. Vienlaikus tas ir radījis negatīvu ietekmi uz elektroenerģijas cenām patērētājiem, tai skaitā mazinot uzņēmumu konkurētspēju. Tomēr pozitīva iezīme ir tā, ka energointensitāte tautsaimniecībā samazinās un, līdzšinējai tendencei turpinoties, stratēģijas mērķis šajā jomā var tikt sasniegts.

Prioritātē "Daba kā nākotnes kapitāls" dabas resursu produktivitāte pēdējo divu gadu laikā nedaudz samazinājusies, kas liecina par nepietiekamu efektivitāti šo resursu izmantošanā vai arī par to, ka spēja tos pārvērst pievienotajā vērtībā jau sasniegusi "griestus". Bioloģiskās lauksaimniecības platību īpatsvars pēc Eiropas Statistikas biroja Eurostat datiem pēdējo piecu gadu laikā ir palielinājies no 10,1 % līdz 13,42 % 2016. gadā, vienlaikus jāatzīmē, ka pieaudzis arī izmantoto lauksaimniecības zemju īpatsvars no visām lauksaimniecības zemēm. Kopš 2012. gada kopumā būtiski uzlabojusies savākto un pārstrādāto sadzīves atkritumu īpatsvara attiecība, tomēr kopš 2015. gada vērojama šo rādītāju lejupslīde. Latvija uzrāda ievērojamu uzlabojumu lauku putnu indeksa rādītājā, 2013. gadā sasniedzot stratēģijas mērķa vērtību. Mežainuma rādītājs savukārt ir praktiski nemainīgs, taču tas neļauj spriest par meža apsaimniekošanas ilgtspēju, bet tikai secināt, ka Latvijas tradicionālā mozaikveida ainava varētu tikt sekmīgi saglabāta.

125 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_gr_gpgr2&lang=en

126 Centrālā statistikas pārvalde: Sievietes un vīrieši Latvijā, 2016. 4.lpp. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_13_sievietes_un_viriesi_latvija_2016_16_00_lv_en.pdf

127 Turpat, 48.lpp.

128 Eurostat datubāze, tematiskā sadaļa „Education and training” indikators „Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and age[trng_lfse_01]”, pieejams <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

129 Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2016.gadā, pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_augst/Parskats_augstaka_izglitiba_2016.pdf

Prioritātes "Telpiskās attīstības perspektīva" kontekstā kā būtiskākās attīstības tendences jāatzīmē tas, ka lauku iedzīvotāju/pilsētu iedzīvotāju attiecība nav būtiski mainījusies. Vienlaikus šeit jāņem vērā, ka šis rādītājs tiek aprēķināts, pamatojoties uz datiem par deklarēto dzīvesvietu, kā arī tas, ka virknei pilsētas tipa apdzīvotu vietu nav pilsētas statusa. Tādas blīvi apdzīvotas vietas kā Mārupe vai Lecava nav pilsētas, lai gan pēc apbūves, komunikāciju un pakalpojumu nodrošinājuma tās pilnībā atbilst pilsētas statusam, līdz ar to šis rādītājs vērtējams kā tāds, kas tikai daļēji raksturo valsts apdzīvotības struktūru. Skatoties reģionālā griezumā, konstatējams, ka iedzīvotāju skaits pārējā valsts teritorijā ārpus Rīgas plānošanas reģiona ir samazinājies straujāk nekā vidēji valstī, līdz ar to arī samazinot pārējo plānošanas reģionu pašvaldībām pieejamos resursus publisko pakalpojumu un infrastruktūras nodrošināšanai. Rīgas plānošanas reģiona iedzīvotāju īpatsvars 2017. gada sākumā sasniedzis 51,6 %, kas neatbilst Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas mērķim un liecina par migrācijas procesu norisi pretēji valsts reģionālajai politikai. Ja vidēji valstī iedzīvotāju skaits no 2010. gada līdz 2017. gadam samazinājies par 8 %, tad Latgales plānošanas reģionā par aptuveni 14 %, bet Vidzemes reģionā par 12,1 %. Ja salīdzina iedzīvotāju skaita izmaiņas šai pašā laika periodā lielajās pilsētās un pārējās pilsētās, tad redzams, ka Rīgas metropoles areāla pilsētās – Rīgā, Jūrmalā un Jelgavā – iedzīvotāju skaita samazinājums bijis no 4,8 % Rīgā līdz 6,9 % Jelgavā, bet citās lielajās pilsētās būtiski lielāks – vairāk nekā 11 % (no tām lielākais Rēzeknē – 15,8 %). Iedzīvotāju skaits novados kopumā no 2010. gada līdz 2017. gadam samazinājies par 9,1 %, lielākais iedzīvotāju skaita samazinājums vērojams Strenčū, Daugavpils un Zilupes novados, kur iedzīvotāju skaits septiņu gadu laikā samazinājies aptuveni par piekto daļu. Tradicionālajām lauku teritoriju tautsaimniecības nozarēm kļūstot efektīvākām un ražīgākām, nepieciešamība pēc darba rokām laukos samazinās, un šis process, visticamāk, vēl turpināsies, lai izlīdzinātos ar nodarbināto skaita rādītājiem citās attīstītajās valstīs. Iedzīvotāju skaita samazinājumu lauku teritorijās un migrāciju uz pilsētām noteikti veicinās arī ekonomiskās aktivitātes un atalgojuma atšķirības starp reģioniem, kā arī starp pilsētām un laukiem. Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju laika periodā no 2010. gada līdz 2014. gadam (jaunāki dati nav pieejami) visstraujāk auga Rīgā un Pierīgas reģionā, vislēnāk Zemgales un Latgales plānošanas reģionos. Latgales plānošanas reģionā IKP uz vienu iedzīvotāju sasniedz tikai 50,5 % no valsts vidējā rādītāja, vienlaikus Rīgā tas bijis 168,2 % no valsts vidējā. Ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli Rīgā 2015. gadā bija 509 *eiro*, Pierīgā – 446 *eiro*, bet Latgales plānošanas reģionā – tikai 284 *eiro*. Tas norāda uz būtiskām reģionālās attīstības sociālekonomiskajām disproporcijām starp valsts centrālo daļu un pārējo valsts teritoriju. Iedzīvotāju skaita samazinājums un vājā ekonomiskā attīstība neļauj gūt pietiekamus ienākumus pašvaldību budžetos, lai nodrošinātu pašvaldības funkciju izpildi, publisko pakalpojumu sniegšanu un infrastruktūras uzturēšanu. Šobrīd 57 administratīvās teritorijas neatbilst Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā noteiktajiem skaitliskajiem teritoriju izveidošanas nosacījumiem. Tas nozīmē nozīmīgas atšķirības starp pašvaldībām attiecībā uz to kapacitāti un pieejamajiem resursiem likumā noteikto pašvaldību funkciju izpildei, kā arī pašvaldības teritorijas attīstībai. 2016. gadā 21 % no valsts vietējiem autoceļiem bija ar melno segumu, bet no valsts reģionālajiem autoceļiem tādi bija 84,3 %, līdz ar to būtiskākais uzlabojums panākts attiecībā uz reģionālajiem autoceļiem. Vienlaikus jāņem vērā, ka nozīmīga daļa reģionālo autoceļu neatkarīgi no seguma veida ir sliktā vai ļoti sliktā stāvoklī. Satiksmes ministrijas informatīvā ziņojuma "Valsts autoceļu tīkla izvērtējums" projektā norādīts, ka 2017. gadā 24,3 procenti jeb 2 159 km autoceļu ar melno segumu bija klasificējami kā sabrukušī un tiem bija nepieciešama segas pārbūve (2015. gadā – 25 procenti, 2016. gadā – 24 procenti). Detalizētāka informācija par valsts autoceļu ar melno segumu stāvokli ir parādīta tabulā.

3. tabula. Valsts autoceļu ar melno segumu stāvoklis 2017. gadā, % no kopējā garuma

	Galvenie autoceļi	Reģionālie autoceļi	Vietējie autoceļi	No kopējā garuma
Ļoti labs	32	11	10	15
Labs	25	21	21	22
Apmierinošs	10	21	26	21
Slihts	19	18	21	19
Ļoti slihts	13	29	22	24

Autoceļu seguma stāvoklis pēc vizuālā vērtējuma

Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, autoceļu ar melno segumu stāvoklis saskaņā ar ikgadējo vizuālo vērtējumu turpina nedaudz uzlaboties. 42 % jeb 4 681 km valsts autoceļu ar grants segumu ir klasificējami kā sabrukušī, un tiem ir nepieciešama segas pārbūve. 2016. gadā tādu bija 43 % jeb 4 725 km. Detalizētāka informācija par valsts autoceļu ar grants segumu stāvokli ir parādīta tabulā.

4. tabula. Grants segumu stāvoklis 2017. gadā, % no kopējā garuma

	Reģionālie autoceļi	Vietējie autoceļi	% no kopējā garuma
Labs	8	9	9
Apmierinošs	54	48	48
Slihts	38	43	42

Autoceļu seguma stāvoklis pēc vizuālā vērtējuma

Nepietiekamā finansējuma dēļ nepieciešamajā apjomā netiek veikta valsts vietējo autoceļu brauktuvju segumu atjaunošana un pārbūve. Lai nodrošinātu satiksmi pa brūkošajiem autoceļu posmiem, tiek veikts satiksmei bīstamo bedru remonts melnajos segumos un autoceļu ar sabrukušo grants segumu papildus planēšana, t.sk. labojot iesēdumus un posmus ar bīstamām bedrēm. Šādi remontdarbi ilgtermiņā ir viens no dārgākajiem autoceļu uzturēšanas veidiem. Vienlaikus norādīts, ka, analizējot 29 centru sasniedzamību ar vieglo automobili normālos braukšanas apstākļos, tika konstatēts, ka 98 % iedzīvotāju no dzīvesvietām tos iespējams sasniegt par 40 minūtēm īsākā laikā, un tikai 0,2 % valsts iedzīvotāju dzīvo tādās vietās, kur nokļūšanai tuvākajā centrā nepieciešamais laiks pārsniedz stundu.

Pēdējo gadu laikā samazinājies ostu apkalpoto kravu apgrozījums. Vienlaikus jānorāda, ka tas notiek nevis tāpēc, ka būtu pasliktinājies Latvijas sasniedzamība pa dzelzceļu, bet gan Krievijas Federācijas jūras ostu attīstības, pieaugošas konkurences un starpvalstu attiecību negatīvā fona dēļ. Ņemot vērā, ka šo apstākļu kontekstā nav sagaidāmas būtiskas Latvijas loģistikas nozarei pozitīvas izmaiņas, nepieciešams meklēt jaunus kravu avotus un uzlabot Latvijas tranzīta koridora efektivitāti un konkurētspēju, lai tranzīta nozare spētu saglabāt vai vismaz būtiski nesamazināt līdzšinējos darbības apjomus, kā arī ne ieguldījumu atdeves viedokļa rūpīgi vērtējamas jebkuras nozīmīgas ilgtermiņa investīcijas kravu pārvadājumu infrastruktūrā. Uzsākta starptautiskās dzelzceļa līnijas "Rail Baltica" projekta īstenošana, kas nākotnē ievērojami mainīs Latvijas starptautisko sasniedzamību, to savienojot ar Eiropas dzelzceļa tīklu un nodrošinot aviopārvadājumiem līdzvērtīgu sasniedzamību ar kaimiņvalstu galvaspilsētām. Latvijas starptautiskās un iekšējās sasniedzamības kontekstā jānorāda, ka uzlabojušies pasažieru skaita rādītāji starptautiskajā lidostā Rīgā, kas skaidrojams gan ar jaunu aviomaršrutu izveidi, gan ar pieaugošu tranzīta pasažieru apjomu. Aviopārvadājumu nozare ir pašlaik veiksmīgi attīstījusies, turklāt tā ir nozare, kas rada multiplicējošu efektu uz citām tautsaimniecības nozarēm, piemēram, uz viesnīcu un restorānu nozari, kultūras jomu un investīciju piesaisti valsts tautsaimniecībai kopumā. Pasažierkilometru skaits dzelzceļa transportā samazinājies līdz 590 miljoniem pasažierkilometru 2015. gadā, kas ir diametrāli pretēja tendence stratēģijā definētajam mērķim, līdz ar to secināms, ka dzelzceļa pasažieru pārvadājumi kļuvuši mazāk pievilcīgi nekā citi transporta veidi. Zemāks pieprasījums pēc sabiedriskā transporta, tostarp dzelzceļa pasažieru pārvadājumiem, prasa lielākus budžeta izdevumus šo pakalpojumu nodrošināšanai, vienlaikus palielinās tādu transporta veidu izmantošana, kuri ir videi mazāk draudzīgi. Sabiedriskā transporta pieejamība ne tik blīvi apdzīvotās vietās kļūst aizvien vairāk subsidējama, līdz ar to nepieciešams rast risinājumus izmaksu samērošanai ar šo pakalpojumu sniegšanas radīto sabiedrisko labumu. Kopumā secināms, ka dažādu apstākļu ietekmē telpiskās attīstības perspektīvas mērķu īstenošana tikai daļēji atbilst iecerēm, tādēļ vērtējamas iespējas pārskatīt valsts autoceļu tīkla uzturēšanu, sabiedriskā transporta pakalpojumus un citu pakalpojumu pieejamību, saskaņojot to ar apdzīvotuma struktūru un iedzīvotāju mobilitāti, kā arī nosakot minimālo robežsliekšni pakalpojumu un infrastruktūras uzturēšanas efektivitātei. Viens no iespējamiem mobilitātes izmaksu efektīviem risinājumiem, piemēram, būtu sabiedriskais transports pēc pieprasījuma. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā iekļautā ideja par "inteliģento saraušanos" pašlaik netiek konsekventi īstenota, bet faktiski notiek pašplūsmā iekšējās migrācijas rezultātā. Būtu nepieciešams apsvērt iespējas uzsākt šīs pieejas īstenošanu pilotprojektu veidā, lai rastu iespēju atteikties no infrastruktūras uzturēšanas teritorijās, kur šīs uzturēšanas izmaksas ir nesamērīgi augstas un ekonomiskā atdeve zema, palīdzot iedzīvotājiem mainīt dzīvesvietu uz teritorijām, kur izmaksas ir būtiski mazākas un pakalpojumu/infrastruktūras nodrošinājums lielāks, veidojot efektīvāku valsts apdzīvotuma struktūru. Tādējādi būtu iespējams veidot izmaksu ziņā efektīvāku valsts apdzīvotuma struktūru, vienlaikus apzinoties, ka zema iedzīvotāju blīvuma apstākļos infrastruktūras uzturēšanas izmaksas lauku teritorijās gandrīz vienmēr būs ekonomiski neefektīvs projekts, tomēr vienlaikus tas nodrošina ekonomisko aktivitāti, vietējo resursu izmantošanu un teritorijas apdzīvotību. Arī pašvaldību sadarbības teritoriju veidošana un pašvaldību apvienošanās varētu sniegt nozīmīgu ieguldījumu efektīvākā teritorijas pārvaldībā un valsts telpiskās perspektīvas īstenošanā.

Pārvaldes efektivitātes uzlabošanā Latvija kopumā bijusi sekmīga, jo 2015. gadā Pasaules Bankas izstrādātā pārvaldes efektivitātes indeksa vērtība, kurš ietver neatkarīgu institūciju novērtējumu par publisko pakalpojumu kvalitāti, valsts pārvaldes darba kvalitāti un neatkarību no politiska spiediena, sasniegusi 83,65 % salīdzinājumā ar 70,1 % 2008. gadā. Vienlaikus 2016. gadā šī indeksa rādītājs samazinājies līdz 78,85 %, un Latvija ieņēma 50. vietu starp indeksa aprēķinā iekļautajām 214 valstīm/teritorijām. Sabiedrības ieinteresētību lēmumu pieņemšanas procesos raksturo tās līdzdalība vēlēšanās – 2017. gada pašvaldību vēlēšanās piedalījās 50,39 % balsstiesīgo iedzīvotāju, bet 2013. gada pašvaldību vēlēšanās 45,99 % balsstiesīgo iedzīvotāju. 2014. gadā 12. Saeimas vēlēšanās piedalījās 58,85 % balsstiesīgo iedzīvotāju, bet 2010. gadā 11. Saeimas vēlēšanās 59,45 % balsstiesīgo iedzīvotāju. Tādējādi secināms, ka iedzīvotāju aktivitāte vēlēšanās nav augsta, bet pietiekami stabila. Vienlaikus nozīmīga problēma ir tā, ka atbilstoši sabiedriskās domas aptaujām ilgstoši ir ļoti zemi sabiedrības uzticēšanās rādītāji valdībai un Saeimai.

2015. gadā ANO Ģenerālajā asamblejā, piedaloties Valsts prezidentam Raimondam Vējonim, tika pieņemta rezolūcija *Dienaskārtība 2030*. Tā nosaka 17 ilgtspējīgas attīstības mērķus (IAM) un 169 apakšmērķus nabadzības mazināšanai un ilgtspējīgai attīstībai pasaulē. IAM ir aktuāli visām valstīm un sasniedzami tikai kopīgiem spēkiem, valstīm un to pašvaldībām koncentrējoties uz prioritāriem mērķiem attiecīgajā līmenī. Latvijai jāintegrē IAM Latvijas plānošanas sistēmā, kas ir iekļaujoša, nodrošina valsts saskaņotu rīcību, plānošanas dokumentu hierarhiju un sasaista plānošanu ar budžetu. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam ir ilgtspējas plānošanas dokuments, kas tapis ar lielu sabiedrības iesaisti un nosaka Latvijas ilgtspējīgas attīstības mērķus.

Latvijai jau šobrīd ir politikas, kuras varētu dot ievērojamu pievienotību 17 IAM mērķu sasniegšanai. Mērķis par ienākumu nevienlīdzības samazināšanu saskan ar Latvijas vidējā termiņa makromērķi, savukārt 11. mērķis ar NAP2020 mērķi – Izaugsmi atbalstošas teritorijas. NAP2020 ir arī atsevišķi rīcības virzieni, kas saskan ar 3. (veselības), 4. (izglītības) un 7. (enerģētikas) mērķi. Taču, ņemot vērā IAM plašo dabu, analīze veikta par 169 IAM apakšmērķiem, lai saprastu, vai valsts politika ir vērsta uz ANO mērķu sasniegšanu pēc būtības, un uzsāktu diskusiju par to, vai un kādā līmenī valsts attīstības prioritātes ir papildināmas.

Stratēģijas ES2020 un Latvija 2030 ietvaros valsts uzrauga nabadzības risku mazināšanu kopumā, kamēr NAP2020 konkrēti uzsver nabadzības risku mazināšanu strādājošiem un ģimenēm ar bērniem. Lai mazinātu nabadzības risku un daļēji arī iespēju nevienlīdzību, LM ir izstrādājusi koncepciju par minimālo ienākumu līmeni, taču plāns sistēmas ieviešanai un pilnveidošanai šobrīd MK vēl nav apstiprināts.

Nepietiekama un nekaitīga uztura jautājumus šobrīd risina Eiropas Atbalsta fonds vistrūcīgākajām personām, skolu apgādes programma un sabiedrības veselības iniciatīva, un Latvijā tie skatāmi nabadzības un veselības mērķu ietvaros. Lauksaimniecības ilgtspējai ANO iesaka divkāršot lauksaimniecības produktivitāti un mazo pārtikas ražotāju ienākumus, kā arī nodrošināt ilgtspējīgas pārtikas ražošanas sistēmas un īstenot noturīgu (*resilient*) lauksaimniecības praksi, kas palielina produktivitāti un ražošanu, palīdz saglabāt ekosistēmas, nostiprina spēju pielāgoties klimata pārmaiņām un pakāpeniski uzlabo zemes un augsnes kvalitāti. Šobrīd Latvijā veiktie publisko resursu ieguldījumi attiecībā uz mazo saimniecību produktivitātes un ienākumu kāpināšanu nav noteikti kā augstākā prioritāte. Tāpat nav noteikti bāzes dati par rādītājiem, kas sasniedzami efektīvas zemes izmantošanas scenārijā dažādos Latvijas reģionos un nav noteiktas sasniedzamās vērtības nodarbinātībā, ievērojot pieejamos dabas resursus, to izmantošanas pakāpi un potenciālu, kā arī iegūtās produkcijas pārstrādes iespējas.

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam ir vērstas uz vairāku IAM apakšmērķu sasniegšanu, un valdība ir noteikusi veselības aprūpi par prioritāti 2018.–2021. gada budžeta ietvarā. Gan VM, gan leM ierosina nākamajam periodam atsevišķi izstrādāt politikas dokumentu nelikumīgu vielu, tostarp narkotisko vielu un alkohola, pārmērīgas lietošanas novēršanai un ārstēšanai (3.5 apakšmērķis). Attiecībā uz 3.7. apakšmērķi – līdz 2030. gadam nodrošināt vispārēju piekļuvi seksuālās un reproduktīvās veselības aprūpes pakalpojumiem, tostarp ģimenes plānošanas, informēšanas un izglītošanas nolūkos, un iekļaut reproduktīvās veselības veicināšanu valstu stratēģijās un programmās – jākonstatē, ka, lai gan Latvijas veselības politika ir vērsta uz mātes reproduktīvo veselību, sistemātiski netiek risināta šī apakšmērķa īstenošana pirms grūtniecības iestāšanās.

Lai gan valdība regulāri tiek informēta par ANO Pekinas Rīcības platformas dzimumu līdztiesības īstenošanu Latvijā, kā arī ES dzimumu līdztiesība ir horizontāls cilvēktiesību jautājums ikkatrā politikā un Latvija paredz 8 % no oficiālās attīstības palīdzības virzīt atbalstam dzimumu līdztiesības stiprināšanai citās valstīs, šis ir vienīgais ilgtspējīgas attīstības mērķis, kura īstenošanai Latvijā pagaidām nav apstiprināts politikas plānošanas dokuments. Politikas esamība ir aktuāla, jo valstī pastāv segregācija darba tirgū un izglītībā, kā arī nelabvēlīgi rādītāji attiecībā uz vardarbību pret sievietēm.

Ņemot vērā dzimstību, sabiedrības novecošanos un augstos nodarbinātības rādītājus, aktualizējas “sendviča paaudzes” dilemmas (vidējā paaudze strādā, aprūpē gan bērnus, gan savus vecākus), tāpat aktualizējams 5.4. apakšmērķis – atzīt un novērtēt bezmaksas aprūpi un mājaisaimniecības darbus. Pirmais solis šajā virzienā būtu radīt izmaiņas statistikas uzskaitē par nodarbinātību.

Infrastruktūra mobilitātei un inovāciju sekmēšana ir tās NAP2020 prioritātes, kuru nozīme Latvijā būs aktuāla līdz 2030. gadam.

Nevienlīdzības samazināšana valstu iekšienē ir vērsta uz ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, kas ir viens no trim NAP2020 makromērķiem. Savukārt IAM tiek uzsvērti iespēju nevienlīdzības mazināšana, kas skar izglītības, veselības un citu resursu pieejamību. Nevienlīdzības mazināšana starp ES valstīm saistīta ar Latvijas iedzīvotāju emigrāciju no Latvijas un ES Kohēzijas politikas nepieciešamību. Nevienlīdzības mazināšanas prioritāte kopīgā ES ārpolitikā attiecībā uz citiem pasaules reģioniem ietekmē imigrācijas plūsmas uz Eiropu. Lai globalizācijas laikmetā noturētu resursus Latvijā un mazinātu nevienlīdzību starp Latvijas iedzīvotājiem, Finanšu ministrijas priekšlikums ir iekļaut finanšu sektora attīstību kā prioritāti NAP2021+ – attīstīt stabili, drošu un starptautiski konkurētspējīgu finanšu sektoru ar inovatīvu finanšu pakalpojumu pieejamību, kas nodrošina ilgtspējīgu Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un Latvijas kā reģionālā finanšu pakalpojumu centra pozīcijas nostiprināšanu, realizējot to, piemēram, ar kredīšanas tempa palielināšanu rezidentu mājaisaimniecībām un uzņēmumiem, nodrošinot finansējuma pieejamību maziem un vidējiem komersantiem un paplašinot brīvprātīgo apdrošināšanas pakalpojumu veidu izmantošanu Latvijā.

Latvijai noteikti ir aktuāls 11.1. apakšmērķis – līdz 2030. gadam nodrošināt visiem piekļuvi pienācīgiem un drošiem mājokļiem un pamatpakalpojumiem par pieejamu cenu un sakārtot graustus. EM mājokļu politikas pamatnostādnes plāno izstrādāt jau 2018. gada otrajā pusē. Šajā kontekstā svarīgi ir novērtēt esošo mājokļu fondu un tā ilgtspēju, sekmēt īres mājokļu pieejamību un to tirgus attīstību, kā arī atzīt mājokli kā indivīda resursu (īpašumu), kas cita starpā stiprina piederības sajūtu Latvijai.

IAM 12. mērķis nosaka pāreju no izaugsmes ekonomikas uz aprites ekonomiku. 2015. gadā Eiropas Komisija apstiprināja ES rīcības plānu pārejai uz aprites ekonomiku, kas paredz izmaiņas produktu dizainā, ražošanas procesos un patērētāju paradumos, kā arī paredz

atkrītumus uzskatīt par resursiem un stiprināt inovāciju. Par tās īstenošanu jau ziņots 2017. gadā¹³⁰. Izaicinājumi saskatāmi plastikas pārstrādē, pārtikas vērtību ķēdēs, celtnu demontēšanā, bio-produktos u.c. LIAS2030 un NAP2020 nerada konceptuālu ietvaru aprites ekonomikas modelim. Latvijas rīcībpolitikā nav apzināts rādītāju kopums, kas liecinātu par ilgtspējīgu patēriņu un ražošanas modeļu ieviešanas apmēru un kvalitāti (12.1. apakšmērķis). Virkne pamatnostādņu, kā arī Lauku attīstības plāns būtu saistāmi ar aprites ekonomikas modeļa ieviešanu. Šobrīd būtu lietderīgi apsvērt iespējas, kā nodrošināt aprites ekonomikas modeļa ieviešanu, kurā produktu un materiālu vērtību uztur iespējami ilgi, bet atkrītumu radīšanu un primāro resursu izmantošanu samazina, veicinot industriālo simbiozi un samazinot izmaksas, šo pieeju kā vadmotīvu izmantojot nākamā perioda (no 2021.gada) attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanā.

Lai sasniegtu klimata pārmaiņu ietekmes novēršanas un mazināšanas mērķus, VARAM ir izstrādājusi Oglekļa mazietilpīgas attīstības stratēģijas 2050. gadam projektu, lai samazinātu Latvijas siltumnīcefekta gāzu emisijas, kā arī Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām stratēģijas 2030. gadam projektu, kas vērsts uz klimata pārmaiņu negatīvās ietekmes/risku mazināšanu un klimata pārmaiņu priekšrocību izmantošanu.

Attiecībā uz IAM 15. mērķi jāatzīmē, ka sauszemes ekosistēmas ilgtspēju regulē starptautiski līgumi, konvencijas, Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (VPP) un Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (15.4. apakšmērķis) VPP noteikts mērķis "Apsaimniekošanas pasākumu plānošana un ieviešana, saskaņojot dabas aizsardzības un sociāli ekonomiskās intereses". Īstenojot šo mērķi, Dabas aizsardzības pārvaldes realizētajā projektā "Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju integrācija teritorijas plānojumā" izstrādāta koncepcija pašvaldību teritoriju plānojumu un dabas aizsardzības plānu savstarpējai integrācijai, kā arī izstrādāti 15 dabas aizsardzības plāni un priekšlikumi šo plānu iekļaušanai vietējo pašvaldību teritoriju plānojumos, kuros nepieciešams formulēt sasniedzamos rādītājus, lai radītu priekšstatu par gaidāmo sniegumu. Zemes izmantošanas, zemes degradācijas jautājumi skar arī citu jomu politikas – teritoriālās attīstības plānošanu, lauku attīstības politiku, meža politiku, meliorācijas sistēmu apsaimniekošanu. Apsverama iespēja tuvākajos gados izstrādāt jaunu politikas plānošanas dokumentu, kurā varētu iekļaut visus ar bioloģisko daudzveidību saistītos aktuālos jautājumus.

ANO 16. mērķis ietver vairākus ļoti dažādus apakšmērķus, kurus NAP2020 ietvarā risina nozaru ministrijas, VK un KNAB. Mērķi, kuriem pastiprināti pievēršama uzmanība, ir vardarbības mazināšana (16.1.apakšmērķis, skat. arī 5. mērķi), vienlīdzīgas piekļuves taisnīgai tiesai nodrošināšana un, iespējams, arī valsts pārvaldes institūciju sadarbības koordinācija.

17. mērķis (starptautiskās saistības un prakse) nosaka pienākumu valstīm ar augstiem attīstības rādītājiem palīdzēt citām valstīm nodrošināt savu attīstību. ES dots mandāts uzlabot pasaules tirdzniecības sistēmu, nodrošināt vismazāk attīstītajām valstīm piekļuvi tirgum (17.12. apakšmērķis), veicināt globālo makroekonomikas stabilitāti (17.13. apakšmērķis), veidot daudzpusēju attīstības sadarbību un partnerību ar valstīm citos reģionos, lai veicinātu to ilgtspējīgu attīstību. Latvija šajā plānošanas periodā ar divpusējo attīstības sadarbību atbalsta citas valstis 24 ilgtspējīgas attīstības apakšmērķu īstenošanai. Latvija apņēmusies zināmu IKP daļu veltīt oficiālajai attīstības palīdzībai, tomēr sniedz vienu no zemākajām oficiālajām attīstības palīdzībām Eiropā – 0,1 % no NKP, neizpildot starptautiskās saistības sniegt 0,33 %, kā arī finansējuma palielinājumā divpusējai palīdzībai netiek ievēroti NAP indikatīvajā finanšu tabulā minētie apjomi un mērķi.

2018. gadā Latvija sagatavos un sniegs ziņojumu ANO Augsta līmeņa politiskajā forumā par pieeju IAM iekļaušanai plānošanas sistēmā nacionālajā līmenī un pašvaldībās, kā arī par sabiedrības, tostarp, privātā sektora un nevalstisko organizāciju iniciatīvām, iesaistot tās atbilstoši to kapacitātei.

130 COM(2015) 614 final; COM/2017/033 final

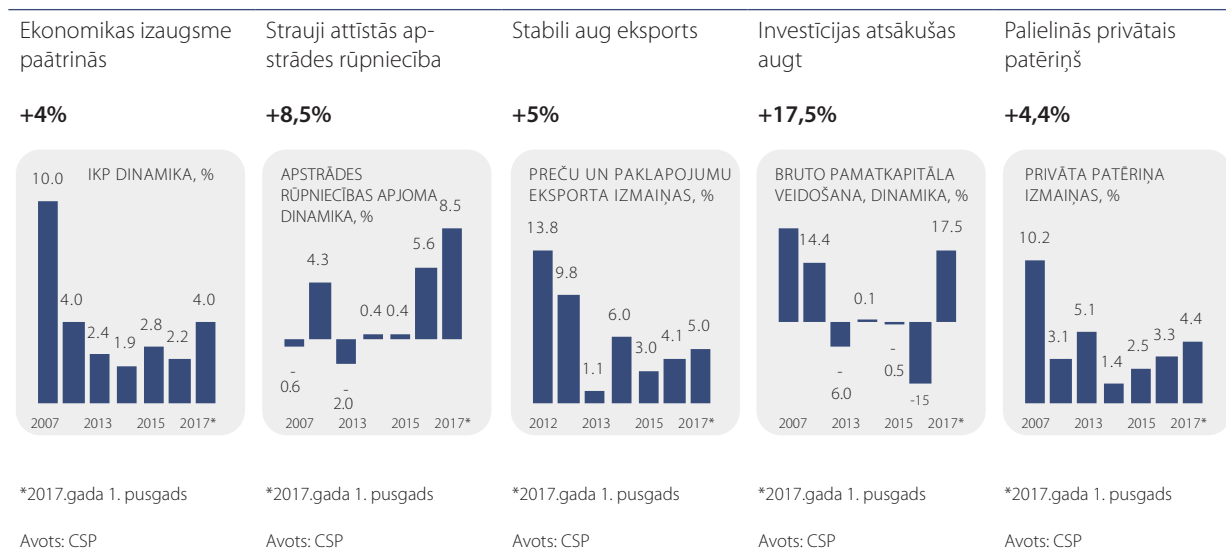
5. Latvijas konkurētspējas novērtējums

5.1. Latvijas konkurētspēja – status quo

No 2013. līdz 2016. gadam IKP pieauga vidēji gadā par 2 %. 2017. gadā izaugsme ir kļuvusi straujāka – situācijas uzlabošanās ārējā vidē, intensīvāka ES struktūrfondu apgušana, kreditēšanas un darba samaksas pieaugums ir paātrinājis izaugsmes tempu līdz 4 %. Strauji attīstās apstrādes rūpniecība, stabili aug eksports un privātais patēriņš, atsākušas augt investīcijas.

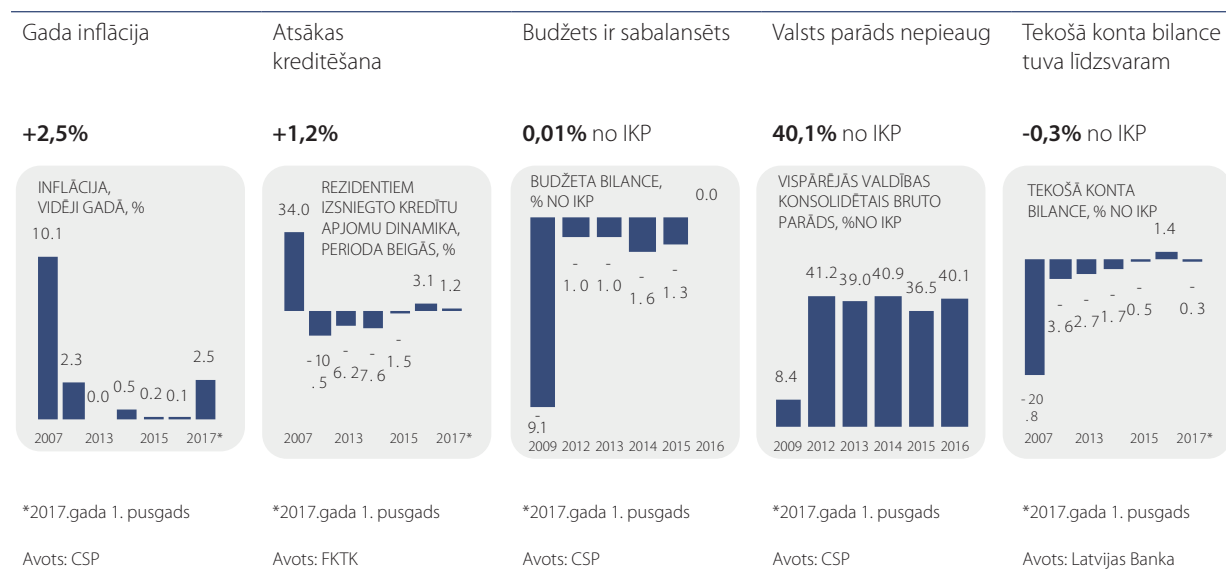
Globālā ekonomika un attiecīgi arī reģionālā un nacionālā ekonomika šobrīd atrodas izaugsmes trajektorijā. Saskaņā ar dažādām prognozēm izaugsmes trajektorijas saglabāšanās ir gaidāma vēl tuvākos 3–5 gadus, kas iezīmē pozitīvu perspektīvu, vērojot tautsaimniecības attīstības rādītājus un tendences.

27. attēls. Ekonomika aug

Latvijas ekonomikā ir novērstas "trekno" gadu izteiktās makroekonomiskās disproporcijas un mazināti ekonomikas ievainojamības riski pret iekšējiem un ārējiem šokiem. Pašlaik makroekonomiskā stabilitāte tiek noturēta – zems valsts parāds, budžets ir tuvu līdzsvaram, maksājuma bilance sabalansēta. Inflācija, lai arī pieaug, bet tās pamatā ir piedāvājuma puses faktori.

28. attēls. Makroekonomiskā stabilitāte tiek noturēta

Vienlaikus darba tirgū vērojams sasprindzinājums – demogrāfijas un migrācijas dēļ sarūk ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, vakanču kļūst arvien vairāk, trūkst darbinieku un vērojams straujš algu pieaugums.

29. attēls. Darba tirgū ir vērojams sasprindzinājums

Konkurētspējas rādītāju dinamika liecina, ka Latvijas ekonomikas modelis nav mainījies un joprojām saglabājas darbaspēka zemo izmaksu konkurētspējas priekšrocības. Saglabājoties esošajam stāvoklim, ekonomikas izaugsmes tempi vidējā termiņā var sasniegt vien 2-3 % gadā, un ekonomikai ir risks nonākt vidēju ienākumu slazdā. Jārēķinās arī ar algu konverģences procesu nākotnē, kas radīs ietekmi uz nozarēm, kas darbojas, galvenokārt izmantojot zemo darbaspēka izmaksu priekšrocības. Attiecīgi secināms, ka zemo izmaksu konkurētspējas priekšrocības ir uzskatāmas par laikā ierobežotām. Tas savukārt skaidri norāda uz nepieciešamību pēc alternatīvām, uz zināšanām un inovāciju balstītām konkurētspējas priekšrocībām.

Globālā finanšu krīze, kas sākās pirms 10 gadiem, skaidri parādīja, ka turpmāk Latvijā vairs nevarēs pastāvēt ekonomiskais modelis, kas balstījās uz ievērojamu ārvalstu kapitāla pieplūdumu un strauji augošu iekšējo pieprasījumu. Iepriekšējā attīstības ciklā pieļautās kļūdas lielā mērā bija pieredzes trūkums globalizācijas risku apzināšanā un novēršanā un Latvijas integrācijā pasaules tirgos atvērta tirgus (gan darbaspēka, gan kapitāla) apstākļos pēc Latvijas iestāšanās ES.

Lai arī darbaspēka izmaksas aug straujāk par darba ražīgumu, tomēr Latvija vēl saglabā savu konkurētspēju. Par to liecina eksporta tirgus daļu dinamika, kas joprojām ir pozitīva. Tomēr jau tuvākajos gados darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums kopā ar straujāku ekonomikas izaugsmi rada riskus ilgtermiņai tautsaimniecības attīstībai.

Neraugoties uz to, ka pašlaik ekonomika dinamiski attīstās, šobrīd nav vērojamas klasiskas pārkaršanas pazīmes. Tāpēc ir jāfokusējas nevis uz pieprasījuma mazināšanu jeb izaugsmes bremsēšanu, bet gan uz tautsaimniecības piedāvājuma jeb ražošanas kapacitātes veicināšanu (investīcijas pamatkapitālā, cilvēkkapitāls, inovācijas u.tml.).

Vienlaikus jāmin arī NAP2020 un valdības noteiktais mērķis Latvijai – straujāka tautsaimniecības izaugsme, lai ilgtermiņā Latvija pārsniegtu vidējo ES labklājības līmeni. Valdības vēle ir panākt sabalansētu 5 % IKP pieaugumu ik gadu vidējā termiņā, Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā balstot uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitāti, inovācijām. Šis ir ļoti ambiciozs rādītājs, kam ir nepieciešama ambicioza rīcība – fundamentālāki risinājumi valsts izaugsmei. Pēc būtības tā būtu ekonomikas transformācija.

Vienlaikus nepieciešamība pēc ekonomikas strukturālajām pārmaiņām jau ilgāku laiku ir ietverta dažādos politikas plānošanas dokumentos, piemēram, tādos kā Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai¹³¹, Viedās specializācijas stratēģija¹³², Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes¹³³, Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes¹³⁴ u.c. Taču tautsaimniecības transformācijas process norit ļoti lēni un progress ir nepietiekams.

131 Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai https://www.em.gov.lv/iv/eiropas_savieniba/strategija__eiropa_2020_/latvijas_nacionala_reformu_programma/

132 Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2014.–2020., kas ietver Latvijas Viedās specializācijas stratēģiju <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40306267>

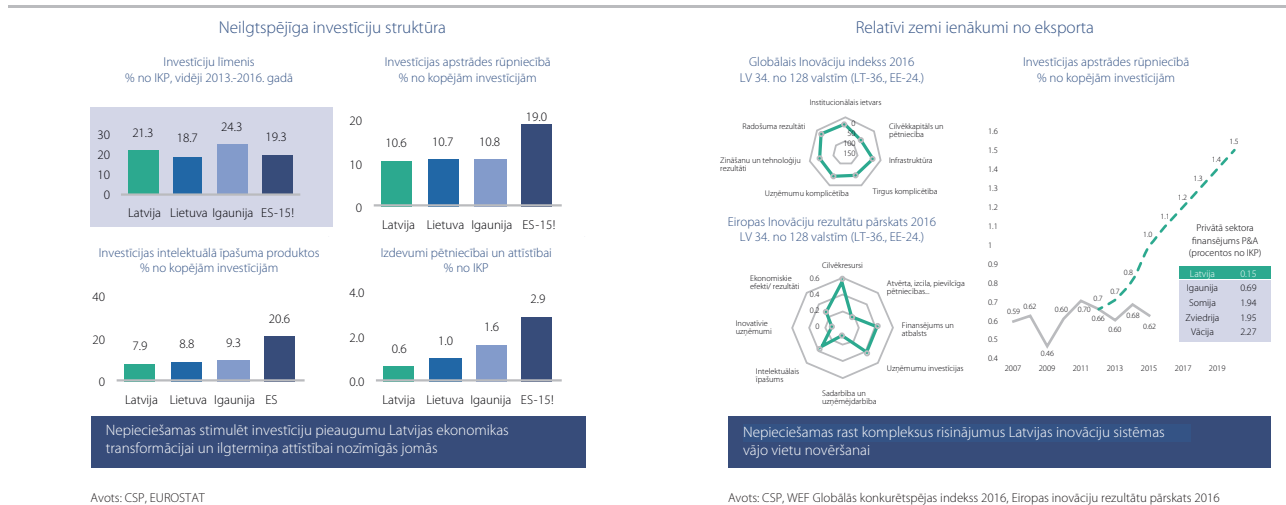
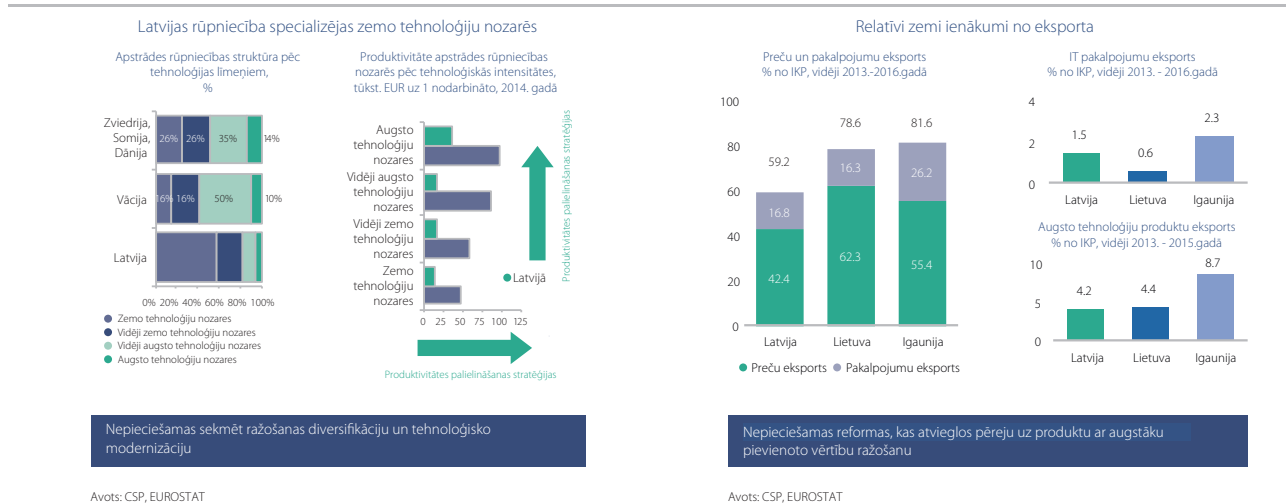
133 Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes https://www.em.gov.lv/iv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/

134 Informatīvais ziņojums “Par Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādņu 2013.–2019. gadam īstenošanas 2013.–2015. gadā starpposma novērtējumu” <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40412362>

5.2. Latvijas konkurētspēja – Latvijas tautsaimniecības attīstības izaicinājumi

Neskatoties uz sasniegumiem tautsaimniecības izaugsmē, saglabājas pietiekami daudz fundamentāla rakstura tautsaimniecības attīstības izaicinājumu. Viens no aktuālākajiem izaicinājumiem Latvijai ir konkurētspējas stiprināšana, mazinot produktivitātes plaisu ar modernām ekonomikām.

Primārie izaicinājumi un to risināšanas virzieni ir uzskatāmi attēloti grafikos.

Neilgtspējīga investīciju struktūra

Investīcijas intelektuālā īpašuma produktos % no kopējām investīcijām

Valsts	Investīcijas intelektuālā īpašuma produktos (% no kopējām investīcijām)
Latvija	7.9
Lietuva	8.8
Igaunija	9.3
ES	20.6

Izdevumi pētniecībai un attīstībai % no IKP

Valsts	Izdevumi pētniecībai un attīstībai (% no IKP)
Latvija	0.6
Lietuva	1.0
Igaunija	1.6
ES-15	2.9

Relatīvi zemi ienākumi no eksporta

Globalais Inovāciju indekss 2016 LV 34. no 128 valstīm (LT-36, EE-24)

Investīcijas apstrādes rūpniecībā % no kopējām investīcijām

Valsts	Investīcijas apstrādes rūpniecībā (% no kopējām investīcijām)
Latvija	0.15
Igaunija	0.69
Somija	1.94
Zviedrija	1.95
Vācija	2.27

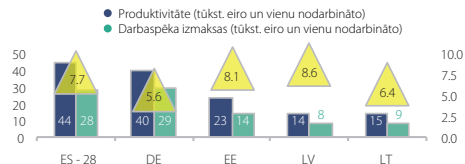
Nepieciešamas stimulēt investīciju pieaugumu Latvijas ekonomikas transformācijai un ilgtermiņa attīstībai nozīmīgās jomās

Nepieciešamas rast kompleksus risinājumus Latvijas inovāciju sistēmas vājo vietu novēršanai

Biznesa stratēģijas nav vērstas un inovāciju attīstību

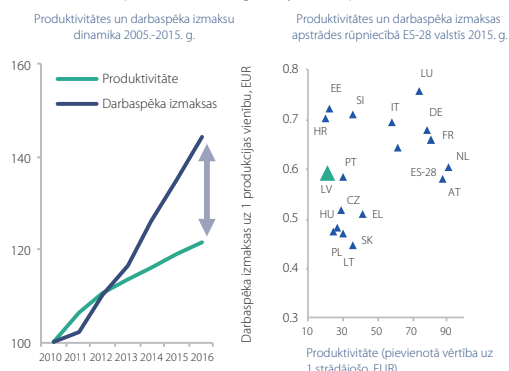
Augstā rentabilitāte – kā šķērslis biznesa modeļa maiņai. Pārtikas rūpniecības piemērs

Transformācijas procesa veicējs ir uzņēmējs – viņš pieņem lēmumu modernizēt ražošanu vai pārvietot resursus uz citu nozari/reģionu/valsti. Uzņēmēju motivācijas veicināšana ir galvenais politikas mērķis.

Avots: CSP, EUROSTAT

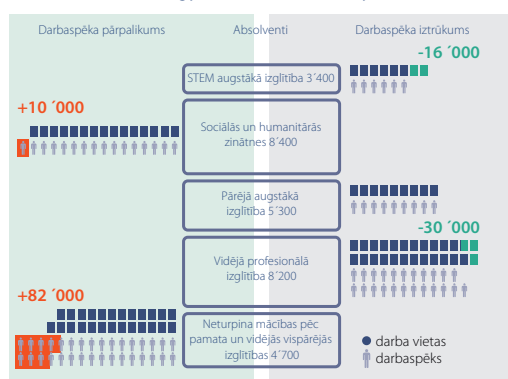
Darbaspēka izmaksas aug straujāk nekā produktivitāte

Nepieciešamas rast kompleksus risinājumus Latvijas inovāciju sistēmas vājo vietu novēršanai

Avots: CSP, EUROSTAT

Biznesa stratēģijas nav vērstas un inovāciju attīstību

Nepieciešamas strukturālas reformas, kas mazina darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstības

Avots: EM darba tirgus videja un ilgtermiņa prognozes, 2016

Institucionālās un uzņēmējdarbības vides nepilnības kavē resursu efektīvu pārdali

Nepieciešamas pilnveidot institucionālo un uzņēmējdarbības vidi novēršot šķēršļus resursu efektīvākai izmantošanai.

Avots: WEF Globālās konkurētspējas indekss 2016, WB Doing Business 2017

5.3. Veicamie pasākumi

Latvijas tautsaimniecība ir cieši integrēta starptautiskajos tirgos. Tāpēc jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošanā Latvijai ir jāpielāgojas globāliem izaicinājumiem, kas maina tradicionālo biznesa modeli:

- ražošanas faktoru un kapitāla starptautiskās mobilitātes palielināšanās – saasinās konkurenci starptautiskajos produktu, darba un kapitāla tirgos;
- ražošanas fragmentācija – veidojas valstu specializācija kādā noteiktā nozarē vai arī produkta pievienotās vērtības radīšanas ķēdē. Latvijai ir jāizmanto iespēja iesaistīties globālajās piegādes un ražošanas ķēdēs, kur galaprodukta ražošanai svarīga ir izcilība visos ražošanas posmos un līmeņos, piegādātāju un sadarbības partneru kompetence un inovācijas kā saistītajās nozarēs, tā arī dažādos reģionos. Pašreizējais zems inovāciju sniegums liecina ne tikai par nepietiekamu valsts atbalstu, bet arī par uzņēmēju zemo pieprasījumu pēc inovācijām;
- strauji augošas jaunās industriālās valstis ar lētā darbaspēka priekšrocībām. Latvijas ražotāju konkurētspēja joprojām lielā mērā balstās uz lētā darbaspēka priekšrocībām. Bet jāņem vērā, ka darbaspēka izmaksu pieaugums ir neizbēgams atvērta darba tirgus apstākļos. Tādējādi Latvija var zaudēt konkurētspēju zemo izmaksu segmentos ātrāk, nekā iegūt priekšrocības produktu ražošanā ar augstu pievienoto vērtību;
- privāto investīciju piesaistei lielākas prasības tiek izvirzītas institucionālai videi un infrastruktūrai. Joprojām uzņēmējdarbības vides sakārtošanas un konkurētspējas veicināšanas galvenais kavējošais faktors ir lielais ēnu ekonomikas īpatsvars, nodokļu

politikas nepastāvība, korupcija, ilgstošie tiesu procesi, kā arī ļaunprātīga maksātnespējas procesu izmantošana.

Transformācijas procesa veicējs ir uzņēmējs – viņš pieņem lēmumu modernizēt ražošanu vai pārvietot resursus uz citu nozari/reģionu/valsti. Ņemot vērā pastāvošo resursu mobilitāti, uzņēmēju motivācijas veicināšana biznesa modeļa maiņai un jaunu konkurētspējas priekšrocību izziņai un veidošanai ir galvenais politikas mērķis.

Saprotot konkurētspējas celšanas sarežģīto dabu, resursu pieejamību un attiecīgi nepieciešamību tos koncentrēt, kā arī ievērojami lielo iesaistīto pušu skaitu, ir vēl sagaidāmas daudzas diskusijas par konkurētspējas tēmu. Daži no diskusiju tematiem, kas jebkurā gadījumā ir jāapskata, domājot par valsts konkurētspējas celšanu, ir:

- **valsts pārvaldes resursu koncentrācija vai atbalsts visiem.** Situācijā, kad vajadzību ir krietni vairāk nekā resursu šo vajadzību apmierināšanai, ir nepieciešams domāt par resursu koncentrāciju jeb prioritizēšanu. Valsts sniegtajam atbalstam (primāri institucionālais resurss – valsts pārvalde kā sadarbības partneris) uzņēmējdarbībai tiek piedāvāts risinājums atbalstīt t.s. "čempionu" uzņēmumus, t.i., uzņēmumus, kas ir pietiekami lieli, attīstīti un būtiskākais – inovēt spējīgi (iesaistot vairākas industrijas – horizontāla ietekme), lai šādi uzņēmumi kļūtu par ekonomikas pieauguma dzinējspēkiem. Šādiem uzņēmumiem intensīvāk attīstoties, rastos labums arī apkārtējai ekosistēmai jeb klasteriem (*t.sk. start-up* uzņēmumiem), kā arī "čempionu" uzņēmumu intensificēta attīstība sekmētu minēto ekosistēmu/ klasteru attīstību – tā būtu abu virzienu sadarbība. Te būtiski minēt koncentrētu atbalstu deviņu lielo pilsētu un to sadarbības teritoriju attīstībai, īpaši izceļot Rīgas kā starptautiska darījumu centra attīstību, ļaujot augstākajai uzņēmējdarbībai ģeogrāfiski klasterēties Rīgā un tās sadarbības teritorijās;
- **rentabilitāte vai inovācija/produktivitāte.** Dati parāda, ka Latvijas uzņēmumu rentabilitāte relatīvi ir augstāka nekā uzņēmumu rentabilitāte Eiropā. Vienlaikus uzņēmumi Latvijā daudz kūrāk investē ar produktivitāti saistītajās ieguldījumu pozīcijās. Attiecīgi ir skaidrs, ka vismaz daļai Latvijas uzņēmēju ir brīvie līdzekļi, kurus varētu investēt produktivitātes celšanā. Tas gan nozīmētu mazāku peļņu īstermiņā, taču ievērojami palielinātu iespēju turpināt darbu arī ilgtermiņā, nodrošinot uzņēmuma reģionālo/globālo konkurētspēju;
- **vietējā cilvēkkapitāla attīstīšana (izmantošana) vai cilvēkkapitāla ieviešana.** Valsts uzdevums primāri ir nodrošināt tās iedzīvotājiem labklājības pieaugumu. Daļa no labklājības pieauguma priekšnosacījumiem ir cienīgs darbs un savstarpēji cieņpilna darba devēja un darba ņēmēja sadarbība. Attiecīgi valsts uzdevums ir rūpēties par tās iedzīvotāju darba spēju kāpināšanu, ļaujot iedzīvotājiem maksimāli piedalīties valstī notiekošajos tautsaimniecības procesos. Vienlaikus ir skaidrs, ka situācijā, kad vietējā atbilstoši kvalificētā darbaspēka atsevišķās nozarēs jau šobrīd nepietiek, nespējot pietiekami attīstīt vietējo cilvēkkapitālu, loģisks solis būs intensificēt cilvēkkapitāla piesaisti no citām valstīm, iepriekš nodrošinot skaidrus noteikumus tā ieviešanai. Cilvēkkapitāla piesaistē uzsvars būtu liekams uz augsti kvalificēta darbaspēka ieviešanu, sekmējot produktīvo nozaru attīstīšanu un zināšanu pārnesi konkrētās jomās.

Analizējot esošo stāvokli un nepieciešamo rīcību Latvijas konkurētspējas celšanai, iezīmējas nepieciešamība pēc mērķētas un resursus koncentrējošas rīcības labklājības straujākai vairošanai. Par ekonomikas izaugsmes dzinējspēku ir nosakāms ienākums no eksporta. Lai eksporta ienākumi būtu ilgtspējīgi, tie nedrīkst būt balstīti vienīgi cenu konkurētspējā, bet tiem jābūt balstītiem produktivitātē. Attiecīgi produktivitātes paaugstināšanai ir nepieciešama konkrēta rīcība trijos virzienos – investīcijās, inovācijā un cilvēkkapitālā. Vienlaikus jāņem vērā, ka iniciatīvas jebkurā no šiem blokiem ir nesaraujami saistītas ar institucionālo ietvaru, kuru raksturo uzņēmējdarbības vides kvalitāte un pārvaldības efektivitāte. Shēmā ir redzama trīs minēto virzienu un institucionālā ietvara mijiedarbība, kur katram no minētajiem virzieniem ir uzskaitīti galvenie rīcības virzieni.

ledzīvotāju dzīves kvalitāte, ienākumi, labklājība

INVESTĪCIJAS LATVIJAS EKONOMIKĀ

Inovatīvas ekonomikas būtisks priekšnoteikums ir augsts investīciju līmenis un dinamika, kas tiešā veidā ietekmē IKP ikgadējos pieauguma tempus. Kā produktīvās kapacitātes veidotājas investīcijas palielina uzkrātā kapitāla (producēto aktīvu) apjomu, kas ir viena no svarīgākajām valsts bagātības sastāvdaļām. Taču laika periodā no 2013. līdz 2016. gadam investīciju apjomi Latvijas tautsaimniecībā ik gadu samazinās vidēji par 2,2 %, tai skaitā 2016. gadā investīcijas bija par 11,5 % mazākā apmērā nekā pirms gada veidoja 18,3 % no IKP (2007. gadā – 36,4 % no IKP). Investīcijas infrastruktūras objektu un mājokļu būvniecībā veido lielāko daļu no iekšzemes investīciju kopējā apjoma. Tāpēc to samazinājums krīzes gados un lēnā atgūšanās pēckrīzes periodā rada vislielāko negatīvo ietekmi uz kopējo investīciju līmeni valstī. Vienlaikus Latvijā, salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm (it īpaši Igauniju), mašīnās un iekārtās, kā arī intelektuāla īpašuma produktos tiek ieguldīta maza kopējo investīciju daļa.

Zināmā mērā veidojas jauna “pasaules kārtība”, kur caur bilaterālo attiecību prizmu ne tikai starp valstīm, bet starp valstīm un starptautiskām multinacionālajām korporācijām veidojas “uzvarētāji/ zaudētāji” gan inovācijas vērtību ķēdēs, gan tirdzniecības kontekstā. Tāpēc ir jāstiprina Latvijas uzņēmēju spēja integrēties globālajās vērtību ķēdēs.

Lai panāktu biznesa ieinteresētību mainīt savus biznesa modeļus, vienlaikus panākot tautsaimniecības transformāciju, nepieciešama radikālāka rīcība. Jāveido proaktīva investīciju piesaiste, salīdzinot ar esošo praksi, – jāiedzīvena iepriekš minētā “čempionu” pieeja. Minētā pieeja nediskriminē uzņēmumus pēc to kapitāla izcelsmes. Būtiskas ir investīcijas tautsaimniecībā – gan vietējā kapitāla, gan ārvalstu kapitāla, gan dalīta kapitāla uzņēmumi var būt “čempionu” uzņēmumi ar attiecīgu iepriekš aprakstīto iedzīvināmo atbalsta mehānismu.

Papildus “čempionu” pieejai ir jāveic arī rinda citu pasākumu investīciju sekmēšanai, kuri norādīti ziņojuma 6. nodaļā.

INOVĀCIJA LATVIJAS EKONOMIKĀ

Lai panāktu straujāku tautsaimniecības transformācijas procesu, valdībai sadarbībā ar uzņēmējiem un zinātnes pārstāvjiem ir mērķtiecīgi jāīsteno pasākumu kopums, kurš vērsts uz ekonomisko subjektu augstāku darba ražīgumu un vienkāršu, drošu un ātru publisko pakalpojumu saņemšanu, tādējādi stiprinot sabiedrības vēlmi iesaistīties dažādu ekonomisku un sociālu vērtību radīšanā. Latvijai ir visi priekšnoteikumi, lai kļūtu par Ziemeļeiropas ekonomisko aktivitāšu “magnētu”, kur attīstīt pasaules tirgū pieprasītus produktus/risinājumus. Ņemot vērā digitalizācijas straujo attīstību un tās tiešo ietekmi uz produktivitāti (līdz šim produktivitātes pieaugums tika bāzēts cilvēkresursu izmaksu un procesu izmaiņu vadībā), jau šobrīd pasaule un arī Latvija saskaras ar izaicinājumiem, kas saistīti ar lēno darbaspēka produktivitātes pieauguma tempu (1-2 % pieaugumu gadā). Tā kā Latvija vēlas panākt straujāku ekonomikas izaugsmi nekā vidēji ES, ir jāveic virkne proaktīvu soļu, lai Latvija būtu atvērta un spējīga absorbēt digitalizācijas radītos izaicinājumus un – vēl vairāk – spējīga arī pati, izmantojot savu zinātnes un uzņēmēju potenciālu, radīt pasaulē pieprasītus, eksportspējīgus produktus/risinājumus. Pasākumi, kuri īstenojami inovācijas sekmēšanai, identificēti ziņojuma 6. nodaļā.

CILVĒKKAPITĀLS LATVIJAS EKONOMIKĀ

Mēs dzīvojam strauji mainīgā pasaulē, un bieži vien lielas algas saņemšanai vairs nepietiek ar sen iegūtu specialitāti vai profesiju. Tehnoloģiskais progress neizstumj cilvēku no darba tirgus. Gluži pretēji – tas rada jaunas iespējas. Viens cilvēks spēj paveikt vairāk darba un attiecīgi arī saņemt lielāku algu. Taču jaunas tehnoloģijas prasa arī jaunas zināšanas. Pat šķietami vienkāršu darbu veikšanai vairs nepietiek tikai ar vidējo izglītību. 21. gadsimta straujo zinātnes un tehnikas sasniegumu un augstas tehnoloģijas laikmetā zināšanas un prasmes noveco arvien ātrāk, tādēļ pastāvīgi nepieciešams tās pilnveidot un uzlabot, kā arī apgūt jaunas zināšanas un prasmes, lai spētu konkurēt darba tirgū. 2016. gadā vien 7,3 % (77,7 tūkst.) iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem bija iesaistīti mūžizglītības pasākumos – mērķis līdz 2020. gadam palielināt pieaugušo izglītībā iesaistīto īpatsvaru līdz 15 % jeb aptuveni 120 tūkst.

Latvijas darba tirgū ir liels mazkvalificētā darbaspēka īpatsvars. Pašlaik vairāk nekā 90 tūkst. jeb aptuveni 9 % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ir tikai pamatzglītība vai nepabeigta pamatzglītība, turklāt nav sagaidāms, ka tuvākā nākotnē to īpatsvars varētu būtiski samazināties. Vienlaikus vakances netiek aizpildītas pat salīdzinoši augsta bezdarba līmeņa apstākļos, būtiskas atšķirības ir vērojamas arī reģionālā griezumā. Tas liecina par strukturālām problēmām. Pašreizējam darbaspēka trūkumam ir divi galvenie iemesli:

- 1) pārāk zems atalgojums neproduktīvās nozarēs, kas nerada darbiniekiem motivāciju šādus darbus veikt (papildus augsts ēnu ekonomikas risks),
 - 2) zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs iztrūkst atbilstoši augsti kvalificētu speciālistu.
- Pasākumus, kas primāri veicami darba tirgus problēmu risināšanai, skatīt ziņojuma 6. nodaļā.

INSTITUCIONĀLAIS IETVARIS

Institucionālā vide ir nozīmīgs konkurētspējas aspekts, kam pasaules mērogā tiek pievērsta īpaša uzmanība un veiktas reformas. Kā viens no pārmaiņu virzieniem ir dažādu IT risinājumu ieviešana – dažādu tehnoloģisko risinājumu izstrāde/ ieviešana valsts pārvaldē un pašvaldībās (jo īpaši pilsētās). Vienlaikus ir jāņem vērā, ka ar institucionālo vidi tiek saprasts ne tikai valsts pārvaldes vai valdības darbs, bet arī privātā biznesa korporatīvā ētika. Rekomendācijas īstenojamiem pasākumiem norādītas nākamajā nodaļā.

Kopsavilkums

ledzīvotāju dzīves kvalitāte, ienākumi, labklājība

Rīcības:

- “čempionu” uzņēmumu atbalsts
- projektu ar augstu produktu eksportspēju identificēšana un proaktīvs atbalsts
- multinacionālo korporāciju uzrunāšana/ piesaistīšana Latvijā
- klasteru programmas nosacījumu papildināšana
- biržas attīstīšana un 2. līmeņa pensiju kapitāla izmantošana kapitāla tirgus intensificēšanai
- konkurētspējīgas elektroenerģijas nodrošinājums gala patērētājiem
- mājokļu pieejamības uzlabošana
- biroja nomas telpu piedāvājuma uzlabošana
- transporta infrastruktūras integrēts attīstības redzējums
- ģenerālvienošānās atbalsts
- vienota resursu piedāvājuma izstrāde

Rīcības:

- valsts datubāzu atvēršana
- augstākās izglītības institūcijās jāizveido vienota IT studiju programma
- sadarbībā ar AI institūcijām un komersantiem izstrādāt profesionālo prasmju apmācības programmu.
- “inovatīvā iepirkumu metode”
- starpnozaru projektu princips kā prioritāte kompetences centru programmā
- “Front door” programma
- starptautiski novērtējams indikatoru kopums zinātnes atbalsta programmu efektivitātes novērtēšanai un IIA ieguldījumu novērtēšanai
- mehānisms jauno speciālistu noturēšanai Latvijā
- skaidra valsts pasūtījuma definēšana tai piederošajās komercsabiedrībās
- atbalsts *intermediate goods* izmantošanai tautsaimniecībā
- valsts mārketinga un amatpersonu ārējā komunikācija

Rīcības:

- efektīvas pieaugušo izglītības sistēmas izveide
- PIKC kā aktīvi izglītības tirgus dalībnieki.
- bezdarbnieku mācībās un pārkvalifikācijā lielāks uzsvars uz darba tirgū pieprasītas profesijas apguvi.
- profesiju saraksts augsti kvalificētu speciālistu atvieglotai piesaistei no trešajām valstīm
- foresight pētījumi kā pamats formālās izglītības piedāvājuma veidošanai
- esošo uzņēmumu “paplašināšanas programma”
- vienotas eksporta platformas programmas izveide (Rīga kā *gateway city*)

Rīcības:

- jaunāko tehnoloģiju izmantošana sabiedrības pašpārvaldei publisko pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai
- uzņēmējdarbības platformas vietējo pašvaldību līmenī
- tiesu sistēmas ātrdarbība ātrai kapitāla atgriešanai tirgū
- resursu koncentrācija ēnu apkarošanas pasākumiem, kur pastāv augstākā iespēja lielākam valsts ieguvumam
- privātā un publiskā sektora sadarbības iniciatīvas
- stratēģiskā komunikācija valsts pārvaldes politikas un pakalpojumu efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana
- funkciju sadalījuma starp valsti un pašvaldībām tālāka pārskatīšana

6. Rekomendācijas

Novērtējuma ziņojumā identificētas gan jomas, kurās vērojams progress un virzība uz augstākā līmeņa attīstības plānošanas dokumentos noteikto mērķu sasniegšanu, gan arī t.s. vājās vietas, kam pastiprināti pievēršama uzmanība turpmākajā NAP2020 darbības periodā, lai līdzsvarotu izaugsmi un sekmētu Latvijas ilgtspējīgu attīstību. Vienlaikus secināms, ka itin visi NAP2020 noteiktie makromērķi un mērķi joprojām ir aktuāli valsts attīstībai, tāpat arī nav identificējami tādi uzdevumi, kuri savu aktualitāti būtu zaudējuši, taču taktiskā rīcība darbību līmenī, lai īstenotu noteiktos uzdevumus, NAP2020 līdzšinējā darbības periodā, salīdzinot ar sākotnēji plānoto, ir mainījusies. Tāpat ir daži uzdevumi, kuros līdz šim darbības nav aktīvi uzsāktas. Tie ir:

[161] vienotas valsts tēla popularizēšanas sistēmas izveide, novēršot funkciju dublēšanos;

[187] Baltijas valstu augstākās izglītības, zinātnes un privātā sektora sadarbības platformas izveide un attīstība šādās jomās: (a) biofarmācija un organiskā ķīmija, (b) nanostrukturētie materiāli un augstas enerģijas starojums, (c) viedās tehnoloģijas un inženierija;

[314] medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pasākumi darbaspēju saglabāšanai un atjaunošanai, t.sk. personām pēc nelaiemes gadījumiem, saslimšanām un traumām darbā.

Tomēr nav pamata minēto uzdevumu izslēgšanai, gluži pretēji – ir jāpastiprina rīcība, piemēram, medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pasākumu nodrošināšana, kā arī, veidojot valsts tēlu, jāuzsver stratēģiskās komunikācijas nozīme.

Ņemot vērā minēto, novērtējuma ziņojumā nav identificējams pamats veikt grozījumus NAP2020, taču turpmākajā triju gadu periodā uzmanība koncentrējama norādīto rekomendāciju īstenošanai. Rekomendācijas izstrādātas, pamatojoties uz NAP2020 un Latvija2030 īstenošanas gaitas novērtējumu, kā arī uz Latvijas konkurētspējas vērtējumu, un paredz fokusēt resursus divos virzienos – (a) atbalstīt izcilību, kas ir dzinējspēks Latvijas izaugsmei, (b) mazināt t.s. vājo vietu un risku radīto negatīvo ietekmi uz valsts un tautsaimniecības attīstību. Lai nodrošinātu identificēto rekomendāciju īstenošanu, turpmākajā valsts budžeta veidošanas procesā, vērtējot prioritāri īstenojamus pasākumus, vērtēšanas kritērijos veidojama ciešāka sasaiste ar NAP2020 un noteiktajiem makromērķiem.

6.1. Tautsaimniecības transformācija

Investīcijas ekonomikā

Lai būtu ieinteresētība mainīt esošos biznesa modeļus, vienlaikus panākot tautsaimniecības transformāciju, nepieciešama radikālāka rīcība. Jāveido proaktīva investīciju piesaiste, salīdzinot ar esošo praksi, – jāiedzīvina “čempionu” pieeja. Šajā sakarā jāveic koordinēta rīcība divos virzienos:

1. Latvijā jau veiksmīgi strādājošu uzņēmumu/projektu identificēšana (pēc noteiktiem kvalitatīviem un kvantitatīviem kritērijiem). Projekti ietvers gan tradicionālās nozares (bioekonomika, apstrādes rūpniecība), gan arī nākotnes izaugsmes nozares. Vislielāko potenciālu (un attiecīgi arī valsts ieinteresētību palīdzēt) var prognozēt projektiem, kuri ir vairāku spēcīgāko uzņēmumu/uzņēmēju starpnozaru sadarbības projekti (piemēram, elektronika/mašīnbūve, IT/medicīna, IT/banku sektors, inteliģentie transporta risinājumi u.c. jomas) un kuros tiek piesaistīts Latvijas pētniecības potenciāls):

1.1. sadarbībā ar valsts pārvaldes institūcijām **identificēt projektus ar augstu produktu eksportspēju**. Pēc *ex post* izvērtējuma un apstiprinājuma POLARIS procesa ietvaros šādu projektu realizācijai izveidot attiecīgu atbalstošu *fast track* realizācijas mehānismu, kas ietvertu paātrinātu birokrātisko procedūru risināšanu, LIAA nodrošinātu individuāli specializētu atbalstu, kurš būs optimāls tieši piedāvātajam projektam, lai nodrošinātu ātrāku realizāciju. Lai maksimāli efektīvizētu un optimizētu POLARIS procesu konkrētu projektu kontekstā, izveidot POLARIS padomes darba sagatavošanas grupu.

1.2. EM sadarbībā ar LIAA, ĀM, SM, ZM u.c. partneriem **proaktīvi atbalstīt identificētos projektus ar augstu eksportspēju, kuru attīstīšanā izmantojams vietējais un/vai ārvalstu kapitāls**, t.sk. laikus iesaistoties Ministru prezidenta ārvalstu vīziņu saturiskajā plānošanā.

2. Multinacionālo korporāciju uzrunāšana/piesaistīšana Latvijā (valsts pārvaldei sadarbojoties ar privāto sektoru) noteiktos segmentos (koncentrējoties ap RIS3 noteiktajām specializācijas jomām), kuros Latvijai ir konkurētspējas priekšrocības (jo īpaši zināšanu un prasmju ekselence). Viens no Latvijas ekonomikas nākotnes izaicinājumiem ir ražošanas automatizācija. Ir jāmobilizē valsts pārvaldē un biznesa segmentā pieejamie resursi, lai izmantotu šo potenciālu tādos virzienos kā IKT un digitālās tehnoloģijas, transports un loģistika (t.sk. e-komercija). Šajā kontekstā ir veicami šādi pasākumi:

2.1. EM ir jāizveido **elastīgs sadarbības modelis** (valsts pārvalde/ uzņēmējdarbības organizācijas), kurš būtu orientēts uz starpnozaru piedāvājuma izstrādi stratēģiskas kopdarbības veidošanai ar multinacionālajām korporācijām (piemēram, *Fortune 500* korporācijas);

2.2. jāpapildina un jāsteno klasteru programmas nosacījumi (starpsektoru/industriju integrācija) konkrētos projektos (veidojot e-komercijas platformas klasteru ietvaros). Klasteru pieeja – katram publiskās pārvaldes ieguldītajam *euro* ir jābūt saistītam/papildinošam ar citu industrijas projektu/biznesu. ERAF projektiem jābūt loģiski saistītiem ar citu nozaru projektiem, piemēram, pakalpojumu nozaru projektiem, un vēršot uzmanību uz pilnas ražošanas ķēdes nodrošināšanu (piemēram, lauksaimniecības produktiem – pārstrāde, *clean tech* tehnoloģiju attīstība, pārtikas piegāžu ķēdes, blakusproduktu un atkritumu dziļāka pārstrāde).

Papildus iepriekš minētajai “čempionu” pieejai ir jāveic arī citi pasākumi investīciju sekmēšanai. Kā prioritārie ir minami šādi pasākumi:

3. **Biržas attīstīšana kapitāla tirgus izmantošanas intensificēšanai** – nepieciešams maksimāli “iekustināt” Latvijā bāzēto un produktīvi neieguldīto kapitālu. Šobrīd privātpersonu noguldījumi Latvijas kredītiestādēs sasniedz 10 miljrd. *euro*. Pat ar nelielu daļu šo līdzekļu investēšanu produktīvajā sektorā iespējams panākt investīciju apjoma pieaugumu.

4. **Otrā pensiju līmeņa līdzekļu intensificēta izmantošana tautsaimniecībā** – izvērtēt iespējas intensificēt daļu otrajā pensiju līmenī uzkrāto līdzekļu ieguldīšanu Latvijas tautsaimniecībā.

5. **Ziemeļvalstu reģionā konkurētspējīgas elektroenerģijas nodrošinājums galapatērētājiem** – ar ES noteiktajiem AER politikas mērķiem sabalansētu atbalsta instrumentu definēšana, novērtējot ietekmi uz dažādām patērētāju grupām. Vienlaikus jāveic ekonomiskā analīze, t.sk. kontekstā ar paredzamo darbaspēka atalgojuma pieaugumu vidējā termiņā, lai segmentētu patērētāju grupas, veidojot aizsargājamus sektorus. Jāvienojas par sadales sistēmas operatora investīciju plāna monitoringa un īstenošanas uzraudzības deleģēšanu Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai, kā arī jāvērtē turpmākā sadales tarifa diferenciācija un slogs uz dažādām galapatērētāju grupām.

6. **Energoefektivitātes paaugstināšana visos enerģijas patēriņa sektoros** – meklēt papildu stimulus un risinājumus finansēšanai pēc 2020. gada. Uzņēmumu sektorā vērojama salīdzinoši zema aktivitāte, piesakoties ES fondu finansējumam energoefektivitātes uzlabošanai, tādēļ jāizvērtē iespēja piedāvāt papildu stimulus, kas ļautu apzināties reālos ieguvumus no enerģijas ietaupījumiem, paaugstinot ēku energoefektivitāti un optimizējot ražošanas procesus. Jāizvērtē energoefektivitātes individuālo risinājumu sasaiste ar nodokļu atlaidēm – primāri NĪN, kā arī IIN, lai veicinātu jaunu, energoefektīvu ēku būvniecību.

7. Mājokļu pieejamības uzlabošana – sakārtot īres dzīvokļu normatīvo regulējumu, nodrošinot ātru strīdus risināšanas kārtību. Vienlaikus jā sagatavo konceptuāls piedāvājums risinājumiem par investīciju piesaisti sociālo īres dzīvokļu būvniecībai sadarbībā ar pašvaldībām, kā arī iespējamajiem risinājumiem veidot nodarbinātības mobilitātes atbalsta programmas.

8. **Biroja telpu nomas piedāvājuma uzlabošana** – biroja telpu (īpaši A un B+ klases telpu Rīgā) pieejamība, īpaši pilsētu prioritāri noteiktajās attīstības teritorijās/ražošanas attīstības teritorijās.

9. **Citās nozarēs piemērojamu risinājumu izstrāde ģenerālvienošanās atbalstam** – balstoties uz būvniecības nozarē apspriestajiem un īstenojamiem risinājumiem un identificētajiem stimuliem nozares ģenerālvienošanās noslēgšanai, izstrādāt citās nozarēs piemērojamus risinājumus, lai veicinātu iedzīvotāju remigrāciju, nodarbinātību un ēnu ekonomikas samazināšanos.

10. **Vienota resursu piedāvājuma izstrāde** – pašvaldību sadarbības teritorijām izstrādāt uzņēmējdarbības veikšanai attiecīgajās teritorijās pieejamo publisko un privāto resursu pieejamības piedāvājumu (t.sk. informācija par pieejamo infrastruktūru un pakalpojumiem, nodokļu atlaidēm).

11. **Transporta infrastruktūras integrēts attīstības redzējums** – izstrādāt kompleksu rīcības plānu nozares politikai attiecībā uz dzelzceļa un autotransporta integrāciju. Tas attiecas gan uz starptautiskajiem kravu pārvadājumiem un tirgus diversificēšanu, gan iekšzemes kravu pārvadājumu novirzīšanu no autopārvadājumiem uz dzelzceļu, kā arī uz pasažieru pārvadājumiem un dzelzceļa infrastruktūras attīstību kā ilgtspējīgāku pasažieru pārvadājuma veidu.

Inovācija ekonomikā

Tā kā Latvija vēlas panākt straujāku ekonomikas izaugsmi nekā vidēji ES, ir jāveic virkne proaktīvu soļu, lai Latvija būtu atvērta un spējīga absorbēt digitalizācijas radītos izaicinājumus un – vēl vairāk – spējīga arī pati, izmantojot savu zinātnes potenciālu un uzņēmēju spējas, radīt pasaulē pieprasītu, eksportspējīgu produktus/risinājumus. Pie primāri veicamajiem pasākumiem šeit ir minami:

12. **Valsts datubāzu atvēršana un valsts institūciju sniegto pakalpojumu tehnoloģiskā transformācija** – valsts pasūtījuma definēšana noteiktos segmentos (publisko pakalpojumu uzlabošanai – piemēram, veselība, izglītība, transports), kas tiek izmantoti kā pilotprojekti, parādot lielo datu pielietojuma efektivitāti. Vienlaikus valsts pārvaldē jāizstrādā elastīgs normatīvais regulējums šādu pakalpojumu testēšanai reālā vidē (valsts sniegtie pakalpojumi kā smilšukaste “*sandbox*” tehnoloģisko jauninājumu ieviešanai).

13. **Vienotas IT studiju programmas izveide augstākās izglītības institūcijās (sadarbībā starp vairākām augstskolām)**, kurā tiktu nodrošināta starptautiski konkurētspējīga akadēmiskā vide (datu zinātnieki, datu analītiķi, datu arhitektūras speciālisti), piesaistot spējīgākos vietējos un ārvalstu mācībspēkus un ārvalstu studentus, kā arī nodrošinot adekvātu materiāltehnisko bāzi.

14. **Profesionālo prasmju apmācības programmu izstrāde** (sadarbībā ar augstākās izglītības institūcijām un komersantiem) darbam ar lielo datu projektiem un praktisko eksperimentēšanu (datu zinātnieki kopā ar datu dizaineriem pilotprojektu veidā palīdz nodrošināt publisko pakalpojumu procesu transformāciju).

15. **Inovatīvā iepirkumu metode kā prioritāte, organizējot publiskos iepirkumus saistībā ar IT sistēmām un pilnveidojot publiskos pakalpojumus un iekšējos pārvaldes procesus.** Inovatīvā iepirkumu metode jau šobrīd ir iestrādāta Publisko iepirkumu likumā un ir laba platforma, lai valsts iestādes varētu veicināt jaunu produktu radīšanu. Jāizvērtē definētas kvotas noteikšanas nepieciešamība regulējumā.

16. **Starpnozaru projektu princips kā prioritāte kompetences centru programmā** – atbalsts jāfokusē uz starpnozaru projektu atbalstu (kompetenču centru valdēs iekļaujot pārstāvjus no dažādām nozarēm, vienlaikus arī precizējot projektu vērtēšanas kritērijus ar starpnozaru disciplīnu).

17. **“Parādes durvju” (Front door) programma**, kuras mērķis ir strādāt ar uzņēmējiem un akadēmisko vidi ikdienā. Radīt, uzturēt un sistemātiski atjaunot datubāzi par aktuālām tirgus tendencēm, kas palīdzētu akadēmiskajai videi uzturēt kontaktus ar uzņēmējiem. Šajā datubāzē varētu atrast novitātes uzņēmējdarbībā un P&A konkrētās industrijās ar mērķi padziļināt industrijas un zinātnieku sadarbību. Tiktu izveidots apmaksāts savstarpējās tiklošanās *match making* fonds no lielākajām reģionu pilsētām, tādējādi veidojot sadarbības teritoriju starpsektoru specializāciju un savienojamību ar uzņēmējdarbības savstarpējo integrāciju.

18. **Starptautiski novērtējamu indikatoru izstrāde, kas sniedz precīzu pielietojamās zinātnes atbalsta programmu efektivitātes novērtējumu, kā arī ieguvumu un izdevumu analīzi (IIA) investīcijām, t.sk. infrastruktūrā**, tādējādi vidējā termiņā paaugstinot ieguldījumu atdevi ar jauniem eksportspējīgiem produktiem.

19. **Mehānisma izstrāde jauno speciālistu piesaistei darba tirgum Latvijā**, izveidojot abpusēju universitātes un studējošā motivācijas un atbildības sistēmu studiju procesā un pēc tā pabeigšanas.

20. **Skaidra valsts pasūtījuma definēšana tai piederošajās (kā kapitāldaļu turētājam) komercsabiedrībās** – nepieciešams izstrādāt normatīvo regulējumu (mehānismu), kurš skaidri nosaka valsts aktīvu pārvaldītāja tiesības un atbildību, un konkrētus sasniedzamos mērķus starpnozaru produktu/risinājumu attīstīšanai un uzņēmuma pētniecības, attīstības un inovāciju stratēģiju izstrādei, uzraudzīšanai un novērtēšanai.

21. **Atbalsts starpproduktu (intermediate goods) izmantošanai tautsaimniecībā** – saprotot, ka inovācijas komercializēšana ir ilgs un dārgs process, pēc iespējas jāatbalsta *intermediate goods* (jeb produkti ar augstu pievienoto vērtību, kurus var izmantot, lai radītu produktus ar vēl augstāku pievienoto vērtību) izmantošana, t.sk. paredzot to kā pozitīvo vērtēšanas kritēriju ES fondu investīcijām.

22. **Valsts mārketinga un amatpersonu ārējā komunikācija** – visu augstāko valsts amatpersonu un politikas veidotāju (vizītes, uzrunas, individuālās tikšanās) darbākārtībā ir jānodrošina Latvijas digitālās transformācijas stratēģijas *Data-Driven Nation* galveno mērķu atspoguļošana, vienlaikus jāpopulārizē Latvijas IT produktu/risinājumu sasniegumi globālajā tirgū.

Cilvēkkapitāls ekonomikā

Jaunas tehnoloģijas prasa arī jaunas zināšanas. Pat šķietami vienkāršu darbu veikšanai vairs nepietiek tikai ar vidējo izglītību. 21. gadsimtā – straujo zinātnes un tehnikas sasniegumu un augstas tehnoloģijas laikmetā – zināšanas un prasmes noveco arvien ātrāk, tādēļ pastāvīgi nepieciešams tās pilnveidot un uzlabot, kā arī apgūt jaunas, lai spētu konkurēt darba tirgū.

Darba tirgū iezīmējas divas galvenās problēmas: 1) pārāk zems atalgojums neproduktīvās nozarēs, kas nerada darbiniekiem motivāciju šādus darbus veikt (papildus augsts ēnu ekonomikas risks), 2) zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs trūkst atbilstoši augsti kvalificētu speciālistu. Kā primāri veicamie pasākumi darba tirgus problēmu risināšanai minami:

23. **Efektīvas pieaugušo izglītības sistēmas izveide (pastāvīgi monitorējot tās atdevi)**, kas motivē uzņēmējus ieguldīt savos darbiniekos. Efektīva pielāgošanās strauji mainīgajā darba tirgū ir svarīgs priekšnosacījums trūkstošā darbaspēka nodrošināšanai pro-

duktīvajiem tautsaimniecības sektoriem, t.sk. bezdarbnieku mācībās un pārkvalifikācijā lielāks uzsvars ir jāliek uz darba tirgū pieprasītu profesiju un prasmju apguvi, sniedzot informāciju par darba tirgus prognozēm.

24. **Profesionālās izglītības kompetences centri kā aktīvi izglītības tirgus dalībnieki.** Jāveido stimuli sadarbībai ar privāto sektoru, sniedzot atbalstu profesionālās izglītības iestādēm mārketinga prasmju attīstībā, pieaugušo izglītības institucionālā pārvaldībā, infrastruktūras resursu pārvaldībā un darba tirgum nepieciešamo programmu izstrādē. Jāizstrādā individuālas darba/karjeras plānu pieejas programmas, salāgojot attīstības piedāvājumu ar pieprasījumu tirgū esošu un prognozējamu darba tirgus vajadzību apmierināšanai. Tas motivētu katru individu attīstīties atbilstoši savām spējām. Pakāpeniski katrs cilvēks tiktu iesaistīts karjeras izaugsmes plānā, paliekot ar to saskarē arī pēc darba iegūšanas, tiktu regulāri uzraudzīta viņa un darba devēja apmierinātība, kā arī darba rezultāti/progress, lemjot par nepieciešamajiem labojumiem individuālajā karjeras plānā, tādējādi panākot gan iesaisti darba tirgū, gan maksimālu produktivitāti no katra darba tirgus dalībnieka.

25. **Bezdarbnieku mācībās un pārkvalifikācijā lielāks uzsvars ir jāliek uz darba tirgū pieprasītas profesijas apguvi,** mazāks – uz vispārīgo kompetenču pilnveidi.

26. **Viedās imigrācijas stratēģijas izstrāde,** nosakot **profesiju sarakstu augsti kvalificētu speciālistu atvieglotai piesaistei** zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs, tai skaitā **no trešajām valstīm.**

27. Nozaru stratēģijas un **prognožu (foresight) pētījumi kā pamats formālās izglītības piedāvājuma veidošanai nākotnes darbaspēka sagatavošanā.** Formālā izglītība prasa laiku, tāpēc, gatavojot jaunus speciālistus, nevar balstīties tikai uz šodienas vajadzībām, bet jāņem vērā katras nozares nākotnes (vidēja termiņa) attīstības tendences un reāli izvērtētas attīstības perspektīvas, tostarp, izmantojot darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmu, novērtējot IKT jomas speciālistu pieprasījumu un uzsākot bērnu un jauniešu mērķētu specializāciju.

28. **Esošo uzņēmumu paplašināšanas programma** tiek organizēta uzņēmējiem, lai paplašinātu jau strādājošu uzņēmumu darbību. Lai uzņēmējs vēlētos iekļauties globālajās vērtību ķēdēs, svarīgākā ir tirgus datos balstīta distribūcijas stratēģijas izstrāde, tādēļ ir nepieciešams izveidot dažādus datu nodošanas kanālus – sociālo tīklu platformas u.c. Specializēta komersantu tālākizglītība par biznesa stratēģijām/tirgus izpēti, ražošanas optimizāciju, procesu vadību, mārketingu, pārdošanu, ko nodrošinātu augsta līmeņa mentori. Šeit kā piemērs minama *ASV Goldman Sachs* finansēta programma (mentorings) sadarbībā ar *Wayne* universitāti Detroitā¹³⁵. Programmas rezultāti rāda, ka 67 % uzņēmumu sešu mēnešu laikā pieauga apgrozījums un peļņa, kā arī 46 % uzņēmumu papildus piesaistīja nodarbinātos.

29. **Vienotas eksporta platformas programmas izveide (Rīga kā savienotājpilsēta (gateway city))** – izmantojot Rīgu kā piesaistes “magnētu”, piedāvāt Latvijas konkurētspējas nišas un produktus un veicināt ārvalstu investīciju, inovācijas un jauna darbaspēka piesaisti (t.sk. arī augstākajā izglītībā). Šeit ir minams Ņujorkas štata piemērs, kur Ņujorkas pilsēta kalpo par dažādu industriju spēlētāju un darbaspēka piesaistes “magnētu”, taču dažādu jomu un specialitāšu klasteri nereti izvietoti tieši Ņujorkas sadarbības teritorijās. Attiecīgi procesā iegūst gan pilsēta, gan štats plašākā nozīmē, gan arī uz to pārceltais bizness un cilvēkkapitāls. Savukārt vietējo pašvaldību klastera ietvaros, lai efektīvizētu informācijas apriti, reģionu pašvaldībām jāveido grantu atbalsta programmas uzņēmumu eksportspējas atbalstam – *web* lapu tulkošana, pilotprojektu izstrāde, ikmēneša semināri, sertifikācija, produktu pielāgošana, atpazīstamības veicināšana u.c.

Institucionālais ietvars

Institucionālā vide ir nozīmīgs konkurētspējas aspekts, kam pasaules mērogā tiek pievērsta īpaša uzmanība un veiktas reformas. Kā viens no pārmaiņu virzieniem ir dažādu IT risinājumu ieviešana – dažādu tehnoloģisko risinājumu izstrāde/ieviešana valsts pārvaldē un pašvaldībās (jo īpaši pilsētās). Šeit ir jāmin:

30. **Jaunāko tehnoloģiju izmantošana sabiedrības pašpārvaldei** – publisko pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai (piemēram, namu, graustu apsaimniekošanai, teritorijas sakārtošanai u.c.) izmantojot GPS/mobilos risinājumus, tiek nodrošinātas iespējas pašvaldībai attiecīgi operatīvi reaģēt.

31. **Uzņēmējdarbības platformas vietējo pašvaldību līmenī** – jaunu biznesa ideju konkursi, vietējo uzņēmumu vadītāju pieredzes un zināšanu nodošana, piesaistot komercenģeļus un citus profesionāļus projektu ideju vērtēšanai. Pašvaldība kā telpu pieejamības nodrošinātājs starpindustriju saišu veidošanai, kur pieejami mentoru pakalpojumi.

32. **Ēnu ekonomikas apkarošana** – tā primāri jāveic sektoros, kuros ir lielākais iespējamais ekonomiskais ieguvums, kā arī lielākais iespējamais pozitīvais multiplikatorais efekts uz sabiedrības vajadzībām un uzņēmējdarbības godīgu attīstību. Ēnu ekonomikas ierobežošanas pasākumu īstenošana noteiktajās mērķa nozarēs un sektoros (būvniecība, mazumtirdzniecība, sabiedriskā ēdināšana,

135 <http://10ksbdetroit.com/>

apsardze, transports (pārvadājumi)). Paplašināt sasaisti starp samaksājamiem nodokļiem un saņemtajiem publiskajiem pakalpojumiem. Stratēģiskā komunikācija ar dažādām sabiedrības grupām par ēnu ekonomikas ietekmi uz dzīves kvalitāti, tostarp par nodokļu samaksas nepieciešamību un ieguvumiem no tās.

33. Uzņēmējdarbības aktīvu maksimāli ātra atgriešana tautsaimniecībā – turpinot uzlabot tiesu darba efektivitāti un pabeidzot maksātnešpējas procesa administratoru profesijas reformu attiecībā uz administratoru pienākumu veicēju loka paplašināšanu, nodrošināt lielāku konkurenci un profesionalitāti administratoru vidū un izskaust jaunprātīgus maksātnešpējas procesus.

34. Valsts pārvaldes politikas un pakalpojumu efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana:

34.1. turpināt pāreju no procesu vadītas uz snieguma vadītu pieeju valsts pārvaldē, piemēram, pārskatot un pilnveidojot procesus, samazinot administratīvo slogu un iekšējo birokrātiju, kā arī nodrošinot elastīgu pieeju un klientorientētu attieksmi, lai apsteigtu mainīgās vides radītos izaicinājumus;

34.2. nodrošināt centralizētu IKT projektu realizāciju visā valsts pārvaldē (kur tas ir loģiski iespējams un nepieciešams), lai elektroniskos risinājumus padarītu savstarpēji saderīgus, kā arī efektīvizēt budžeta līdzekļu izlietojumu ar vienotas IKT arhitektūras palīdzību. IKT pārvaldības uzlabojumu ietvaros, ja tas ir pieņemami no apstrādājamās informācijas aizsardzības viedokļa un ir ekonomiski pamatoti, transformēt valsts pārvaldes informācijas apstrādes risinājumus, piemērojot tos efektīvai mākoņdatošanas pakalpojumu izmantošanai;

34.3. izvērtēt valsts pārvaldes institūciju klientu klātienes apkalpošanas struktūru (*front-office*) optimizācijas iespējas, nodot klientu klātienes apkalpošanas funkciju Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru tīklam. Šobrīd nav vienotas pieejas iestāžu klātienes apkalpošanas struktūru organizēšanai;

34.4. izveidot un ieviest valsts un pašvaldību noteikto atvieglojumu/publisko pakalpojumu sniegšanas centralizētu administrēšanas un uzskaites sistēmu.

35. Reģionālās reformas tālāka īstenošana:

35.1. nosakot sadarbības teritoriju funkcionēšanas ietvaru, izveidot darba grupu, lai pārskatītu funkciju sadalījumu starp valsti un pašvaldībām vispārējās izglītības, veselības aprūpes, publiskās infrastruktūras un uzņēmējdarbības atbalsta jomā;

35.2. novērtēt nacionālās un reģionālās nozīmes attīstības centru attīstības potenciālu un pārskatīt kvalifikācijas kritērijus turpmāku dotāciju saņemšanai no pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda.

Citi atbalsta pasākumi pētniecības un inovāciju sekmēšanai

36. Noteikt stingrākus nosacījumus augstākās izglītības iestāžu studiju virzienu akreditācijai un studiju programmu licencēšanai nākamajam akreditācijas/licencēšanas posmam 2019. gadā, samazinot vāju un neefektīvu studiju virzienu/programmu īstenošanu.

37. Pārskatīt augstākās izglītības iestāžu publiskos aktīvus atbilstoši demogrāfiskajām tendencēm un augstskolu sniegumam, novērtējot ieguldījumu lietderību būvniecībā vai renovācijā.

38. Lai stimulētu jaunu izgudrojumu veidošanu, nostiprināt Zinātniskās darbības likumā procenta minimālo apjomu izgudrotājam par patentēta, komercializējama (komercializēta) izgudrojuma izmantošanu.

39. Ieviest vienotu metodoloģiju un izstrādāt skaidrus kritērijus intelektuālā īpašuma aizsardzībai un patentu pieteikumu izskatīšanai neatkarīgi no intelektuālā izgudrotāja piederības.

40. Izstrādāt un ieviest plānu, kas paredzētu palielināt valsts piešķirto finansējumu pētniecībai un attīstībai, iekļaujot tajā nozaru ministriju finansētas valsts pētījumu programmas.

41. Atbalstot zinātni un pētniecību, kā arī sekmējot inovāciju izstrādi un attīstīšanu sākotnējā to izstrādes posmā, izvērtēt iespēju publisko resursu koncentrācijas un privātā kapitāla piesaistes nolūkā izveidot Zinātnes, pētniecības un inovāciju atbalsta fondu.

42. Lai atbalstītu inovāciju pārnesi ražošanā, izvērtēt iespēju izveidot aizdevuma garantiju programmu valsts finanšu institūcijā inovāciju komercializēšanas atbalstam zinātniskajām institūcijām un uzņēmumiem.

59. Īstenot gudru talantu attīstības politiku, kas vērsta uz jauno talantu identificēšanu skolās un visaptverošu skolēnu spēju un talantu attīstīšanu un pilnveidošanu. Nodrošināt plaša spektra interešu izglītības pieejamību, sākot ar 5. klasi, un dažādu nozaru mobilo demonstrāciju/praktisko laboratoriju pastāvīgu funkcionēšanu mazpilsētās un lauku apvidos.

60. Nodrošināt mentoringu un izstrādāt metodiku pedagogu un atbalsta personāla darbam ar skolēniem, īpaši tiem, kuriem vērojams zems sasniegumu līmenis, lai uzlabotu skolēnu sniegumu, pedagogu prasmes un kompetences, kā arī skolēnu un pedagogu motivāciju un savstarpējo sadarbību.

61. Lai sekmētu profesionālās izglītības iestāžu (PIKC) izcilību un konkurētspēju, izstrādāt priekšlikumus tiesiskā regulējuma izmaiņām, kuras veicinās PIKC izglītības pakalpojumu piedāvājuma paplašināšanu.

62. Ņemot vērā demogrāfiskās slodzes līmeni un sabiedrības novecošanās procesu, izmantojot izglītības infrastruktūru un cilvēkresursus, veidot mūsdienām aktuālu pieaugušo izglītības programmu piedāvājumu augstākās izglītības iestādēs, koledžās un profesionālās izglītības kompetences centros.

Gimenes ar bērniem

63. Popularizēt ģimenes institūciju kā vērtību, stiprināt tās nozīmīgumu un lomu sabiedrībā, veidot izpratni par ģimenes sociālajām funkcijām. Īpaša uzmanība pievēršama daudz bērnu ģimenēm, attīstot "Latvijas goda ģimenēm" piedāvāto pakalpojumu /atvieglojumu klāstu, vienlaikus mazinot aizspriedumus un ceļot daudz bērnu ģimeņu prestižu un nozīmīgumu sabiedrības attīstībā.

64. Lai mazinātu nabadzības riskus, pilnveidot valsts atbalstu ģimenēm ar bērniem, izstrādājot īpašus atbalsta instrumentus viena vecāka ģimenēm, strādājošām 1. un 2. ienākumu kvintiles ģimenēm, ģimenēm, kur vienam no vecākiem ir noteikta invaliditāte ar darbības spēju zaudējumu. Lai nodrošinātu nepieciešamo investīciju apjomu minēto mērķa grupu atbalstam, pārskatāma universālā ģimenes valsts pabalsta piešķiršanas un izmaksu sistēma, piemēram, izvērtējot iespējas atteikties no ģimenes valsts pabalsta izmaksas, ja divu vecāku ģimenē, kuras ienākumi atbilst vismaz 4. ienākumu kvintiles grupai, apgādībā ir viens bērns.

65. Lai veicinātu darbaspēka atgriešanos darba tirgū, paplašināt un nodrošināt pašvaldībās piedāvāto pakalpojumu pieejamību ģimenēm, elastīgus bērnu uzraudzības pakalpojumus, kā arī veikt regulāru ģimenes un darba dzīves saskaņošanas labās prakses monitoringu un konkrētu instrumentu piedāvāšanu darba devējiem un darba ņēmējiem.

66. Veikt pastāvīgu novērtējumu par elastīgā darba instrumentu pieprasījuma un piedāvājuma praksi valsts pārvaldes iestādēs, kā arī cēloņiem elastīgā darba instrumentu nepieciešamībai.

67. Ņemot vērā zīdaiņu mirstības rādītājus, kā arī grūtnieču īpatsvaru reģionos, kuras grūtniecības uzskaitē stājušās novēloti, veikt būtiskus uzlabojumus grūtnieču, zīdaiņu un bērnu ambulatoro pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai:

67.1. identificēt iemeslus novēlotai sieviešu reģistrācijai grūtnieču uzskaitē tajos novados, kur uzskaitē novēloti stājas vairāk nekā desmit procenti sieviešu;

67.2. atbilstoši veiktajam novērtējumam lemt: (a) par mobilo grūtnieču aprūpes vienību organizēšanu slimnīcu sadarbības teritorijās, tā nodrošinot grūtniecēm paredzētos izmeklējumus lauku reģionos; (b) par transporta talonu (vaučeru) ieviešanu grūtniecēm attālos reģionos;

67.3. katrā novadā identificēt gadījumu skaitu, kad jaundzimušo patronāža nav nodrošināta, analizējot iemeslus patronāžas neesībai;

67.4. novērtēt okulista, LOR, neirologa, traumatologa, fizioterapeita un zobārsta pakalpojumu teritoriālo un finansiālo pieejamību bērniem katrā novadā, izstrādājot risinājumus šo speciālistu pieejamības nodrošināšanai visās slimnīcu sadarbības teritorijās.

68. Ieviest risku vadības sistēmu efektīvai dažādu dienestu koordinētai rīcībai, lai mazinātu vardarbības atkārtšanās risku ne tikai bērniem, bet arī sievietēm un gados veciem cilvēkiem.

69. Nodrošināt pēctecību visiem jaunizveidotajiem sabiedrībā balstītajiem sociālajiem pakalpojumiem, kā arī izveidotajām reģionālajām aģentūrām un specializētajām audžuģimenēm.

Veselība

70. Primāri palielināt sekundāro ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu (speciālisti, diagnostika) pieejamību iedzīvotājiem, kuru ģimeņu ienākumi atbilst 1. un 2. ienākumu kvintilei:

70.1. izvērtēt iespējas iesaistīt pašvaldības sekundāro ambulatoro veselības aprūpes pakalpojumu līdzfinansēšanā tām iedzīvotāju grupām, kuru ģimeņu ienākumi atbilst 1. vai 2. ienākumu kvintilei, pakalpojuma saņemšanu nodrošinot noteiktā sadarbības teritorijas slimnīcā.

71. Uzmanību koncentrēt noteiktu iedzīvotāju grupu vajadzībām saistībā ar veselības aprūpi, prioritāri gādājot par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību saprātīgā termiņā grūtniecēm un bērniem, kā arī pacientiem ar tādām saslimšanām, kas var izraisīt ilgstošu darbības zudumu un invaliditāti. Tuvākajā laikā:

71.1. analizēt un pārskatīt onkoloģisko pacientu diagnostikas un ārstniecības ceļu;

71.2. izvērtēt psihiskās veselības jomas pacientu ārstniecības procesu, ievērojot deinstitutionalizācijas pasākumu īstenošanu;

71.3. izvērtēt muskuļu un skeleta sistēmas slimību profilakses un ārstniecības procesu un pakalpojumu pieejamību, īpaši pirmstspensijas vecuma iedzīvotājiem, ņemot vērā šīs slimību grupas ietekmi uz darbaspējām un priekšlaicīgu vai ilgstošu darbības zudumu.

72. Pastāvīgi uzraudzīt veselības aprūpes sistēmas efektivitāti, nodrošinot regulāru ieguldījumu monitoringu, uzraudzību un kontroli:

72.1. veikt nepieciešamos uzlabojumus reģistru sistēmās, lai nodrošinātu informācijas analīzes iespējas par cilvēkresursiem veselības aprūpē un uzlabotu analītiku par sekundāriem ambulatoriem un stacionāriem pakalpojumiem;

72.2. īstenot nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu harmonizētu izdevumu uzskaiti, kā arī centralizētu informācijas apkopošanu, t.sk. par privātiem veselības aprūpes pakalpojumiem;

72.3. nodrošināt sistēmisku izdevumu efektivitātes un lietderīguma izvērtējumu, palielinot finansējuma sadales un izlietojuma caurskatāmību;

72.4. izmantojot gan veselības, gan labklājības sistēmās uzkrāto informāciju, steidzami padziļināti analizēt ilgstošas darba nespējas cēloņus reģionālā, vecuma kohortu un ekonomiskās aktivitātes (nozaru) griezumā, kā arī hronisko slimību ārstēšanas procesu pirmstspensijas vecuma iedzīvotājiem, lai lemtu par taktisko rīcību un uzlabotu darbības vecuma iedzīvotāju dzīves kvalitāti, mazinātu Latvijas konkurētspējas apdraudējuma riskus.

73. Realizēt aktīvu, uz pierādījumiem balstītu sabiedrības veselības rīcībpolitiku, kas vērsta uz veselības veicināšanu un slimību profilaksi, mazinot veselību ietekmējošo riska faktoru izplatību sabiedrībā, kā arī sekmējot ģimenes ārsta komandas darbu un iesaisti slimību profilaksē un agrīnu intervencu īstenošanā.

Sabiedrības saliedētība

74. Īstenot remigrācijas atbalsta pasākumus, kas ņem vērā cilvēku dzīves cikla notikumus.

75. NVO fonda turpmākos grantu projektu konkursos daļu finansējuma koncentrēt uz izpratnes un uzticēšanās veidošanu starp tām iedzīvotāju grupām, kuru vidū vērojama spriedze un sociālā izolētība.

76. Nodrošināt pieejamus un pietiekamus latviešu valodas kursus interesentiem ar zemām valsts valodas prasmēm.

77. Izvērtēt un turpināt daļu no Latvijas valsts simtgades ietvaros uzsāktajām un atbalstītajām aktivitātēm, kuru primārais mērķis ir piederības Latvijai apzināšana un veidošana, kā arī katra sabiedrības locekļa pilsoniskās līdzdalības, lomas un atbildības uzsvēršana nākotnes Latvijas veidošanā.

6.3. Izaugsmi atbalstošas teritorijas

Reģionālā attīstība

78. Turpināt valsts administratīvi teritoriālā iedalījuma pilnveidošanu, noteikt valsts pārvaldes funkcionēšanas ietvaru sadarbības teritorijās. Izveidot vietējā mēroga atbalsta instrumentu (tematisko mērķi, prioritāro virzienu, fondu) pašvaldību integrēto darbību/kopēju projektu īstenošanai, ko varētu izmantot vairākas pašvaldības kopā un kas ļautu efektīvi risināt sadarbības teritorijas attīstībai aktuālos

jautājumus tādās jomās kā uzņēmējdarbība, demogrāfija, vide, dabas aizsardzība u.c.

79. Īstenot kādā no pašvaldībām "inteliģentās saraušanās" pilotprojektu, paredzot sniegt atbalstu iedzīvotājiem, kuri vēlas pārcelties uz dzīvi no vietām ar augstām infrastruktūras izmaksām uz vienu iedzīvotāju un zemu ekonomisko aktivitāti uz attīstības centriem.

80. Pilnveidot pašvaldību iespējas atbalstīt uzņēmējdarbību, radot vietēja mēroga atbalsta instrumentus uzņēmējdarbības attīstībai, kā arī attīstot pašvaldību speciālistu zināšanas un prasmes sadarbības veidošanai ar uzņēmējiem.

81. Atrast risinājumu Rīgas metropoles areālā ietilpstošo pašvaldību sadarbībai publisko pakalpojumu sniegšanā Rīgas metropoles areāla ekonomiskā potenciāla izmantošanai.

Atkritumu apsaimniekošanas nozares attīstība

82. Efektīvākajā veidā veikt ieguldījumus atkritumu šķirošanas rezultātu uzlabošanai (t.sk. izvērtējot vairākas alternatīvas, piemēram, PET pudeļu un citu dzērienu iepakojuma depozīta sistēmas izveide; bioloģiski noārdošos atkritumu pārstrādes mobilo konteineru izvietošana publiski pieejamās vietās u.tml.).

83. Popularizēt atkritumu šķirošanu iedzīvotāju vidū, lai nodrošinātu sabiedrības paradumu maiņu. Izstrādāt, ieviest un popularizēt mikro, t.sk. IKT, risinājumus atkritumu samazināšanai, šķirošanai un pārkāpumu fiksēšanai.

84. Uzlabot vidi kontrolējošo dienestu darbību un kapacitāti, tai skaitā pilnveidot normatīvos aktus, lai Latvijā neveidotos vidi un iedzīvotāju veselību apdraudošas nelegālas atkritumu krātuves, vienlaikus ieviest jaunas tehnoloģijas un metodes sabiedrības iesaistei vides kvalitātes monitoringā.

Transporta, tranzīta un satiksmes infrastruktūra

85. Turpināt dzelzceļa projekta "Rail Baltica" ieviešanu, panākot maksimāli iespējamo ES finanšu atbalsta intensitāti un iekļaujot jaunzūbūvēto dzelzceļa līniju kopējā Latvijas transporta un loģistikas tīklā.

86. Lai saglabātu infrastruktūras apjomu un kvalitāti, nodrošināt skaidrus loģistikas piedāvājumus, kas definē konkurētspējīgu cenu un termiņu nosacījumus kravas pārvadājumiem no Latvijas robežas līdz iekraušanai kuģos un apstrādei loģistikas punktos, vienlaikus nodrošinot samērojamus ieguvumus visiem loģistikas ķēdes dalībniekiem – LDZ un ostu teritorijās strādājošiem kravu termināļiem.

87. Turpināt sakārtot reģionālos valsts autoceļus un nodrošināt ērtu sabiedrisko transportu starp nacionālas nozīmes centriem un reģionālas/novada nozīmes attīstības centriem, skatot to ciešā saistībā ar ekonomisko aktivitāti, mobilitātes pieprasījumu un darba vietu piedāvājumu.

88. Primāri veikt ieguldījumus to vietējo autoceļu sakārtošanā, kuru tuvumā atrodas tos izmantojošie novada nozīmes saimnieciskās darbības veicēji un nozīmīgs pašvaldības iedzīvotāju īpatsvars.

89. Teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu ieviest uz pieprasījumu balstītu sabiedriskā transporta modeli, tai skaitā izmantojot privāto autotransportu.

90. Veikt sabiedriskā transporta, tostarp dažādu transporta veidu pakalpojumu, savstarpējās saskaņotības un izmantošanas intensitātes novērtējumu, piemērojot pakalpojumus pieprasījumam un novēršot dublējošu pakalpojumu sniegšanu vienos un tajos pašos maršrutos.

91. Izstrādāt risinājumus valsts autoceļu tīkla uzturēšanas izmaksu samazināšanai, vienlaikus nepasliktinot valsts autoceļu funkcionalitāti.

6.4. Iekšējā drošība un aizsardzība

NAP2020 īstenošanas laikā, ņemot vērā starptautiskās politikas norises un procesus, valsts drošības garantēšana kļuvusi par vienu no būtiskākajām nacionālajām prioritātēm. Tāpēc ir svarīgi turpināt nodrošināt aizsardzības nozares ilgtermiņa attīstību atbilstoši apstiprinātajiem aizsardzības plāniem un politikas plānošanas dokumentiem. NAP2020 izpildes periodā tiek īstenota Valsts aizsardzības koncepcija (2016.–2020. gads), kurā paredzēta visaptveroša pieeja valsts aizsardzībai, jo valsts aizsardzība ir visas sabiedrības, valsts institūciju un valsts aizsardzības sistēmas atbildība.

Izvērtējot būtiskākos nacionālās drošības draudus, var identificēt vairākus ārējos faktorus, piemēram, Krievijas militārā klātbūtne

NATO pierobežā, tās militārās aktivitātes Baltijas reģionā, Krievijas gatavība sasniegt politiskus mērķus, izmantojot militāros līdzekļus, tās attīstītās uzbrūkoša rakstura militārās spējas, kā arī pret Latviju vērstā retorika un nomelnošanas kampaņas, kas ilgtermiņā var radīt priekšnosacījumus Latvijas drošības satricinājumiem. Tāpat izaicinājumus Latvijas drošībai rada tādi pārrobežu draudi kā nelegālās migrācijas plūsmas, starptautiskais terorisms un radikālisms. Vienlaikus izaicinājumi ir arī tādi Latvijas iekšpolitiskie faktori kā sociālā nevienlīdzība, iedzīvotāju skaita samazināšanās un joprojām jūtamās ekonomiskās krīzes sekas.

92. Izvērtējot noteiktas kvalifikācijas speciālistu piedāvājumu darba tirgū, kā arī ņemot vērā darba tirgus vajadzības, izstrādāt vidēja termiņa viedo imigrācijas plānu, lai īstenotu valsts nacionālajām interesēm atbilstošu rīcību kontrolētai augstākā līmeņa speciālistu piesaistei no latviskai identitātei, mentalitātei un kultūrai radniecīgām Eiropas un trešajām valstīm jomās, kurās ir vērojams darbaspēka trūkums. Ņemot vērā imigrācijas politikas horizontālo raksturu, kas skar vairāku nozaru ministriju kompetenci, Latvijas nacionālajām interesēm atbilstošas migrācijas politikas izstrādei ir veicami šādi pasākumi:

92.1. apzināt un novērtēt darba tirgus vajadzības, t.sk. teritoriālā griezumā;

92.2. identificēt prioritārās valstis augstākā līmeņa speciālistu piesaistei;

92.3. novērtēt sabiedrības gatavību un spēju integrēt pēc lieluma, etniskā sastāva un reliģiskās piederības atšķirīgas imigrantu kopienas, veicot analīzi etniskā un reģionālā griezumā;

92.4. novērtēt augstākās izglītības eksporta potenciālu un pilnveidot taktisko rīcību, lai piesaistītu speciālistus darba tirgus vajadzībām atbilstošās nozarēs un profesijās;

92.5. iesaistīt citus tīklus un kanālus kontrolētai augstākā līmeņa speciālistu piesaistei.

93. Lai nodrošinātu sabiedrības vajadzībām atbilstošu iekšējās drošības un aizsardzības līmeni, palielināt lekšlietu ministrijas dienestu profesijas prestižu, pilnveidojot amatpersonu izglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas sistēmu, kā arī piesaistot dienestam kvalificētus speciālistus.

94. Noteikt leslodzījuma vietu pārvaldes lomu un vietu kopējā valsts aizsardzības politikā.

95. Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem turpināt attīstīt analītiskās un izlūkošanas spējas un to tehnisko nodrošinājumu. Nepieciešama valsts atbildīga darba attiecību politika un darba devēju elastīga pieeja zemessargu apmācību atbalstīšanā.

96. Ilgtermiņā nodrošināt mērķtiecīgu aizsardzības nozares sadarbību ar Latvijas zinātniekiem, lai izstrādātu un ieviestu ražošanā eksportspējīgus inovatīvus tehnoloģiskos risinājumus militārām, pretizlūkošanas un drošības vajadzībām. Nozares sadarbība ar zinātniekiem ir priekšnoteikums nišas produktu eksportam. Nepieciešams padziļināti izpētīt un izstrādāt normatīvo regulējumu industrijas atbalsta virzienu un politikas realizācijas principu īstenošanai attiecībā uz aizsardzības nozares atbalstu pētniecībai, industriālās līdzdalības nodrošināšanai un inovācijām.

97. Ņemot vērā, ka ārpolitiskās norises un ģeopolitiskie riski var radīt arvien jaunus drošības izaicinājumus, atbildīgajiem dienestiem pilnveidot iespējamo drošības risku prognozēšanu, vadību un novēršanu ilgtermiņā, attīstot arī operatīvās reaģēšanas spējas un komunikāciju ar sabiedrību, t.sk.:

97.1. veidot valsts materiālās rezerves, nodrošināt to uzglabāšanu un gatavību, lai tās izmantotu valsts apdraudējuma gadījumā;

97.2. veikt epidemioloģiskās drošības gatavības pārbaudi, t.i., novērtēt dienestu gatavību un resursus infekciju slimību straujas izplatības un epidēmijas gadījumos;

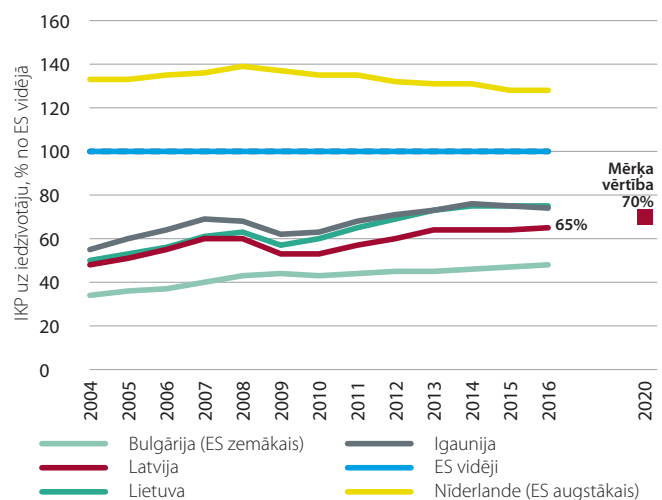
97.3. novērtēt dienestu gatavību un resursus nelegālo imigrantu pastiprinātas plūsmas gadījumā.

1. pielikums. Progress indikatoru rādītājos

**Nacionālā attīstības plāna
2014.-2020. gadam indikatori**

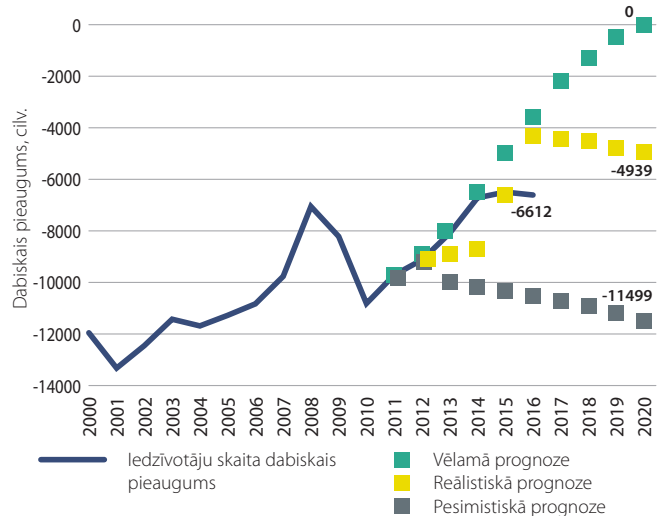
Stratēģiskie indikatori

IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktpējas paritātes līmeņa

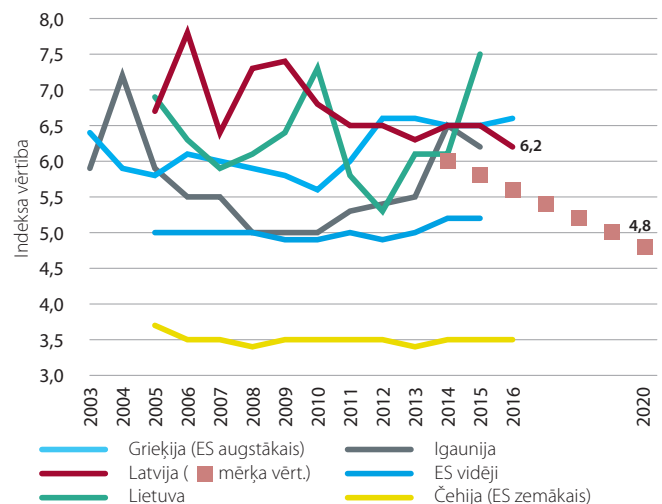
Datu avots: Eurostat

Iedzīvotāju skaita dabiskais pieaugums

Datu avots: CSP

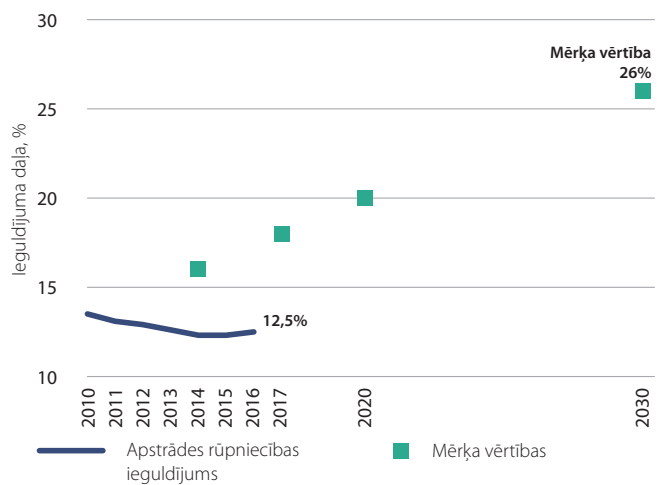
Ienākumu nevienlīdzības S80/S20 kvintīļu attiecības indekss

Datu avots: Eurostat

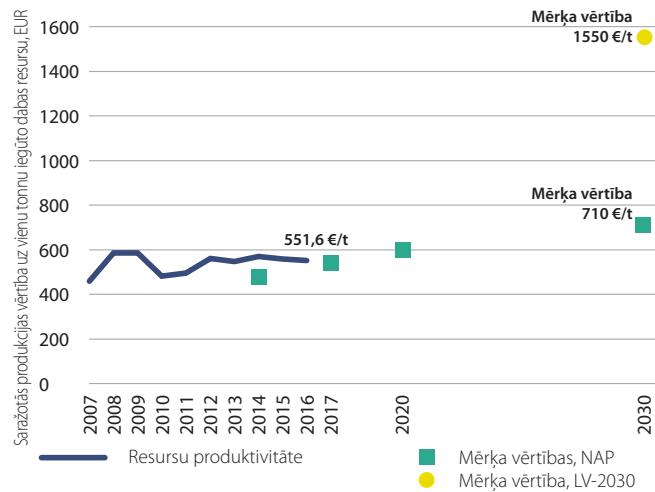
Prioritātes *Tautas saimniecības izaugsme* indikatori

Apstrādes rūpniecības ieguldījums IKP

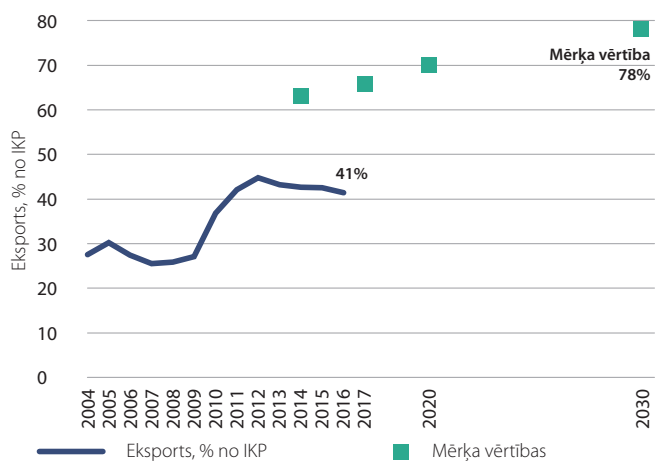
Datu avots: CSP

Dabas resursu produktivitāte

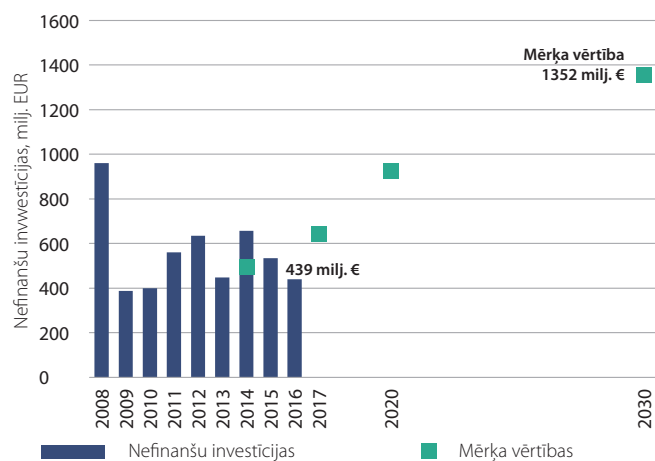
Datu avots: Eurostat

Preču un pakalpojumu eksports

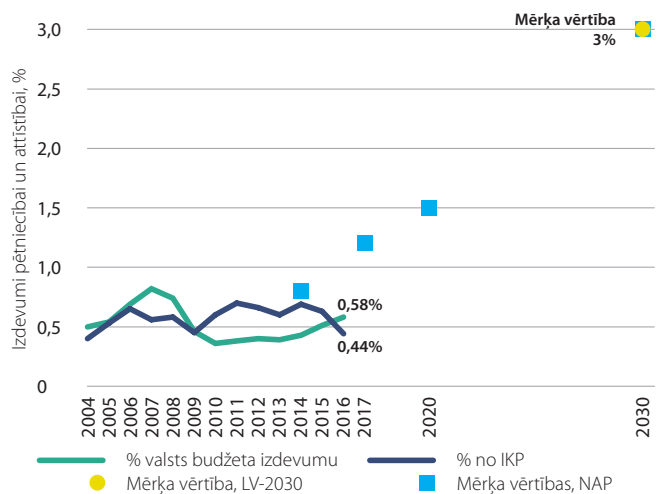
Datu avots: CSP

Nefinanšu investīcijas apstrādes rūpniecībā

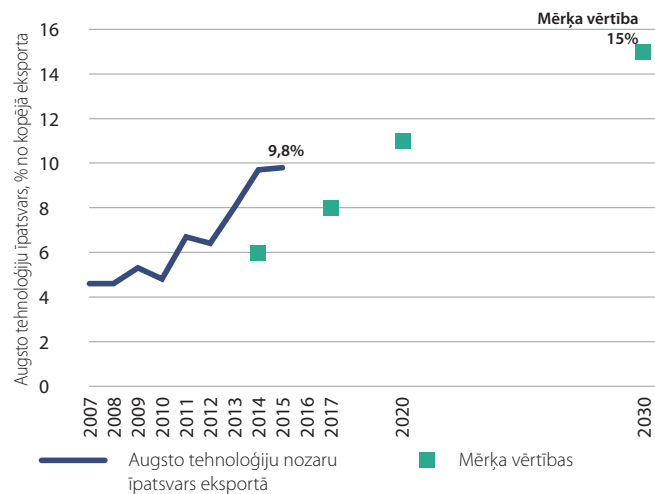
Datu avots: CSP

Izdevumi pētniecībai un attīstībai

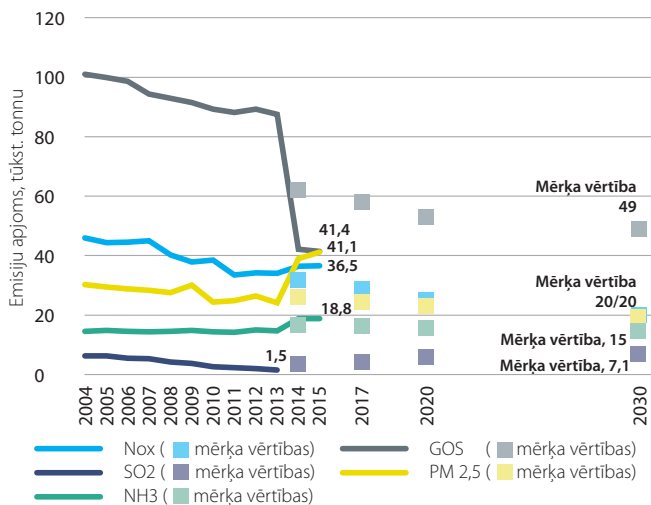
Datu avots: Eurostat

Augsto tehnoloģiju īpatsvars eksportā

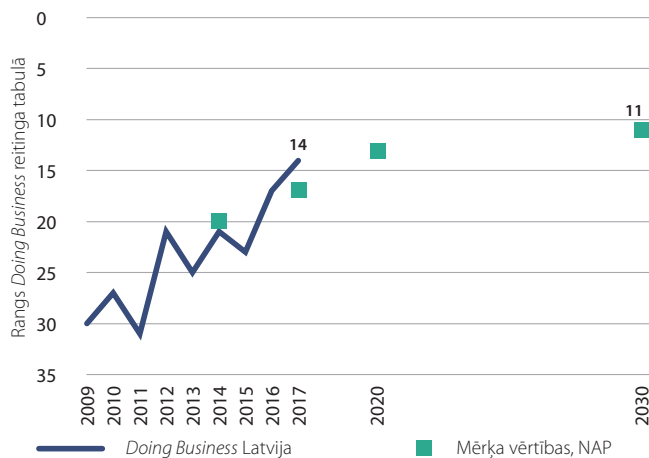
Datu avots: Eurostat

Valsts kopējās gaisu piesārņojošo vielu emisijas apjoms

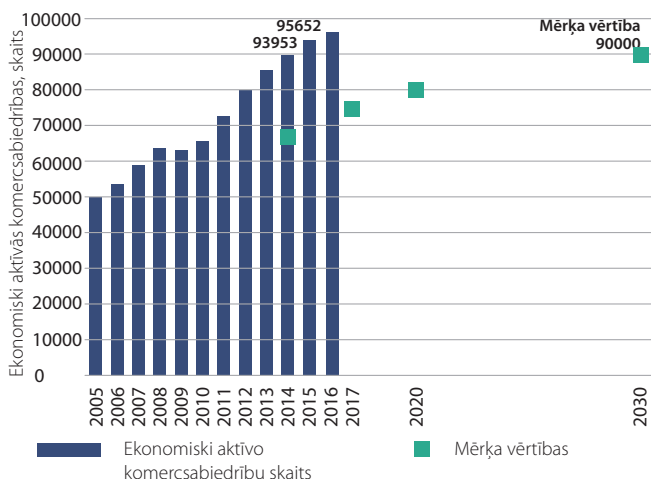
Datu avots: VARAM

Doing Business reitings

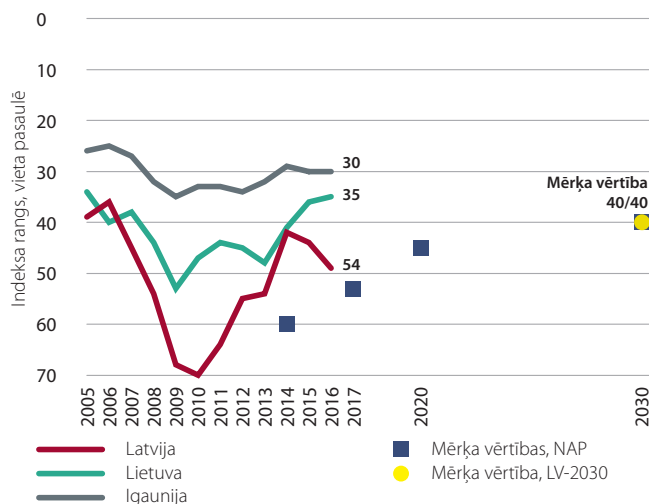
Datu avots: Pasaules banka

Ekonomiski aktīvo komercsabiedrību skaits

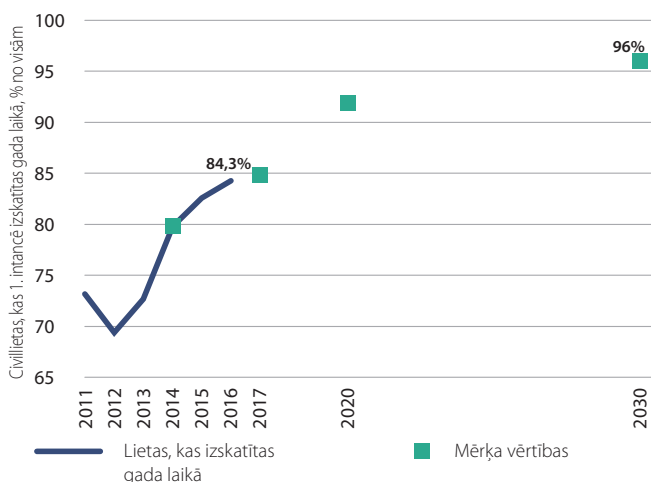
Datu avots: CSP

Globālās konkurētspējas indeksa rangs

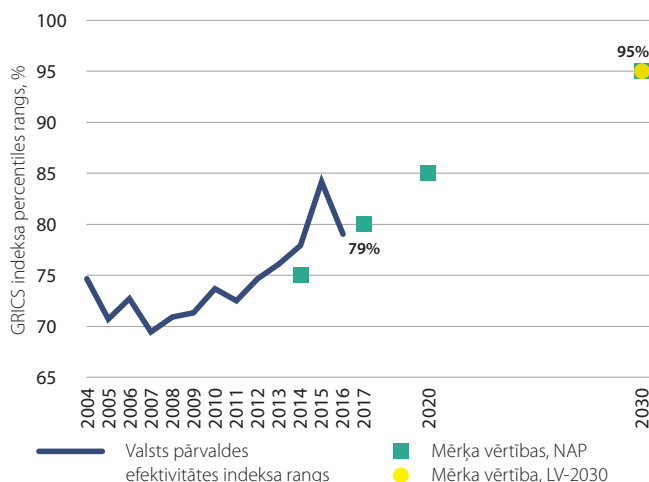
Datu avots: The Global Competitiveness Report

Civillietu izskatīšanas ilgums

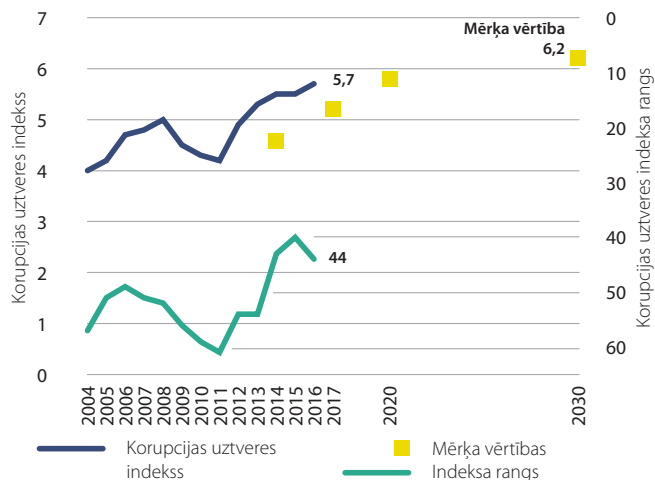
Datu avots: TM

Valsts pārvaldes darbības efektivitātes indekss

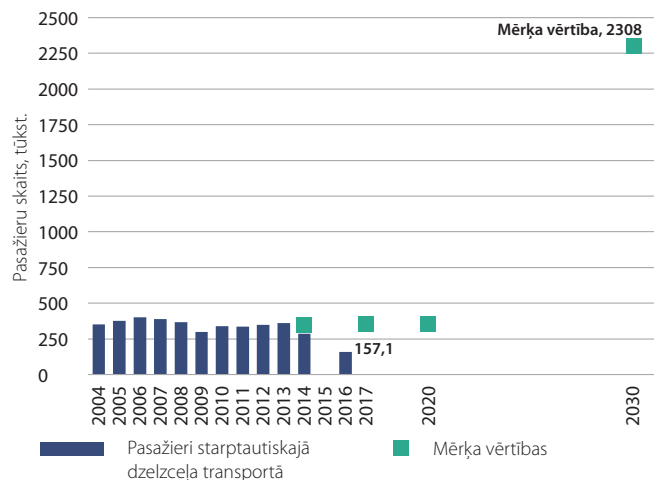
Datu avots: Pasaules banka

Korupcijas uztveres indekss

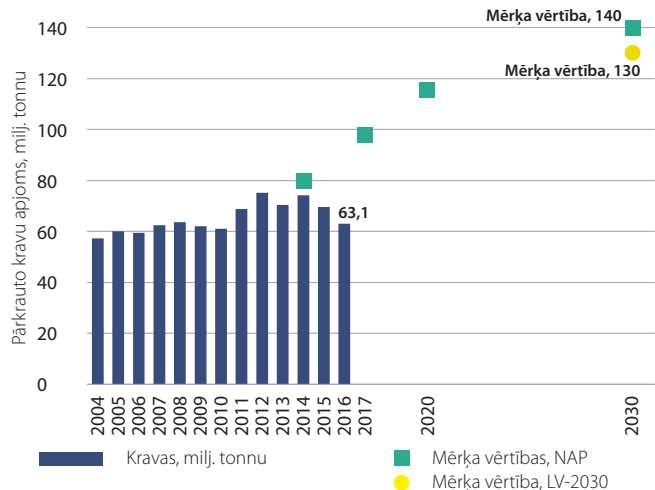
Datu avots: Transparency International

Pasažieru skaits starptautiskajā dzelzceļa transportā

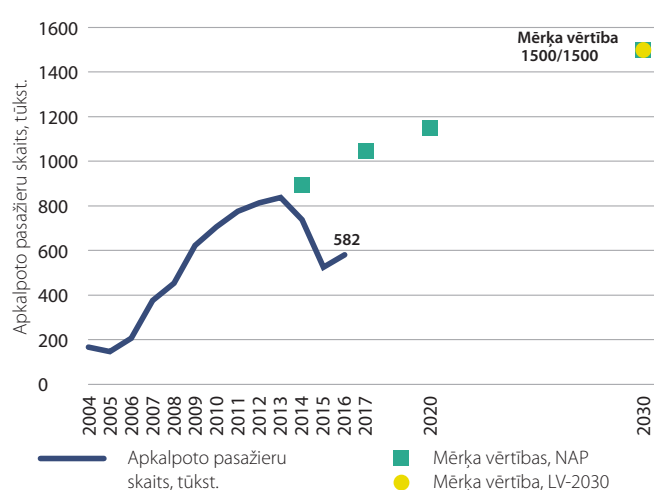
Datu avots: SM

Kravu apgrozījums Latvijas ostās

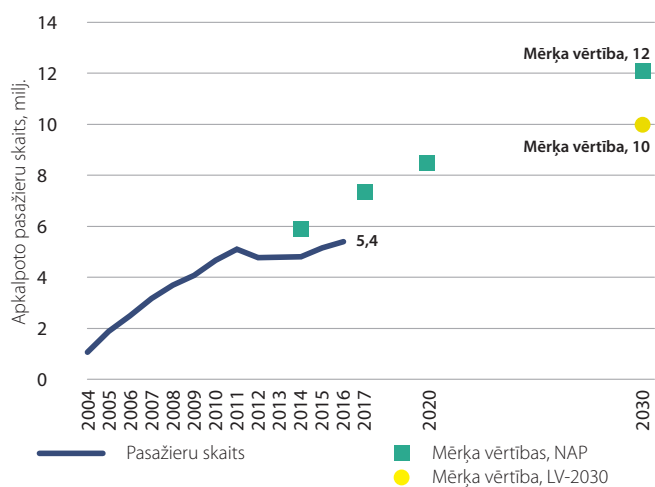
Datu avots: CSP

Apkalpoto pasažieru skaits Rīgas ostā

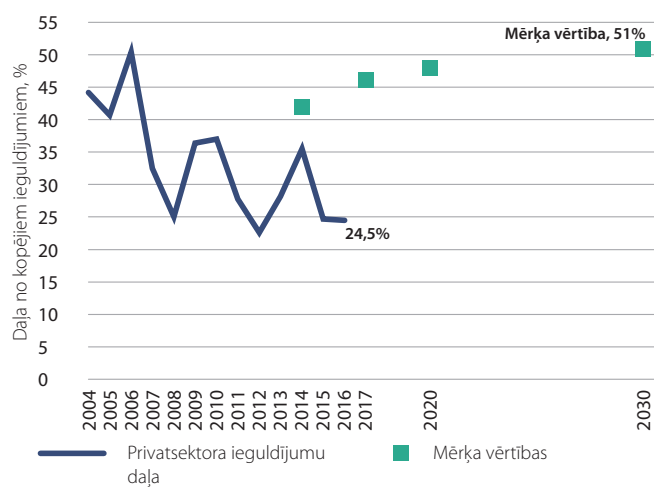
Datu avots: CSP

Gaisa satiksmes pasažieri lidostā Rīga

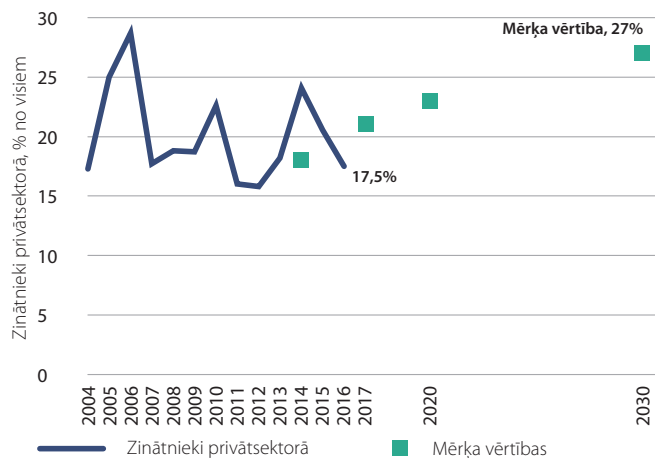
Datu avots: CSP

Privātā sektora ieguldījums pētniecībā un attīstībā

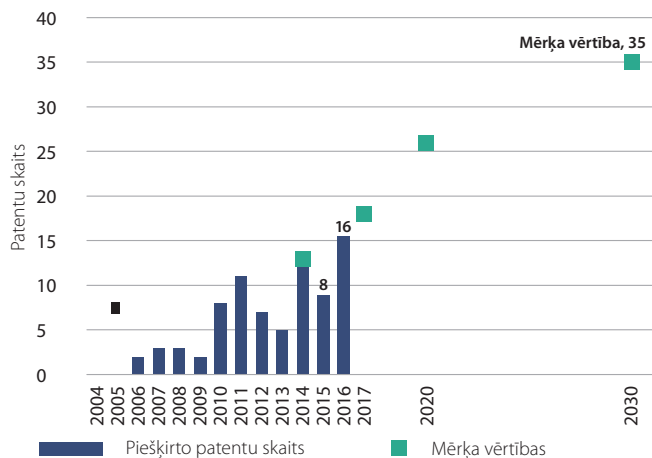
Datu avots: CSP

Zinātnieki, kas nodarbināti privātajā sektorā

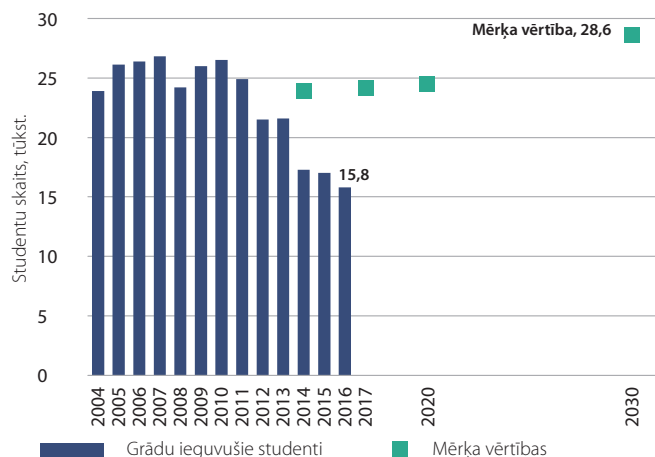
Datu avots: CSP

Piešķirtie Eiropas patenti zinātniekiem no Latvijas

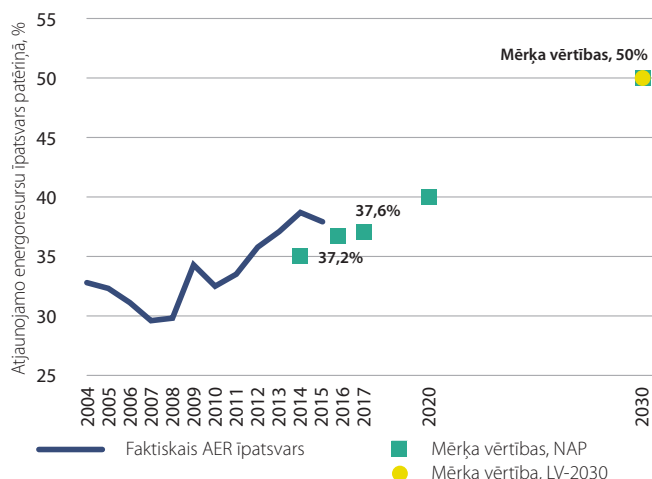
Datu avots: EPO statistics

Grādu vai kvalifikāciju ieguvušo studentu skaits

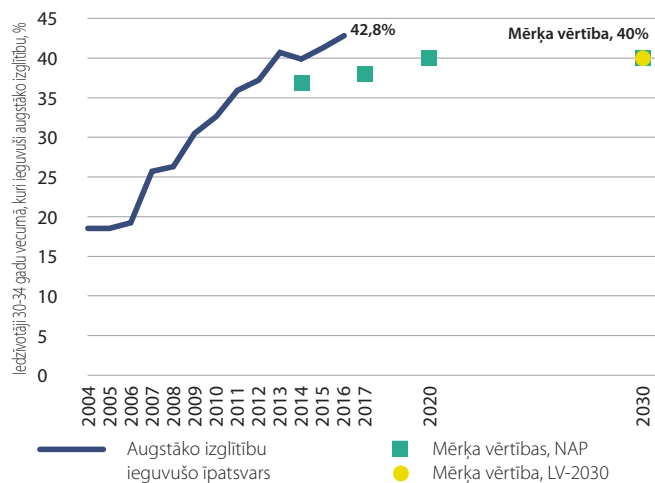
Datu avots: CSP

Atjaunojamo energoresursu īpatsvars

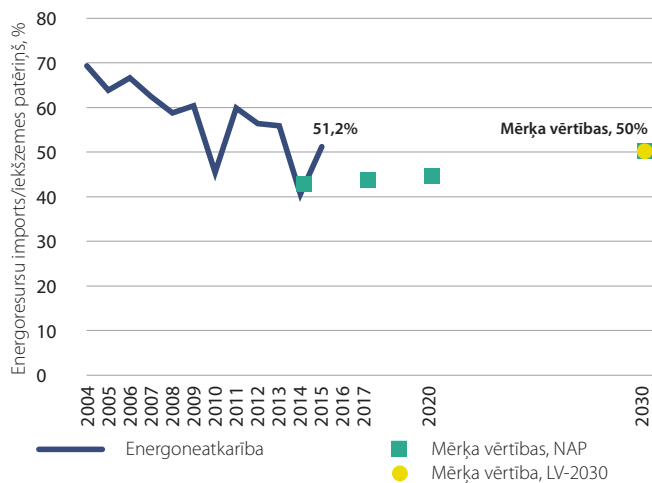
Datu avots: Eurostat

Augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars

Datu avots: Eurostat

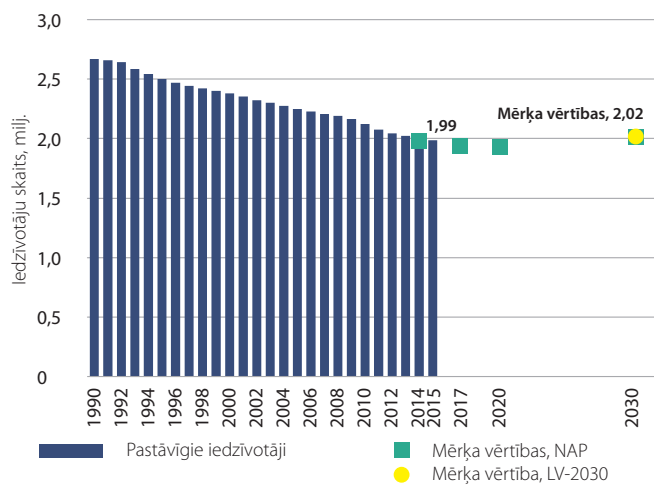
Latvijas energoneatkarība

Datu avots: Eurostat

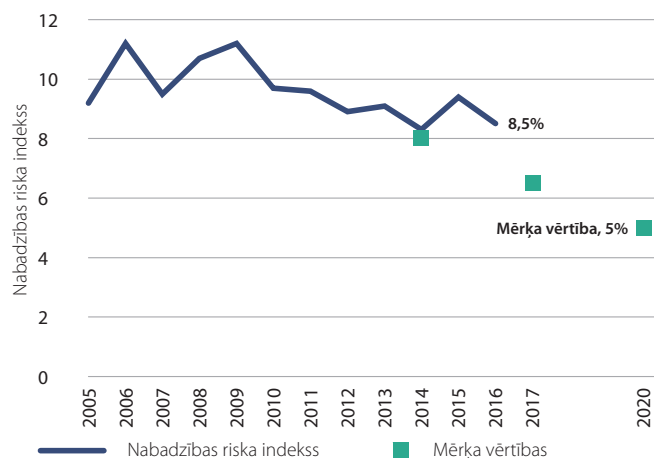
Prioritātes Cilvēka drošumspēja indikatori

Pastāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijā

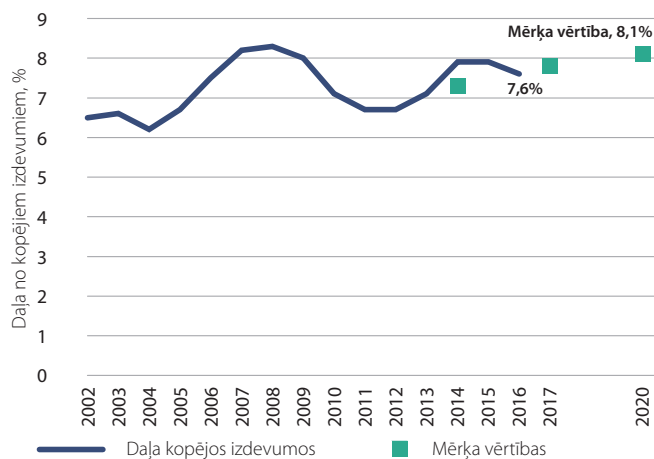
Datu avots: CSP

Nabadzības riska indekss strādājošajiem

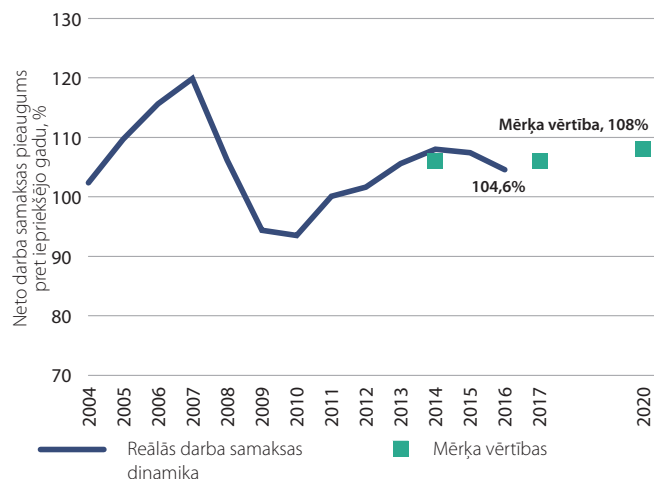
Datu avots: CSP

Mājsaimniecību patēriņš atpūtai un kultūrai

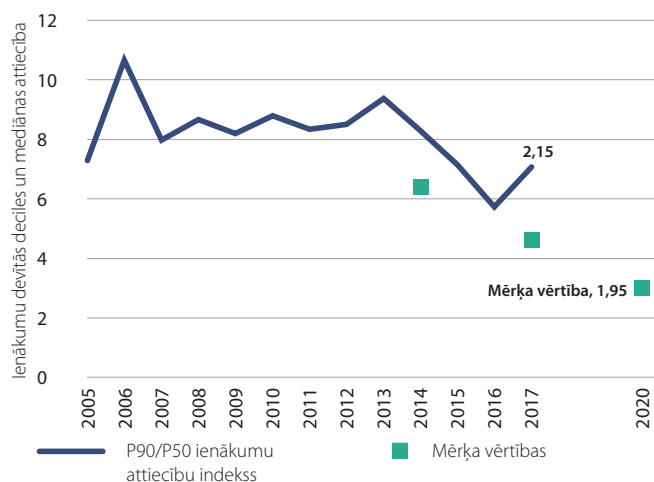
Datu avots: CSP

Strādājošo reālās darba samaksas dinamika

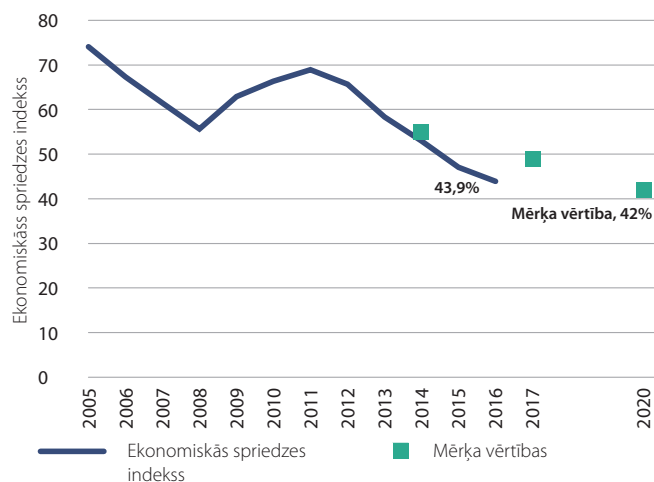
Datu avots: CSP

P90/P50 ienākumu attiecību indekss

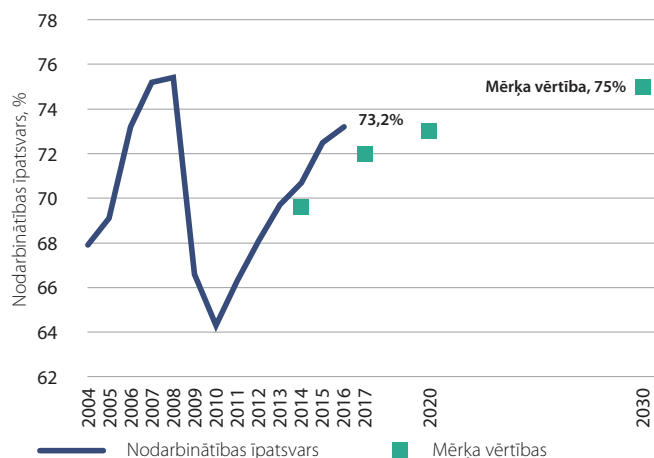
Datu avots: CSP

Ekonomiskās spriedzes indekss

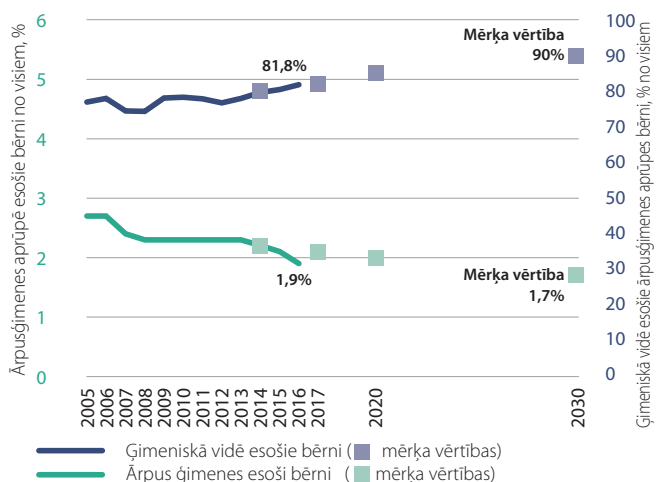
Datu avots: CSP

Nodarbinātības īpatsvars vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem

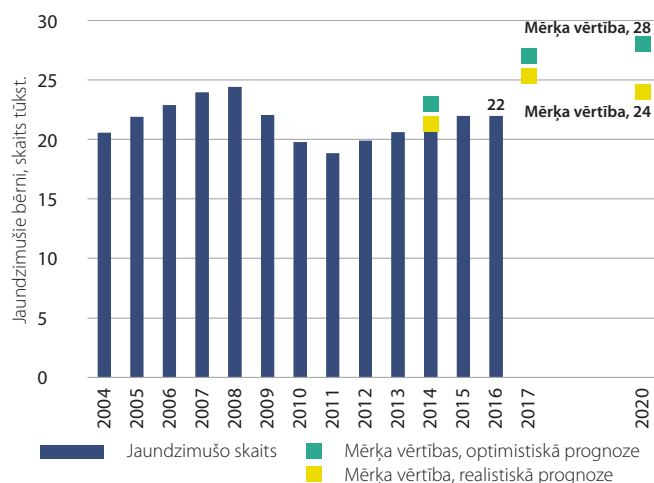
Datu avots: Eurostat

Bērni ārpusģimenes aprūpē

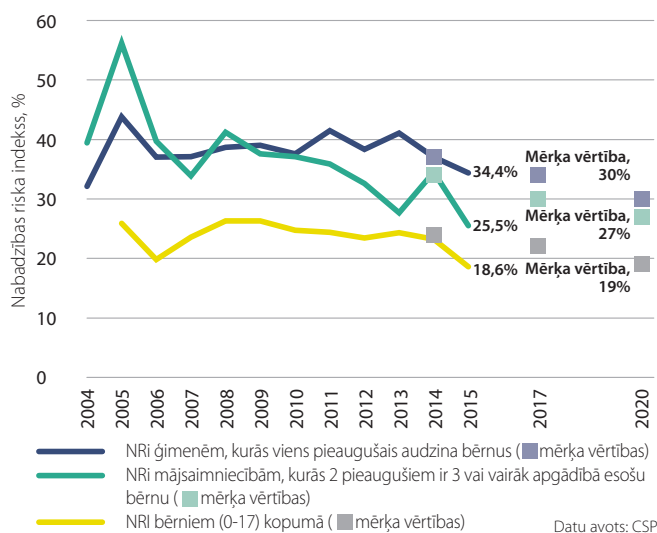
Datu avots: LM

Jaundzimušo bērnu skaits

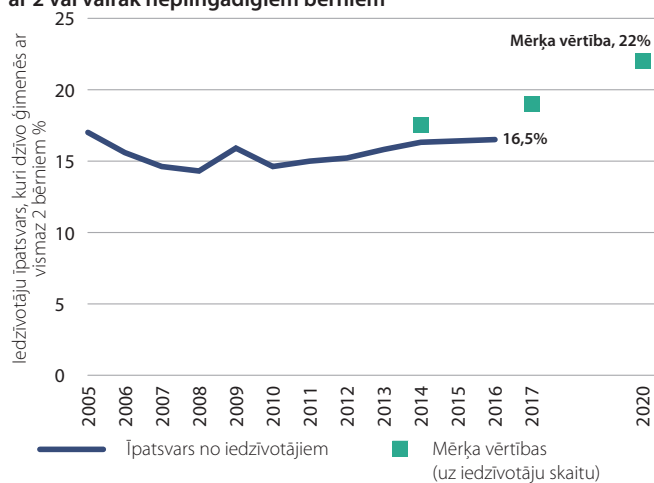
Datu avots: CSP

Nabadzības riski ģimenēm ar bērniem

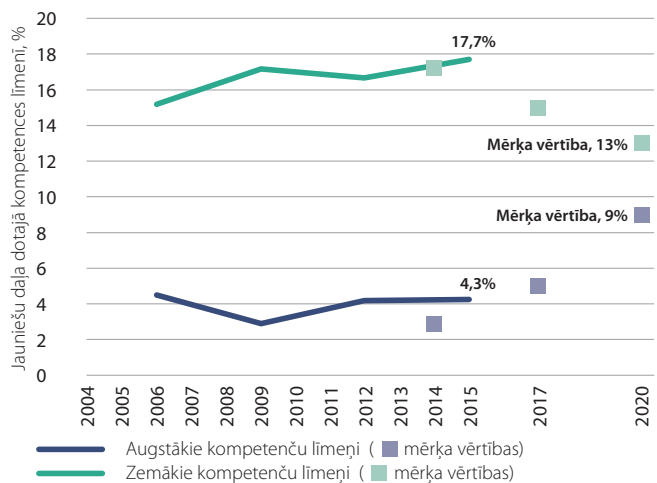
Datu avots: CSP

Iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo ģimenē ar 2 vai vairāk nepilngadīgiem bērniem

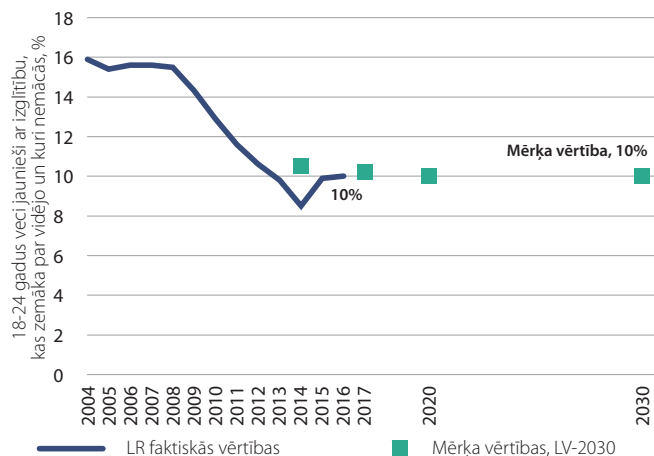
Datu avots: Eurostat

Jauniešu lasītprasmes līmeņi

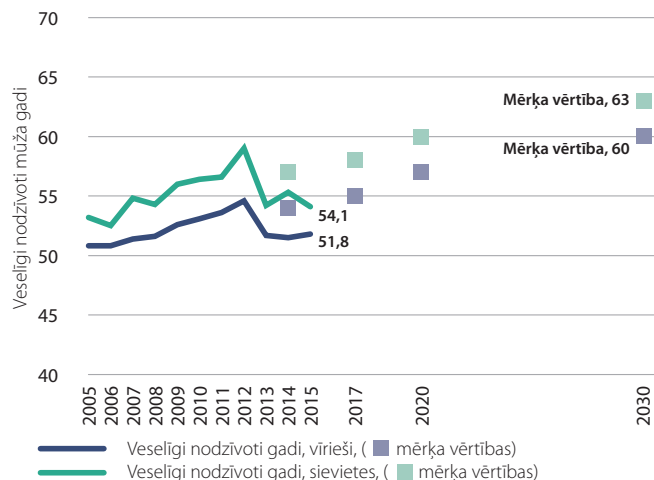
Datu avots: OECD

Skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars

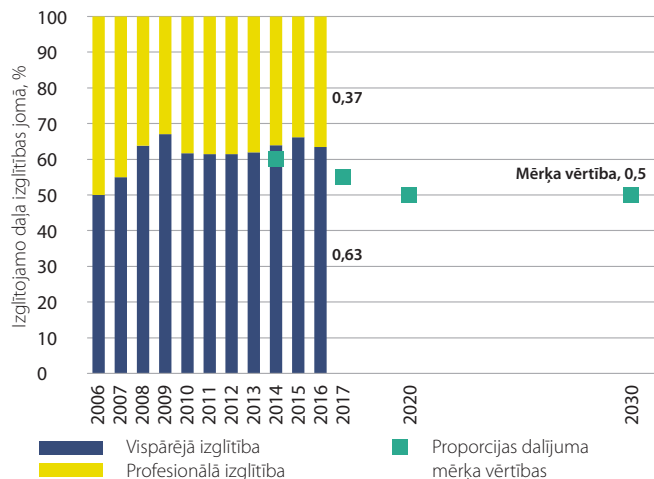
Datu avots: Eurostat

Veselīgi nodzīvoti mūža gadi

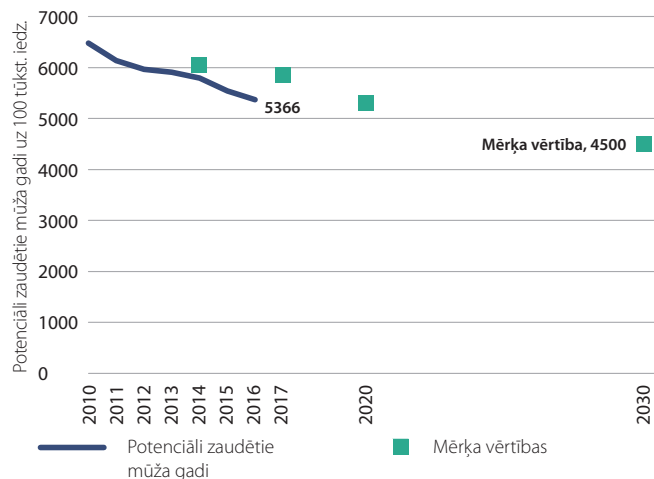
Datu avots: Eurostat

Vidējās un profesionālās izglītības proporcija

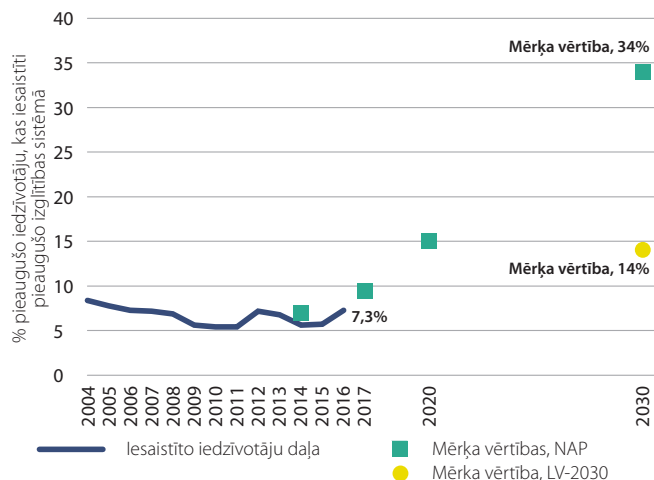
Datu avots: IZM

Potenciāli zaudētie mūža gadi

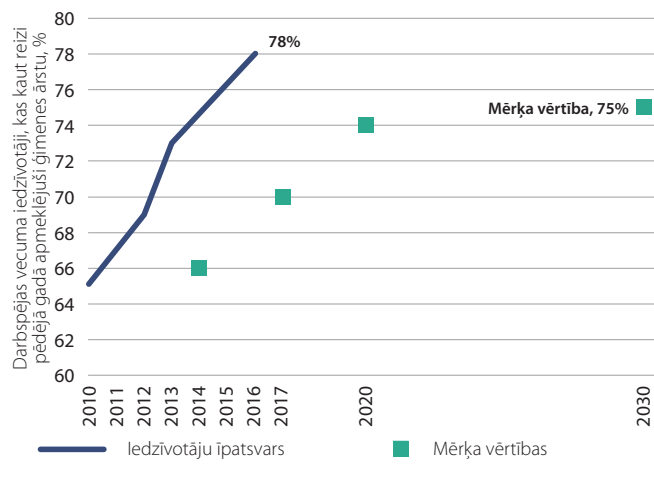
Datu avots: SPKC

Iedzīvotāju dalība pieaugušo izglītībā

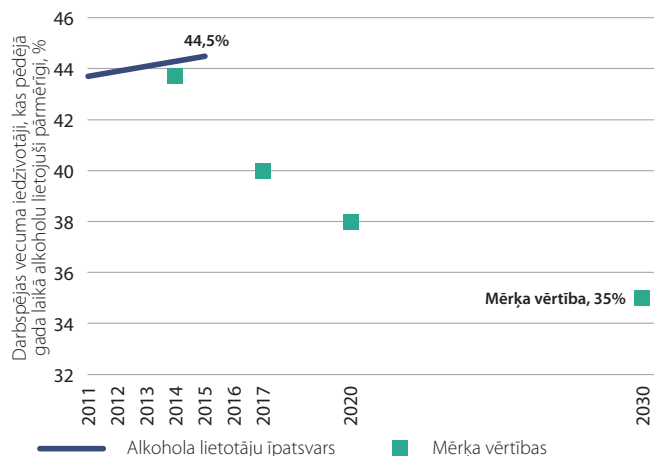
Datu avots: Eurostat

Ģimenes ārstu apmeklēšana darbības vecuma iedzīvotāju vidū

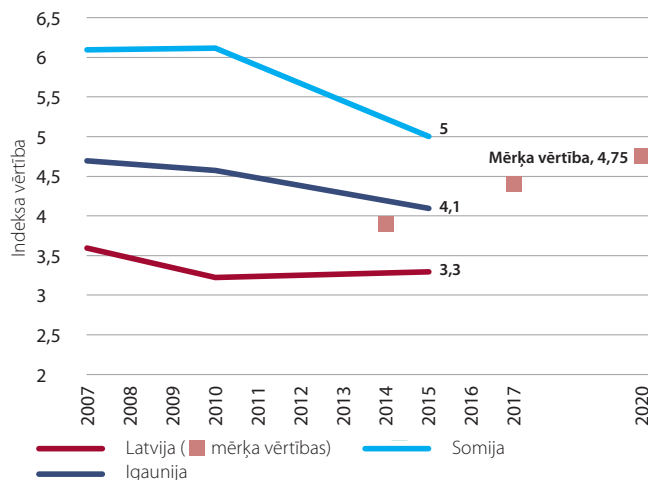
Datu avots: SPKC

Pārmērīga alkohola lietošana darbības vecuma iedzīvotāju vidū

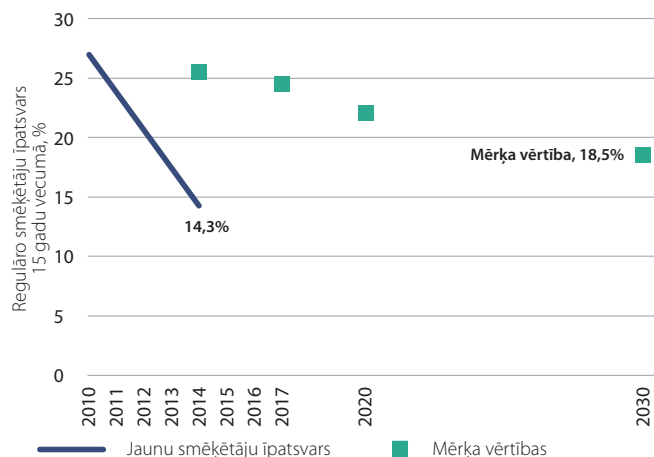
Datu avots: SPKC

Iedzīvotāju politiskās uzticēšanās indekss

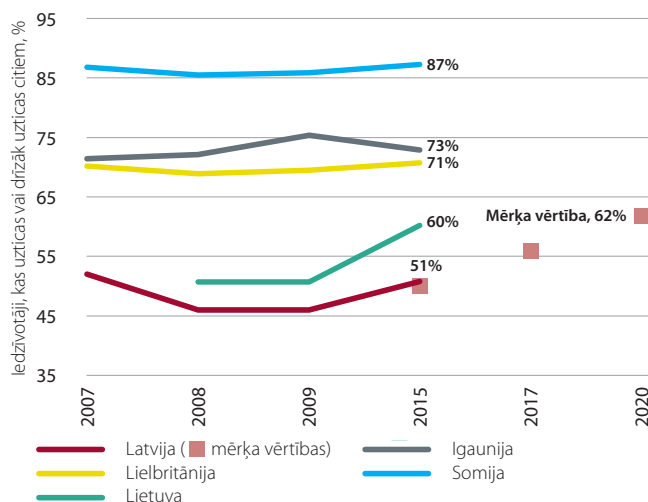
Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

Gados jaunu smēķētāju īpatsvars

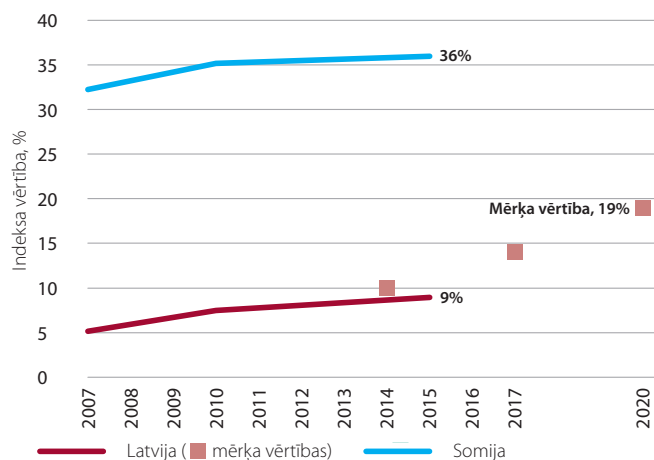
Datu avots: HBSC, SPKC

Iedzīvotāju savstarpējā uzticēšanās

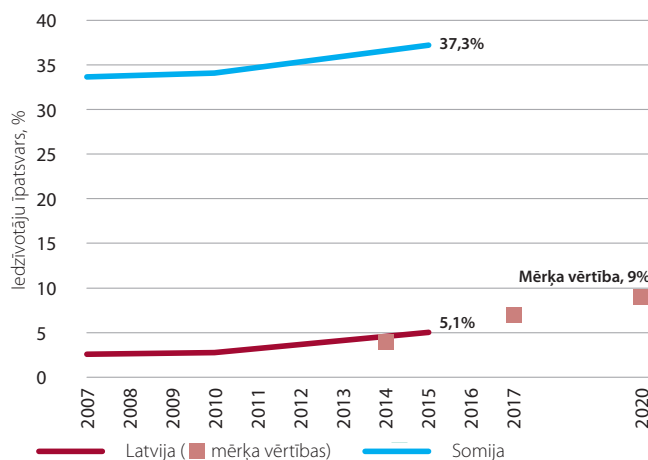
Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

Iedzīvotāju pilsoniskās līdzdalības indekss

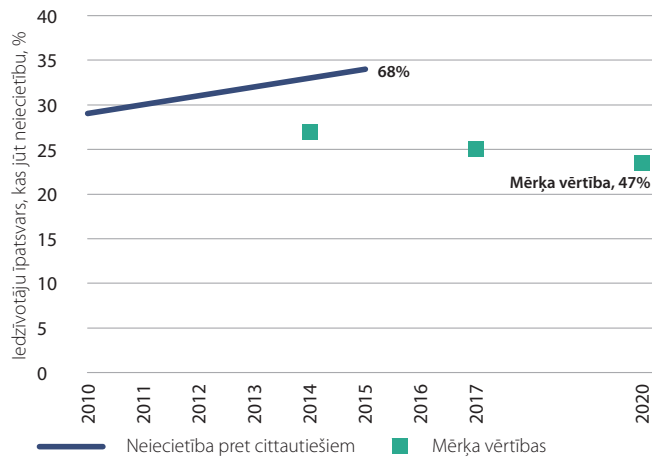
Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

Iedzīvotāju dalība nevalstiskās organizācijās

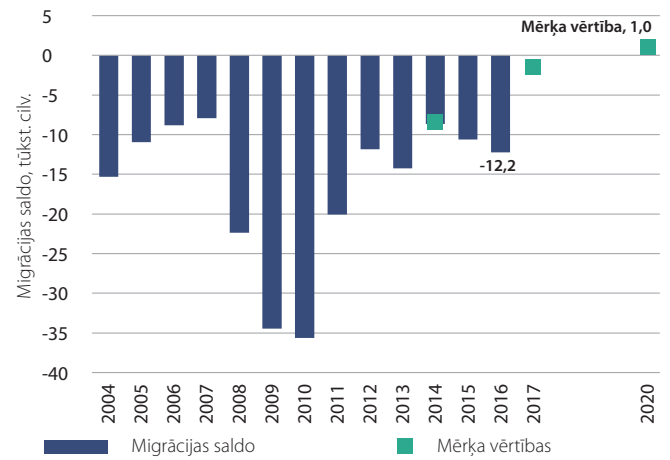
Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

Sabiedrības neiecietība pret citu tautību parstāvjiem

Datu avots: Eiropas Sociālais pētījums

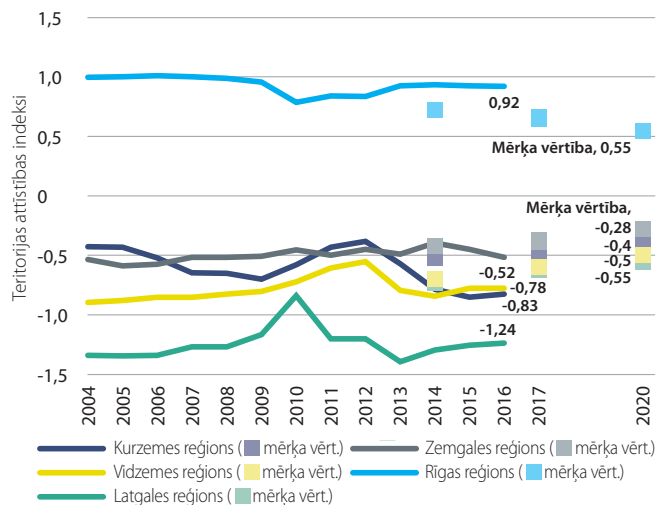
Migrācijas saldo

Datu avots: CSP

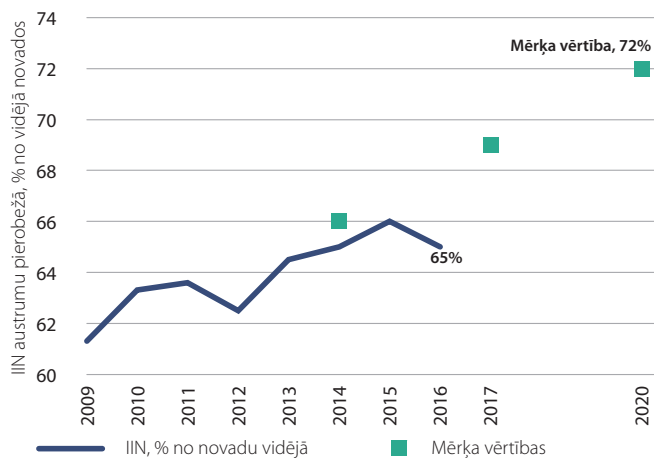
Prioritātes Izaugsmi atbalstošas teritorijas indikatori

Teritorijas attīstības indeksi

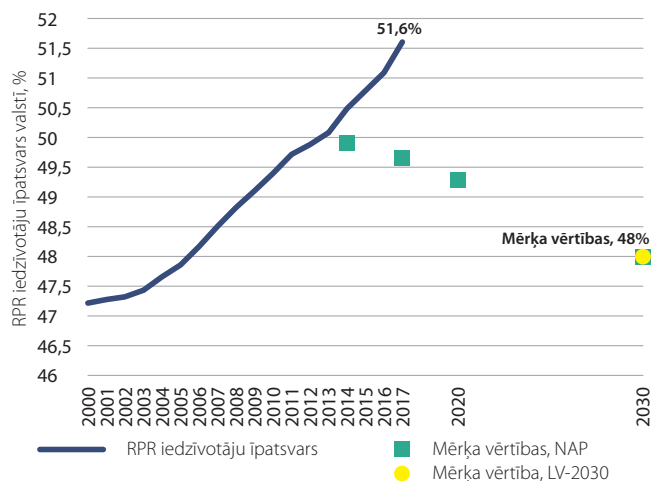
Datu avots: VRAA

IIN austrumu pierobežā

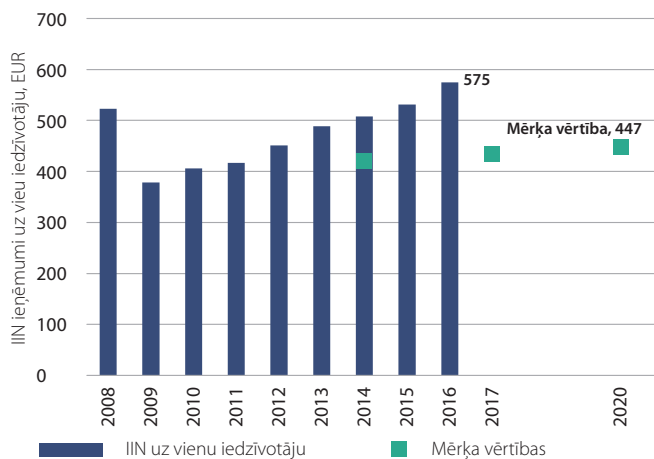
Datu avots: RAIM

Rīgas plānošanas reģiona iedzīvotāju īpatsvars

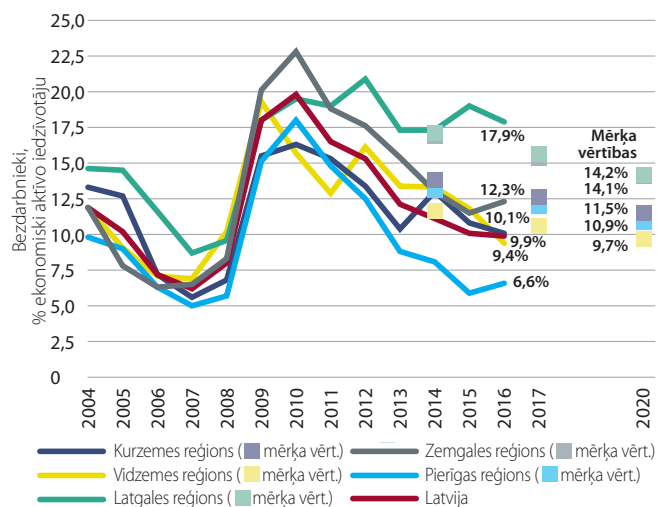
Datu avots: CSP

IIN ieņēmumi pašvaldību budžetos

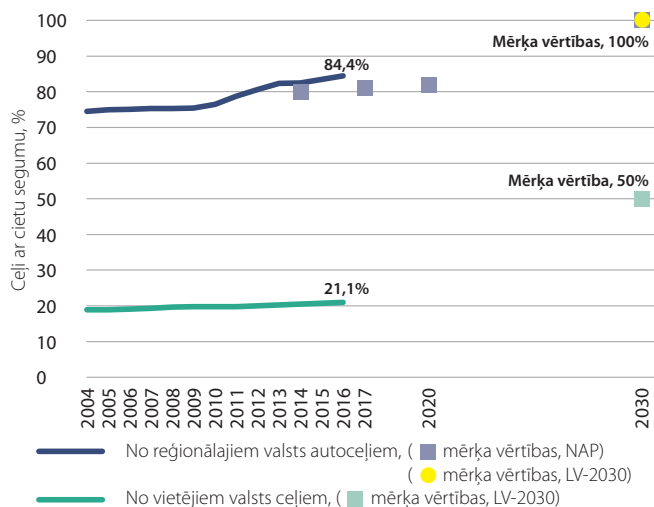
Datu avots: RAIM

Bezdarbnieku īpatsvars Latvijā un reģionos

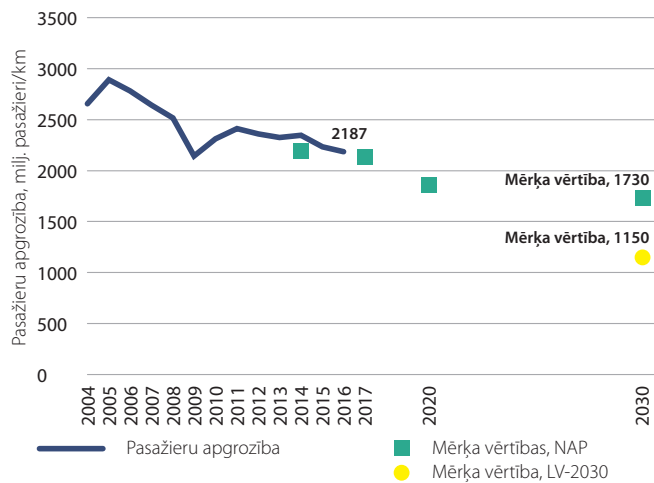
Datu avots: CSP

Valsts autoceļi ar cietu segumu

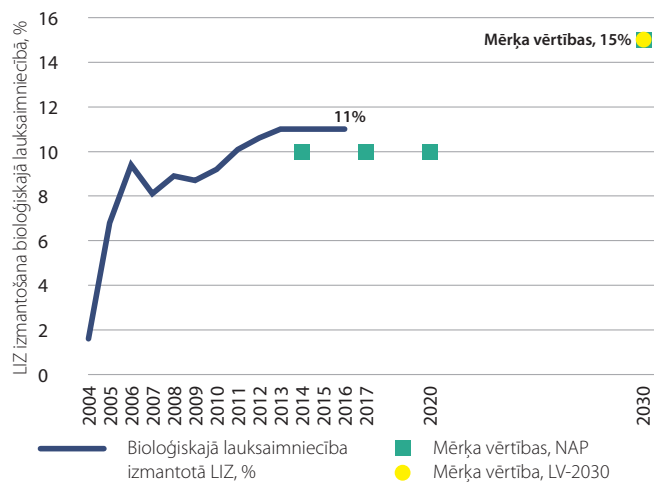
Datu avots: SM

Pasažieru apgrozība sabiedriskajā autobusu transportā

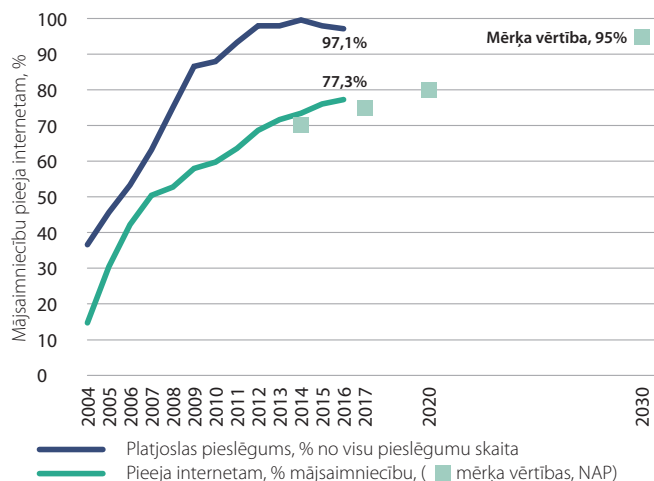
Datu avots: CSP

Bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantotās platības

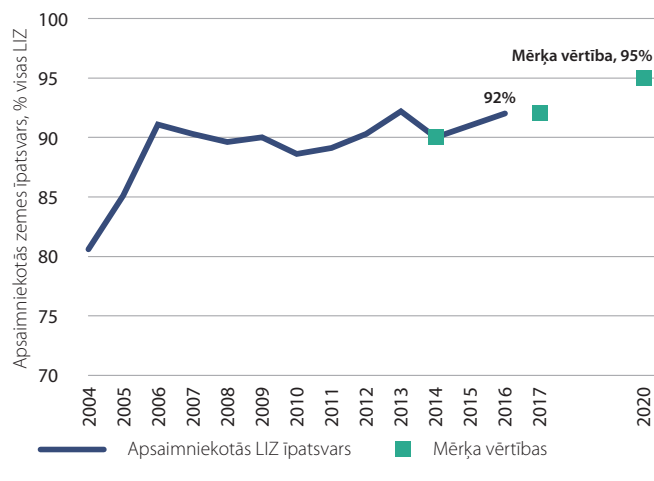
Datu avots: ZM

Mājsaimniecību pieeja internetam

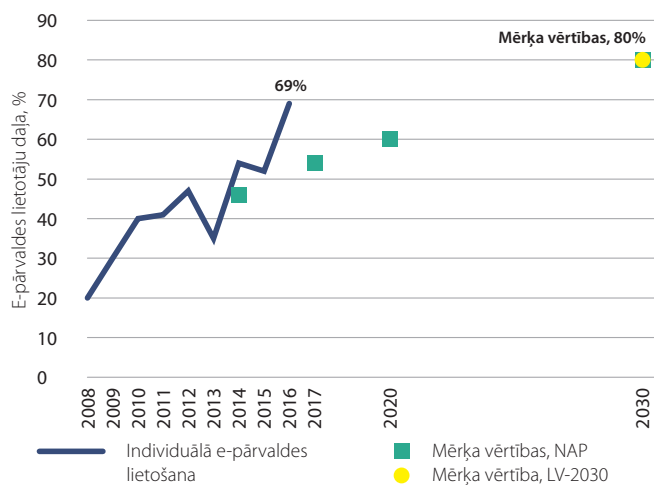
Datu avots: CSP

Apsaimniekotās lauksaimniecības zemes īpatsvars

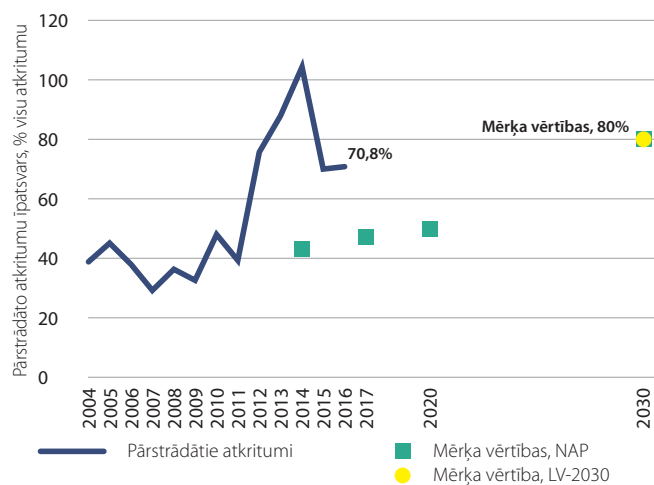
Datu avots: ZM

Individuālā e-pārvaldes lietošana

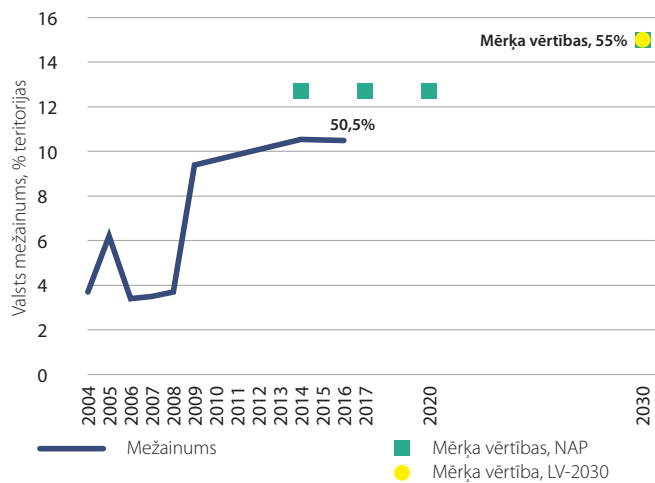
Datu avots: Eurostat

Pārstrādāto atkritumu īpatsvars

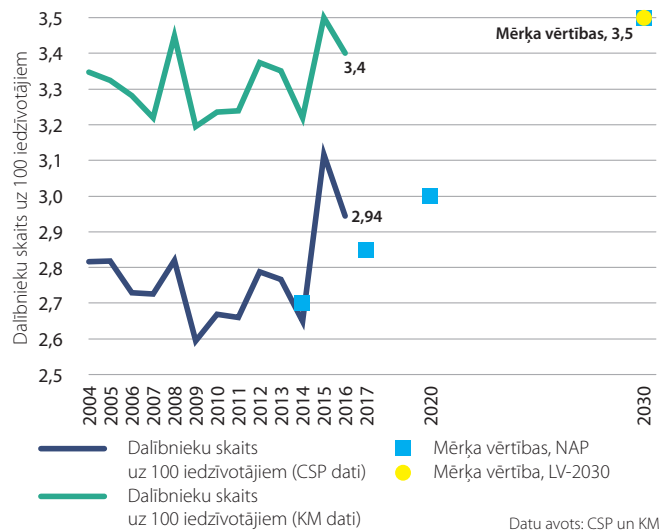
Datu avots: CSP

Valsts mežainums

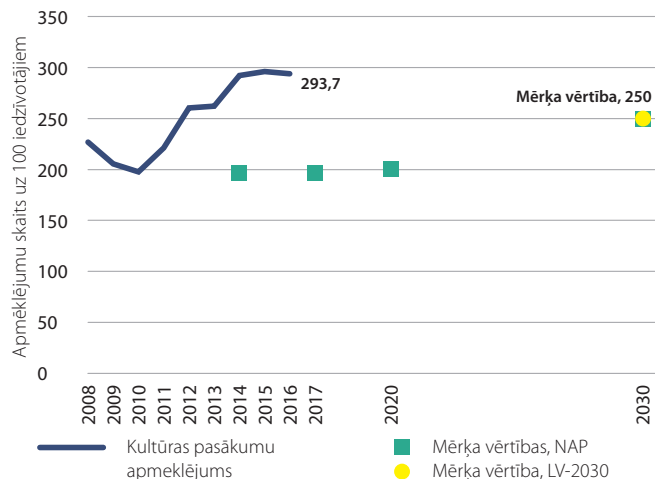
Datu avots: ZM

Amatiermākslas kolektīvu dalībnieku skaits

Datu avots: CSP un KM

Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā

Datu avots: KM

2014

2017

2020

